

Türkiye ve Orta Asya Ülkeleri ile İlgili Bazı Stratejik Değerlendirmeler
Some Considerations About Strategic Relations with Turkey and Central Asian Countries

Celaleddin SERİNKAN

Fuat GÜNEY

Rauf Onursal'ın İzmir Belediye Başkanlığı ve Dönemindeki Çalışmaları (1950-1954)
Rauf Onursal's Works in Izmir Municipality and Its Term (1950-1954)

Filiz ÇOLAK

Ferhat KAYA

Büyük Menderes Havzasında Tarihi Kaynaklar ve Kültür Turizmi
Historical Sources in the Grand Menderes Bosin and Cultural Tourism

İsa ÇELİK

Aile Bütçesinin Yeni Okuması: Finansal Okuryazarlık
New Reading of Family Budget: Financial Literacy

Emine Ebru BOZÇELİK

Her Yol Roma'ya mı Çıkar? Parçalanmadan Bütünleşmeye
Do All Roads Lead to Rome? From Fragmentation to Integration

Barış GÜRSOY

FİKİRİYAT

Soraya ve Düşünce Dünyası
Soraya and the World of Thought

Ali ASLANOĞLU

EĞİTİM DANIŞMANLIĞI AİLE BİRLEŞİMİ

Almanca - İngilizce
Fransızca - Rusça
İtalyanca - Çince
İspanyolca - Arapça
Yeminli Tercümanlık

ve

Konsolosluk Vize Takip İşlemleri

MATEMATİK - FEN - KİMYA VE DİĞER DERSLERDE DANIŞMANLIK

0256 214 48 21 - 0541 354 55 07

HASANEFENDİ-RAMAZANPAŞA MH.23 SK. NO:12 D:2 K:2 AYDIN

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK FİKİR ARAŞTIRMA DERGİSİ
International Journal of Academic Research and Studies

Yıl/Year: 10 Sayı / Issue: 23 / Temmuz-Aralık 2019 / July- December 2019

ISSN:1308-9412

www.yenifikirdergisi.com

KURULUŞ TARİHİ : 26 NİSAN 2009
THE DATE of FOUNDATION : 26 APRIL 2009

Yılda İki defa; 28 Aralık -28 Temmuz aylarında yayınlanır.
Publishing twice a year : 28th December-28th July

SAHİBİ/OWNER ve YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ	EDİTÖR VE YAYIN KURULU BAŞKANI/
Gönül ŞAHİN MEZKİT	HEAD OF EDITORIAL BOARD
	Mesut MEZKİT
GENEL YAYIN YÖNETMENİ/EXECUTIVE EDITOR	EDİTÖR VE YAYIN KURULU /EDITORIAL BOARD
Mesut MEZKİT	Prof. Dr.Celaleddin SERİNKAN
EDİTÖR/ASSOCIATE /EDITOR	Dr. Süleyman Faruk GÖNCÜOĞLU
Dr. Süleyman Faruk GÖNCÜOĞLU	Dr. Nezahat BELEN
	Dr. Ramazan Kemal HAYKIRAN
	Dr.Ahmet ÜNLÜ
GRAFİK-TASARIM/GRAPH DESIGN BY	TEKNİK VE İLETİŞİM KOORDİNATÖRÜ
Rabia ÇAKI	Ahmet Arif ÇOLAKOĞLU

BASKI/PRESSED BY: Detay Fotokopi Zafer Mahallesi 127 Sokak No:2/B AYDIN Telefon : 0 256 215 37 30

REKLAM VE İLETİŞİM ADRESİ/COMMUNICATION

AYDIN: Ramazanpaşa Mahallesi 23 Sokak No 12 Kat 2 Efeler / Aydın TLF.: 0256 214 48 21

İSTANBUL: Otağtepe Caddesi Timuçin Sokak Ekmekçioglu Residence No:1D: Anadoluhisari/BEYKOZ/İSTANBUL

www.yenifikirdergisi.com

www.kulturtarihi.org

El-mek(e-posta/e-mail): yenifikirjournal@gmail.com

info@yenifikirdergisi.com ISSN:1308-9412

DERGİ HAKEM VE DANIŞMA KURULU

BOARD OF RIVIEWERS

Prof. Dr. Abdullah İLGAZİ	Dumlupınar Üniversitesi/ University
Prof. Dr. Ahmet NAHMEDOV	Adnan Menderes Üniversitesi/University
Prof Dr. Ali Taş	Kırıkkale Üniversitesi/University
Prof. Dr.Akif FARZALİYEV	St.Petersburg Devlet Üniversitesi/ University
Prof. Dr. Ayşe İrmış	Pamukkale Üniversitesi/University
Prof. Dr. Ayşe ÜSTÜN	Sakarya Ünversitesi /University
Prof. Dr .Celaeddin SERİNKAN	Pamukkale Üniversitesi/University
Prof. Dr. Duran NEMUTLU	Emekli Öğretim Görevlisi/ Retired Lecturer
Prof. Dr. Fatima MATOS	Faculdade De Letras Da Universidade Do Porto /University
Prof. Dr. Fatima OUTEIRINHO	Faculdade De Letras Da Universidade Do Porto/ Universty
Prof. Dr. Feyzullah EROĞLU	Pamukkale Üniversitesi/University
Prof. Dr.Hilmi DEMİRKAYA	Akdeniz Üniversitesi/University
Prof. Dr . Hüsametdin İNAÇ	Dumlupınar Üniversitesi/University
Prof. Dr. Maria DE FATIMA MORINHO	Faculdade De Letras Da Universidade Do Porto/University
Prof. Dr.Maria DO NOSCIMENTO	Faculdade De Letras Da Universidade Do Porto /University
Prof. Dr .Mehmet MARANGOZ	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi/University
Prof. Dr . Mesiğa Mehemmedi Ahmed	Azerbaycan Bilimler Akademisi/ Academy
Prof. Dr.Salih TUĞ	Emekli Öğretim Görevlisi/ Retired Lecturer
Prof.Dr. Sebhat KÖK.....	Pamukkale Üniversitesi/University
Prof Dr. Süleyman İnan.....	Pamukkale Üniversitesi/University
Prof. Dr. Süleyman KIZILTOPRAK	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniv./University
Prof. Dr. Zulmira SAUTOS	Faculdade De Letras Da Universidade Do Porto/ University
Doç. Dr. Cihan Özgün	Ege Üniversitesi/ University
Doç. Dr. Ercan Uyanık.....	Dokuz Eylül Üniversitesi/ University
Doç. Dr.Hüseyin ÜRETEN	Adnan Menderes Üniversitesi/University
Doç. Dr. İsmail TOSUN	Süleyman Demirel Üniversitesi/University
Doç. Dr. Mustafa BIYIKLI	Dumlupınar Üniversitesi/University
Doç. Dr.Şaban ORTAK	Afyon Kocatepe Üniversitesi/University

DERGİ HAKEM VE DANIŞMA KURULU

BOARD OF RIVIEWERS

Doç. Dr.Turgay UZUN	Muğla Ünversitesi/University
Dr. Ahmet ÜNLÜ.....	Adnan Menderes Ünversitesi/University
Dr. Ali BİLGENOĞLU.....	Adnan Menderes Ünversitesi/University
Dr. Arzu GÜRDOĞAN	Muğla Ünversitesi/ University
Dr. Halil İbrahim HAKSEVER	Uşak Ünversitesi/University
Dr.Hans WERNER SCHMDDT	Goethe Enstitüsü/Institute
Dr.Hicabi ARSLAN	Adnan Menderes Ünversitesi/University
Dr.İsa ÇELİK	Muğla Ünversitesi/University
Dr. Mustafa ASLAN	Adnan Menderes Ünversitesi/University
Dr. Mustafa BAYHAN	Pamukkale Ünversitesi/University
Dr. Nezahat Belen	Pamukkale Ünversitesi/University
Dr.Ozan KAYA	Muğla Ünversitesi/University
Dr.Ramazan Kemal HAYKIRAN.....	Adnan Menderes Ünversitesi/University
Dr. Şeyma Gün EROĞLU	Muğla Ünversitesi/University

(ünvan ve isim sırasına göre yazılmıştır/ by academic title the names listed and alphabetically)

tarafından taranmaktadır.

MAKALE YAYIM VE YAZIM KURALLARI

- *Yeni Fikir dergisi iki dilde yayın yapan uluslararası sosyal bilimler bir dergidir.
- *Yeni Fikir dergisinin akademik yazıları hakemlidir.
- *Akademik tarzda yazılan araştırma ve inceleme yazıları ilgili hey'etlerin tetkikinden sonra yayımlanabilir.
- *Hakem Kurulu yayım düzeni www.yenifikirdergisi.com adresinden incelenebilir.
- *Yeni Fikir dergisi gizli hakemlik prensibini esas almıştır.
- *Hakem heyetine gönderilen yazının yazarının ismi gönderilmez.
- *Hakemler, birbirinden bağımsız olarak yazıyı inceler ve raporlarını ona göre verirler.
- *Dergiye gönderilen makalelerin metni Palatino Linotype 10 punto, tek aralıklı olarak, iki yana yaslı, paragraf öncesi ve sonrası 6 nk boşluk bırakılmalı ve makale başlığı ilk harfleri büyük ve ortalanmalıdır.
- *Yazar/yazarların isim ve soy isimleri,e-posta adresleri başlığın altında ortalanmış olarak yazılmalıdır. Unvan, kurum ve e-posta adresleri için özel dipnot için yıldız "*" işareti eklenmeli ve sayfanın altına bilgiler yazılmalıdır.
- *Öz , Abstract ve Kaynakça kısmı (ilk harfler büyük) Palatino Linotype 11 punto ve tek aralıklı olmalıdır. Türkçe Başlık (İlk harfler büyük diğerleri küçük harf-italik) Palatino Linotype 18, İngilizce Başlık (İlk harfler büyük diğerleri küçük harf-italik) Palatino Linotype 16, Şekiller ve tablolar, 10-9 punto ve tek aralıklı olmalıdır. Bunlarda 6 nk boşluk bırakılmayacaktır. Bölüm ve Alt Bölümler, normal rakamlarla numaralandırılır. Bu düzenlemede, bölümler sırasıyla 1, 2, 3, .. (Kalın yazı tipi, Büyük harflerle, 12 punto). şeklinde numaralandırılırken, alt bölümler ve onların da altındakiler için normal rakamlar 1.1., 1.2., 1.3 (Kalın yazı tipi, ilk harfler büyük, 11 punto),, ..., 1.1.1., 1.1.2., 1.1.3 (Kalın yazı tipi ,ilk harfler büyük, 10 punto),, ..., 1.1.1.1., 1.1.1.2., 1.1.1.3. (Kalın yazı tipi , ilk harfler büyük, 10 punto),, ... gibi birden çok haneli olacak şekilde verilir.
- *Kaynak gösterimi metin içinde olmalıdır. Eğer dipnotta kaynak verilecekse Palatino Linotype 9 punto ve tek aralıklı, boşluk bırakılmadan verilmelidir. Kaynakçada makaleler: soyisim(büyük harflerle), isim, (yıl), başlık şeklinde devam etmelidir.
- * Gönderilecek yazılarda sosyal bilimlerde yaygın ve kabul edilebilir kaynak gösterme usullerinde (MFL, Harward , Chicago, APA gibi) herhangi biri, kendi içinde tutarlı olmak şartıyla kullanılabilir
- * Yeni fikir Dergisine gönderilecek yazılar , A4 boyutunda 15 sayfayı geçmeyecek şekilde düzenlenmelidir.
- *Yayımlanmak üzere gönderilen yazının aynısı veya benzerinin başka bir yerde yayınlanmamış olması gerekir. Özgün çalışmalarda yazarların, yazının uluslararası bir yerde (Türkiye dahil) yayınlanmadığına dair imzalı beyanını içeren bir belge başvuruya eklenmelidir.
- *Yazılar belirlenen yazı ölçülerinde 80 gramlık A4 boyutunda beyaz kâğıda çıktısı dergi adresine, ayrıca e-posta adresine de gönderilmelidir.
- *Dergi, Türkçe-İngilizce olmak üzere iki dilde yayın yapacaktır
- *Akademik yazılar, komisyonlarımız tarafımızdan tercüme edilecektir.
- *Çeviri ve inceleme yükümlülükleri ile hakem heyetine gönderilecek yazıların yükümlülükleri yazara aittir..
- *Çeviri, inceleme ve hakem heyetine gönderilecek yazıların kargo yükümlülükleri yazara aittir.
- *Yazarın talebi doğrultusunda ayrıca farklı dillerde de yayımlanabilecek-tir.(Rusça-Fransızca-Arapça-İspanyolca-İtalyanca gibi)
- *Akademik yazıların dışında seviyeli yorum, görüş, tartışmalara da yer verilecektir.
- *Yazıların sorumluluğu yazarlarına, reklamların sorumluluğu da reklam verenlere aittir. *Gönderilen yazılar yayımlansın yayımlanmasın iade edilmez. *Derginin ve yazarın ismi kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.
- * Yeni Fikir dergisinde yayınlanacak çalışmaların imlâ ve noktalamasında yazarın tercihi geçerli olmakla birlikte gerekli görüldüğü takdirde TDK 'nın kurallarına göre düzeltmeler yapılacaktır.
- * Yeni Fikir dergisine gönderilen çalışmaların cevaplanma süresi 30 gündür. Bu zaman içerisinde cevap verilmeyen çalışmalar ulaşmamış demektir. Akademik çalışmalarla ilgili, hakemlerin verdiği olumlu ya da olumsuz görüş,çalışmanın yazarına bildirilir; gerekli düzeltmeler istenebilir.Akademik çalışmalarda bir olumlu bir olumsuz rapor gelmesi halinde gerekli düzeltmelrr talep edilir.Daha sonra üçüncü bir hakeme daha gönderilir. Üçüncü hakemden olumlu rapor gelirse yayımlanır. Olumsuz rapor gelmesi durumunda red edilir. Gerekeşi de makale sahibine yazılı olarak bildirilir.
- * Yeni Fikir dergisinde yayımlanacak tartışma konusu olan çalışmalarda en fazla 2 kez cevap yazma hakkı tanınır.Yeni Fikir dergisinin bütün yayın hakları Gönül Şahin MEZKİT'e aittir.Yenifikir Dergisi, www.yenifikirdergisi.com adresinde de yayınlanmaktadır.

INFORMATION FOR AUTHORS/and EDITORIAL RULES FOR SUBMITTING MANUSCRIPTS

- *Yeni fikir is an international bilingual social science journal.
- *Academical Writings in the Yeni Fikir are refereed.
- *The Academical research writings only can be published after the committee accepts the writings to be published.
- *The Committee Issue Regulation Can be Learned at: www.yenifikirdergisi.com
- *Yeni Fikir dergisi is based on the secret arbitration principal.
- *The Writing that sent to the arbitration board does not include its writer's name.
- *The arbitrators evaluate the writings independent from each other.
- *Articles sent to the journal must be in Palatino Linotype 10 with single spaced. Both before and after the paragraph must be 6nk spaced. And the first letter of the article's title must be upper case letter. Author's/authors' names and surnames, e-mail addresses should be written centered under the title. For titles, organizations, and e-mail addresses, the special footnote "*" should be added and the informations should be written under the page.
- *Abstract, and Reference parts (first letters uppercase) must be in Palatino Linotype 11 punto and must be single spaced. The Title in Turkish (First letters uppercase others lower case and italic) must be in Palatino Linotype 18. The Title in English (First letters uppercase others lower case and italic) must be in Palatino Linotype 16 and Shapes and Tables must be in 10 punto and single spaced. These won't include 6nk spaces. Sections and sub sections must be numbered with normal numbers. In this editing, while the sections are numbered in the order 1,2,3... (in italics upper case and 12 punto) for the sub sections and under them, normal numbers such as 1.1,1.2.,1.3 (bold font, initial letters uppercase, 11 punto)1.1.1.,1.1.2.,1.1.3 (bold font, initial letters uppercase, 10 punto)1.1.1.1., 1.1.1.2., 1.1.1.3. (bold font, initial letters uppercase, 10 punto) must be provided as multiple digit.
- *Referencing must be in the articles themselves. If the writer wants to reference in footnote, it must be in palatino linotype 9 punto single spaced and without spaces. The articles in the reference must follow this order: Surname (uppercase) Name (year) Title.
- *The writings to be sent to the journal may include one of the referencing methods (MFL, Harvard, Chicago) provided that it is consistent with itself.
- *The writings to be sent to Yeni Fikir journal should be in A4 size and must not be more than 15 pages.
- *The writings sent to be published must not have been written or published in any other source. In individual writings, authors should include a paper with their sign on it proving that the writing was not published in any other journal.
- *Writings typed on A4 paper with 80g, its hard copy should be posted both to the address of the journal, and to the e-mail address.
- *The journal is published in English-Turkish. (Bilingual)
- *The academical writings will be translated by our commissions.
- *The shipment responsibilities belong to the writer itself.
- *If the author desires, the writings can be published in another language. (such as Russian, French, Arabic, Spanish, Italian)
- *Besides the academical writings, comments, arguments will be included in the journal as well.
- *The responsibilities of articles belong to its authors, and the responsibilities of advertisement belong to the ad givers.
- *The writings sent will not be given back to its author even if it's published or not.
- The name of the journal and author can be quoted if referenced.
- *The spelling and the punctuation of the writings will be dependent on the writer but if it's required, certain editions can be done.
- *The writings that sent to the Yeni Fikir journal will be answered in 30 days. If not, it means your work did not reach us. The positive or negative answers will be given to its author's. Some changes may be necessary.
- *The polemical writings published on the journal can be answered twice at most.
- *All rights of the Yeni Fikir belong to Gönül Şahin Mezkit. The journal is also published on www.yenifikirdergisi.com.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

- (7 - 26) **Türkiye ve Orta Asya Ülkeleri ile İlgili Bazı Stratejik Değerlendirmeler***
Some Considerations About Strategic Relations With Turkey and Central Asian Countries

Celaleddin SERİNKAN

Fuat GÜNEY

- (27-46) **Rauf Onursal'ın İzmir Belediye Başkanlığı ve Dönemindeki Çalışmaları (1950-1954)**
Rauf Onursal's Works in Izmir Municipality and Its Term (1950-1954)

Filiz ÇOLAK

Ferhat KAYA

- (47-56) **Büyük Menderes Havzasında Tarihi Kaynaklar ve Kültür Turizmi**
Historical Sources In The Grand Menderes Bosin and Cultural Tourism

İsa Çelik

- (57- 70) **Aile Bütçesinin Yeni Okuması: Finansal Okuryazarlık**
New Reading of Family Budget: Financial Literacy

Emine Ebru BOZÇELİK

- (71-85) **Her Yol Roma'ya mı Çıkar? Parçalanmadan Bütünleşmeye**
Do All Roads Lead to Rome? From Fragmentation to Integration

Barış GÜRSOY

FİKRİYAT

- (87- 131) **Soraya ve Düşünce Dünyası**
Soraya and the World of Thought
Soraya und die Welt der Gedanken
سریة وعالم الافکار
Soraya və Düşüncə Dünyası
حکایت علی ارسلان
Сорая Жана ой Дүйнөсү
دنیا کی خیالات اور ثریا
Мир Мысли
Soraya in Misel Svet

Ali ASLANOĞLU (Hikaye)

Editörden

Yeni Fikir dergimizin 10 yılını 23. sayı ile kapatıyoruz. 11. yılımıza da bismillah diyerek başlayacağız inşaallah.

Sosyal Bilimler sahasında akademik dergiyi ayakta tutmanın ve süreklilik arz eden bir yayıncılık yapmanın önemi ortadadır. Böylesi bir dergiyi fiziki ve e-dergi olarak yayınlarken elbette zorlanıyoruz. Ancak bu zorluklarla mücadele ederken bir o kadar da tarihe not düşmenin heyecanını derinden hissediyoruz.

Hem indekslerde taranmanın verdiği katı kurallar, hem de akademik ve araştırma yazılarının itina ile dergiye kabul etme safhası yayın kurulumuzu en çok zorlayan şartların başında gelmektedir. Bütün zorluklarla mücadele ederek bu sayımızda da karşınızda olmaktan büyük memnuniyet ve şeref duyduk.

İlk sayıdaki amatör ruhumuzu aynen muhafaza ettiğimizi, aynı heyecanı yaşadığımızı, her daim diri olduğumuzu ifade etmemiz yerinde ölçacaktır.

Her sayımızda olduğu gibi bu sayıda da gelen makalelerin bir kısmı yayın kurulundan bir kısmı da hakemler tarafında red edilerek yayınlanmaya uygun görülmemiştir. Bu hususlar makale sahiplerine yazılı olarak ya da e- postya yolu ile bildirilmiştir. Bu da nitelikli olmanın getirdiği bir yayın politikasıdır.

Bu sayımızda da “Türkiye Ve Orta Asya Ülkeleri İle İlgili Bazı Stratejik Değerlendirmeler” adlı makaleleriyle Prof. FDr. Celaledin SERİNKAN ve Fuat GÜNEY, Rauf Onursal’ın İzmir Belediye Başkanlığı ve Dönemindeki Çalışmaları (1950-1954) adlı çalışmasıyla Doç Dr.Filiz ÇOLAK ve Ferhat KAYA, Her Yol Roma’ya Mı Çıkar? Parçalanmadan Bütünleşmeye adlı makalesiyle Barış GÜRSOY, Büyük Menderes Havzasında Tarihi Kaynaklar ve Kültür Turizmi isimli çalışmasıyla Dr.İsa Çelik, Aile Bütçesinin Yeni Okuması: Finansal Okuryazarlık adlı çalışmasıyla Emine Ebru BOZÇELİK, ve son olarak da Fikriyat bölümümüz sizlerin takdirlerine sunulacaktır.

Akademik ve fikir camiasına faydalı olması temennisisiyle...

11. yılımızda ve 24.sayımızda tekrar buluşmak dileğiyle...

Mesut MEZKİT

23. Sayı Editörü

Türkiye ve Orta Asya Ülkeleri ile İlgili Bazı Stratejik Değerlendirmeler*

Celaleddin SERİNKAN¹

cserinkan@pau.edu.tr

Fuat GÜNEY²

fuatgguney@gmail.com

Öz

XX. yüzyılın uluslararası ilişkiler ortamını belirleyen temel olgu, Doğu-Batı ayrışmasıydı. İdeolojik nedenlere dayanan bu ayrışma, SSCB İmparatorluğu'nun dağılması sonucu ortadan kalkmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, siyasi bağımsızlıklarını elde eden Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, başlangıçta Türkiye'yi her alanda kendilerine model ülke olarak görmüşlerdir.

Bu devletlerle sağlam temellere dayalı dostluk ve kardeşlik bağları kurulması gerekmektedir. Eğer bu sorumluluğun gerektirdiği politikaları uygulanamazsa, bu Türk ulusları ile ilişkiler bağlamında, derin hayal kırıklığına uğranılabilir. Bu durumda, tarihsel bir fırsat elden kaçmakla kalmaz, aynı zamanda bu yeni devletlerle geleceğin birlikte oluşturulduğu ortamın şekillendirilmesi fırsatı gerçekleşmeyebilir. Bunun yanında, bu devletleri bölgede çıkarı olan güçlerin etkisine itebilir ya da Sovyet emperyalizminin sömürgeciliğinden kurtulurken, yeni bir Rus İmparatorluğunun sömürgeleri durumuna düşmelerine ortam oluşturulabilir.

Bu çalışmada, Türkiye'nin Orta Asya ülkeleri olan ilişkileri, 2014 yılına kadarki kısmı analiz edilmeye çalışılmaktadır. Türkiye için çok önemli olan Orta Asya, coğrafi konum ve stratejik kaynaklar nedeniyle başta Rusya Federasyonu ve ABD olmak üzere, diğer güçlerin de öncelikli ilgi alanı içindedir. Türkiye Cumhuriyeti, büyük çıkar çatışmalarının yaşandığı bu coğrafyada, ortaya çıkan yeni fırsatları iyi değerlendirdiği takdirde global bir güç olma yolunda önemli ilerlemeler kaydedebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Orta Asya, Ülkeler, İlişkiler, Strateji

---

¹ Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, İİBF, İşletme, cserinkan@pau.edu.tr

² Pamukkale Üniversitesi, SBE, İşletme Yönetim ve Organizasyon Doktora Öğrencisi, fuatgguney@gmail.com

Some Considerations About Strategic Relations with Turkey and Central Asian Countries

Abstract

XX. Century environment that determines the basic facts of international relations was the East-West divide. This divergence based on ideological reasons, as a result of the collapse of the USSR Empire has disappeared. After the collapse of the Soviet Union, which obtained political independence of the Central Asian Republics, Turkey in all areas initially has been seen as a model country by these countries.

With these states based on a solid foundation are necessary to establish ties of friendship and brotherhood. If this is not feasible policies that require responsibility, in the context of relations with the Turkish nations, may be suffered deeply disappointed. In this case, a historic opportunity not only got out of hand, it also created a new state of the environment along with the shaping of the future opportunity may not occur. Besides, this state interests in the region, the effect of the power of Soviet imperialism or colonialism can push to survive, a new colony of the Russian Empire to fall on the state of environment can be created.

In this study, Turkey's relations with Central Asian countries are trying to be analyzed until 2014. Turkey is very important for Central Asia, due to its geographical location and strategic resources, including the Russian Federation and the United States, other forces are in the primary area of interest. Republic of Turkey, which experienced major conflict of interest in that land, it will be seize the new opportunities that arise in case of significant progress towards becoming a global power.

Keywords: Turkey, Central Asia, Countries, Relationships, Strategy

1.Giriş

Türkiye'nin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri olan ilişkileri çok eskiye dayanmakla birlikte bu çalışmada, bu ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmaya başladıkları 1990'lı yıllardan başlayıp 2014 yılına kadar olan süreç ele alınmaktadır. Bu çalışmada, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın genel bilgileri verildikten sonra bu ülkelerin Türkiye ile olan ekonomik, ticari ve siyasi ilişkileri üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın yöntemi ikincil verilere dayalı kaynaklardan yararlanılarak gerçekleştirilen içerik analizine dayanmaktadır. Ayrıca araştırmacıların gözlemlerine dayanmaktadır.

Çalışmanın sonucunda Türkiye'nin mevzu bahis ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi için bazı stratejik değerlendirmelerde bulunmaktadır. Çalışma sonucunda görüleceği gibi Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerin istenilen düzeyde olmadığı belirtilmektedir.

Orta Asya tabirinin, Moskova'nın Sovyetler Birliği çatısı altında birleşen Türk topluluklarının etnik kimliklerine vurgu yapmakta ki endişesini azaltmak için bilinçli kullanılan bir terim olduğu düşünülmektedir. Ruslar 1920'li yıllardaki Batı Türkistan'da kurduğu yeni idari birimlere kadar (Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan) bu bölgeyi genel olarak Türkistan kabul ederek 'Türkistan Valiliği' adı altında merkezi bir birim oluşturmuşlardır. Stalin'in yönetimi ele almasıyla, milli hassasiyeti artıracak tüm kavramlara tam anlamıyla savaş açılmıştır. Sonuçta bugün Çin sınırlarında bulunan Doğu Türkistan, eski Sovyet sınırında yer alan cumhuriyetlerin bulunduğu coğrafya ise Batı Türkistan olarak nitelendirilmektedir (Saraç, 2008:2).

Türkiye, Orta Asya Cumhuriyetleriyle doğrudan ilişkiye başladığı tarihten itibaren, bölgeye ilişkin hedeflerini ortaya koymada

kararlı ve tutarlı olmasına rağmen, bu hedeflere ulaşmak için gereken dış politika stratejileri konusunda bir o kadar da yetersiz kalmıştır. Bunun en temel nedeni, Türkiye'nin Orta Asya bölgesine yönelik stratejilerin oluşturulmasına hazırlıksız yakalanışdır (Bayraktar, 2008:235).

1991 yılı sonlarında, Orta Asya Cumhuriyetleri siyasi bağımsızlıklarının getirdiği coşku kısa bir süre içinde yerini ekonomik bağımsızlığın elde edilmesi gayretlerine bırakmış, serbest piyasa ekonomisine geçiş yönünde hızlı adımlar atan bu ülkeler, "büyük enerji ve tarımsal üretim potansiyeline sahip olmalarına rağmen bu potansiyeli hayata geçirebilmek için, kısa ve orta vadede başta finansman olmak üzere, teknoloji, yönetici sınıf, kalifiye iş gücü gibi gereksinimlerini karşılama sorunu ile yüz yüze gelmişlerdir. Özellikle enerji potansiyellerinin uluslararası piyasalara nakli konusunda Rusya Federasyonu'na bağımlı kalmışlardır (Ağdaş, 2006: 19).

Soğuk Savaş döneminin bitmesi, uluslararası politikayı olduğu kadar; Türk dış politikasını da derinden etkilemiş, Türkiye-Türk Cumhuriyetleri ilişkilerinde yeni başlangıçlara kapılar aralamıştır. Sistemin dağılmasının Türk dış politikasına getirdiği en büyük yenilik, 60 milyona yaklaşan nüfusları ile 4 milyon kilometrekareye yakın alan üzerinde yaşayan akraba Türk topluluklarının yeniden keşfedilmesi olmuştur. Türkiye, süreçte tarih dil, din ve soy birliği içerisinde olduğu beş yeni akraba devletle ekonomik, siyasal ve ticari ilişkiler kurma ve geliştirme şansı yakalamıştır. Sovyetler Birliği döneminde bu topluluklarla Türkiye'nin ilişkileri en alt düzeyde bulunuyordu. Beklenmeyen bu durum; Türkiye'deki politika yapıcılarınca heyecan ve biraz da şaşkınlık ile karşılanmıştır. Böylece Türkiye toplumu geleceğe, yalnız bir ülkenin insanları olarak değil; geniş bir dünyanın parçası, hem de önder bir unsur olarak bakmaya başlamıştır (Erdoğan ve Çolakoğlu, 2015: 703).

Orta Asya'nın işgal ettiği yer çok önemlidir. Zira; Maccinder'in kara hakimiyet teorisine göre Avrupa Rusyası'na egemen olacak büyük bir güç, Orta Asya'yı da kapsayan bu bölgeye egemen olan, dünya adasına, daha sonra da dünyaya egemen olabilir. Spykman'ın Rimland (Kenar Kuşak) teorisine göre de; Dünyaya egemen olmak için merkez bölgesini çeviren kuşağa egemen olmak gerekir, denilmektedir. Her iki teoride de Orta Asya mutlaka elde tutulmalıdır. Maccinder ise; Orta Asya'ya daha önce egemen olan güçlerin yeterli iletişim ve ulaştırma imkanları bulunmadığı için dünya egemenliklerini gerçekleştiremediklerini belirtmektedir (Davutoğlu, 2001: 457).

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile siyasal ilişkilerimiz henüz taze sayılabilir. İlişkilerimizin temelleri 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin uluslararası sistemden silinmesiyle atılmaya başlanabilmektedir. "1921 yılında Sovyetler ile imzalanan Dostluk ve Kardeşlik anlaşmasından sonra Türkiye, dış Türklere dönük politikaları geriye itmiştir. Bu anlaşma ile Türkiye Sovyetlerdeki Turancı akımları, Sovyetler de Türkiye'deki komünist akımları desteklememe sözü vermişlerdir. Bu yaklaşım soğuk savaşın sonuna kadar devam etmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Gorbaçov yönetiminin son zamanlarına kadar Orta Asya halklarıyla dikkate değer bir ilişki içine girmemiştir. Ancak SSCB'nin Aralık 1991'de kendini feshetmesi ile beraber ortaya çıkan değişiklikler Türkiye'nin de politikalarını yeniden gözden geçirmesine neden olmuş ve Türkiye Orta Asya'ya yönelik politikalar oluşturmaya başlamıştır (Yüksel, 2010).

18-20 Kasım 1991 tarihinde İstanbul'da Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsünde bir araya gelen Türk Dünyasının Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan gibi ülkelerinden gelen 28 dil bilimcisi «Çağdaş Türk Alfabeleri» sempozyumunda 34 harfli ortak Latin alfabesini

kabul etmişlerdir. Bu 1926 yılında Bakü'deki ortak alfabe toplantısından sonra yapılan ilk toplantıdır (Sallı, 2015).

Türkiye, Türk Dili Konuşan Ülkeler arasındaki dayanışmanın artırılması ve yeni işbirliği imkânları yaratılması amacıyla, 1992 yılından bu yana düzenlenen "Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirveleri" sürecine öncülük etmiştir. Bu süreç, 3 Ekim 2009 tarihinde imzalanan Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyinin Kurulmasına Dair Nahçıvan Antlaşması ile kurumsal bir yapıya dönüştürülmüş, 2010 Eylül ayında İstanbul'da gerçekleştirilen 10. Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi ile sözkonusu Konsey teşekkül ettirilmiş ve Konseyin Sekreteryası İstanbul'da kurularak faaliyetlerine başlamıştır (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-orta-asya-ulkeleri-iliskileri.tr.mfa>). Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirve Süreci; Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Türkiye arasındaki en yüksek danışma mekanizmasını oluşturmaktadır. Ancak, Bu süreçte Özbekistan tarafından üst seviyede katılım yapılmaması, zirvenin etkinliğini tam olarak gösterememesine yol açmaktadır.

Türkiye'nin, 2013 yılı itibariyle, bölge ülkeleriyle ticaret hacmi 9,3 milyar dolar olup, Türk şirketlerinin bölgedeki yatırımlarının toplamı 3,5 milyar doları aşmıştır. Türk müteahhitlik firmalarının bölgede gerçekleştirdikleri projelerin toplam değeri ise 62 milyar dolardır. Bölgede 2 bine yakın Türk firması faaliyet göstermektedir. Orta Asya Cumhuriyetlerinde demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları alanlarında atılacak adımların bu ülkelerin uluslararası toplumla bütünleşme süreçlerine, istikrar ve güvenliklerine de olumlu katkı sağlayacağını düşünmekte olan Türkiye, bu yöndeki çalışmaları teşvik etmektedir. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-orta-asya-ulkeleri-iliskileri.tr.mfa>.

Bölgeye teknik yardımda bulunmak üzere Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA) kurulmuştur. TİKA bölge ülkelerinin kalkınmalarına yardımcı olmak üzere 1992 yılında faaliyete geçmiştir. TİKA'nın tüm bölge ülkeleri başkentlerinde ülke ofisleri bulunmaktadır. Eğitim, sağlık, ulaştırma, iyi yönetim gibi değişik alanlarda Orta Asya ülkelerinde TİKA tarafından tamamlanan projelerin değeri 100 milyon Dolar civarındadır. TİKA birçok alanda faaliyetlerini sürdürmekte ve çeşitli projelere destek sağlamaya devam etmektedir (tika.gov.tr).

Bölge ülkeleriyle ilişkilerimiz kültür ve eğitim alanlarında da hızla gelişmiştir. Bu ülkelerden Türkiye'ye öğrenim için gelen öğrenciler için "Büyük Öğrenci Projesi" adı verilen kapsamlı bir burs programı başlatılmış ve yaklaşık 18.000 burs sağlanmıştır. Bölgede Milli Eğitim Bakanlığımıza ve özel şirketlere bağlı faaliyet gösteren ilk ve orta öğretim kurumlarının yanı sıra Kazakistan'da Türk-Kazak Uluslararası Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi 1992 yılından, Kırgızistan'da Kırgız -Türk Manas Üniversitesi 1995 yılından bu yana faaliyet göstermektedir. Yine ülkemizin öncülüğünde kurulan 1993 yılında bölge ülkeleri Kültür Bakanları Alma-Ata toplantısında karar alarak kurdukları TÜRKSOY-Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi ortak kültürümüzün geliştirilmesi ve tanıtımı konusunda çeşitli kültürel faaliyetler gerçekleştirmektedir (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-orta-asya-ulkeleri-iliskileri.tr.mfa>).

Orta Asya ülkeleri ile ekonomik alandaki hedeflerin gerçekleştirilebilmesi büyük ölçüde kültürel alandaki ilişkiler ile yakından alakalıdır. Ne yazık ki, bugün Türk Dünya-sındaki kültürel alandaki ilişkiler siyasi ve ekonomik alanda yakalanan ilişkiler seviyesinin çok gerisinde kaldığı gözlenmektedir. Aydınlar ve bilim adamları arasındaki bilgi ve fikir alışverişinin yeterli yoğunlukta olmadığı fark edilmektedir. Bunun temel sebebi

araştırıldığında kültür dünyasındaki ilişkileri geliştirecek kurumların çalışmalarının ve bu konudaki projelerin kapsamının günün ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilemeyeşinde aramak gerekmektedir (Kara, 2014: 114).

Türk Cumhuriyetlerin ekonomileri SSCB döneminde büyük ölçüde birbirine ve Rusya'ya bağımlı olacak şekilde yapılandırılmıştır. Hiç bir sanayi sektörü, kendi bulunduğu cumhuriyette hammaddeyi başlatarak nihai ürüne kadar gidememektedir. Bir ülkede üretilen hammadde, diğer ülkede ara mamul haline gelmekte, nihai ürün ise çoğunlukla Ukrayna veya Rusya'da elde edilmektedir. Bu yapı içinde özellikle büyüyen bütçe açıkları ve yükselen üretim maliyetleri ile cumhuriyetlerin kısa vadede iç taleplerini karşılayacak yeterli üretim kapasitelerine ulaşmaları mümkün görülmemektedir (Demirkan, 1993: 387).

1991 sonrası Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmasıyla birlikte Türkiye'nin öncülük edeceği büyük bir Türk gücünün ortaya çıkacağı düşünülmüş, ancak bu beklenti şimdiye kadar gerçekleşmemiştir. Bağımsızlıklarını kazanmalarının üzerinden yirmi yılı aşkın süre geçse de ülkemiz açısından, Türk Cumhuriyetleri ile ekonomik, kültürel ve askerî ilişkilerin istenilen düzeye ulaşmadığı görülmektedir. Türkiye'nin bölgede istediği gelişimi elde edememesindeki nedenler arasında yeterli ekonomik güce sahip olmaması, Rusya'nın Türk Cumhuriyetleri'nin de içerisinde bulunduğu Bağımsız Devletler Topluluğunu (BDT) kurması ve özellikle ticarî ilişkilerin toplulukta ülkeler arasında gerçekleşmesi gösterilebilir. Türk Cumhuriyetlerinin çeşitli konularda alt yapılarının yetersiz olmasının da onları Rusya'ya bağımlı hale getirmiştir. Bağımsızlıklarını kazanan Türk Cumhuriyetlerinin doğal yeraltı zenginlikleri ve sahip oldukları stratejik önem, AB ve pek çok gelişmiş devletin ilgisinin Türkistan coğrafyasına yönelmesine neden olmuştur.

Özellikle ABD, Çin, Rusya ve İran bölgeyi kontrol altında tutmak için çeşitli politikalar uygulamaktadır. Aynı amaçla zaman içinde birbirine rakip olan Çin ve Rusya'nın, ABD'ye karşı işbirliği yapma ihtiyacı duydukları görülmektedir. Bu durum, hem Türkiye'nin hem de Türk Cumhuriyetlerinin menfaati ve küreselleşen dünyada bir güç oluşturabilmeleri açısından ekonomik, kültürel ve askerî işbirliği yapmaları ihtiyacını doğurmaktadır (Tekin, 2013: 544).

ABD'nin Türkiye'nin orta Asya bölgesine yönelimini güçlendirici bir rol oynadığı da söylenebilir. ABD, Orta Asya bölgesinde daha etkili olabilmesi için Türk devletini ekonomik ve siyasi olarak desteklemekten çekinmedi. Bağımsızlıklarının başlangıcından bu yana ABD, Türkiye'nin Orta Asya devletleri ile ilişkilerinin olumlu bir girişim olarak gördü ve bu tutumunu sürdürdü. Türk dış politika tercihlerinde 1990'lardan sonra ortaya çıkan köklü değişiminde Türkiye'nin bölgeye yönelik ilgisinin artmasında payı vardı. Uluslararası sistemde ortaya çıkan ve bölgedeki siyasal ve ekonomik durumunun doğrudan etkileyen değişikliklerle birlikte Türkiye dış politika ilkelerini değil ama dış politika tercihlerini yeniden düzenlemek zorunda kaldı. Türkiye'yi dış politika tercihlerini yeniden düzenlemek zorunda bırakan nedenler arasında en önemlileri olarak; Türkiye'nin NATO'daki fonksiyonu ve öneminin yok olmaya başladığı varsayımı; eski Sovyetlerin Jeopolitik sahasında yeni ortaya çıkan istikrarsızlık ve değişkenlik; Sovyet tehdidinin ortadan kalkmış olması ve AB'ne tam üyelik sürecindeki gecikme sayılabilir (Güngörmüş, 2003).

Orta Asya ülkelerinde nüfusun yaklaşık %80-90'ını Müslümanların oluşturması (Kazakistan hariç) dolayısıyla dinsel açıdan homojen bir görünüm sergilemelerine rağmen, etnik anlamda oldukça heterojen bir yapıya sahip olmaları bunlar açısından etnik

sorunları ciddi bir istikrarsızlık unsuru haline getirmektedir. Orta Asya Ülkeleri arasında mevcut potansiyel istikrarsızlık unsurları arasında sınır ve su sorunları önem arz etmektedir. Sınır sorunu genel anlamda, ülkeler arası potansiyel bir çatışmanın tohumlarını atarak birleşmelerini önlemek ve böylece bölgenin daha kolay yönetilmesine imkan sağlamak için Ruslar tarafından keyfi biçimde çizilen sınırlardan kaynaklanmaktadır. Kazakistan ile Özbekistan, Kazakistan ile Kırgızistan ve Kazakistan ile Türkmenistan arasındaki sınır sorunları büyük ölçüde çözümlenmiştir. Bölge ülkeleri arasındaki en önemli sınır sorunu Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında Fergana Vadisinden kaynaklanan sorunlardır. Kırgızistan'ın Fergana vadisinde bulunan Oş eyaletinin sınır bölgesinde Özbekler yaşamaktadır (Arı, 2010: 17-25).

2. Türkiye-Orta Asya Ülkeleri İlişkileri

Bu bölümde Türkiye'nin orta-Asya Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerine yer verilmektedir. Bunun için ülkeler teker teker ele alınmış ve ilk önce o ülkeler hakkında genel bilgiler verilmiş ve daha sonra da Türkiye'nin ilgili ülkelerdeki çeşitli faaliyetleri hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma, Türkiye'nin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile 2014 yılına kadar olan ilişkilerini kapsamaktadır.

2.1. Kazakistan

Kazaklar 1925 yılına kadar Ruslar ve Avrupalılar tarafından 'Kırgız' ismiyle tanınıyordu. Ayrıca, 'Kırgız' terimi sadece Kazaklar için kullanılmıyordu, terim Batılılar tarafından Sibiry bozkırları ve bu coğrafyada yaşayan Türk kökenli halklar için de kullanılmaktaydı. Rus ve Batılı bilim adamlarının kullandığı bu terminoloji, Türkiye'deki bilim adamlarını da etkilemiştir. Türkiye'de 1931 yılına kadar yayımlanmış çalışmalarda bu çelişki açık olarak görülmektedir (İsakov, 2010: 102).

Kazakistan 2.724.900 km2 ile çok geniş bir ülke olup 17 milyon nüfusa sahip olup 217 milyar dolar GSMH ile Orta Asya devletleri arasında zengin olarak görülen bir devlettir (<http://www.mfa.gov.tr/kazakistan-kunyesi.tr.mfa>).

Türkiye, Kazakistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkedir. Türkiye ile Kazakistan arasındaki ortak tarihi, kültürel ve manevi bağlar ilişkilerimizin süratle geliştirilmesine temel teşkil etmiştir. Bağımsızlığını kazanmasının ardından Kazakistan ile imzalanan çok sayıda anlaşma ve protokolle çeşitli alanlardaki ilişkilerimizin ve işbirliğimizin esasları düzenlenmiştir. Ülkemiz ile Kazakistan arasındaki siyasi ilişkilerin ulaştığı düzeye paralel olarak Kazakistan ülkemizin bölgedeki en önemli siyasi ve ekonomik ortaklarından biri haline gelmiştir. İkili ticaret hacmimiz 2013 yılında, ihracatımız 1,04 milyar Dolar ve ithalatımız 2,9 milyar Dolar olmak üzere toplam 3,9 milyar Dolara ulaşmıştır. Türk şirketlerinin 1993 yılından bu yana Kazakistan'da yaptıkları yatırımların toplam değeri 2 milyar Dolar civarındadır. Kazakistan'da 500'ün üzerinde Türk-Kazak ortak sermayeli işletme faaliyette olup, %100 Türk sermayeli şirketlerin sayısı 160 civarındadır. Kazakistan'da Türk girişimcilerin özellikle gıda sektörü, ilaç-kimya sanayisi, inşaat, otelcilik ve imalat alanlarında öne çıktıkları görülmektedir. Kazakistan'da müteahhitlik sektöründe Türk şirketlerinin faaliyetleri de gün geçtikçe artmaktadır. Türk inşaat firmalarının Kazakistan'da üstlendiği projelerin toplam değeri 17,5 milyar Dolar civarındadır. Kazak firmalarının da son yıllarda Türkiye'de başta petrol ve turizm sektörlerinde yaptıkları yatırımları 350 milyon Dolar'a ulaşmıştır. (http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kazakistan-siyasi-iliskileri_.tr.mfa).

Kazakistan bağımsızlığına kavuşmadan önce 1989 yılında yapılan nüfus sayımına göre ülkedeki 16.464 milyon kişiden yalnızca %39,7'sini Kazaklar oluştururken, %37,8'sini

Rus, %5,8'ini Alman, %5,4'ini ise Ukraynalılar teşkil etmiştir. 2013 verilerine göre toplam nüfus içinde başlıca etnik grupların dağılımı, Kazaklar %65,2, Ruslar %21,8, Özbekler %3, Ukraynalılar %1,8, Uygurlar %1,4, Tatarlar %1,2, Almanlar %1,1, Türkler ise %0,6 oranındadır. Kazakistan'da Kazakların oranı 1989-2013 yılları arasında %39,7'den %65,2'ye kadar artmıştır ve Tatarlar dışındaki diğer Türk halkları da hem sayısal olarak hem de nüfus içindeki oranları itibariyle artış göstermiştir (Demirtepe ve Yılmaz, 2013: 113-114).

Kazakistan'da, Türk müteahhitlerince bugüne kadar toplam 19,3 milyar Dolar değerinde 414 proje üstlenilmiştir. Kazakistan'dan Türkiye'ye gelen uluslararası doğrudan yatırım tutarı 681 milyon Dolar'dır. Ülkemizde Haziran 2015 itibariyle 482 Kazak sermayeli şirket mevcuttur. Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) 8. Dönem Toplantısı, Ekonomi Bakanı Sayın Nihat Zeybekci ve Kazakistan Başbakan Yardımcısı ve Sanayi ve Yeni Teknolojiler Bakanı Aset İsekeşev'in eşbaşkanlıklarında 24-26 Nisan 2014 tarihlerinde Astana'da gerçekleştirilmiştir. Türk Eximbank'ın Kazakistan'a açmış olduğu, 56 milyon dolarlık kısmi ticaret finansmanı, 184 milyon Dolarlık kısmi yatırım projelerine olmak üzere toplam 240 milyon Dolarlık kredinin kullanımları tamamlanmıştır. Türkiye'nin, 2004 yılından bugüne kadar Kazakistan'a yapmış olduğu ikili resmi kalkınma yardımlarının toplam tutarı ise 522 milyon Doları aşmıştır. Türkiye, % 50'nin üzerinde payla Kazak turistler için birinci destinasyon konumundadır. 2013 yılında Kazakistan'dan ülkemize 425 bin ziyaretçi gelmiştir. 2014 yılında ise 438 bin Kazakistan vatandaşı ülkemizi ziyaret etmiştir. Aynı dönemde 74 bin vatandaşımız da Kazakistan'ı ziyaret etmiştir (<http://www.mfa.gov.tr/kazakistan-cumhuriyeti-ekonomisi.tr.mfa>).

Petrol ve petrol ürünleri başta olmak üzere, ihracat gelirlerinin Kazakistan makroekonomisine etkileri oldukça büyüktür.

Birleşmiş Milletler verilerine göre 2012 yılı itibariyle Kazakistan'ın en fazla ihracat yaptığı ülkeler; toplam ihracatının %40'ı ile AB ülkeleri, %20,5'i ile Çin ve %9,7'si ile Rusya'dır. Kazakistan'ın ithal ettiği başlıca ürünler makine ve taşımacılık ekipmanları, taşıma araçları, bor ve hava taşıma araçlarıdır. Birleşmiş Milletler verilerine göre 2012 yılı itibariyle Kazakistan'ın en fazla ithalat yaptığı ülkeler; toplam ithalatının %40'ı ile AB ülkeleri, %20,5'i ile Çin ve %9,7'si ile Rusya'dır (Demirtepe ve Yılmaz, 2013: 107-108).

Kazak milletvekili Burhanov yaptığı bir konuşmada şunları dile getirmiştir (Burhanov, 2014: 52):

“Geleceğimize, vizyonumuza gelirsek Devlet Başkanı N. Nazarbayev, Kazakistan'ın Türk Dünyasının ayrılmaz bir parçası olduğunu Aralık 2012 tarihinde yaptığı “Kazakistan Stratejisi 2050” Ulusa Sesleniş Konuşmasında özellikle belirtmiştir. Bu bağlamda vurgulamak isterdim ki dünya çapındaki çağdaş küresel süreçlerle ilgili derin analizler, gelecekte bizi zor dönemlerin beklediğini göstermektedir. Bu sadece Kazakistan için değil, başta Türk devletleri de olmak üzere bütün dünya için geçerlidir. Böylesine zor bir ortamda gelecekte bizi bekleyen çözümü zor problemler üzerinde yoğunlaşmalıyız. Özellikle, Başkan Nazarbayev dünyayı bekleyen 10 tehditten bahsetmiştir. Bu tehditleri ortadan kaldırmanın gecikmesi hiç şüphesiz ki sosyal, etnik, dinsel ve diğer çatışmaların ortaya çıkmasına neden olabilecektir. Aynı zamanda Kazakistan Devlet Başkanı konuşmasında, hiçbir devletin bu tehditlere tek başına karşı koyamayacağını altını vurgulamıştır. Günümüzde Kuzey Afrika'dan Kuzey-Doğu Asya'ya, Türk Devletleri ve Türk halklarının hudutlarına kadar uzanan bölgede istikrarsızlık yumağının oluştuğuna şahit olmaktayız. Bu, bir kez daha gösteriyor ki günümüz tehditlerine karşı koymak için Türk halkları ve devletlerinin gücünden azami derecede yararlanmalıyız. İlişkilerimizi insani ve

kültürel alanların dışına da taşınmalıyız. Akdeniz'den Kuzey Buz Denizi'ne kadar uzanan 250 milyonluk Türk Dünyası enerji, jeo-strateji, ekonomi, bölgesel güvenlik vb. gibi konulardaki güncel sorunların çözümü için gücünü birleştirebilir ve birleştirmelidir. Ayrıca, “Kazakistan Strateji 2050” Ulusa Sesleniş Konuşmasında dünyanın karşısında duran sorunlarla birlikte kesin çözümleri de dile getirilmiştir. Çözüm yolları: aktif ekonomi ve ticaret diplomasisi, insani ve eğitim- bilim alanlarındaki hızlı uluslararası iş birliği. Kazakistan, 6 Türk Devletinin 4'inin bulunduğu Merkezi Asya bölgesindeki güvenlik ve istikrarın korunmasındaki sorumluluğunun bilincindedir. Bunun yanı sıra kardeş Türkiye ve Azerbaycan'ın, aynı şekilde Türk ailesinden Tataristan, Başkurdistan ve Yakutistan'ın vb. sürece aktif katılımlarının, Merkezi Asya'daki istikrarsızlık ve çatışma çözümünde en iyi katkıyı yapacakları kanaatindeyiz”.

2.2. Özbekistan

Özbekistan, tarihi ve kültürel birikimi, stratejik konumu, doğal kaynakları ve Orta Asya nüfusunun yarısını oluşturan yaklaşık 30 milyonluk nüfusu ile bölgesel barış ve istikrar için kilit konumdadır. Özbekistan Orta Asya'nın yüzölçümü 447.400 km² ve GSMH 60 milyar dolar olarak büyük ülkesidir. Özbekistan'ı içermeyen bir Orta Asya politikasının kapsayıcı olması beklenmemelidir (<http://www.mfa.gov.tr/ozbekistan-kunyesi.tr.mfa>).

Orta Asya'nın stratejik merkezinde yer alan Özbekistan, Orta Asya ve Avrasya bölgesini denetim altına almak isteyen güçlerin öncelikle kontrol etmeleri gereken önemli bir bölge özelliğini taşımaktadır. Özbekistan, nüfusu ile bölgedeki diğer devletlerin toplamından daha yüksek bir nüfusa sahiptir. Ayrıca, çevre ülkelerde de toplam 3,5 milyon civarında Özbek nüfusunun bulunması bölgedeki demografik üstünlüğünü pekiştirmektedir. Bu demografik üstünlük, Özbekistan'ın

bölgesel liderlik iddialarının da en başta gelen dayanaklardan birini oluşturmaktadır. Özbekistan, Orta Asya'daki tüm devletler ile ortak sınırları bulunan tek ülkedir. Aynı zamanda Avrasya'da ana ulaşım güzergâhlarının düğüm noktasında bulunmaktadır.

Özbekistan'ın tarihine bakıldığında, Cengiz Han'ın torunlarından Batu Han tarafından kurulan Altun-Orda Hanlığının başına 9. olarak Özbek Han geçmişti. Bu şekilde oluşan Özbekistan, güneyde 1852 yılında Türkistan'ın istilası ile birlikte Rus Çarlık ordularının hedefi haline gelmiştir. 1885-1910 yılları arasında da devam eden savaşlar sırasında Ruslar tamamıyla Özbekistan'ı işgal-leri altına aldılar. 1916 yılında Türkistan'da Ruslar'a karşı büyük ayaklanma gerçekleşti, bu ayaklanmanın sonucunda 673 bin Türk hayatını kaybetmiş, 168 bin Türk Sibirya'ya sürülmüş, 300 bin Türk de yakındaki Doğu Türkistan'a kaçmak zorunda kalmıştır. 1917 Komünist ihtilalinden sonra Rusya'da rejim değişmekle birlikte, Türkler için çok bir şey değişmemiş; Ruslar, 1918 yılında Türkistan Otonom Sovyet Cumhuriyetini kurduklarını ilan etmişler, 1919 yılında da Rus General Frunze Kumandası altında buralara hücumla başlamışlardır. Osmanlı kumandanlarından Enver Paşa'nın buralara gelip, Ruslar'la savaşması da kısmi başarılar sağlamakla birlikte neticeye ulaşamamış, 1924 yılında Ruslar bu topraklarda tam hâkimiyet kurmuşlardır (Akdiş, 2015).

Türkiye'nin, Özbekistan ile ilişki kurması da oldukça hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov'un Aralık 1991'de Türkiye'ye yapmış olduğu resmi ziyaret, ikili ilişkilerin başlangıcında önemli bir yere sahiptir. Kardeşlik duygusu içinde kurulan ilk ilişkiler zamanla yerini karşılıklı dayanışma ve iş birliğine bırakmıştır. Siyasi alanda Türkiye'ye duyulan bu güven ekonomik alanda da kendini göstermiştir. Nitekim Kerimov; "Özbekistan: Bağımsız ve

İlerlemenin Yolu" adlı kitabında serbest piyasa ekonomisine geçişte Türkiye'nin önemine dikkat çekmekte ve "Türkiye'nin ekonomik reformları yürürlüğe koyma konusundaki deneyimleri bizim için son derece ilginçtir" demektedir. Kerimov, bu görüşlerini 1991 yılında Türkiye'ye yapmış olduğu ziyaret sırasında da tekrarlayarak, serbest pazar ekonomisine geçiş sürecinde kendilerine Türkiye'yi örnek aldıklarını belirtmiştir. Ne var ki; Kerimov'un muhalifi Muhammet Salih'in Türkiye'ye gelerek faaliyetlerine burada devam etmesi, iki ülke arasında kurulmuş bulunan iyi ilişkileri zedelemiştir. Özbekistan Hükûmeti bu olayı gerekçe göstererek Ankara büyükelçisini geri çağır-mıştır. Yine Kerimov'un Türkiye'de öğrenim gören tüm Özbek öğrencileri geri çağırması ve Özbekistan'daki tüm Türk okullarını kapatma-sıyla Ankara'nın bölge politikası başka bir darbe yemiş oldu. Ülkeler arasında siyasi alanda yaşanan bu soğukluk ekonomik ve ticari ilişkiler alanında da kendini hissettirmiştir (Erdoğan ve Çolakoğlu, 2015: 706).

Türkiye, 16 Aralık 1991 tarihinde Özbekistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuş, 4 Mart 1992 tarihinde ise iki ülke arasında diplomatik ilişkiler tesis edilmiştir. İlişkilerin hukuki temelini oluşturmak amacıyla bu ülke ile 90'ın üzerinde ikili anlaşma ve protokol imzalanmış, karşılıklı çok sayıda üst düzey ziyaret gerçekleştirilmiştir. Özbekistan'la ikili ticaret hacmimiz, 2013 yılında 1,379 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Hâlihazırda ülkede, başta tekstil, taahhüt, gıda, otelcilik, inşaat malzemeleri ve plastik, ilaç ve hizmet sektörlerinde faaliyet gösteren, 100'ü temsilcilik olmak üzere toplam 700 kadar Türk sermayeli firma bulunmaktadır. Ülkemizde ise Özbek sermayeli 114 firma bulunmaktadır (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ozbekistan-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa>).

Özbekistan'da tekstil sanayi ve müteahhitlik başta olmak üzere çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren 520 kadar Türk sermayeli

firma bulunmaktadır ve bu firmalar yaklaşık 50.000 kişilik istihdam sağlamaktadır. Türk şirketlerinin Özbekistan'daki yatırım tutarı, 1 milyar Dolar civarındadır. Ülkemizde ise Özbek sermayeli 114 firma bulunmaktadır. Özbekistan'da bugüne kadar TİKA tarafından ekonomik, ticari, teknik, eğitim, sosyal ve kültürel işbirliği alanlarında çok sayıda program ve proje gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin, 2004 yılından bugüne kadar Özbekistan'a yapmış olduğu resmi kalkınma yardımlarının toplam tutarı 75 milyon dolardır. Türkiye, Özbek turistlerin en fazla tercih ettiği destinasyonların başında gelmektedir. Son üç yılda ülkemizi ziyaret eden Özbekistan vatandaşlarının sayısında yıllık %20 oranında artış kaydedilmiştir. 2013 yılında Özbekistan'dan ülkemize gelen ziyaretçi sayısı 130 bin civarındayken 2014'te Özbek turist sayısı 143 bine yükselmiştir. Aynı dönemde 13 bin vatandaşımız Özbekistan'ı ziyaret etmiştir

(<http://www.mfa.gov.tr/ozbekistan-cumhuriyeti-ekonomisi.tr.mfa>).

Özbekistan çok zengin yeraltı kaynaklarına sahiptir. Altın, doğalgaz, alüminyum, tungsten, kömür, mermer yatakları ön sıradadır. 1991 verilerine göre yılda 41 milyar m³ doğalgaz üretilmektedir. Özbekistan, yıllık 80 ton altın üretimiyle dünya sıralamasında üst sıralarda yer almaktadır. Bakır rezervleri 800 milyon ton olarak varsayılmaktadır. Kömür üretimi yıllık 6 milyon tondur (Türkmen, 2008: 47).

Son yıllarda Özbekistan Cumhuriyeti'nin dünya altın üretimindeki payı %3'ü geçmiştir. Üretim 1992'ye kıyasla 1.4 kat artış göstermiştir. Bunun sonucu olarak Özbekistan, altın üretiminde dünyada 9.sırada ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri arasında 2. Sırada yer almaktadır (Pınazarov ve Movlanov, 2012: 197).

İkili ilişkilerdeki durgunluğun aşılması büyük oranda Cumhurbaşkanı Kerimov'un ülkemize yönelik güvensizliğinin değişmesine

bağlı kalmaktadır. Ekonomik ilişkiler kendi mecrasında ilerlemektedir. Askeri ilişkilerimiz ile kültür, eğitim alanlarındaki ilişkilerimiz siyasi ilişkilerden etkilenmiştir. Ancak, Özbek halkının Türkiye'ye sempatisi devam etmektedir. Özbekistan'a sorunların aşılması ve diyalog kanallarının açık olduğu mesajı verilmeye devam edilmektedir.

Bütün bu durumların yanı sıra, Özbekistan bağımsızlık sonrası kendi ulusal kimliğini oluştururken Türkiye'yi bir rakip olarak algılamış, ayrıca Türkiye'nin savunduğu batı tarzı demokrasi ve serbest piyasa ekonomisine çok sıcak bakmamıştır. Yine Taşkent, Buhara, Semerkant gibi tarihi şehirleri bünyesinde barındırmakla, kendisini Orta Asya Türk Uygarlığının "gerçek" ardılı yâda mirasçısı gibi görme eğilimine girmiştir. Özbekistan'da bazı dini grupların Türkiye kökenli tarikatlardan destek gördüğü yolundaki kanı da, Özbek otoritelerinin Türkiye'ye şüphe ile yaklaşmalarına neden olmuştur. İki ülke arası ilişkilerde somut sorunlar da yaşanmıştır. Özellikle devlet başkanlığı seçimlerinde Kerimov'a rakip olan Muhammed Salih ve bazı Özbek muhaliflere Türkiye'nin sığınma hakkı tanınması, Özbek yönetiminin şiddetli tepkisine neden olmuştur. Hatta bu yüzden 1994 yılı yazında Özbek hükümeti büyükelçisini geri çağırarak, ülkedeki Türk okulların çoğunu kapatmış, Türkiye'de okuyan öğrencilerinin büyük bir kısmını geri çekmiştir. Buna karşın Türkiye de Özbek hükümetini muhalefeti bastırmakla suçlamıştır (Arı, 2010:429).

2.3. Kırgızistan

Rusların Kırgızistan'a ilk göçleri daha 1867-1897 yılları arasında olmuştur. Çarlık Hükümeti'nin ana hedefi, yeni ele geçirilen toprakları siyasi ve askerî açıdan merkeze bağlamak olmuştur. Rus Hükümeti buraya yerleşen Rus köylülerine imtiyazlar tanıyacağını ilan etmiştir.⁵⁰ Göçlerin ikinci dalgası ise II. Dünya Savaşı sırasında gerçekleşmiştir. Rusya ve Ukrayna'daki birçok sanayi müessesesi

Kırgızistan'a nakledilmiştir. Gelen fabrika işçileri ise savaş sonrası da burada kalmışlardır. Bununla birlikte, daha SCCB yıkılmadan önce, 1989 yılında, Kırgızistan Parlamentosu Kırgızca'yı tek resmî dil olarak kabul etmiştir. Resmî dil ile ilgili tartışmalar ülkede milliyetçiliği de artırmıştır. SSCB'nin yıkılışıyla yeni bir tarih bakışının ortaya çıkması, milliyetçi akımların artışı, Rusya'nın emperyalist politika izlemekle suçlanması gibi hususlar, Kırgızistan'daki Rusları rahatsız etmiş ve onları göçe zorlamıştır. 1991 yılından itibaren Kırgızistan, Tacikistan'dan sonra, Orta Asya ülkeleri arasında en fazla Rus nüfusu kaybeden ülke olmuştur. Ancak 1995 yılından sonra Kırgızistan, Rusların ülkeyi terk etmesinin ülkeyi sadece ekonomik açıdan değil, siyasi açıdan da olumsuz sonuçlar doğuracağını ve ülke içindeki Rusların hakkını korumadan, Rusya'nın yardımını kazanmanın mümkün olmayacağını anlamıştır. Kırgızistan'ı Rusya yanlısı politika izlemeye iten nedenlerden biri de, diğer ülkelerin Kırgızistan'a yaptığı ekonomik yardımların çok düşük düzeyde olmasıdır. Bundan dolayı Kırgızistan bir taraftan Rusya ile ilişkilerini geliştirmeye çalışırken, diğer taraftan da ülke içindeki Ruslar üzerindeki baskıyı azaltmıştır (Kamalov, 2011: 56).

Kırgızistan'ın nüfusu yaklaşık 6 milyon kişidir ve yüzölçümü 199.951 km² olup GSYİH 2013 yılı itibariyle 7 milyar dolardır. Nüfusun % 72,4 Kırgız, % 14,4 Özbek ve % 6,6sını Ruslar oluşturmaktadır. (<http://www.mfa.gov.tr/kirgizistan-kunyesi.tr.mfa>).

Türkiye, 16 Aralık 1991 tarihinde Kırgız Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuş ve ülkelerimiz arasında diplomatik ilişkiler 29 Ocak 1992 tarihinde tesis edilmiştir. 1992 yılı içerisinde karşılıklı olarak Bışkek ve Ankara'da Büyükelçilikler açılmıştır. Ülkemiz ile Kırgız Cumhuriyeti arasında eğitim, kültür, ticaret ve ekonomik işbirliği, ulaştırma, iletişim ve askeri alanda 100'ü aşkın çeşitli anlaşma ve

işbirliği belgesi imzalanmıştır. İki ülke Cumhurbaşkanı tarafından 1997 yılında imzalanan "Ebedi Dostluk ve İşbirliği Anlaşması" ile 1999 yılında yayımlanan "Türkiye ve Kırgızistan: Birlikte 21. Yüzyıla" bildirisi dostane ve kardeşçe ilişkilerimizin temelini oluşturan belgelerdir (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kirgizistan-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa>).

Sovyetler Birliği dağıldığında Kırgızistan'ın sanayi sektörü gelişmiş durumdaydı. Makine sanayii, araba, elektronik hesap makineleri, tezgâhlar, presetasnıfçı makineler, elektrikli motorlar, elektrik lambaları üretiyordu. Civa, antimon, altın, kömür, diğer madenler ve petrol yatakları işletilmiş, büyük hidroenerji sistemi kullanılmıştır. Yapı endüstrisi, yapı gereçleri, mobilya, kumaş, konfeksiyon olarak tekstil ürünleri, ayakkabı üretilip piyasaya sürülürdü. Büyük ölçüde tarıma dayalı ekonomik yapıya sahip bulunan Kırgızistan'da sanayi, özellikle hafif sanayi ve mikroelektronik alanlarında gelişmiştir. Başlıca sanayi kolları metalurji, petrol, doğalgaz, elektronik, demirdışı metaller, elektrik motorları, gıda prosesi, konservecilik, deri ürünleri, ceviz mobilya, kömür madenciliği, konserve et ve şeker rafineleri alanlarında yoğunlaşmıştır. Ekonominin temel öğeleri olarak inşaat, ulaştırma, haberleşme ve ticaret de önemli yer tutmaktadır (Kalambekova, 1996: 8).

Bağımsızlığını kazandığı tarihten itibaren diğer Orta Asya devletleri gibi Başkanlık sistemi ile yönetilmiş olan Kırgızistan'da, Nisan 2010'da başlayan halk hareketiyle Cumhurbaşkanı Bakiyev görevden uzaklaştırılmış ve muhalefet lideri Roza Otunbayeva öncülüğünde yeni bir anayasa hazırlanmasını ve parlamenter sisteme geçilmesini öngören bir siyasi geçiş süreci başlatılmıştır. Nitekim 7 Haziran 2010 tarihinde kabul edilen yeni anayasa ile parlamenter sisteme geçilmiştir. Siyasi geçiş süreci çerçevesinde 30 Ekim 2011 tarihinde gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimlerini % 62,52 oy oranı ile ilk turda Başbakan Almaz-

bek Atambayev kazanmış ve 1 Aralık 2011 tarihinde düzenlenen, Sayın Cumhurbaşkanımızın da iştirak ettiği devir-teslim töreniyle Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenmiştir. Böylece Kırgızistan Cumhurbaşkanlığı makamının demokratik seçimle el değiştirdiği ilk ve tek Orta Asya Cumhuriyeti olmuştur (<http://www.mfa.gov.tr/kirgizistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>).

Çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren 300 civarında Türk sermayeli firma 304 milyon Dolarlık sermayeleri ile Kırgız ekonomisine büyük katkı vermekte olup, sayıları 5.000'i aşan Kırgız vatandaşına istihdam sağlamaktadır. Öte yandan, ülkemizde 2015 Haziran ayı itibarıyla 149 Kırgız sermayesine sahip şirket faaliyet göstermektedir. Türk müteahhitlik firmaları Kırgızistan'da şimdiye kadar 689 milyon dolar değerinde 65 proje üstlenmişlerdir. 25-27 Aralık 2014 tarihlerinde Bışkek'te Türkiye-Kırgızistan Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) 8. Dönem Toplantısı gerçekleştirilmiştir. Kırgızistan ile aramızdaki Kara Ulaştırması Karma Komisyonu'nun (KUKK) son toplantısı 2-3 Aralık 2014 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilmiştir. "Türkiye ile Kırgızistan Arasında Sağlık ve Tıp Bilimleri Alanlarında İşbirliğine Dair Anlaşma" kapsamında 25 Temmuz- 02 Ağustos 2015 tarihlerinde Bışkek'te düzenlenen I. Kırgızistan-Türkiye Ortak Sağlık Haftası sırasında Türk hekimleri 623 hastayı muayene etmiş, 92 hastanın ameliyatını gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin, 2004 yılından bugüne kadar Kırgızistan'a ekonomik/ticari, sağlık, eğitim, sosyal ve kültürel işbirliği programlar bağlamında yapmış olduğu resmi ikili kalkınma yardımlarının toplam tutarı ise 855 milyon Dolar'dır. 2014 yılında 82 bin Kırgız ülkemizi ziyaret etmiştir. Aynı dönemde 37 bin vatandaşımız da Kırgızistan'ı ziyaret etmiştir

(<http://www.mfa.gov.tr/kirgizistan-cumhuriyeti-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>).

2.4. Tacikistan

Türkiye, 16 Aralık 1991 tarihinde Tacikistan'ın bağımsızlığını tanımıştır. 29 Ocak 1992 tarihinde iki ülke arasında diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Büyükelçiliğimiz 4 Ağustos 1992 tarihinde, Tacikistan'ın Ankara Büyükelçiliği ise 16 Ekim 1995 tarihinde açılmıştır. Büyükelçiliğimiz, Tacikistan'da 1992-1997 yıllarında yaşanan iç savaş sırasında da görevine devam etmiştir. SSCB'nin dağılmasını müteakip ülkemizin Orta Asya Cumhuriyetleriyle gelişen ilişkileri kapsamında değerlendirilmiş olan Tacikistan'la ikili ilişkilerimize dostluk ve işbirliği hâkimdir. Türkiye ile Tacikistan arasında her alandaki işbirliğinin daha da ilerletilmesine yönelik güçlü bir irade her iki tarafta da mevcuttur. Başta Mevlana Celaleddin-i Rumi olmak üzere büyük düşünürler ve değerli evrensel şahsiyetlerden güç alan bir kültürün mirasını paylaştığımız Tacikistan ile özel bir yakınlığımız bulunmaktadır. Halklarımız arasındaki tarihi ve kültürel bağlar ile karşılıklı samimi hislerimiz ilişkilerimizin temelini oluşturmaktadır (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-tacikistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>).

Bağımsızlığını kazandıktan sonra Tacikistan'da 1992-1997 yılları arasında trajik bir iç savaş yaşanmıştır. Çatışma ortamı, 1994 yılında Rusya Federasyonu (RF), İran ve diğer bölge ülkelerinin de katılımıyla BM gözetiminde başlatılan barış görüşmelerine ve ateşkes uzlaşmalarına rağmen 1997 yılına kadar devam etmiş, nihayetinde 27 Haziran 1997 tarihinde Moskova'da "Tacikler Arası Genel Barış Anlaşması" imzalanmıştır. 6 Kasım 1994 tarihinde yürürlüğe giren Tacikistan Anayasası'nda Tacikistan demokratik ve laik bir hukuk devleti olarak tanımlanmaktadır. Ülke Başkanlık sistemi ile yönetilmektedir (<http://www.mfa.gov.tr/tacikistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>).

Türkiye-Tacikistan Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) 7. Dönem Toplantısı 19-23

Nisan 2009 tarihlerinde Duşanbe’de, 8. Dönem Toplantısı ise 29-30 Kasım 2012 tarihlerinde Ankara’da tertiplenmiştir. Tacikistan’daki doğrudan Türk yatırımları 50 milyon Dolara ulaşmıştır. Tacikistan’da 35 Türk sermayeli firma bulunmaktadır. Ülkemizde ise 1,1 milyon Dolar tutarında kayıtlı 9 Tacik sermayeli firma faaliyet göstermektedir. Türkiye Müteahhitler Birliği verilerine göre, Türk müteahhitlik firmaları Tacikistan’da bugüne kadar 545 milyon ABD Doları değerinde 36 proje üstlenmişlerdir. Tacikistan’a ikili planda şimdiye kadar Türk Eximbank kredisi, TİKA (48 milyon Dolar) ve diğer kuruluşlarımızın yardımları dahil, toplamda yaklaşık 90 milyon Dolar tutarında mali destek ve karşılıksız yardımda bulunulmuştur. TİKA tarafından Tacikistan’da 2014 yılında toplam 700.000 Doları aşan tutarda 21 proje gerçekleştirilmiştir. Tacikistan’dan 2013 yılında ülkemize gelen ziyaretçi sayısı 27 bindir. 2014 yılında ülkemize gelen Tacikistan vatandaşının sayısı ise 35 bindir. Aynı dönemde 14 bin vatandaşımız Tacikistan’ı ziyaret etmiştir (<http://www.mfa.gov.tr/tacikistan-ekonomisi.tr.mfa>).

Rusya ile stratejik ilişki içinde olan ve son dönemde Çin’in ve İran’ın giderek artan ilgisini çeken Tacikistan, Türkiye’yi bu ülkelere karşı dengeleyici bir unsur olarak görmektedir. Türkiye Tacik makamlarınca “büyük ülke” olarak görülmekte; diğer Orta Asya cumhuriyetlerine yönelik ilgimiz ve ilişkilerimizin yoğunluğu/çeşitliliği göz önüne alındığında, üst düzey Tacik yönetiminde Türkiye tarafından ihmal edildiklerine dair bir anlayış bulunmaktadır. Ortak kültürel yakınlığın dil farkını kapatacağını vurgulamaktadır.

2.5. Türkmenistan

Türkmenistan, Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından 27 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığını kazanmış, bilahare “Türkmenbaşı” soyadını alan Saparmurat Niyazov, Devlet Başkanlığını üstlenmiştir. Bağımsızlığının ilk yıllarında yaşanan önemli bir gelişme, 12

Aralık 1995 tarihinde BM Genel Kurulunda alınan bir kararla Türkmenistan’a “Daimi Tarafsız Ülke” statüsünün tanınması olmuştur. Türkmenistan’da tarafsızlık, devletin en önemli ilkelerinden biri olarak kabul edilmekte, dış politika bu statü temelinde belirlenmektedir. Bu nedenle Türkmenistan, güvenlik ve askeri nitelikli ittifaklara katılmamakta, topraklarında yabancı askeri üsler kurulmasına veya topraklarının yabancı askeri güçler tarafından kullanılmasına izin vermemekte, tarafsızlık statüsünü zedeleyeceğini düşündüğü politikalardan kaçınmaktadır. Türkmenbaşı’nın 21 Aralık 2006 tarihinde hayatını kaybetmesinin ardından, dönemin en kıdemli Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcısı Gurbangulu Berdimuhamedov, 11 Şubat 2007 tarihinde yapılan seçimlerle Türkmenistan’ın ikinci Devlet Başkanı seçilmiştir. Türkmenistan’da son seçimler ise 12 Şubat 2012 tarihinde düzenlenmiştir (<http://www.mfa.gov.tr/turkmenistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>).

Türkiye, Türkmenistan’ın bağımsızlığını ilk tanıyan ve Aşkabat’ta ilk Büyükelçilik açan ülkedir. Ülkemiz, Türkmenistan’ın tarafsızlık statüsüne destek vermektedir. Ortak tarihi, dili, dini ve kültürü paylaşan iki kardeş ülke ve halk arasında, “Bir Millet, İki Devlet” temelinde dengeli, karşılıklı saygı ve işbirliğine dayalı özel ilişkiler bulunmaktadır. İki ülke arasındaki işbirliği dış politika, ticaret ve ekonomi, kültür ve eğitim başta olmak üzere her alanda olumlu bir seyir izlemektedir. Türkiye-Türkmenistan ilişkileri, 2007 yılından sonra yeni bir ivme kazanarak hızla gelişmeye devam etmiş, yoğun bir üst düzey ziyaret trafiği yaşanmıştır. 2007 yılından bu yana, Sayın Cumhurbaşkanımız altı, Sayın Başbakanımız üç kez Türkmenistan’a gitmiş, Türkmenistan Devlet Başkanı Berdimuhamedov ise ikisi 2012 yılı içinde olmak üzere beş kez ülkemizi ziyaret etmiştir. En son, Sayın Cumhurbaşkanımız, 26-27 Nisan 2014 tarihlerinde Türkmenistan’a bir ziyaret gerçekleştirmişlerdir. Türkiye ve

Türkmenistan arasındaki ticaret hacmi de hızla artmaktadır. 2012 yılında yaklaşık 1,8 milyar Dolar olan ikili ticaret hacmimiz, 2013 yılında 2,614 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. Türk işadamları, bağımsızlığın kazanıldığı ilk günlerden bu yana, Türkmenistan'ın kalkınmasına katkı sağlamaktadır. Türkmenistan'da 600 civarında Türk firması kayıtlıdır. Türkmenistan, son yıllarda Türk müteahhitlik firmalarının Orta Asya'da en çok proje üstlendikleri ülke konumuna gelmiştir. Türkmenistan'ın bağımsızlığından bugüne kadar Türk müteahhitlik firmalarınca üstlenilen proje sayısı 1400'ün üzerinde olup, toplam proje tutarı 40,8 milyar ABD Dolarıdır. Türk firmalarının inşaat sektörü haricinde yoğun faaliyet gösterdikleri bir başka alan da tekstil sektörüdür (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-turkmenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>).

Türkmenistan'da faaliyet gösteren müteahhitlik firmalarımız 2012 yılında 4,9 milyar Dolar, 2013 yılında ise 10,6 milyar Dolar değerinde proje üstlenmişlerdir. Türkmenistan'da bugüne kadar Türk müteahhitlik firmalarınca üstlenilen proje sayısı 1400'ün üzerinde olup, toplam proje tutarı 47 milyar Dolar'dır. 600'den fazla Türk şirketinin kayıtlı olduğu Türkmenistan'da başta müteahhitlik hizmetleri olmak üzere, enerji, tekstil, altyapı gibi alanlarda firmalarımızca muhtelif projeler gerçekleştirilmektedir. Türkmenistan'daki toplam Türk yatırımı 413 milyon dolardır. Ülkemizde 210 adet Türkmen sermayesine sahip şirket faaliyet göstermektedir. Türkiye'nin, 2004 yılından bugüne kadar Türkmenistan'a yapmış olduğu ikili resmi kalkınma yardımlarının toplam tutarı ise yaklaşık 166 milyon dolardır. 2013 yılında ülkemize gelen Türkmen ziyaretçi sayısı 150 bin civarındayken 2014 yılında bu sayı %20'lik bir artışla 180 bine yükselmiştir. Aynı dönemde 50 binden fazla vatandaşımız da Türkmenistan'ı ziyaret etmiştir (<http://www.mfa.gov.tr/turkmenistan-ekonomisi.tr.mfa>).

3. Türkiye'nin Orta Asya Ülkeleri İle Olan İlişkilerine Dair Stratejik Değerlendirmeler

Bu makale Türkiye'nin kardeş ülkeler ile olan ilişkilerini 2014 yılına kadar olan kısımlarını içermektedir. Bu yıldan sonraki gelişmeler ise başka bir makalenin konusunu teşkil edecektir.

Orta Asya Cumhuriyetlerinde demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları alanlarında atılacak adımların, bu ülkelerin uluslararası toplumla bütünleşme süreçlerine, istikrar ve güvenliklerine de olumlu katkı sağlayacağını düşünmekte olan Türkiye, bu yöndeki çalışmaları teşvik etmektedir.

Bu düşüncelerle Türkiye, uluslararası devletler topluluğunun mümtaz birer üyesi olmaları ve uluslararası ekonomiye entegrasyonu sağlayabilmeleri için Türk devletlerine gerekli destek ve yardımları sağlamıştır. Bu bağlamda Türkiye, bu devletlerin Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gibi uluslararası örgütlere üye olmaları konusunda gereken desteği vermiştir. Türkiye ayrıca, bu devletlerin NATO'nun Barış İçin Ortaklık (BİO) programında Orta Üye ülkeler olmaları yönünde de olumlu bir rol oynamıştır.

Türkiye-Orta Asya ilişkileri gelecekte; Orta Asya Cumhuriyetlerinin demokratik bir yönetim içinde insan haklarına saygılı, hukukun üstünlüğüne inanan, serbest piyasa ekonomisini benimsemiş devletler olarak, ortak yararlar çerçevesinde Türkiye'yi model almaları, Türkiye ile ve birbirleri ile sıkı bir işbirliği içerisinde öncelikle kültürel ve ekonomik ilişkilerini güçlendirmeleri, bu ilişkileri eğitim, güvenlik ve zamanla da diğer alanlara yaymaları şeklinde olmalıdır.

Orta Asya Cumhuriyetleri ile Rusya arasındaki ekonomik bağımlılık çok yüksek düzeyde olduğundan Rusya'nın bu devletlere güven veren ve onları dikkate alan bir

politika uygulaması durumunda, bölgede etkinliğini arttırabilecek ve Türkiye'nin bölge ile ilişkilerinin gelişmesine engel olabilecektir. Aksine, Türkiye'nin Orta Asya ile yakın ve sıcak ilişkiler geliştirmesi, Türkiye'nin Rusya Federasyonu ile ilişkilerini olumsuz yönde etkileyecektir. Türkiye her iki taraf için de bir risk ve tehdide yol açmayacak bir politika uygulamak durumundadır. Bu durumda Türkiye, "Büyük Türk Dünyası" veya "Türk Birliği" gibi bazı çevrelerde endişe ve korku oluşturan düşünceleri yüksek sesle telaffuz etmeden daha barışçı, insancıl ve demokratik yaklaşımlar içinde hareket etmektedir.

Türkiye'nin gelecekte Orta Asya'da izleyeceği yöntem, çağdaş ve küreselleşen dünyada belirgin bir şekilde ortaya çıkmakta olup, uygulanacak politika ve geliştirilecek stratejiler, olayları ekonomik çıkar boyutlarıyla görüp, geçmişten gelen tarihi ve kültürel işbirliği çerçevesinde ele almak şeklinde olacaktır.

Türk Cumhuriyetlerinin en önemli potansiyele sahip oldukları enerji alanındaki ilişkilerimiz ise büyük ölçüde uluslararası konsorsiyumlar tarafında petrol ve doğal gaz alanında yürütülen projelerdeki paylarımız ve münferit olarak ülkemize tahsis edilen bazı sahalar ile sınırlı kalmıştır. Enerji alanında Orta Asya petrolü ve doğalgazı başta olmak üzere diğer kaynakların Türkiye üzerinden (Türkistan-Bakü-Ceyhan, Hazar Geçişli Boru Hattı vb.) pazarlanması için gerekli projelerin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Bu konu Türk dünyasının geleceği için hayati öneme haizdir. Rusya Federasyonu'nun Avrupa için özellikle halen devam eden Ukrayna olayında doğal gazsız kalma riski ve vanaların Rusya Federasyonu'nun kontrolünde olmasının vermiş olduğu endişe ve kaygılardan da istifade ile alternatif enerji güzergâhlarının tekrar gündeme getirilmesi Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri için değerlendirilmesi gereken bir politika avantajı ola-

bilir. Bu fırsattan istifade ile Orta Asya enerji kaynaklarının Kafkasya Enerji (Azerbaycan) kaynakları ile birlikte Gürcistan üzerinden veya alternatif diğer güzergâhlardan Avrupa'ya aktarılmasının Türk dünyası için gelecekte birlik ve gelişmelerinin önünü açacak bir büyük proje olabilir. Bu konuda, Stratejistlerin ve Politikacıların ileri görüşlülüğüne ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye'nin diğer Türk devletlerine yönelik politikaları, bu devletlerin ağır ekonomik sorunlarını aşabilmelerine ve demokrasiye ve pazar ekonomisin geçişlerine destek vermeyi amaçlamaktadır. Bu politikaları doğrultusunda Türkiye, imkânları dâhilinde, Türk devletlerinin ekonomilerini güçlendirme yönündeki çabaları cesaretlendirmiş ve desteklemiş, bu devletlerin demokratik ve çoğulcu toplumlar oluşturmaları yönünde süregelen gayretlerine de katkılarda bulunmuştur.

Ancak, Türkiye'nin özellikle 1980'li yıllardan itibaren uygulamaya koyduğu yeni ekonomik politikalar sayesinde bugün vardığımız küçümsemeyecek ekonomik güç, deneyim ve bilgi birikimi ile Orta Asya Cumhuriyetlerinin sahip oldukları geniş ekonomik potansiyel ve işgücü arzı birlikte değerlendirildiğinde, ticari ve ekonomik ilişkilerimizde varılan noktanın beklentilerimizin ve olması gerekenin çok altında gerçekleştiği görülmektedir.

Orta Asya Cumhuriyetleri ile ticari ve ekonomik ilişkilerimizin arzulanan düzeyin altında kalmasına yol açan nedenler, hem Türkiye'den hem de bu ülkelerden kaynaklanmaktadır. Ekonomik ilişkiler alanında istenen düzeye gelinebilmiş olmasının temel sebebi, finansman temininde karşılaşılan güçlüklerdir. Bugün bölge ülkelerindeki yatırımlara göz attığımızda, büyük ölçekli projelerin, finansmanlarını da beraberinde getiren Batılı, ABD'li ve Uzakdoğulu firmalar tarafından üstlenildiği, Türk firmaların ise bölge insanına yakınlık avantajını kullanarak

çoğunlukla söz konusu yabancı firmalarla ortaklık kurma ya da taşeronluklarını üstlenme şeklinde olduğunu görmekteyiz.

Türkiye'nin izlemek zorunda kaldığı temkinli politikanın bir başka yüzü de, Bush döneminde Orta Asya'ya ortak yatırımlar öneren ve Türkiye'nin ekonomik güçlüklerini bilen Amerika'nın yeni yönetiminin Orta Asya'da Türkiye ile ortak yatırımlara önem vermemesi, kendi içine dönük yarı yalnızlıkçı bir politika izlemesi ve kendi başına yatırımlara girişmesidir.

Ülkemiz açısından her alanda büyük önem arz eden Orta Asya Cumhuriyetleri ile ilişkilerimizin gerçekçi ve somut temeller üzerinde geliştirilmesi amacıyla kalıcı ve tutarlı bir ekonomi politikası tespit edilmesi gerekli ve zorunlu hale gelmiştir. Türkiye, Orta Asya Cumhuriyetleri ile birlikte uluslararası platformlarda ortak çıkarların temsil edildiği bir işbirliği ortamı oluşturma gayretlerini sürdürmelidir.

Yaşanan bir takım sorunlar nedeniyle, ne yazık ki, "ekonomik alanda ve enerjide sağlanan ilerleme siyasi alana istenildiği ölçüde yansımamıştır. Bunda Türkiye'nin olduğu kadar Türk cumhuriyetlerinin de sorumlulukları vardır. Örneğin Özbekistan sadece Türkiye ile ilişkilerinde değil diğer Türk cumhuriyetleri ile ilişkilerinde de ciddi sorunlar yaşamakta olan bir ülkedir. Aynı şekilde Kırgızistan'ın iç karışıklıkları dış ilişkilerine de olumsuz yönde etki yapmaktadır. Bölge ülkelerinin henüz siyasi olgunlaşma sürecini tamamlamamış olması, çoğu kez tek lider yönetimlerinin bulunması Türkiye ile ilişkilerde de kendine özgü sorunlara yol açmaktadır. Tüm bunlara rağmen Türkiye bölgeye ilişkin sorumluluklarını ihmal edemez. Bundan sonraki dönemde daha planlı, daha istikrarlı ve daha çok hedef-odaklı politikaların izlenmesi gerekmektedir. Türkiye ile diğer beş Türk Cumhuriyeti uluslararası siyasi sistemde birlikte ve koordineli hareket

etmelidir. Aksi halde gelişen süreçte Türkiye'nin ve diğer Türk Cumhuriyetlerinin kayıpları çok büyük olacaktır: "Türk Devletleri'nin tamamını bir araya getirerek, bir AB veya Arap Birliği örneğinde olduğu gibi ekonomik ilişkileri geliştirmekle başlayan anlaşmalar yapmaları, ekonomik ilişkilerde birbirlerine destek olmaları, siyasal anlamda BM örneği, Uluslararası Olimpiyat Komitesi veya Futbol Federasyonları veya çok çeşitli uluslararası ekonomik kuruluşta birbirlerine destek olmaları, tek alfabeyi gerçekleştirip, Türk Radyo-Televizyon Yayın Birliği'ni kurmaları, ulaştırma sistemlerini müştereken geliştirmeleri, enerji üretim ve naklinde emperyalist ülkeler tarafından yapılan istismara karşı koymaları, herhangi bir Türk Cumhuriyeti'ne karşı yapılmış bir askeri müdahaleye uluslararası örgütler nezdinde beraberce karşı koyup, hatta birbirlerine askeri anlamda da yardım etmeleri elzemdir (Yüksel, 2010).

Küreselleşen ekonomi ile birlikte işletmeler ulusal pazarlardan daha çok uluslararası pazarlara üretim yapmaya yönelmişlerdir. KOBİ'ler esnek yapıları dolayısıyla farklılaşan pazarlardaki farklı talepleri karşılayabilmekte aynı zamanda yeni ve buluşçu ekonomik faaliyet alanları doğurabilmektedirler. KOBİ'ler yeni üretim yöntem ve tekniklerine, yeni pazarlama stratejilerine uyum sağlayabilecek esneklik ve yenilik niteliğine sahiptirler. Süreçte yenilik oluşturma ve bir işletmenin başarısında kritik önem taşıyan kaynakların bir çoğu doğrudan kontrol edilen alanın dışındadır ve diğer işletmelerle işbirliğini gerektirir. Türk Cumhuriyetlerinin kalkınması, birbiri ile entegrasyonunun hızlandırılması ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi genel olarak sanayileşme sürecinin itici gücü olan KOBİ'lere bağlıdır. Bu da Türk Cumhuriyetleri arasında ekonomik işbirliğinin geliştirilmesinde KOBİ'lerin rolünü ortaya koymaktadır (Beşirov, 2011: 365).

Orta Asya Cumhuriyetlerinde iktidar değişiminin nasıl gerekleŖeeęi konusu, daha doğrusu mevcut liderlerden sonra siyasal rejimlerin durumu gunmzde bu ülkeler için en önemli güvenlik ve istikrar sorunu olmaktadır. Bu meselenin istikrar ve güvenlik sorunu olmasının en temel nedeni iktidar değişimini sağlayan hukuki zemin, demokratik mekanizma ve siyasal tecrübenin olmayıŖıdır. Dolayısıyla, iktidar değişimi meselesini ülkelerin iç güvenlik ve istikrar meselesiyle bağlantılı değerlendirmek zarureti vardır. Bununla birlikte, ülkelerin tarihsel geleneklerini, siyasal yönetim yapısını, bölgesel ve küresel geliŖmeleri de hesaba katmak gerekir (Khairmukhanmedov, 2014:1051).

Türkiye ve diğer Türk Cumhuriyetleri, 21'inci yüzyılın yeni uluslararası sistemi içerisinde güçlü, etkili olmayı ve izole edilmemeyi istiyorlarsa, bu cumhuriyetlerde bir birlik atmosferinin Ortadoğu'nun güçlü ülkesi olan Türkiye'nin öncülüğünde, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile birlikte, liderlik ekiŖmesine kapılmadan, karŖılıklı saygı temelinde, kardeŖlik hukuku dikkate alınarak, kurulması gerekmektedir. Bu Türkiye'nin ve Türklüğün Geleceğini DŖnen KardeŖ Türk Devletlerinin temel politikası olmalıdır. Akabinde ise, haliyle iktisadi ve siyasi iliŖkiler ilerleyecek, geliŖecek ve birbirini etkileyecektir. Uygun bir ortamda bu iliŖkiler birbirini etkileyecek ve iktisadi iŖbirlięi siyasi yakınlaŖmayı ve btnleŖmeyi de beraberinde getirecektir.

Kaynakça

- AĞDAŞ Oktay**, (2006). Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin Bağımsızlık Sonrası Temel Makro Ekonomik Göstergeler Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Bişkek.
- Akdiş Muhammet**, (2015). Orta Asya Türk Cumhuriyetleri İle Ekonomik Sosyal Kültürel İlişkiler-Bölgeye Yabancı İlgisi Ve Beklentiler, <http://makdis.pamukkale.edu.tr/Mak5.htm>, Erişim:06.12.2015.
- ARI Tayyar**, (2010). Orta Asya ve Kafkasya Rekabetten İşbirliğine, Bursa, MKM Yayıncılık..
- BAYRAKTAR Gökhan**, (2008). Orta Asya ve Türkiye'nin Güvenlik Stratejileri, İstanbul, Bilge Oğuz yayınları.
- BEŞİROV İntigam**, (2011). Türk Cumhuriyetleri Arasında ekonomik İşbirliğinin Geliştirmesinde KOBİ'lerin Rolü Ve Yeni İş buluşçuluk Konseptinin Değerlendirilmesi, 21. Yüzyılda Türk Dünyası, Uluslararası Sempozyumu, 02-05 Aralık, Lefke, KKTC, Ankara, EkoAvrasya yayını No: 1,Sata Reklam Tasarım, SBN 978-605-87972-0-8.
- BURHANOV Kamal**, (2014). Türk Diasporası ve Türk Dünyası Vizyon 2013, Ed. Almagül İsina, İstanbul, Tasam yayınları.
- DAVUDOĞLU Ahmet**, (2001). Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları, ISBN: 9756614686.
- DEMİRKAN Halim**, (1993). Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Yer altı Kaynakları Potansiyeline Yaklaşım, XIII. Madencilik Kongresi.
- DEMİRTEPE M. Turgut**, Murat Yılmaz, (2015). Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Yıllığı 2013, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi inceleme-araştırma dizisi; yayın no: 18, ISBN: 978-9944-237-24-61.
- ERDOĞAN Hasan ve Selçuk ÇOLAKOĞLU**, (2015). Bağımsızlığının İlk Yıllarında Türkiye Ve Türk Cumhuriyetleri İlişkileri, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/erdo%24%9ean-hasan-%24%87olako%24%9elusel%24%a7uk-ba%24%9eımsızlı%24%9eınınc%24%b0lk-yıllarında-t%24%9crk%24%b0ye-ve-t%24%9crk-cumhur%24%b0yetler%24%b0-%24%b0l%24%b0%24%9ek%24%b0ler%24%b0.pdf>, Erişim: 06.12.2015.
- GÜNGÖRMÜŞ Gamze**, (2003). Türkiye-Orta Asya İşbirliği Stratejileri ve Gelecek Senaryoları, Ağustos, <http://www.stradigma.com.tr>, Erişim: 25.05.2014.
- İSAKOV Abdrasul**, (2010). Kırgızlar ve Kırgızistan Tarihi ile İlgili Türkiye'de Yayımlanmış Bilimsel Çalışmalar, USAK, Cilt:5, Sayı: 9, ss. 101-131.
- KALAMBEKOVA Bahtigül**, (1996). Kırgızistan: nereden nereye ve nasıl?, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Bilig Dergisi, <http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/kcfinder/upload/files/bilig-2-iaz-96.pdf>, 06.12.2015.
- KARA Abdullah**, (2014). Türk Diasporası ve Türk Dünyası Vizyon 2013, Ed. Almagül İsina, İstanbul, Tasam yayınları.
- KAMALOV İlyas**, (2011). Rusya'nın Orta Asya Politikaları, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Ankara, SFN Baskı.
- KHAIRMUHANNMEDOV Nurbek** (2014), Orta Asya Ülkelerinin Güvenlik ve İstikrarı Açısından İktidar Değişimi Sorunu,

PIRNAZAROV M. M. ve J.J. MOVLANOV, (2012). Özbekistan'ın Altın Madeni Potansiyeli: Yapısı, Özellikleri Ve Dünya'nın Özgün Altın Madencilik Ülkeleri İle Karşılaştırılması, http://www.mta.gov.tr/v2.0/birimler/re-daksiyon/ekonomi-bultenleri/2012_16/197.pdf, erişim: 07.12.2015.

SALLI M. Kemal, Türk Dünyası'nın 20 Yıllık İşbirliği Süreci Ve Kazakistan'ın Rolü, <http://www.avrasyabir.org.tr/2011/05/turk-dunyasinin-20-yillik-isbirligi-sureci-ve-kazakistanin-rolu/>, erişim: 06.12.2015.

SARAÇ Esme, (2008). Rus Dış Politikasını Şekillendiren Temel Dinamikler Çerçevesinde Rusya Federasyonu-Orta Asya Türk Cumhuriyetleri İlişkileri (1991-1999), Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TEKİN Müge Nazik, Avrupa'da Ortak Kimlik Arayışı Ve Bu Arayışın Türk Birliği Sağlama Önerilerine Yansıması, www.sosyalarastirmalar.com/cilt6/cilt6sayi26_pdf/tekin_muge.pdf, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 6 Sayı: 26, ISSN: 1307-9581.

TÜRKMEN Murat, (2008). Dış Türkler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

YÜKSEL Okan, (2010). Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye Arasındaki Siyasal İlişkiler, <http://politikakademi.org/2010/10/orta-asya-turk-cumhuriyetleri-ile-turkiye-arasindaki-siyasal-iliskiler-2/>, 14.10.2010.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Orta Asya Ülkeleri İle İlişkiler, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-orta-asya-ulkeleri-iliskileri.tr.mfa>, 06.12.2014.

Türkiye Cumhuriyeti, Dışişleri Bakanlığı, Kazakistan Cumhuriyeti ekonomisi, <http://www.mfa.gov.tr/kazakistan-cumhuriyeti-ekonomisi.tr.mfa>, Erişim: 06.12.2014.

Türkiye Cumhuriyeti, Dışişleri Bakanlığı, Kazakistan: Ülke Künyesi, <http://www.mfa.gov.tr/kazakistan-kunyesi.tr.mfa>, Erişim: 05.12.2014.

Türkiye Cumhuriyeti, Dışişleri Bakanlığı, Kırgızistan'ın Siyasi Görünümü, <http://www.mfa.gov.tr/kirgizistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, Erişim: 07.12.2014.

Türkiye Cumhuriyeti, Dışişleri Bakanlığı, Kırgızistan: Künyesi, <http://www.mfa.gov.tr/kirgizistan-kunyesi.tr.mfa>, Erişim: 07.12.2014.

Türkiye Cumhuriyeti, Dışişleri Bakanlığı, Özbekistan Cumhuriyeti ekonomisi, <http://www.mfa.gov.tr/ozbekistan-cumhuriyeti-ekonomisi.tr.mfa> Erişim: 06.12.2014.

Türkiye Cumhuriyeti, Dışişleri Bakanlığı, Özbekistan Cumhuriyeti Künyesi, <http://www.mfa.gov.tr/ozbekistan-kunyesi.tr.mfa>, Erişim: 06.12.2014.

Türkiye Cumhuriyeti, Dışişleri Bakanlığı, Tacikistan Ekonomisi, <http://www.mfa.gov.tr/tacikistan-ekonomisi.tr.mfa>, Erişim: 07.12.2014.

Türkiye Cumhuriyeti, Dışişleri Bakanlığı, Tacikistan'ın Siyasi Görünümü, <http://www.mfa.gov.tr/tacikistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, Erişim: 07.12.2014.

Türkiye Cumhuriyeti, Dışişleri Bakanlığı, Türkiye ve Kırgızistan Cumhuriyeti Siyasi İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kirgizistan-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, Erişim: 07.12.2014.

Türkiye Cumhuriyeti, Dışışleri Bakanlığı, Türkiye ve Kırgızistan Ekonomik İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/kirgizistan-cumhuriyeti-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>, Erişim: 07.12.2014.

Türkiye Cumhuriyeti, Dışışleri Bakanlığı, Türkiye-Kazakistan Siyasi ilişkileri, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kazakistan-siyasi-iliskileri_.tr.mfa, erişim: 06.12.2014.

Türkiye Cumhuriyeti, Dışışleri Bakanlığı, Türkiye-Özbekistan Siyasi ilişkileri <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ozbekistan-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, Erişim: 06.12.2014.

Türkiye Cumhuriyeti, Dışışleri Bakanlığı, Türkiye-Tacikistan Siyasi İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-tacikistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, Erişim: 07.12.2014.

Türkiye Cumhuriyeti, Dışışleri Bakanlığı, Türkiye-Türkmenistan Siyasi İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-turkmenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, Erişim: 07.12.2014.

Türkiye Cumhuriyeti, Dışışleri Bakanlığı, Türkmenistan Ekonomisi, <http://www.mfa.gov.tr/turkmenistan-ekonomisi.tr.mfa>, Erişim: 07.12.2014.

Türkiye Cumhuriyeti, Dışışleri Bakanlığı, Türkmenistan Siyasi Görünümü, <http://www.mfa.gov.tr/turkmenistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, Erişim: 07.12.2014.

www.tika.gov.tr, erişim: 08.12.2014.

Rauf Onursal'ın İzmir Belediye Başkanlığı ve Dönemindeki Çalışmaları (1950-1954)

Filiz ÇOLAK*
filiz.colak@usak.edu.tr

Ferhat KAYA^{1**}
ferhatkayaedu@gmail.com

Öz

Türkiye, yarım asır önce ilk defa birden çok partinin katılımı ile bir seçim atmosferine girmiştir. Bu seçimlerde halkın çoğunluğunun oyunu alan taraf CHP içinden çıkan Celal Bayar ve Adnan Menderes'in liderliğini yaptığı Demokrat Parti(DP) olmuştur. Yine aynı seçmen, yerel seçimlerde de tarafını DP'den yana kullanmıştır.

DP belediyeçiliği daha çok, bir nevi unutulmuş ve hizmetlerin yeteri derecede gitmediği fakir semtlerde faaliyet göstermiştir. Bu durum, halk tarafından takdirle karşılanan hizmetlerinde önünü açmıştır. DP'nin İzmir'deki ilk belediye başkanı olan Rauf Onursal, halkçı anlayışla fakir semtlerin yol, su, elektrik gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmış ve kendi döneminde birçok projeye imza atmıştır. Bu projeler günümüzde bile halen varlığını gösteren projelerdir. Bunlar arasında en somut örnek Konak ve Eşrefpaşa yolunu birbirine bağlayan Varyant Yoludur.

Rauf Onursal, milletvekili olup görevden ayrıldıktan sonra yerine gelen belediye başkanları da aynı anlayışla çalışsa da, Onursal kadar tartışmalı bir dönemleri olmamıştır.

Bu çalışmada, 1950-1954 yılları arası Rauf Onursal'ın İzmir Belediye Başkanlığı dönemi faaliyetleri ele alınmıştır. Dönemin basını, Demokrat İzmir, Anadolu, Yeni Asır gibi, Belediye Zabıtları, dönemin tanıklarının anlatımı ve temel literatür eserleri kaynak olarak kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rauf Onursal, İzmir, Belediye, C.H.P. , D.P.

Rauf Onursal's Works in Izmir Municipality And Its Term (1950-1954)

Abstract

Turkey, half a century ago has entered into an election atmosphere with the participation of multiple parties for the first time. In this election, the majority of the people who took the vote was the Democratic Party led by Celal Bayar and Adnan Menderes, who came out of the CHP. The same electorate used the DP in local elections. DP municipality was mostly active in poor neighborhoods, which were somewhat forgotten and where services did not go sufficiently. This paved the way for the services that are appreciated by the public. Rauf Onursal, the first mayor of the DP in İzmir, tried to meet the basic needs of poor districts such as roads, water and electricity with a populist approach and realized many projects during his time. These projects are still showing their existence even today. The most concrete example of this is the Variant Road that connects the mansion and Eşrefpaşa road.

Although Rauf is an Honorary Millet deputy and the mayors who succeeded him after he left office, they did not have as controversial terms as Honorary. In this study, the activities of Rauf Onursal between the years of 1950-1954 during the mayoral period will be tried to be dealt with by giving profit and loss ratios.

Keywords: Rauf Onursal, İzmir, Municipality, C.H.P., D.P.

* Doç.Dr., Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. filiz.colak@usak.edu.tr

** Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.
ferhatkayaedu@gmail.com

Giriş:

Belediye, köken olarak Arapça bir kelime olan 'Beled' kelimesinden gelmektedir. Beled kelimesi anlam olarak 'yerleşik' anlamı taşımaktadır. Bu kelimenin zıt anlamı da 'göçebe' anlamı taşıyan Bedevi kelimesidir¹.

Osmanlı Devleti'nde ilk belediyelerin kurulmasına kadar olan süreçte şehirdeki işler devlet ve vakıflar eliyle yürütülmekteydi. 19. yüzyılın ortalarına gelince birçok yeniliğin görülmeye başlandığı Tanzimat Dönemi ile birlikte belediyeçilik ile ilgili gelişmelerde ortaya çıkmaya başlamıştır. Nitekim Osmanlı Devleti'nde ilk belediye örneği, 1857 yılında İstanbul'da görülmektedir².

İzmir'de belediye teşkilatının kurulmasında şehrin ticari potansiyeli etkili olmuştur. Tarih boyunca liman şehri olması sebebiyle ticaret hacminin yüksek olduğu bir bölgede yer alması İzmir'in nüfus bakımından da yoğun bir şehir olmasına yol açmıştır. İzmir, Osmanlı Devleti'nin en büyük birinci ihracat limanı ve İstanbul'dan sonra ikinci ithalat limanı idi³. Özellikle 1838 Balta Limanı Ticaret Antlaşmasıyla birlikte şehirdeki ticaret hayatında gözle görülür bir canlılık yaşanmıştır⁴.

Şehirde yaşanan bu gelişmeleri takiben, şehrin ileri gelenleri tarafından bir belediye teşkilatının kurulmasının zaruri olduğunu dile getiren talepler etkisini hızlı göstermiştir. 1867'de, şehrin büyüklüğü, sokak ve pazar yerlerinin bakımsızlığını göz önünde bulundurarak İzmir'de bir belediye teşkilatının

kurulmasına karar verilmiştir⁵. Fakat kentin kozmopolit nüfus yapısı yüzünden ikinci belediye ihtiyacı duyuldu. Böylelikle 1880'de şehirde iki tane belediye binası faaliyet göstermeye başlamıştır⁶. İki belediyenin varlığı mali açıdan Vilayet İdare Meclisi'ni zora sokmuş ve gayr-i müslimlerin karşı çıkmasına rağmen birinci daire feshedilip ikinci dairenin başına Helvacıade Emin Bey getirilerek şehrin belediye işlerine devam edilmiştir⁷.

İzmir'de belediyeçilik anlamında ilk sistemli yönetim Hacı Mehmet Eşref Paşa(1895-1907) döneminde uygulanmıştır. Eşref Paşa döneminde esnafın denetimi artmış, memur kadrosu genişletilmiş, zabıta sayısı arttırılmıştır. Eşref Paşa, Vilayet makamı ile arasını iyi tutmayı başarmış, belediyeyi sürekli gelir getiren yatırımlara yönelmiştir. Esnafın sürekli denetim altında tutulması, halkın temel tüketim ihtiyaçlarını karşılanmasında önemli katkı sağlamıştır⁸.

İzmir, II. Meşrutiyet dönemine uluslararası ticaretin yoğun bir biçimde yaşandığı, yabancı sermaye ve yerli uzantılarının ekonomik hayatında etkin olduğu bir şehir görünümünde girmiştir. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nin en hassas bölgelerinden birisi olmuştur⁹. İttihatçı yönetimin İzmir'deki temsilcisi 1913-1918 yılları arasında valilik yapan Rahmi Bey olmuştur. Rahmi Bey, zaman zaman merkezden bile bağımsız hareket ederek İttihatçı otoriter yapısını net bir şekilde ortaya koymuştur.

15 Mayıs 1919'da Yunanistan'ın işgal edip yönettiği İzmir'de belediyenin başında bulunan ve zamanının çoğunu şehrin dışından

¹ Yıldızhan Yayla, Belediye Nedir?, Kent Basımevi, İstanbul, 1987, s.7.

² Erdoğan Öner, İstanbul Şehremaneti (Belediyesi)'nin Kuruluşu ve 1917 Yılı Bütçesi, Sanayi Geliştirme Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2008, s. 8-9.

³ Erkan Serçe (1), 150. Yılında İzmir Belediyesi Tarihi (1867-2017), APİKAM, Cilt:1, İzmir, 2018, s.48.

⁴ Bülent Şenocak, Levant'ın Yıldızı İzmir- Levantenler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler, Şenocak Yayınları, İzmir, 2008, s.37.

⁵Erkan Serçe (2), Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmir'de Belediye (1868-1945), Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1998, s.54.

⁶ Fikret Yılmaz, Sabri Yetkin, İzmir Kent Tarihi, 2.Baskı, İzmir, 2003, s.62.

⁷ Erkan Serçe (1), age, s.65.

⁸ Erkan Serçe (2), age, s.314.

⁹ Sabri Sürgevil, II. Meşrutiyet Döneminde İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2009, s.33.

geçiren Hacı Hasan Paşa, Yunan yönetimi ile uyumlu çalışmayı tercih etmiştir. Hacı Hasan Paşa 30 Ağustos Zaferi'nin ardından Türklerin İzmir'e doğru geldiğini öğrendikten sonra 6 Eylül tarihinde ailesini ve hazinelerini yanına alarak Midilli'ye kaçmıştır¹⁰.

30 Ağustos zaferinden sonra İtilaf Devletleri'nin konsoloslarına, Mustafa Kemal Paşa ile görüşme yetkisi vermesi ve konsolosların telsiz telgraf ile görüşme talebinde bulunmasına karşılık Mustafa Kemal Paşa 9 Eylül 1922 yılında Kemalpaşa'da görüşme gerçekleşeceğini bildirirse de görüşme talebinde bulunanlar görüşmeye gelmemişlerdi¹¹. Mustafa Kemal Paşa, Türk Ordusu ve Türk milletin azim ve kararlığı ile İzmir, 9 Eylül 1922'de Yunan işgalinden kurtarılmış ve yeniden Türk idaresi altına girmiştir. Bu zafer, şüphesiz Anadolu'nun Türk yurdu olduğunun tüm Dünya'ya ilanı olmuştur.

İzmir yeniden Türk idaresine geçtikten sonra 10 Eylül 1922'de İzmir Askeri Valisi tarafından atanan bir heyet ile doldurulmuştu¹². Yunanlıların yönetiminde aksayan belediye işlerine yeniden başlanması, yangının yarattığı tahribatın bir an önce düzeltilmesi ve halkın sıkıntısına çare olunması gerekiyordu.

Cumhuriyetin ilk yıllarında sırasıyla Aziz Bey, Hulusi Bey, İzmir Hilal-i Ahmer Reisi Sezai Bey göreve getirilmiştir. Tüm bu değişimler basın tarafından dikkate alınmamış, sadece iyi dilek temennilerinde bulunmakla kalmışlardır¹³.

1930 yılında yapılan belediye seçimleri önceki seçimlere göre farklıdır. Seçimler tek dereceli yapılacak ve kadınlar ilk defa oy kullanabilecektir. Ayrıca C.H.P. seçimlere tek başına değil

S.C.F. ile birlikte girmiştir¹⁴. Bu seçimi İzmir'de C.H.P. kazanmış ve Belediye meclisi, eski belediye reisi Sezai Bey'i yeniden belediye reisiğine seçti¹⁵.

Yeni kurulan devlet kentlerin yeniden inşasında kararlıydı. Behçet Uz bir konuşmasında, İzmir'in savaş görüntüsünden kurtulması için Atatürk ve İsmet İnönü'nün 2 Milyon lira verdiğini dile getirmiştir¹⁶.

1930'lu yılların başında belediye başkanlığına getirilen Behçet Uz, belediye başkanlığı süresince birçok projeye imza atmışsa da bu projelerin arasında en önemlisi olan ve bugün halen varlığını sürdüren Kültürpark projesidir. Yapılacak bu büyük şehir parkıyla, on yıldan fazla bir süredir imar edilemeyen yangın yerleri temizleneceği gibi, park içinde etkinlik alanları da genişletilecekti. Bu proje ilk kez 1933 yılında gündeme gelmekle birlikte, uygulamasına 1936'da başlanabilmiştir¹⁷.

Behçet Uz ile birlikte yapılan projeler çoğunlukla kent merkezinde boy gösterdiği için yukarı mahallelerin imar ve beledi hizmetleri çok yavaş yürüyordu. Yukarı mahallelerin su, aydınlatma ve kanalizasyon gibi sorunları uzun yıllar boyunca devam etmiştir¹⁸. Behçet Uz'un milletvekili seçilip Ankara'ya gitmesi ile birlikte İzmir'de belediye başkanlık görevi, DP'li ilk belediye başkanı olan Rauf Onursal'a kadar sırasıyla Reşat Leblebicioğlu(1941-1949) ve Hulusi Selek(1949-1950)tarafından yürütülmüştür.

¹⁰ Erkan Serçe (2), age, s.164.

¹¹ Mustafa Kemal Atatürk, NUTUK, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Cilt:2, Ankara, 1987, s.903.

¹² Erkan Serçe (2), age, s.173.

¹³ Erkan Serçe (1), age, s.172-173.

¹⁴ Erkan Serçe (1), age, s.173.

¹⁵ Erkan Serçe (1), age, s.181-183.

¹⁶ Esra Polat, *Uluslararası İzmir Fuarı'nın Kuruluşu ve İlk Sergiler*, DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008, s.138.

¹⁷ Gamze Işık, *Behçet Uz ve Belediye Başkanlığı Faaliyetleri*, DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2017, s.135.

¹⁸ Erkan Serçe (2), age, s.317.

1.Rauf Onursal'ın Özgeçmişi

1909 yılında Kütahya'da doğan Rauf Onursal, Sabiha Nevin Hanım ile evlenmiş ve bu evlilikten ikisi erkek birisi kız olmak üzere üç çocukları olmuştur. Rauf Onursal ilk, orta ve lise eğitimini Kütahya'da okumuştur. Lise eğitimini tamamladıktan sonra avukat olma hayalini gerçekleştirmek için Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne kaydolmuştur. 1930'da fakülteden mezun olarak aynı yıl devlet hizmetine girmiş ve sırasıyla Terme, Torbalı ve İzmir Savcı Yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur. Bu görevlerden sonra Torbalı Sulh Hâkimliğine atandı ise de göreve başlamadan 1935'de Afyon Aza Muavinliğine getirilmiştir¹⁹.

Torbalı'da görevde iken vergilerini ödeyemediği için hapse atılan aile reislerinin, ailelerinin geçimlerini sağlamak için gündüz vakti tarlalarda çalışıp gece olunca yeniden hapis yatmaları için sağladığı kolaylık ve iyi niyet karşısında tek parti döneminin jandarma komutanının *"Bunlar mahkûm, sen nasıl böyle bir şey yaparsın, sen nasıl bir ahmaksın"* demesi üzerine Rauf Bey, jandarma komutanı ile tartışması, halkın beğenesi ve sevgisini kazanmasına vesile olmuş ve yöre halkı tarafından kendisine *"EFE RAUF"* lakabı verilmiştir²⁰.

22 Nisan 1935'de askerliğini TBMM Muhafız Alayı'nda kısa dönem olarak yapmıştır. 1943 yılına kadar askeriyede çeşitli birimlerde görev aldıktan sonra iki yıl kadar Ankara'da avukatlık yaparak 1945 yılında İzmir'e dönmüştür²¹. Burada siyasi hayata adım atan Rauf Onursal, CHP Güzelyalı teşkilatına üye olmuştur²². Ancak CHP'deki siyasi hayatı

uzun sürmeyecek kısa bir süre sonra kurulacak olan yeni bir siyasi partinin, Demokrat Parti'nin içerisinde yer alarak önce Belediye Başkanlığı ardından da milletvekili olarak bu partiye son gününe kadar hizmet edecektir. 1960 darbesinden sonra her D.P.'li siyasi gibi yargılanmış, cezaevinden sonra bir daha siyasetle uğraşmamıştır. 23 Ağustos 1974 tarihinde evinde, ani bir kalp krizi sebebiyle hayata veda etmiştir.

2.Demokrat Parti'nin Kuruluşu ve İzmir

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de başlayan çok partili hayat sürecinde en belirgin muhalif hareket şüphesiz ki Celal Bayar öncülüğünde kurulan Demokrat Parti'dir. Bu siyasi hareket CHP'nin içinden çıkan muhalif bir oluşumdur. Bu harekete sebep olan en önemli olay 14 Mayıs'ta mecliste görüşülmeye başlanan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tasarısıdır.

Muhalefeti doğuran ikinci önemli adım, 7 Haziran 1945'de CHP içinde yer alan Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün imzalarıyla verilen, tarihe *"Dörtlü Takrir"* olarak geçen önergeyi parti grubuna vermeleridir. Önergenin ret edilmesi imza sahiplerinin CHP'den kopuşunu hızlandırmış, önce A.Menderes ve F.Köprülü, ardından R.Koraltan ve son olarak da C.Bayar CHP'den ayrılmıştır. Bu kopuş yeni bir partinin de çekirdeğini oluşturmuş ve 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kuruluşunu ilan etmişlerdir²³.

Yeni Parti'nin en çok önem verdiği şehirlerden biri İzmir'di. Parti resmen kurulmadan önce Celal Bayar ve arkadaşları İzmir'e bir

¹⁹ Kazım Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, TBMM X. DÖNEM (1954-1957), TBMM Vakfı Yayınları, No.24, Cilt. 2, S.473.

²⁰ İsmail Yavuz Onursal, 3 Mayıs 2019 tarihli görüşme, İzmir, 1948, Emekli Gazeteci.

²¹ Kazım Öztürk, age, s. 473.

²² İsmail Yavuz Onursal, Rauf Onursal'ın ilk çocuğu olup 1948 yılında İzmir'de doğmuştur. Yıllarca

gazetecilik yapan Onursal, Merkez Yayıncılık Medya Grup Başkanı olarak da görev yapmıştır. / 3 Mayıs 2019 tarihli görüşme.

²³ Cem Eroğul, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, İmge Kitabevi, Ankara, 1990, s. 9 – 12.

seyahat yapmışlardı. Parti kurucuları, İzmir’de yakalanacak güzel bir hava ile yurt genelinde de başarılı olunabileceği inancını taşımaktaydılar. 15 yıl önceki Serbest Fıkra örneği bu inançlarını daha da perçinlemiştir²⁴.

Celal Bayar İzmir teşkilatını kurmak için büyük çaba sarf etmiştir. Şehre geldiği zamanlarda bölgenin ileri gelenleri ile görüşmeler yaparak onların yeni bir oluşuma karşı nabzını yoklamıştır. Ferit Eczacıbaşı siyasete karışmak istemediği gerekçesiyle İl Başkanlığı teklifini reddetmiştir²⁵. Uzun uğraşlar sonunda İzmir İl Teşkilatını kurma görevi Dr. Ekrem Hayri Üstündağ’a verilmiştir. İzmir il heyeti kurulduktan sonra dönemin belediye reisi Reşat Leblecioğlu’nu ziyaret ederek parti çalışmalarını başlatmışlardır²⁶.

DP kurulduktan sonra CHP içinden yeni partiye geçişler başlamıştır. Yeni Parti’ye geçenler arasında avukat Rauf Onursal da vardır. R. Onursal’ın DP’deki ilk görevi Yalılar Bucağı’nda başlamıştır. Onursal, burada müteşebbis heyeti üyeliğinde bulunmaktadır²⁷. 14 Mayıs 1950 seçimlerinde milletvekilliğine adaylığını koyan Rauf Onursal “AKTAY MOTORÜ” hadisesi ile yargılandığı davanın neticeye kavuşturulmaması²⁸ ve bunun partisine zarar vereceği düşüncesiyle milletvekilliği adaylığından feragat etmiştir²⁹.

14 Mayıs 1950’de yapılan genel seçiminde milletvekili seçilen DP İl Başkanı

E.Hayri Üstündağ’dan boşalan İl başkanlığına Rauf Onursal seçilmiştir³⁰. 3 Eylül 1950’de yapılan belediye seçimlerinde il başkanı Rauf Onursal belediye meclisine yedek üye olarak girmesine rağmen mecliste bulunan 39 üyenin 20’sinin oy desteği ile İzmir’in DP’li ilk belediye reisi olmuştur³¹. Belediye başkanlığı görevine gelen Rauf Onursal bu görevden sonra 1954-1960 arasında İzmir Milletvekili ve DP Genel Merkez İdare Kurulu üyeliklerine getirilerek Başbakan Adnan Menderes’in en yakınında ve en güvendiği kurmaylarından biri olmuştur³².

3.Rauf Onursal’ın İzmir Belediye Başkanlığı’na Seçilmesi:

Yerel seçimler öncesi, Rauf Onursal’ın başkanlığını yürüttüğü DP İzmir İl İdare Kurulu’nun seçim stratejisinin temelini CHP’nin şehirleri kötü yönettiği ve artık layıkıyla idare edilmeyen belediye hizmetlerinin DP’ye demokrasinin bir göstergesi olarak halkın oylarıyla devredilmesinin gerekliliği oluşturmaktadır³³.

3 Eylül 1950 yerel seçimlerinde, Türkiye’nin genelinde olduğu gibi İzmir’de de DP farkla seçimi kazanan taraf olmuştur. İzmir dâhil 14 ilçede belediyeleri DP kazanırken, Seferihisar ve Torbalı’da belediyeleri CHP kazanmıştır. Belediye teşkilatı bulunan 13 bucak merkezinden 9’unu DP, 4’ünü CHP almıştır³⁴. Seçimlere katılım oranının % 90 olması halkın CHP belediyesinden memnun olmadığı ve kendi ihtiyaçlarına karşılık verecek başka bir yönetim anlayışına destek vermek amacıyla sandığa gittiğini göstermektedir.

İzmir belediye seçimlerinde asil üyeliğe seçilenler, 12 Eylül 1950 Salı günü saat 11:00’de

²⁴ Filiz Çolak, Demokrat Parti’nin İzmir’de Kuruluşu ve Gelişimi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1995, s.46.

²⁵ Filiz Çolak, a.g.t, s.46.

²⁶ Anadolu, 16 Şubat 1946.

²⁷ Yeni Asır, 17 Mayıs 1946.

²⁸ Dava’nın 11 Temmuz 1950 tarihinde yapılan duruşmasında Rauf Onursal suçsuz bulunmuş ve beraat etmiştir. Kararın okunmasından sonra ağzına kadar dolan mahkeme salonundaki herkesin ağzından ‘Yaşasın Adalet’ diye bağırmaya başlayarak, Rauf Onursal’ı kucaklamışlardır. Halkın Sesi, 12 Temmuz 1950.

²⁹ Halkın Sesi, 7 Nisan 1950

³⁰ Halkın Sesi, 1 Temmuz 1950

³¹ Yeni Asır, 11 Eylül 1950.

³² Tayfun Göçmenoğlu, 17 Haziran 2019 tarihli görüşme, İzmir, 1943, Emekli Gazeteci.

³³ Yeni Asır, 30 Ağustos 1950.

³⁴ Yeni Asır, 5 Eylül 1950.

belediye başkanını seçmek üzere valilik tarafından bir toplantıya çağırılmışlardır.³⁵ Yeni belediye meclis üyelerinin tamamı DP'li oldukları için, 11 Eylül'de il merkezinde yapılacak toplantı neticesinde üzerinde hem fikir olunan kişinin, belediye meclis başkanı olarak seçilmesi parti tüzüğü'nün kuralıdır. Toplantı öncesi merak edilen konuların en başında, yeni belediye başkanının meclis üyeleri arasından mı yoksa dışarıdan mı seçileceği konusuydu. 11 Eylül 1950 tarihinde parti il merkezinde yapılan toplantıda 39 üyenin 20'si yeni belediye başkanının dışarıdan seçilmesi ve bu kişinin de Rauf Onursal olması üzerinde anlaştılar. Rauf Onursal çoğunluğun desteğini alarak İzmir'in ilk D.P.'li belediye başkanı olmuştur³⁶.

Bu durum İzmir'de yeni bir dönemin başlangıcıdır. Çünkü Cumhuriyet kurulduğundan 12 Eylül 1950 tarihine kadar İzmir'de hâkim olan CHP belediye başkanlığının sonu anlamına geliyordu. Rauf Onursal göreve gelir gelmez, C.H.P.'nin çalışmalarda yetersiz kaldığı kenar ve arka mahalleleri tetkik etmiş ve çalışmalarının ağırlığının bu bölgeler olacağını sinyali vermiştir.

4.İmar Faaliyetleri:

Rauf Onursal'ın belediye başkanlığı hakkında dönemin tanıklarından Tayfur Göçmenoğlu: *"Gerçekten şuan ki kuşağın pek bilmediği gerçekleri ve en verimli hizmet dönemlerinden birini İzmir'e yaşattı. Dönemin kısıtlı kaynaklarına rağmen, İzmir Belediyesi'nin de mali açıdan kazanacağı şekilde projeler geliştirip bunları hayata geçirdi. Bu projelerin başından iş hanları yer alıyor ve belediye buradan ciddi gelir elde ediyordu. Dönemin projelerini düşünürken aynı zamanda kaynak buluyor ve bulduğu kaynakları israf etmeden doğru bir şekilde kullanabilen bir belediye başkanı olarak şehrine hizmet ediyordu."*³⁷ Sözleriyle

İzmir için Onursal'ın iyi bir şans olduğunu ifade etmektedir.

Rauf Onursal belediye başkanı olarak seçildiği günden itibaren ilgilendiği en önemli konuların başında İzmir'in bir İmar Planı'nın olmaması gelmektedir. Rauf Onursal, şehrin güzel bir imar planına kavuşmasının hızlı bir şekilde hayata geçirilebilmesi için Ekim 1950 yılının son haftası Ankara'ya giderek Bayındırlık Bakanlığı'na müracaat etmiş, bakanlık heyetinin kasım ayı içerisinde İzmir'e gelerek tetkik ve tespit yapmalarını sağlamıştır. Bu tetkik sonunda imar planı için bir yarışma düzenlenmesi kararlaştırılmıştır.

16 Ocak 1952 tarihinde yarışmaya katılan projeleri değerlendiren ve karara varan jüri heyeti, müsabakayı kazanan projenin İstanbul Teknik Üniversitesi'nde görevli olan Şehircilik Profesörü Kemal Ahmet Arü'nün liderlik ettiği grup olduğunu açıklamıştır³⁸.

Proje Planı, Konak civarını şehrin giriş yeri olarak kabul ediyor, buralardaki büyük ve yüksek binaları toplamaktadır. Projeye göre, mevcut Saat Kulesinin boyunun da yükseltilmesi gerekiyordu. Yine bu projeye göre, Kemeraltı caddesi genişletilmekte olup baştanbaşa düzenleme yapılması planlanmaktadır. Cumhuriyet Bulvarı aynı istikamette Alsancak'a kadar uzatılacaktı. İkiçeşmelik'ten geçen Eşrefpaşa Caddesi genişletilmekte olup, gece kondu semtlerinin baştan başa ıslaha tabi edilmesi projenin içeriklerindendi. İnciraltı yakası ile ikinci Karantina'nın üst kısımları gelişme sahası olarak kabul edilmekte ve Bayraklı-Mersinli arası sanayi bölgesi olarak gösterilmektedir. İzmir'in yeni İmar Planı'na projenin kabulünden 3 ay sonra ve Konak, Kemeraltı bölgelerinden başlanması kararı alınmıştır³⁹.

³⁵ Yeni Asır, 9 Eylül 1950.

³⁶ Demokrat İzmir, 13 Eylül 1950.

³⁷Tayfun Göçmenoğlu, 17 Haziran 2019 tarihli görüşme, İzmir, 1943, Emekli Gazeteci.

³⁸ Demokrat İzmir, 17 Ocak 1952.

³⁹ Anadolu, 17 Ocak 1952.

Umumi Bölgeler Nazım Planı'na göre yakın gelecekte şehir nüfusunun 250.000'den 400.000'e çıkması öngörülüyor ve ileri ihtiyaçları karşılayacak iskân, ticaret, iş, liman, endüstri sahaları ve muhtelif bölgeleri birbirinden organik bir şekilde ayıran umumi yeşil sahalar ve iskân dışı sahalar tertiplenmiş, ayrıca şehre lüzumlu olan kamu tesisleri de düşünülmüştür⁴⁰.

D.P'nin İzmir'de belediye yönetimini ele almasıyla birlikte, kentin görünümünü değiştirmek için giriştiği imar planı çalışmaları yapılan düzenlemeler sonunda Dr. Selahattin Akçiçek'in belediye başkanlığı döneminde kabul edilmiş ve 5 yıllık süreye yayılmıştır⁴¹. Ancak üzerinde titizlikle çalışılan imar planı beklendiği gibi olmamış ve zamanla geçersiz bir konuma düşmüştür. Böylelikle bu imar planı projesi İzmir'e ait gerçekleşmeyen tarihsel bir belge olarak kalmıştır⁴².

İzmir Tarihi üzerine çalışan kişilerin Rauf Onursal dönemine dair tartıştıkları konulardan birisi de şehrin simgelerinden Sarı Kışla'nın yıktırılma olayıdır. Bu bina, II. Mahmut'un, 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı kaldırdıktan sonra kurulan yeni askeri teşkilatı Osmanlı Devleti geneline yaymak için İzmir'de inşa edilmiş bir askeri kurumdur⁴³.

1950 yılının Kasım ayı başlarında Ankara'ya giden Rauf Onursal, gitmeden basına verdiği demeçte Sarı Kışla'nın Milli Savunma Bakanlığı'ndan satın alınması için görüşmelerde bulunacağını ifade etmiştir. Nitekim Ankara'da yaptığı temas sonuç vermiş ve bakanlıktan Sarı Kışla'yı belediyeye satılması kararı çıkmıştır. Başkan Onursal, yıllar önce yapılan bu kışlanın o dönemin şartlarına uymadığı ve şehircilik anlamında bir çok mahzurları

olduğu için kaldırılması düşüncesindedir. Onursal, 23 Şubat 1951'de belediye meclis toplantısına katılan Başbakan Adnan Menderes'in İzmir ve Kışla için "Güzel kadının yüzünü saklayan bir peçe" sözüne karşılık "Şimdi biz bu peçeyi kaldıracğız"⁴⁴ cevabını vererek Sarı Kışla mevzusunun İzmir'in lehine olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Sarı Kışla'nın yıktırılması hususundaki hükümet desteği yeni kışla, ordu evi, askeri bina ve komutanlık gibi askeri yapıların yapımı şartıyla sağlanmıştır. Bu yapıların, Sarı Kışla'nın yıkımı ile boşalan yerlere yapılması zorunlu değildi. Aksine belediye boşalacak olan bu bölgeyi modern bir şehre uyarlayacak şekilde tasarlayıp, inşa etmeyi düşünüyordu. Bu nedenle, 1951'de yapılan imar planı yarışmasının şartnamesine Sarı Kışla ile ilgili şu madde eklenmiştir: "Konak bölgesinde bulunan Askeri Kışla ve müstahkem mevki Komutanlığı, Orduvevi ve müstemilatın bu bölgeden kaldırılması takarrür ettiğinden, bu bölge, Konak meydanının ihyası esasına göre düzenlenerek umumi binalarla, eğlence yerlerine tahsis edilecektir."⁴⁵

Sarı Kışla'nın yıkılması karşılığında yapılan binaların devir işlemi TBMM gündemine gelmiş ve 3 Mart 1954'de meclise gelip kabul edilen "İzmir'de Sarıkışla ve Müstemilatının İzmir Belediyesinin Yapacağı Binalarla Mübadelesi Hakkında Kanun"⁴⁶ ile yasalaşmıştır. Kanun yasalaştıktan sonra askeri makamların kışlayı tahliyesi kararlaştırılmış ve tahliye işleminden sonra Sarı Kışla'nın yıkım işlemine hemen başlanacağı bildirilmiştir

Tartışmalı bir konu olan Sarı Kışla'nın yıktırılması olayı, bilinenin aksine fiiliyatta Rauf Onursal zamanında yıktırılmamıştır. Yıkılması için bütün hamleler Rauf Onursal

⁴⁰ Kemal Ahmet Arü, 'İzmir'de İmar Planı Çalışmaları', Beyaz Kitap, İzmir Belediyesi, İzmir, 1954.

⁴¹ Yeni Asır, 3 Mart 1955.

⁴² Erkan Serçe (1), age, s.314.

⁴³ Necmi Ülker, 'İzmir Sarıkışlasının Yapım Çalışmaları', X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, C:V, Ankara, 1994, s.2439-2440.

⁴⁴ Yeni Asır, 24 Şubat 1951.

⁴⁵ "İzmir Şehri İmar Planı Milletlerarası Proje Müsabakası Şartnamesi", Arkitekt, Sayı: 5-8, 1952, s.146.

⁴⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre IX, Cilt:29, İçtima:4, 3 Mart 1954, s.722-723.

tarafından yapılmış olsa da 1954'de yapılan milletvekili seçimlerinde milletvekili olup belediye başkanlığından istifa etmesi, yıkım işleminin bir sonraki belediye başkanına kalmasına neden olmuştur. Hükümet ile yapılan anlaşma neticesinde yapımına başlanan beş binanın tamamlanması 15 Nisan 1955'de gerçekleşmiş ve devir teslim töreninden sonra kışla'nın yıkılmasına karar verilmiştir. Sarı Kışla'nın tamamen tahliyesine 17 Mart 1955'de⁴⁷ başlanmış olup askeri konak Hilal'e, askeri kışla ikinci Kordon'a, komutanlık ve ordu evi Bahribaba parkındaki binalara sevk edilmiştir⁴⁸.

D.P.li İzmir Belediyesi'nin önem verdiği bir diğer mesele ise yol ve cadde yapımıdır. Yol yapımına dair Rauf Onursal'ın yaptığı şu konuşma konuya ilgisini ve verdiği önemi özetlemektedir: *"Bugüne kadar gelip geçmiş belediyelerin görmek istemediği kenar mahallelerin dileklerinden biri de, yukarı mahallelerin şehrin göbeğine rahatça bağlanabilen yollar yapılması idi."*⁴⁹

Bu konuşmadan çıkarılacak temel anlam şudur: D.P. Belediyesinden önceki belediye başkanları şehrin imar konularının başında gelen yol mevzusuna fazla önem vermemiş, bu önem sadece şehir merkezi ile sınırlı kalmış ve yetersizdir. Yukarı mahalleler olarak nitelendirilen fakir bölgeler, ihmal edilmiş ve buraları şehir ile bağlayacak kolaylıklar sağlanmamıştır.

Yapımına 15 Aralık 1950'de başlanan Varyant Yolu'nun ilk kısmı 36.000 liraya ihale edilmiştir. Yolu yapımındaki temel amaç Bahribaba, Eşrefpaşa ve Varyant olarak üç bölgeyi birbirine bağlamaktır. Bu yolun temel atma töreninde Belediye Başkanı Rauf Onursal şu sözleri dile getirmiştir⁵⁰: *"Bu yol D.P. Şehir Meclisinin almış olduğu, daima halka doğru*

*prensibinin ilk meyvesini teşkil edecektir. Şehre ve şehir halkına uğurlu olmasını dilerim."*⁵¹

Yapımı tamamlanan Varyant yolunun açılışı, 7 Nisan 1952'de şehrin ve devlet erkânının katıldığı tören ile gerçekleşmiştir. Rauf Onursal, bu yolun fakir semtlerde oturan insanların iş yerlerine rahat bir şekilde gidip gelmesi için önemli olduğunu ve ayrıca bu eserin belediyenin değil, D.P'li belediyeyi iş başına getiren halkın bir eseri olduğunu dile getirmiştir. Bu yolun birinci kısmının yapımı için köprü kısmı da dâhil toplam 242,785,70 lira harcanmıştır⁵². Yapılmasından önce aynı yerde bulunan ham yol "Tepealtı Caddesi" ismiyle anılırdı⁵³.

Yol çalışmalarına önem veren R.Onursal bu hususu meclis gündeminde sürekli tutmuştur. Rauf Onursal döneminde gündeme alınan ve yapılan yollar şunlardır⁵⁴: 74 sayılı Hacı Ali Efendi caddesinin mevcut kısmına 950 metrelik kısım eklenmiştir. Gaziler Caddesi'nden itibaren Kızılçullu su bentleri istikametinden uzanan 1090 sayılı sokağın 700 metresine su bentleri yaptırılmaya başlanmıştır. Mithat Paşa Caddesi ile Pazar yeri arasında yeniden açılacak yolun Bahribaba parkı ile Değirmendağı arasındaki kısmının mozaik parke ile yapılmasına başlanmıştır. Dağ mahallelerinde ve henüz hiç döşenmemiş sokakların sırasıyla düzleme ve döşeme işlerinin başlatılması, Karşıyaka sahil boyundaki koruma duvarının Bostanlıya kadar uzatılması, şehirdeki mevcut beton ve asfalt yollardaki bozuklukların tamiri edilmesi, Karşıyaka'da mevcut ve çok yıpranmış adi döşemeli sokakların peyderpey zift kaplama ile esaslı tamirleri, imar sahasında beton yollar yaptırılması, Melez çayı üzerinde ve açıklığı 30 metre olan köprüünün

⁴⁷ Gülşen Tural, *Dr. Selahattin Akçiçek'in Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1918-1977)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2004, s.92.

⁴⁸ Demokrat İzmir, 17 Mart 1955.

⁴⁹ Yeni Asır, 16 Aralık 1950.

⁵⁰ Demokrat İzmir, 16 Aralık 1950

⁵¹ "İzmir Şehri İmar Planı Milletlerarası Proje Müsabakası Şartnamesi", Arkitekt, Sayı: 5-8, 1952, s.146.

⁵² Demokrat İzmir, 8 Nisan 1952.

⁵³ Yaşar Ürük, *İğne Deliğinden İzmir*, Yakın Kitap Evi, İzmir, 2011, s. 171.

⁵⁴ Yeni Asır, 6 Haziran 1951

beton olarak genişletilmesi, Kahramanlar bölgesinde 30 metre açıklığında bir betonarme köprü yapılması, Bayraklı'da yüksek sokaklara ulaşım için muhtelif döşemeler yaptırılması, Bozyaka yolunun yapılması, Tepecik, Kahramanlar, Zeytinlik, Yeşildere, Boğaziçi ve Şehitler semtlerinde bazı sokakların yapılmasıdır⁵⁵.

Rauf Onursal döneminde İzmir Belediyesi'nin önem verdiği bir diğer konu ise İnciraltı'ndaki Plaj alanının düzenlenmesidir. Bu plajın sahası C.H.P. zamanında İsmet İnönü'ye hediye edilmek üzere istimlak edilerek, elli bin metre karelik alanı kaplıyordu.

1 Haziran 1951'de yapılan belediye meclisi toplantısı ilk dakikalarda sakin bir şekilde icra edilirken, konu İnciraltı Plajı meselesine geldiğinde sakinlik yerini sert tartışmalara bırakmıştır. Çünkü İnciraltı Plajının yapılmasını destekleyen, desteklemeyen belediye meclis üyeleri vardı ve bu da meclisi ikiye bölmüştür. Komisyondan verilen önergeye göre, plaj için 148 bin liraya ihtiyaç duyulduğu, bunun 58 bin liralık kısmının ihalesinin yapıldığı, geriye kalan 90 bin liranın da, imkân görülmeyen bozuk yolları tamir edilmesi için ayrılan bütçeden alınması istenmektedir. Tartışma plajın lüzumlu olup olmamasıyla başlamıştır. Meclis Üyesi Bedri Akgerman; *"Belediye Başkanı plajın lüzumunu izah etsinler"* sorusunu sorunca Rauf Onursal: *"İzmir'in turist şehri olduğu ve plaj eksikliğini dile getirerek bu eksikliğin 1 Temmuz'a kadar giderileceğini"* söyleyerek cevap vermiştir. Bunun üzerine söz alan Meclis Üyelerinden Hürrem Kubat; *"Yol mevzusu dururken plaj yapmanın belediye vazifeleri içinde midir?"* diye sorunca sorusu üzerine Başkan Onursal da *"Evet"* cevabını vermiştir. Bu cevabın akabinde Hürrem Kubat meclise hitap ederek: *"Kaldırım mı istersiniz, plaj mı? Gemi bile işlemeyecek olan sapa bir yere bu parayı dökmek günahdır"* diyerek plaja karşı olduğunu ve önceliğin yol mevzusuna verilmesi gerektiğini

savunmuştur. Üyelerin bir kısmı şehrin temel ihtiyaçları dururken plaj yapmanın lüks olduğu fikrinde birleşirken, geri kalan üyeler de medeniyet ve turist şehri olan İzmir için bu plajın zorunlu olduğu fikrinde birleşmiştir⁵⁶. Demokrat Parti'ye muhalif kimliği ile bilinen Anadolu Gazetesi de plaj mevzusundaki tartışmalara *"Bazı üyeler, yoldan 100 bin lira gidiyor diye haykırdılar"* başlığı ile katılmıştır⁵⁷.

İnciraltı Plajına önem veren belediye, halkın bu bölgeye rahat bir şekilde gitmesi için çalışmaları hemen başlatmıştır. Halk otobüslerinin maksadı tamamen karşılayamadığı için belediye, kendi otobüsleriyle yeni servisleri devreye sokarak bu sorunu ortadan kaldırma kararı almıştır. Rauf Onursal başkanlığındaki İzmir Belediyesi, Konak-İnciraltı arası aktarmasız otobüs seferlerini hayata geçirilmesi için çalışmalar yapmıştır⁵⁸. İnciraltı'na yapılacak seferlerin bir diğer ayağı da vapur kısmı idi. Belediye bu konuda hızlı bir çalışma yaparak 2 Temmuz 1951'den itibaren İnciraltı'na vapur seferleri düzenlemeye başlamıştır. İnciraltı bölgesine yapılacak vapur seferleri Konak ve Göztepe noktalarından her gün, gün içinde farklı saatlerde yapılması kararı alınmıştır⁵⁹.

Parça parça yapımı tamamlanan İnciraltı Plajı, batısındaki sahalar üzerinde plajın daha kullanışlı olması için oteller, gazinolar, eğlence yerleri yapılmıştır⁶⁰. Cumhurbaşkanı Celal Bayar da plajı ziyareti ettikten sonra plajı, gazinoları ve plaj evlerini çok beğendiğini dile getirmiştir. Belediye ayrıca plaj bölgesine bir otel yapma kararı da almıştır⁶¹.

Belediye, imar çalışmalarında halkın istekleri doğrultusunda ve şehri modern bir görünüme kavuşturma arzusuyla hareket etmeyi kendine ilke edinse de bu durum bazı

⁵⁵ Yeni Asır, 6 Haziran 1951

⁵⁶ Yeni Asır, 2 Haziran 1951.

⁵⁷ Anadolu, 2 Haziran 1951.

⁵⁸ Demokrat İzmir, 1 Haziran 1951.

⁵⁹ Demokrat İzmir, 2 Temmuz 1951.

⁶⁰ Beyaz Kitap, İzmir Devlet Demiryolları Matbaası, 1954.

⁶¹ Yeni Asır, 24 Ağustos 1952.

muhtelif bölgelerde sıkıntılara sebep olmuştur. Fakir semtlerde hızlıca artan gecekondulaşma faaliyetlerine engel olmak maksadı ile Tepecik Tabakhane karşısındaki arsalarda baş göstermeye başlayan gecekonduları yıkma kararı almıştır. Bu gecekonduların sayısı 300'tür. Bu evlerde oturan toplam 150 kişilik bir grup velayet binasına gelerek, Vali'den yıkıma engel olmasını istemişlerdir. Basından edindiğimiz bilgilere göre belediyenin yıkım kararından 5 ay önce C.H.P. belediyesinin aynı şekilde gecekondu yapımını durdurma girişimine karşı halk, Cumhurbaşkanlığına başvurarak devam edilmesi yönünde karar almışlardı. Bu karardan sonra gecekondulaşma faaliyetleri artmış ve vatandaş burada kurduğu evler için binlerce lira masraf yapmıştır. Bundan dolayıdır ki belediye komiseri evleri yıkmaya geldiğinde hane sahibi Bekir Fışkıran'ın bayılması ve kötü bir durumda hastaneye kaldırılması sonucu yıkım işlerine ara verilmiştir⁶². Ancak, belediye yıkım işleminden vazgeçmemiş ve tekrardan yıkım için teşebbüse girişmiştir. Hane sahipleri dışından tırnağından arttırdıkları paralarla yaptırdıkları binaları yıktırmaya engel olmak için bu sefer yeniden Vali Osman Sabri Adal'a başvurmuşlar ve vali evlerin yıktırılmayacağı sözünü vatandaşa vermiştir⁶³.

Demokrat Partili İzmir Belediyesi'nin imar çalışmalarındaki bir diğer önemli adım Şehir Otelı mevzusunda atılmıştır. C.H.P. belediyeçiliği döneminde temeli atılan bu otel için Rauf Onursal da gerekli adımları atmıştır. Ancak bu otelin tamamlanması için gerekli maliyetin belediyeden değil de farklı kaynaklardan karşılanması amaçlanıyordu. Çünkü belediye başkanı bu otel için harcanacak paraların şehrin diğer muhtelif işleri için harcanmasının daha doğru olacağı kanaatindeydi⁶⁴.

Akla ilk gelen ise Marshall yardımları⁶⁵ idi. Demokrat Parti belediyeçiliğine kadar iki buçuk milyon sarf edilip bir türlü bitirilemeyen Şehir Otelı'nın tamamlanması için Marshall yardımlarından sekiz yüz bin lira destek alınmıştır⁶⁶.

Rauf Onursal'ın Ankara temasları neticesinde, Şehir Otelı'ne ek olarak 150 odalı ve 250 yataklı yeni bir otelin yapımı kararlaştırılmış ve hükümetin büyük yardımları alınmıştır⁶⁷. Ancak, Şehir Otelı'nın yapımı için kurulan komisyondan gelen rakam, binanın ikmali için gereken miktarın 1 milyon 150 lira olarak tespit edilmiştir. Bu rakam belediye kanadında oldukça fazla görülmüş ve otelin faaliyete geçmesi için satılması veya hususi teşebbüsle belediyenin ortaklaşa otelin yapımını tamamlayıp, işletilmesi istenmiştir⁶⁸.

24 Aralık 1951'de yapılan belediye meclis toplantısında şehir otelinin satılması yönünde karar çıkmıştır. Alınan kararda bina 1 milyon 200 bin liradan satışa çıkarılacak, satın alacak kişinin de binayı en az on sene otel olarak kullanması belirtilmiştir⁶⁹. Şehir oteli satışa çıkarıldıktan sonra Türkiye Emekli Sandığı temsilcileri oteli satın almak için İzmir'e gelmişlerdir. Bu temsilciler otel hakkında rapor tutmuşlar ve icap ederse satın alacaklarını bildirmişlerdir⁷⁰. Ancak, Türkiye'nin NATO'ya girmesi ve bunun sonucunda da İzmir'e kurulacak olan komutanlık çalışanları için lojman olarak kullanılabileceği fikri nedeniyle şehir otelinin Emekli Sandığı ile olan satış görüşmeleri iptal edilmiştir⁷¹.

⁶⁵ Daha fazla bilgi için bkz: Yusuf Çınar, "Modernleşme Ve Bağımlılık Teorisi Ekseninde Marshall Yardımı Ve Türkiye", MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:16, Sayı:2, s.326-350.

⁶⁶ Yeni Asır, 4 Kasım 1950.

⁶⁷ Yeni Asır, 3 Ocak 1951.

⁶⁸ Anadolu, 24 Şubat 1951.

⁶⁹ Yeni Asır, 25 Aralık 1951.

⁷⁰ Yeni Asır, 29 Mart 1952.

⁷¹ Yeni Asır, 25 Temmuz 1952.

⁶² Anadolu, 27 Ekim 1950.

⁶³ Anadolu, 9 Mart 1951.

⁶⁴ İBMT, No. 64, 2.10.1950, s.26.

Ancak oteli gezip, tetkik eden NATO yetkilileri, otelin ihtiyaçlarına karşılık veremeyeceğini açıklayarak satın alma içinden vazgemişlerdir⁷². Bunun üzerine belediye oteli kamulaştırma yoluna giderek 1 milyon 200 bin lira karşılığında Milli Savunma Bakanlığı'na devretmiştir. Otel NATO'ya yeniden verilmesi için düzenlenmiş ve devir işlemleri için hazırlıklar yapılmıştır. 23 şubat 1953'de toplanan Belediye Meclisi, Milli Savunma Bakanlığı'ndan otelin NATO'ya devri için gelen yazıyı okuduktan sonra otelin NATO'ya devrine karar vermiştir⁷³.

Gazi Bulvarında inşa ettirilen iş hanlarının yaptırılması Rauf Onursal döneminde kararlaştırılmış ve hayata geçirilmiştir. Bunların dışında birçok park, yeşil sahalara, kültür sahalara, eğlence yerleri, plajlar, açık sahalara, Pazar yerleri ve mezarlıklara düzenleme yapılmıştır⁷⁴.

5.Eshot Hizmetleri

ESHOT Genel Müdürlüğü, İzmir Tramvay ve Elektrik Türk Anonim şirketi imtiyazı ile tesisatın alınmasına dair anlaşmanın onayı ve bu Kuruluşun işletilmesi hakkındaki 27.07.1943 tarih ve 4483 sayılı Yasanın 5. Maddesi ile, İzmir Suları Türk Anonim şirketinin satın alınmasının ve devrine dair 05.06.1947 gün ve 4583 sayılı Yasanın 6. Maddesi hükümleri gereğince, bu gibi kuruluşlar için genel bir işletme Yasası çıkıncaya kadar Katma Bütçeli bir idare şeklinde yönetilmek üzere İzmir Belediyesine bağlı bir işletme olarak kurulmuştur. 1945 yılında Tramvay ve Elektrik işletmesi ile birleşen kuruluşa aynı yıl Havagazı işletmesi de katılmıştır⁷⁵.

ESHOT idaresinde üzerinde çalışan ve önemli yol kat'edilen işlerden birisi elektrik alanında olmuştur. 1950'de İzmir'de elektrik üretimini 5.000 kilovattan 20.000 kilovata yükseltilmiştir. Bu rakamı yaptırdığı yeni ve büyük santral ile 1955'de 50.000 kilovata çıkarmayı hedefleyen belediye 40.000 kilovat elektrik retebilmiştir⁷⁶. Elektrik içine önem veren Onursal, Karabük'ten 500 adet elektrik direği sipariş etmiş ve şehrin aydınlatılması için büyük ğraşlar göstermiştir ve bu çalışmalar sonucunda elektrik abonesi 3.600 olmuřtur⁷⁷.

Belediye fakir bölgelere de elektrik götürmek istiyordu fakat elektrik üretimi ancak 7.000 kilovattı. Belediye de bir adım atarak 10.000 kilovatlık elektrik üreten 2 tribün sipariş etmiştir. Ocak ayında gelecek olan bu trbnlerle birlikte İzmir şehrinin elektrik üretimi 20.000 kilovata aşması amalanmıştır⁷⁸.

Belediyenin girişimiyle yapılan ve 22 Eylül 1953'de açılışı gerçekleşen yeni elektrik tesisleriyle, İzmir'i elektrik sıkıntısının önüne geçileceği trene katılan Eshot Umum Müdürü Fethi Manguoğlu tarafından da dile getirilmiştir. Daha sonra söz alan Belediye Başkanı Rauf Onursal: "1950 yılında İzmir'in elektrik gücünün 7300 kilovat olmasına rağmen bugün bu oran 20 bin kilovattır. Ayrıca, Sümerbank fabrikası ile imento fabrikası 6000 kilovat elektrik yor."⁷⁹szleriyle başkanlığı dönemindeki gelişimi ifade etmiştir.

Başkanı Rauf Onursal döneminde elektrik üretimi bir önceki yönetime nazaran dört katına çıkarılmıştır. Bu oran ile birlikte İzmir, ülkedeki en çok elektrik üreten şehir konumuna yükselmiştir. Ayrıca, dışarıda kalan Seydiköy, Cumaovası gibi bölgelerinde

⁷² Yeni Asır, 29 Temmuz 1952.

⁷³ İBMT, No. 71, 23.02.1953, s.362-363.

⁷⁴ Beyaz Kitap, İzmir Devlet Demiryolları Matbaası, 1954.

⁷⁵ <https://www.eshot.gov.tr/tr/Tarihce/26/19>

Tarih: 23.07.2019 saat: 15:04

⁷⁶ İBMT, No:79,1955 Yılı alışma Raporu, madde:33.

⁷⁷ Yeni Asır, 2-3 Ekim 1951.

⁷⁸ Yeni Asır, 3 Aralık 1951.

⁷⁹ Yeni Asır, 23 Eylül 1953.

elektrik ihtiyacı karşılanmıştır. Bu dönemde toplam elektrik abone sayısı 36.671 olmuştur⁸⁰.

D.P.'li yöneticiler İzmir belediyesinin yönetimine geçtikten sonra, en çok ESHOT konusu üzerinde çalışmalar yapmış ve bir önceki yönetimin zararlarını telafi etmek için hızlı bir çalışma içine girmişlerdir. 1950 yılı Ekim devresi belediye toplantısında ESHOT üzerine karzarar hesaplaması yapılmış ve kurumun diğer işletmelerine nazaran su idaresinin kar ile işletildiği ifade edilmiştir⁸¹. Bu toplantıda su idaresinin kar oranı 100 bin küsur lira olarak açıklanmıştır⁸².

Belediye başkanı özellikle yukarı mahallelerin su ihtiyacını karşılamak için, diğer işlerden artakalan zamanlarında mahallelerde incelemelerde bulunmuş ve halkın sorunlarına cevap bulmak için çalışmalar yapmıştır. Halkın su ihtiyacı taleplerini bir bir dinleyen belediye başkanı, ilk etapta bu taleplere belediyenin yol ve yol kenarlarını sulama işlerinde kullandığı arazözleri ile günde bir kaç defa halka temiz su dağıtarak sağlamaya çalışmıştır⁸³. Üçkuyular semtinin su sıkıntısını gidermek amacıyla yapılan bu çalışma halk tarafından memnuniyetle karşılanmıştır⁸⁴.

Şehrin çeşitli yerlerinde çekilen su sıkıntısını gidermek amacıyla kilometrelerce boru inşa edilip, hizmete açılmıştır. Şehrin en yüksek noktası olan Yelkenkaya Tepesi ile diğer bir kaç yerde yeni su depoları inşa ettirilerek Kadifekale ve civarındaki yüksek mahallelerde yaşayan halk suya kavuşturulmuştur. Mahallelerde açılan çeşmeler sayesinde halkın su sorunu giderilmeye çalışılmış, eğer bir çeşmede arıza meydana gelirse diğer mahallelerden getirilen su ile sorun çözülmeye çalışılmıştır. Su fabrikasında ve özellikle Salhane bölge-

sinde yeni pompaj tesisleri kurularak Karşıyaka, Bayraklı ve Turan semtlerinde yaşayan halkın su ihtiyacı devamlı olarak karşılanmıştır. Bostanlı'ya döşenen borularla Karşıyaka ve Bostanlı'ya günün her saati bol ve tazyikli su verilebilmiştir. Rauf Onursal döneminde üretilen su metre küp açısından toplam 11.531.445 seviyesine (1950'de 8.775.228) ve abone sayısı bakımından 26.983 (1950'de 19.424) rakamına ulaşmıştır⁸⁵.

Havagazı şirketi, ESHOT idaresine 1945 yılında katılmıştır⁸⁶. Ancak kötü yönetim sonucu ciddi zararlar elde etmiş bir kurum haline gelmiştir. Belediye meclis görüşmelerinde hava gazı şirketinin her yıl 105 bin lira açık verdiği ifade edilmiştir⁸⁷. Bu hususda atılan ilk adım hava gazı saat sayaç kiralalarının bir misli arttırılarak 56,500 liraya çıkartılması olmuştur⁸⁸. ESHOT Genel Müdürünün bazı çalışmalar için gittiği Avrupa seyahati dönüşünden sonra hava gazı ile ilgili belli bazı çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmalar arasında şehir banliyölerinde ve hava gazı olmayan yerlerde oturan halkın havagazından yararlanmaları için çelik tüpler içinde sıkıştırılmış havagazından faydalanmak isteyenlere satılması bulunmaktadır⁸⁹.

Rauf Onursal döneminde hava gazı üretimi artışa geçmiştir. 1950 yılında üretilen havagazı 2.942.820 metre küp iken bu seviye 1953 yılında 3.179.580 metre küp seviyesine yükselmiştir. Abone sayısı ise 1950 yılında 2.583 iken 1953'de 4.054'e yükselmiştir. Rauf Onursal döneminden önce İzmir'de yanabilecek derecede hava gazı temin edilmezken bu durum 1953 yılında İstanbul ve Ankara'dan daha üst seviyeye çıkarılmıştır. Boru yenileme

⁸⁰ Beyaz Kitap, İzmir Devlet Demiryolları Matbaası, 1954.

⁸¹ İBMT, No. 64, 01.10.1950, s.26.

⁸² Anadolu, 3 Ekim 1950.

⁸³ Halkın Sesi, 30 Eylül 1950.

⁸⁴ Yeni Asır, 1 Ekim 1950.

⁸⁵ Beyaz Kitap, İzmir Devlet Demiryolları Matbaası, 1954.

⁸⁶ <https://www.eshot.gov.tr/tr/Tarihce/26/19> tarih 29.07.2019 saat.12.40

⁸⁷ İBMT, No. 64, 01.10.1950, s.26.

⁸⁸ Yeni Asır, 28.10.1950 - İBMT, No. 64, 27.10.1950, s.145.

⁸⁹ Anadolu, 2 Eylül 1953.

işlemleri sonucunda toplam 7.000 metre boru döşenmiştir⁹⁰.

Bu dönemin önemli konularından birisi de otobüs meselesidir. Nitekim diğer işletmeler gibi otobüs işletmesi de zarar ediyordu. Bu zarar diğer şirketlere oranla daha azdı. Otobüs şirketinin zararı yıllık zararı 15 bin liraydı⁹¹.

Ulaşım konusuna önem veren D.P.'li İzmir belediyesi, 1 milyon 200 bin lira karşılığında 20 otobüs satın almaya karar vermiş ve bu otobüsler için Alman Dösink markası ile anlaşmıştır. Bu otobüslerin 4 ay içinde belediyeye 10'ar 10'ar teslim edilmesi kararlaştırılmıştır⁹².

Şehirde yetersiz olan otobüs sayısı ve bu yüzden meydana gelen izdihamı önlemek amacıyla belediye yeni bir adım atmıştır. Bu faaliyeti yürüten ESHOT idaresi 50 yeni tip büyük ve 15 adet küçük otobüs almaya karar vermiştir. Bu otobüsler, Güzelyalı'da kaldırılması düşünülen tramvayların yerine kullanılması amacıyla da alınıyordu⁹³. Alman Bussing firması ile ihale antlaşması yapılan 50 otobüsün kısa bir süre içinde teslim edilmesi kararlaştırılmıştır. Her bir otobüsün fiyatı, 43.500 liraydı⁹⁴. Bu otobüslerin ilk teslimatına 6 Şubat 1953 tarihinde başlandı. Bu otobüsler sayesinde Altındağ, Tepecik gibi fakir semtlerin eski otobüslerinin yenileriyle değiştirilmesi mümkün olmuştur⁹⁵.

1953 yılının sonuna kadar⁹⁵ otobüsün sefere girmesi ve bu otobüsler için yeni hatların tesis edilmesi planlanmıştır⁹⁶. Rauf Onursal döneminde toplam 105 otobüs faaliyet gösterip, 19 hat ile halkın rahat bir şekilde ulaşım yapabilmesi sağlanmıştır. 1950 yılında yolcu

sayısı 17.843.773 iken 1953 yılında bu sayı 28.541.003'e çıkmıştır⁹⁷.

Rauf Onursal döneminin en tartışmalı konularından biri de Sarı Kışla'dan sonra tramvayların kaldırılması meselesidir. Belediye idaresi, tramvayları eski devirlerin yadigarı olarak görüyor ve bu durumun da, yeni ve modern bir kente yakışmayacağı kanaatini taşıyordu. Tramvayları gözden çıkaran belediyeye daha ucuz, daha modern ve daha hızlı olan Trolleybüsleri devreye sokmayı planlamıştır. Türkiye'de o zamana kadar Trolleybüs işleten tek belediye Ankara Belediyesiydi⁹⁸. Belediye bu konuyu meclise getirmiş ve tramvayların kaldırılması için girişimde bulunmuştur. Sebep olarak da tramvayların yolları tıkadığı ve seferlerde aksaklık gösterdiği, ayrıca maliyet açısından da fazla yük olması gösterildi. Nitekim mecliste yapılan görüşmeler sonucunda tramvayların kaldırılması kararlaştırılmıştır⁹⁹. Ancak trolleybüsler gibi aslında bir çok proje, Rauf Onursal döneminde kararlaştırılıp Selahtin Akçiçek zamanında faaliyete geçtiği görülmektedir.

Tramvaya fazla önem vermeyen belediye zararı kapatmak amacıyla zam yapmış ve halkın da tramvayları tercih konusunda pek de sıcak olmadığı görülmüştür. Bunu belediyenin verdiği rakamlardan anlayabiliyoruz. 1950 yılında 9.372.336 yolcu sayısı olan tramvayların 1953 yılının sonunda 9.145.139 sayısına düştüğünü görüyoruz¹⁰⁰.

6.Fuar Faaliyetleri

Fuar faaliyetleri, İzmir'in ve ülkenin ekonomisine katkıda bulunması açısından çok önemli bir çalışmadır. Fuarın ilk ayağı, 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde oluşturulmuş,

⁹⁰ Beyaz Kitap, İzmir Devlet Demiryolları Matbaası, 1954.

⁹¹ Demokrat İzmir, 3 Ekim 1950.

⁹² Anadolu, 4-5 Ekim 1951.

⁹³ Yeni Asır, 12 Ekim 1952.

⁹⁴ Yeni Asır, 15 Kasım 1952.

⁹⁵ Yeni Asır, 6 Şubat 1953.

⁹⁶ Yeni Asır, 26 Temmuz 1953.

⁹⁷ Beyaz Kitap, İzmir Devlet Demiryolları Matbaası, 1954.

⁹⁸ Yeni Asır, 18 Ağustos 1951.

⁹⁹ Demokrat İzmir, 20 Şubat 1952.

¹⁰⁰ Beyaz Kitap, İzmir Devlet Demiryolları Matbaası, 1954.

9 Eylül sergileriyle devam ederek bir panayır haline dönüştür. Her yıl açılan bu sergiler 1929 yılında yaşanan Dünya Ekonomik Krizi ile sekteye uğramışsa da 1933 yılında tekrar faaliyete geçmiştir¹⁰¹.

Rauf Onursal'ın belediye başkanlığı döneminde toplam 3 fuar düzenlenmiştir. Bunlar 1951,1952,1953 fuarlarıdır. Bunun yanı sıra Rauf Onursal, kendisinden bir önceki belediye başkanı Hulusi Selek döneminde açılan fuarı, yeni belediye başkanı olarak kapatan kişidir. Rauf Onursal kapanış konuşmasında, fuar alanını kuran Behçet Uz'a teşekkür edip, fuara 11 yabancı devletin iştirak ettiğini, 1933 yabancı 519 yerli firmanın katılım sağladığını dile getirmiştir¹⁰².

Rauf Onursal'ın kurduğu ilk fuar 1951 yılındadır. Bu fuar için, belediye meclisi de titiz bir çalışma yürütmüştür. Belediye Meclisi 1951 fuarı için bütçe müzakerelerine başlamış ve bu fuar için toplam kabul edilen bütçe 1.271.100 lira tutarında olmuştur¹⁰³.1951 fuarı Ticaret Bakanı Muhlis Ete, milletvekilleri ve Vali'nin yanı sıra yerli, yabancı firmaların katılımlarıyla 20 Ağustos 1951'de açılmıştır. R.Onursal fuar açılışında yaptığı konuşmada olumlu mesajlar vermiş, birbirinin zıttı olan milletlerin fuar alanında kardeşlik içerisinde buluştuğunu ifade etmiştir¹⁰⁴. Fuar'a ABD, Batı Almanya, Belçika, Büyük Britanya, Hollanda, İsrail, İsveç, İtalya, Macaristan, Yugoslavya devletlerinden 1524 yabancı ve 619 yerli firma katılım sağlamıştır. Bu fuar için satılan bilet miktarı ise 1.554.243 adettir¹⁰⁵. 1951 fuarı, o güne dek yapılmış fuarlar içerisinde en çok ziyaretçinin gezdiği fuar olmuştur.

1951 fuarı kapandıktan sonra belediye 1952 fuarı için hemen ara vermeden çalışmalarına başlamıştır. Yabancı ve yerli firma sayısında artış olacağını düşünen belediye fuarın yanına yeni saha açarak yığılmanın önüne geçmeye çalışmıştır¹⁰⁶. Ayrıca fuar açıldığı günden kapandığı güne kadar belediyedeki bütün izinlerin kaldırılması kararı alınmıştır¹⁰⁷. Belediye Başkanı Rauf Onursal, fuarın açılışını gerçekleştirmesi için Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı davet etmek üzere İstanbul'daki Florya Köşküne gitmiştir¹⁰⁸. Bayar bu teklifi kabul etmiştir.

1952 fuarı Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'in de katıldığı üst düzey devlet erkânının olduğu bir ortamda ve Ticaret Bakanının açılış konuşması ile başlamıştır¹⁰⁹. 1952 fuarı önceki yıllara nazaran daha yüksek katılımlı bir fuar olmuş ve 1951 yılında kırılan ziyaretçi rekorunu da geride bırakıp fazlasıyla ilgi çekmiştir. Fuara Amerika, Batı Almanya, Belçika, Büyük Britanya, Hollanda, İsrail, İsveç, İtalya, Macaristan, Yugoslavya, Hindistan, Avusturya, Fransa, Yunanistan gibi devletler katılmıştır. 2189 yabancı ve 1187 yerli firmanın katılmasının yanında 1.727.585 giriş bileti satılmıştır¹¹⁰.

1953 Fuarı Rauf Onursal yönetimindeki belediyenin son fuarındır. Belediye bu fuar içinde hazırlıklara başlamış ve mecliste bütçe görüşmelerini gerçekleştirmiştir. Belediye meclisinin 31 madde olarak görüştüğü fuar bütçesi 2.886.600 lira olarak kabul edilmiştir¹¹¹.

1953 Fuarı Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın katılımıyla açılmış ve fuarı bir haftada toplam 414.183 kişi ziyaret etmiştir. Bu sayı geçen sene bir haftada katılan ziyaretçi

¹⁰¹Gamze Işık, agt, s.121.

¹⁰² Yeni Asır, 21 Eylül 1950.

¹⁰³ Demokrat İzmir, 20 Şubat 1950.

¹⁰⁴ Yeni Asır, 21 Ağustos 1951.

¹⁰⁵ Beyaz Kitap, İzmir Devlet Demiryolları Matbaası, 1954.

¹⁰⁶ Yeni Asır,17 Temmuz 1952

¹⁰⁷ Yeni Asır,31 Temmuz 1952.

¹⁰⁸ Yeni Asır, 2 Ağustos 1952.

¹⁰⁹ Demokrat İzmir, 21 Ağustos 1952

¹¹⁰ Beyaz Kitap, İzmir Devlet Demiryolları Matbaası, 1954.

¹¹¹ İBMT, No:71, 26.02.1953, s.461-464.

sayısından toplam 100.000 kişi fazladır¹¹². 1953 fuarına Avusturya, Batı Almanya, Belçika, Büyük Britanya, Hollanda, İspanya, İsrail, İsveç, İtalya, Macaristan, Polonya, Yugoslavya, Fransa, Yunanistan ve Finlandiya gibi devletler katılmıştır. 2035 yabancı, 1273 yerli firma katılmasının yanında 1.711.966 giriş bileti satılmıştır¹¹³.

7.Sağlık Hizmetleri

Rauf Onursal dönemi İzmir Belediyesi, sağlık işlerine de önem vermiş ve bu konuda çeşitli çalışmalar yaparak önemli işler gerçekleştirmiştir. Rauf Onursal göreve geldiğinde, şehrin en sıkıntılı konularından biri gıda maddelerinin durumu idi. Halkın en temel ihtiyaçlarından biri olan ekmek, kötü ve bozuk şekilde çıkıyor ve halk sağlığını ciddi manada tehdit ediyordu. Belediye bu konunun çözülmesi için acilen harekete geçmiştir. Fırınlarda üretilen ekmekler, özellikle Buca ve Karşıyaka halkını rahatsız eder olmuştu. Üretilen ekmeklerin yenilirken dişler arasında hissedilen kum ve toprak gibi yabancı maddeler şikayet nedeni olmuştur. Bu durumun düzeltilmesi için belediye kontrol memurları aracılığı ile olayın sebebini araştırmıştır. Ekmeklerin içinden çıkan kum ve toprak maddelerinin, fabrikada çalışan bir elemanın süzgeçleri ayarlarken, elekten geçen unun içindeki kum ve toprak ile birlikte geçmesinden dolayı oluşan hatadan oluştuğu kaynaklandığı anlaşılmıştır. Durum tespiti yapan belediye memurları fabrika sahibi hakkında soruşturma başlatmış ve olayın takipçisi olmuştur¹¹⁴. Belediye bu durum sonrası fırınları sık sık teftiş ederek aynı sıkıntının yaşanmaması için çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Halk sağlığına büyük önem veren Rauf Onursal dönemi İzmir Belediyesi, doktor kad-

rosu ve belediye memurları ile birlikte şehrin çeşitli yerlerinde teftişlere başlamış ve halkın temizlendiği, dinlendiği, karnını doyurduğu her yeri dikkatlice kontrol ettirmiştir. İnsan sağlığı çok önemli olduğu için belediyenin bu faaliyetleri halk tarafından takdirle karşılanmıştır. Bu duruma karşı koyan dükkan sahipleri hakkında tutanak tutularak taviz verilmemiştir. Basmane ve Alsancak'tan başlayan bu kontroller Güzelyalı, Eşrefpaşa, Tepecik ve Karşıyaka'ya kadar devam etmiştir. Bu şekilde uygulanan teftişler ile birlikte şehrin her yerinin teftiş edilmesi amaçlanmıştır. Aksaklık görülen yerlere bir hafta zaman veren belediye bu durumun da sıkı takipçisi olmuştur. Kurallara uymayan müesseseler ağır cezalar ile cezalandırılmıştır¹¹⁵. Belediye sağlığı tehdit eden en ufak bir duruma bile müsamaha göstermemiş ve halkın sağlığı için elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışmıştır.

Rauf Onursal döneminde halkın belediye aracılığıyla ücretsiz tedavi edilmesi sağlanmıştır. Belediye ekipleri 809 kişiye birinci 1497 kişiye ikinci çiçek aşısı, 12 kişiye birinci 10 kişiye ikinci tifo aşısı, 458 kişiye birinci tifüs 452 kişiye ikinci tifüs aşısı uygulamıştır. 453 fakir ve hasta vatandaş muayene edilerek ilaçları verilmiş ve 26 vatandaş muayeneden sonra hastanelere yatırılmıştır. 20 vatandaşın evlerine giden belediye doktorları muayene ve tedavilerini yapmıştır¹¹⁶. Bu yardımların sayısı sürekli olarak artmış ve halk memnun edilmeye çalışılmıştır.

Ayrıca Eşrefpaşa Hastanesi vilayet bütçesinden devralınmış, bahçe içinde yeni bir bölüm eklenerek büyütülmüştür. Harap halde bulunan bazı binalar tamir edilmiştir. Cilt ve zührevi hastalıklar üzerinde çalışan hastane; dâhiliye ve hariciye servislerinin, röntgen cihazlarının ve bunlara ait kadroların ilavesiyle

¹¹² Anadolu, 23-28 Ağustos 1953.

¹¹³ Beyaz Kitap, İzmir Devlet Demiryolları Matbaası, 1954.

¹¹⁴ Yeni Asır, 28-30 Eylül 1951.

¹¹⁵ Yeni Asır, 18 Kasım 1951.

¹¹⁶ Yeni Asır, 10 Aralık 1953.

halk hizmet ve müracaatlarına olumlu cevap verecek duruma getirilmiştir¹¹⁷.

Diğer sağlık çalışmaları ise Avrupa'daki bazı büyük şehirlerde tatbik edilen mücadele usullerinin İzmir ve civarında uygulanması sayesinde İzmir, Türkiye'deki ilk sineksiz şehir haline gelmiştir. Ayrıca, Sağlık Vekâleti tarafından bir verem evi kurulmuştur¹¹⁸.

8. Diğer İşler

Rauf Onursal göreve geldiğinde et sorununa çözüm bulmak için çalışmalar gerçekleştirmiştir. Et sorunu, etlerin yeteri düzeyde tüketiciye sunulmaması ve bunun sonucunda vatandaşın et tüketmemesi sorunudur. Belediye, bu sorunu çözmek için bir dizi çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu çalışmaların neticesinde Türkiye'de ilk olan hayvan pazarı ve borsasının kurulmasına belediye meclisi ile birlikte karar vermiştir. Bu şekilde et sıkıntısı ve pahalı et sorununa çözüm getirilmeye çalışılmıştır¹¹⁹. Hayvan pazarı 17 Eylül 1952 yılında İzmirlielerin et konusunda sıkıntı yaşamaması için açılmıştır¹²⁰. Bu etlerin saklanması için de soğuk hava depo tesisleri düşünülmüş ve Fransız firmalarla antlaşma sağlanmıştır. Gaziler caddesinde büyük ve modern bir soğuk hava deposu inşa ettirilerek et, balık, sebze ve meyveleri uzun süre bozulmadan saklayıp, ihraç etme girişimleri olmuştur¹²¹.

Rauf Onursal'ın İsmet İnönü'ye karşı olan sert muhalefeti dönemin en tartışmalı konularından birisidir. Sadece C.H.P.'liler değil Demokrat Partililer de bu durumdan rahatsızdı. Rauf Onursal bunun ilk adımını, İsmet İnönü'nün evini satışa çıkarmasıyla atmıştır. Ancak C.H.P.'liler bu evi satın alma

girişiminde bulunarak Rauf Onursal'a karşı hamle yapmışlardır. Rauf Onursal, İsmet İnönü'ye karşı olan siyasi düşmanlığını, şu sözlerle dile getirmektedir: *"Ankara huzurdan mahrum bulunuyor. Halk Partililer diktatör Mussolini gibi, Ankara üzerine yürüyüş tatbikatına mı hazırlanıyorlar? Bir şahsa tabi olmanın kahredici azabını kaç yıldır çeken Türk milletinin, tekrar Milli Şefe kuluk perdesi altında aynı istikamette teveccüh etmesini istemek, düşük hanedanın son çarpılmasına benzemektedir. Rejim aleyhindeki hareketler, yalnız düşük şefin başının altından çıkmaktadır. Bundan dolayı rejimin selameti için, düşük Halife gibi, Milli şef de memleket dışı edilmelidir."*¹²².

Bu sözlerinden kendi partilisi olmak üzere her yerden tepki alan Rauf Onursal söyleminden geri adım atmamıştır. Ayrıca Onursal, İnönü'yü C.H.P.'NİN içini Atatürk düşmanlarıyla doldurduğunu da iddia ederek, tartışmaya farklı bir boyut kazandırmıştır¹²³.

D.P.'li İzmir belediyesinin bir diğer çalışması ise arsasız halka, kur'a ile arsa dağıtmak olmuştur. Bunun için de Halkapınar, Beştepel ve Kadiriye bölgelerinde kullanmayan arsaları ihtiyaç sahiplerine dağıtmaya karar verilmiştir. Bunun içinde başvuru şartlarında başvuru yapacak kişilerin İzmir sınırları içinde evleri olmaması en önemli husustur. Bunu da muhtarlıktan alacakları belge ile kanıtlamaları gerekiyordu. Bu şartları sağlayanlar kur'aya dâhil oluyor ve kur'a sonucu ismi çıkanlar belediyeden arsa alabiliyordu¹²⁴.

Belediyedeki bütçe gelişmeleri ve mali durum ise kayda değer bir seviyede yükselmiştir. 1950 yılından Rauf Onursal'ın belediye başkanlığını bıraktığı güne kadar belediye bütçesi 24 milyon lira artarak toplam 34 milyonu aşmıştır. Bütçede en fazla katkı İzmir Limanı, ESHOT, Fuar ve Mezbaha işlerinden elde edilen gelirlerden olmuştur. Belediyenin

¹¹⁷ Beyaz Kitap, İzmir Devlet Demiryolları Matbaası, 1954.

¹¹⁸ Beyaz Kitap, İzmir Devlet Demiryolları Matbaası, 1954.

¹¹⁹ Yeni Asır, 26 Şubat 1952.

¹²⁰ Yeni Asır, 18 Eylül 1952.

¹²¹ Beyaz Kitap, İzmir Devlet Demiryolları Matbaası, 1954.

¹²² Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, C.3, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1993, s. 56-57.

¹²³ Yeni Asır, 21 Mart 1951.

¹²⁴ Yeni Asır, 29 Eylül 1953.

bir diğer önemli gelir kaynağı İzmir Limanı idi. İzmir Limanından yapılan ihracat ve ithalat 1953 senesinin sonlarında rekor denebilecek seviyeye yükselmiştir. 1950 senesinde 301 milyon olan ihracat 1951 de 335 milyona, 1952 de 352 milyona, 1953 yılında toplam 90 milyon liralık bir artışla 393.335.342 liraya yükselmiştir¹²⁵.

Sonuç

Türkiye’de yukarı mahalle diye tabir edilen fakir semtlerde yaşayan halk, özellikle tek parti döneminde halk hizmetlerinden mahrum bırakılmış, belediye anlamında istenilen hizmetleri yeterli düzeyde alamamıştır. Bunun en somut örneğini Behçet Uz’un yangın yeri görüntüsünde olan İzmir’i, merkezde yer alan araziye yaptırdığı Kültürpark ve çevresi dışında kalan bölgeleri ihmal etmesiyle açıklayabiliriz. D.P. bu durumun farkındaydı ve bunu seçim stratejisi olarak kullandı. Özellikle yukarı mahallelerde seçim propagandası yapan D.P.’li adaylar, 14 Mayıs 1950 seçim zaferinden sonra aynı stratejiyle 3 Eylül 1950’de yapılan yerel seçimleri de büyük bir farkla kazanmıştı. Kazandığı şehirlerden en önemlilerinden biri İzmir’di. İzmir’de seçimi D.P.’li meclis üyeleri liste dışından biri olan ve İzmirliilerin Efe Rauf lakabını verdikleri Rauf Onursal’ı seçerek belediye başkanı yapmışlardır.

Rauf Onursal, halkçı kimliği ile bilinen bir siyasetçiydi. Bütün projeleri halk için yapan Onursal, ayrıca belediye gelirlerini yükseltecek fikirleri hayata geçiriyordu. Fakir semtlerde görülen su sıkıntısını çözmek için çalışmalar gerçekleştiren Onursal, Kadifekale, Tepecik, Kadriye mahallesi gibi ihmal edilen mahallelere su götürmüş ve buradaki yol çalışmalarına ciddi yatırımlar yapmıştır.

Eşrefpaşa bölgesinde yaşayan halkın şehir merkezine kolay ulaşabilmesi için yap-

tırdığı Varyant Yol, günümüzde İzmir’de aktif olarak kullanılan yollardan bir tanesidir. Şehrin her yerinde görülen kanalizasyon sıkıntısının üzerine düşen Onursal, şehrin bir çok köşesinde kanalizasyon altyapısı yapmış veya tamir ettirmiştir. Belediye kanalı ile evsiz olanlara kura ile arsa dağıtarak ev sahibi olmalarının önünü açmış ve herkes tarafından takdir edilmiştir. İnciraltı’nda, halkın haftasonları ailece gidip dinlediği bir plajı yaptırmış ve bu plaj özellikle Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından beğenilmiştir. Ulaşım konusunda, dönemin şartlarına göre büyük atılımlar yaparak özellikle toplu taşımada önemli işler yapmıştır. Yurtdışından getirttiği otobüsler ile birlikte, toplu taşımada yaşanan yığılmaların önüne geçmeye çalışmıştır. Ayrıca trafiğin aksamasına sebep olan tramvayları kaldırmış, yerine daha ucuz ve daha süratli olan trolleybüsleri devreye sokmuştur. Elektrik ihtiyacını ise yeni santraller açarak çözmeye çalışan Onursal, göreve başladığı günden bıraktığı güne kadar elektrik üretimini 2.5 katına çıkartarak şehrin her yerine elektriği ulaştırmaya çalışmıştır. Ayrıca fakir halkı ücretsiz tedavi ettirmiş ve sosyal belediyecilik örneği ortaya koymuştur.

Rauf Onursal 3 Eylül 1950’de yapılan yerel seçimler sonucu seçildiği belediye başkanlığı görevini 3,5 yıl yaptıktan sonra 2 Mayıs 1954 yılında milletvekili seçilmesi nedeniyle bırakmak zorunda kalmıştır.

Günümüzde halen tartışma konusu olan Sarı Kışla’yı yıktırma kararı, aslında onun döneminde uygulanmamış olsa da Rauf Onursal Sarı Kışla’yı yıktıran bir belediye başkanı olarak hatırlanmaya devam ediyor. İsmet İnönü’nün sınır dışı edilmesini istemesi gerek parti içi gerek parti dışı birçok insanın tepkisine neden olsa da, o bu kararından vazgeçmemiş ve parti içerisinde Adnan Menderes’in de

¹²⁵ Beyaz Kitap, İzmir Devlet Demiryolları Matbaası, 1954.

etkisiyle Genel İdare Kurulu üyeliği gibi önemli konumlara getirilmiştir¹²⁶.

İzmir siyasetinde, özellikle çok partili hayatın ilk evrelerinde tanınan bir isim olan Onursal, 1960 darbesinden sonra kurulan Adalet Partisinden teklif almışsa da siyasete bir daha girmemeye karar vermiştir. Bunu da askeri mahkemelerin ve cezaevlerinde yapılan uygulamaların getirdiği bir isteksizlik ile yorumlamak doğru olur¹²⁷. Siyasetten sonra çeşitli işlerde çalışan Onursal, 23 Ağustos 1974 tarihinde kendi evinde kalp krizi geçirerek hayata veda etmiştir.

---

¹²⁶Tayfun Göçmenoğlu, 17 Haziran 2019 tarihli görüşme, İzmir, 1943, Emekli Gazeteci.

¹²⁷İsmail Yavuz Onursal, 3 Mayıs 2019 tarihli görüşme, İzmir, 1948, Emekli Gazeteci.

Kaynakça:

Arşiv Kaynakları

İzmir Belediyesi Meclis Tutanakları,

1950-1955

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre IX, Cilt:29, İçti-
ma:4, 3 Mart 1954, s.722-723.

Sürelî Yayın

Anadolu (1950-1954)

Demokrat İzmir(1950-1954)

Ege Express (1950-1954)

Halkın Sesi (1950-1954)

Yeni Asır (1950-1954)

Kitap ve Makale

ARÜ, **Kemal Ahmet**, 'İzmir'de İmar Planı Çalı-
lışmaları', Beyaz Kitap, İzmir Belediyesi,
İzmir, 1954.

ATATÜRK, **Mustafa Kemal**, NUTUK, Türk
Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Cilt:2,
Ankara, 1987.

AYDEMİR, **Şevket Süreyya**, İkinci Adam,
C.3, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1993.

Beyaz Kitap, İzmir Devlet Demiryolları Mat-
baası, 1954.

ÇINAR, **Yusuf**, "Modernleşme Ve Bağımlılık
Teorisi Ekseninde Marshall Yardımı Ve
Türkiye", MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi,
Cilt:16, Sayı:2, s.326-350.

EMSUN, **Zehra**, "İzmir Enternasyonal Fuarı'nın
Siyasi ve Ticari Ehemmiyeti", Anadolu, 16
Ağustos 1953, s.2.

EROĞUL, **Cem**, Demokrat Parti Tarihi ve İde-
olojisi, İmge Kitabevi, Ankara, 1990.

"İzmir Şehri İmar Planı Milletlerarası Proje
Müşabakası Şartnamesi", Arkitekt, Sayı:
5-8, 1952, s.146.

ÖNER, **Erdoğan**, İstanbul Şehremaneti (Bele-
diyesi)'nin Kuruluşu ve 1917 Yılı Bütçe-
si, Sanayi Geliştirme Başkanlığı Yayın-
ları, Ankara, 2008.

ÖZTÜRK, **Kazım**, Türk Parlamento Tarihi,
TBMM X. DÖNEM (1954-1957), TBMM
Vakfı Yayınları, No.24, Cilt. 2.

SERÇE(1), **Erkan**, 150. Yılında İzmir Belediyesi
Tarihi (1867-2017), APİKAM, Cilt:1, İz-
mir, 2018, s.48.

SERÇE(2), **Erkan**, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e
İzmir'de Belediye (1868-1945), Dokuz
Eylül Yayınları, İzmir, 1998

SÜRGEVİL, **Sabri**, II. Meşrutiyet Döneminde
İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kül-
tür Yayını, İzmir, 2009.

ŞENOCAK, **Bülent**, Levant'ın Yıldızı İzmir-
Levantenler, Rumlar, Ermeniler ve Ya-
hudiler, Şenocak Yayınları, İzmir, 2008.

ÜLKER, **Necmi**, 'İzmir Sarıklılaşımın Yapım
Çalışmaları', X. Türk Tarih Kongresi Bil-
dirileri, C:V, Ankara, 1994, s.2439-2440.

ÜRÜK, **Yaşar**, İğne Deliğinden İzmir, Yakın
Kitap Evi, İzmir, 2011.

YAYLA, **Yıldızhan**, Belediye Nedir?, Kent
Basımevi, İstanbul, 1987.

YILMAZ **Fikret**, YETKİN **Sabri**, İzmir Kent
Tarihi, 2.Baskı, İzmir, 2003.

Tez

ÇOLAK, **Filiz**, Demokrat Parti'nin İzmir'de
Kuruluşu ve Gelişimi, Ege Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanma-
mış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1995.

İŞİK, **Gamze**, Behçet Uz ve Belediye Başkanlığı
Faaliyetleri, DEÜ Atatürk İlkeleri ve İn-
kılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış
Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2017.

POLAT, **Esra**, Uluslararası İzmir Fuarı'nın Kuru-
luşu ve İlk Sergiler, DEÜ Atatürk İlkeleri
ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlan-
mamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008.

TURAL, **Gülşen**, Dr. Selahattin Akçipek'in Haya-
tı ve Siyasi Faaliyetleri (1918-1977) , Ege
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
İzmir, 2004.

Sözlü Görüşmeler

İsmail Yavuz Onursal, 3 Mayıs 2019 tarihli
görüşme, İzmir, 1948, Emekli Gazeteci.

Tayfun Göçmenoğlu, 17 Haziran 2019 tarihli
görüşme, İzmir, 1943, Emekli Gazeteci.

Elektronik Kaynaklar

<https://www.eshot.gov.tr/tr/Tarihce/26/19>Tarih
: 23.07.2019 saat: 15:04

<https://www.eshot.gov.tr/tr/Tarihce/26/19>
tarih 29.07.2019 saat.12.40

Büyük Menderes Havzasında Tarihi Kaynaklar ve Kültür Turizmi

İsa Çelik*

isacelik@mu.edu.tr

Öz

Dünya’da son yıllarda turizmin yeni formu kültür turizmiyle şekillenmektedir. Turizmdeki bu gelişmeden Anadolu ve onun önemli bir parçasını oluşturan Büyük Menderes havzası ayrı tutulamaz.

B. Menderes Havzası tarımsal açıdan olduğu kadar turizm açısından da önemlidir. Havzasının fiziki ve beşeri coğrafi durumu, kültür turizmine konu olan, eski kültürün varlığına temel oluşturmuştur. Havza antik yerleşmeler açısından ülkemizin en yoğun sahalarından birini oluşturmaktadır.

Ülkemizde en çok ziyaret edilen beş ören yerinden ikisi (Hierapolis örenyeri , Aydın-Milet örenyeri) B.Menderes Havzasında bulunmaktadır. Havzada ören turizmine açık on antik yerleşme vardır. Bu yerleşmeler Hierapolis , Aphrodisias , Milet , Didyma , Priene , Herakleia , M.Magnesiası , Alinda , Alabanda ve Nysa’dır. Havza tarihi yapılar açısından zengin olup turizme açılması gereken önemli bir savaş alanına (Lade savaş alanı) sahiptir.

Coğrafya taşınmaz kültürün temelidir. Büyük Menderes havzasında yapılan bu alan çalışması ile havzanın kültür turizmi, coğrafi açıdan ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelime: Coğrafya , Tarih , Turizm , Kültür , Havza.

Historical Sources in the Grand Menderes Basin and Cultural Tourism

Abstract

Recently the new form of tourism in the world is shaped by cultural tourism. The Grand Menderes basin that constitutes Anatolia and its main part may not be isolated from its development in tourism. Grand Menderes is not only important in agriculture but also in tourism. The physical and anthropological situation of the basin has been the basin for the antique culture that is the subject of the cultural tourism. The basin is the most populated area of our country in the means of antique settlements. Two of the most visited archaeological sites (Hierapolis and Aydın – Milet ruins) are also in the settlements from the antique period that are open to cultural tourism. These archaeological sites are Hierapolis , Aphrodisias , Milet , Didyma , Priene , Herakleia , M. Magnesiası Alinda , Alabanda and Nysa. In addition the basin has also many historical buildings and an important battle area that are needed to open to tourism.

Geography is base of immovable culture. With this excursions in the Grand Menderes Basin the cultural tourism of it is brought out in the geographical viewpoint.

Keywords: Geography, History, Tourism, Cultural, Basin.

---

*Dr Öğretim Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Ortaca Meslek Yüksek Okulu, isacelik@mu.edu.tr

GİRİŞ

Büyük Menderes havzası Ege Bölgesinin en büyük çöküntü alanını oluşturmakta olup, üç yöreden oluşmaktadır. Bu yöreler Denizli yöresi Aydın yöresi ve Söke – Milet yöresidir.

Coğrafya turizmin diğer türlerinde olduğu gibi kültür turizmi ile de çok yakın bir ilişki içindir. Çünkü bütün turizm türlerinin ortaya çıkmasından temel faktör coğrafi etmenlerdir. Temelde coğrafyanın eseri olan kültürel miras kitle turizminin ve hızlı şehirleşmenin tehdidi altındadır. Bunun yanında yanlış ve yetersiz restorasyon ve kazı çalışmaları kültürel mirası olumsuz etkilemektedir.

Bu çalışmada Büyük Menderes havzasının kültürel kaynakları tarihi dönemler içerisinde ele alınarak genel bir bilgi verilmiştir. Çalışmayla bölge kültür turizmine ışık tutabilecek bir perspektif ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Somut ve somut olmayan kültürel kaynaklar kullanılarak yapılan turizm kültür turizmidir. Çalışma alanı ve genelde ülkemiz kültürel kaynaklar açısından dünyanın en zengin ülkesidir. Buna karşılık yapılan kültür turizmi oldukça yetersiz durumdadır. Bu Çalışmayla havza kültür turizmine dikkat çekmek amaçlanmıştır. Öncelikle tarihi dönemler ele alınarak yöre kültür turizmine temel oluşturmaya çalışılmıştır.

Büyük Menderes Havzasında Kültürel Kaynaklar

Kültür turizminin coğrafyası (mekânsal dağılımı) kültürel zenginliğin toplandığı coğrafi lokasyonla bağlantı içindedir. Zengin bölgeler anıtlara, etkileyici inşa edilmiş binalara ve güçlü bir kültür turizmi oluşumuna sahiptir. Kültür turizminde, kültürel zenginliğe sahip anıtlar ve tarihi binalar, bölgelere, milletlere ve milletlerarası çekiciliklere sahip olabilirler. Büyük Menderes havzasındaki arkeolojik yapıların tamamı milletlerarası çekiciliğe sahip maddi kültür kalıntılarıdır. Tarihi yapılar ise genelde milli çekiciliğe sahip kısmen de milletlerarası çekiciliğe sahip eserlerdir.

Araştırma bölgesinde kültürel kaynaklar, bölgenin coğrafi şartlarına bağlı olarak çok çeşitlilik arz etmektedir. Geçmiş kültürel kaynaklardan arkeolojik sit alanları, günümüz şehir ve kasabalarındaki tarihi yapılar, dinsel

yapılar ve mekanlar, tarihi olay ve mekanlar çok farklı kültürlerin kaynakları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kültürel miras (heritage)'ın maddi kültür belgeleri değişen coğrafi şartlardan dolayı tekrar yapılması mümkün olmayan yapılardır. Antik ve tarihi dönemlerden kalma kültürel yapılar, doğal ve beşeri tabiattan dolayı, çok azı günümüze ulaşmıştır. Kültürel mirasın korunması ve kullanılması yönünde günümüz dünyası daha bilinçli toplum yapısına sahiptir. Koruma ve kullanma sürdürülebilirlik şartlarına uygun bir şekilde kültürel mirasın turizm alanında kullanımı, son yılların önemli sektörü haline gelmiştir.

1.Kültürel Geçmiş ve Kültür Turizmiyle İlişkisi

Anadolu insanlık tarihi le birlikte yerleşmeye açılmış, bir çok milletin medeniyet kurmasına sahne olmuş, Asya'nın çok müstesna bir yarımadasıdır. Anadolu'nun bu önemini Ramsey Tarihi Coğrafyası'nda şu şekilde açıklamaktadır: "Asya ile Avrupa arasında bir köprü gibi uzanan Anadolu Yarımadası, tarihin başlangıcından beri Şark ile Garbın harp meydanı olmuştur. Şark Garbı yenmek için giriştiği her teşebbüste sırsıyla Farslar, Araplar, Moğollar, ve türkler hep bu yoldan gelip geçmişlerdir. Onu Şark ruhuyla Garp ruhunun cenk meydanı yapan sebep memleketin kendi tabii vaziyetidir."¹ Anadolu'nun güneybatısında Ege Bölgesi içerisinde önemli havzalardan birisi de hiç şüphesiz Büyük Menderes havzasıdır. Havzanın geçmiş kültüre ait kültürel dönemleri saptamakta tarihçe önem arz etmektedir. Bu bakımdan araştırmanın kültürel kaynaklar kısmında kısaca havzanın kültür dönemleri üzerinde durulmuştur.

1.1.Prehistorik Dönem

Ege'de Paleolitik iyi araştırılmamıştır; az ve dağınık olarak bazı bölgelerde rastlanır. Neolitik, Yeni Taş Devri olup, sedanter yerleşme söz konusudur. Bu dönemde çanak çömlek yapımı mevcut olup, bu dönemin maddi

¹ Ramsay,W.M, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası** , Çev. M. Pektaş, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi , 1960, s.23.

kültür kalıntıları günümüze kadar gelmiştir. Bu dönem Ege Bölgesinde 3000 yıldan fazla sürmüştür.² B. Menderes havzasının aşağı kısmında tarih öncesi yerleşmeler Didim – Akbük ve Millet çevresinde yoğunlaşmaktadır. Bu yerleşmeler doğal olarak deniz ticareti ve balıkçılıkla bağlantılı noktalara kurulmuşturlar. B. Menderes’in aşağı kısmında alüvyon ovası oluşumundan önceki durumu düşünüldüğünde Batı Anadolu şehirlerinin en korunaklı körfezlerinden birine sahip olduğu görülecektir. Daha kuzeye doğru Söke ovası ve Orta Menderes yöresi prehistorik yerleşim tarihi iyi araştırılmamıştır. Yüzey araştırmaları neticesinde burada tespit edilen prehistorik höyük yerleşmeleri Akçay ile Çine Çayı arasında yoğunluk kazanmaktadır. Bu yerleşmelerden Bahçetepe, Çukurtepe, Dedekuyusu, Haşattepe, Küçüktepe (Çakırbeyli), Alamut, Üsgebi, Kavaklıkahve, Taypar, Tepecik, Ayaklı, Tavşan adası, Saplıada ve Kömüradası, Höyük; Araptepe, Hasanbeyli, Kuletepe ve Kızıltaş ise tepeüstü yerleşmeleridir. Yüzey araştırmaları sonucunda ortaya çıkan bu tepeüstü ve yerleşmelerinde gösteriyor ki Büyük Menderes Havzası üst, orta ve alt yöreleri, prehistorik yerleşmeleri açısından zengindir. Denizli Kurtluca Köyünde, Kurtluca Tümülüsü, Balkan Boğaziçi kasabasında Çalbekir Höyüğü, yukarı Büyük Menderes kısmı en yoğun prehistorik yerleşmeye sahne olmuş alandır. Bu bölümde yükseltinin artması karayollarının daha sınırlı olması gibi faktörler tarih öncesi yerleşmelerin korunmasını sağlamıştır.

Prof. Seton Lloyd ve Prof. James Mellaart tarafından 1954-1959 yılları arasında Beycesultan höyüğünde Çivril kazısı yapmışlardır. Bu kazı neticesinde bölgedeki ilk yerleşimin (M.Ö 5000-1200) Kalkolitik dönemle başladığını ilk, orta ve son bronz çağlarıyla sürdüğünü göstermiştir. Yine bu kazılarda çok sayıda çanak çömlek, “kan sunakları” denilen içinde küçük baş hayvanların kurban edildiği yapılar, kama, keski, balta gibi aletler bulunmuştur. Ayrıca Beycesultan kazılarında bir de saray ortaya çıkarılmıştır. Sarayın üç girişi, dörtgen odaları, koridoru, konuk odası ve avlusu vardır. Saray iki katlı olup yapım tekniği

açısından tüm Ege Bölgesi için önemli bir gelişmeyi simgelemektedir. Günümüzde Beycesultan höyüğü çorak bir tepe görünümündedir.

Büyük Menderes havzasında çok sayıda höyük olmasına rağmen bunlarla henüz kazı yapılmamıştır. Höyükler çok eski yerleşim kalıntıları olduğu için bunlardan kalan kalıntılardan çok o döneme ait eşyalar müzelerde ilgi çekmektedir. Beycesultan höyüğünde de önemli yerleşim kalıntıları bulunmaktadır. Buradan çıkan eşyalar ise müzelerde turistlere sergilenmektedir.³

M.Ö 1950 yılında Menderes Havzasının üst kısmı (Denizli yöresi) Hititlerin egemenliğine geçmiştir. Havzanın orta ve alt bölümlerinde Hitit boylarının hareketleri ve kültürlerine ilişkin kesin bilgiler yoktur. Fakat Hitit yerleşmeleriyle ilgili yapılacak kazılar kültür turizminde önemli bir sayfa açacaktır. Hititlerin M.Ö 1200’lerde çöküşüyle birlikte değişik göç kümeleri Aydın’a yerleşmişlerdir. Bu göç kümeleri Yunan Yarımadası’ndaki Dor istilalarından etkilenerek Trakya’dan boğazlar yoluyla gelen Lidyalılar, Frigler ve Adalar yoluyla güneybatıdan gelen Karyalılar’dan oluşmakta idi. Ayrıca bu olaya tarihte Anadolu’ya deniz kavimlerinin göçü ismi verilmiştir.

1.2.Eski Çağ

Araştırma bölgesinde günümüze kadar en ciddi maddi kalıntısı bulunan ve tarih öncesi yerleşmelere göre çok daha gelişmiş olan dönem Klasik veya Eski Çağ Dönemidir. Bu dönemin birçok yerleşmesinde kent ve devlet iç içe geçmiş ve birbirine karışmış bir kavramdır. Bu kentlere “polis” adı verilir.⁴

Karyalılar M.Ö. XII. Yüzyılda Dolar’ın Yunanistan’a, İlliryalılar’ın Makedonya’yı istilasıyla buralardan kaçan büyük topluluklar olup, güneybatı Anadolu’nun; batı ve güneyinde Ege Denizi ile, kuzeyde Büyük Menderes ırmağı ile, Kuzeydoğuda Babadağ ile, doğuda Acıpayam ovası ile, güneydoğuda Dalaman Çayı ile sınırlanan bölüme yerleşmişlerdir.

² Aşkıdıl Akarca, **Şehir ve Savunması**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1972, s.6

³ Yavuz Galip Behiç, **Çivril tarihi**, Denizli Akın Mat. 1969, s.12

⁴ Tuncel, Metin, “Türkiye’de Kent yerleşmelerinin Tarihçesine Toplu Bir Bakış”, **Coğrafya Enstitü Dergisi**, S.23, Edebiyat Fak. Matb., s.137

Büyük Menderes havzasında Karyalıların Karacasu'nun Geyre kasabasındaki *Afrodisias* ile Yenice'deki Kinde kentini kurdukları, Çine'nin Araphisar köyündeki Alabanda, Demircidere köyündeki Alinda kentlerini imar ettikleri bilinmektedir. Karya Anadolu'ya ilk Helen Medeniyetinin girdiği dönemdir. Büyük Menderes havzasında Karya döneminde bulunan şehirler şunlardır: Milletos, Prien, Herakleia, Tralles, Nysa, Alinda, Alabanda ve Aphrodisias'tır.⁵

Frigler hakkında önemli bilgiler veren başta Asur çivi yazılı vesikalar olmak üzere Hitit Hiyeroglif yazısıyla yazılmış kitabeler Urartu vesikaları ve klasik Grek yazılarıdır.⁶

Frigler Dor akınları nedeniyle Anadolu'ya gelen topluluklardan biridir. Frigler'in yerleştikleri bölgeye Frigya denmiş ve bölgenin sınırları çeşitli dönemlerde çeşitlilik göstermiştir. Frigya sınırları M.Ö XI. Ve VII. yy.lar da orta Anadolu platosunun büyük bir bölümünü içermekteydi. Frigya bölgesinin çekirdeğini oluşturan asıl alan Sakarya Irmağı ve Büyük Menderes'in yukarı çığrıları arasındaki küçük bölgeyi oluşturmaktadır. VII. yy.ın ortalarında Frigya'nın Başkenti Gordion kenti idi. Kısa bir süre içinde Frigya'lılar batıda Gediz ve Menderes vadilerine kadar gelmişlerdir. Frigyalılar bu dönemde topraklarındaki bir çok kenti onardılar. Yeni kentler kurdular. Bu günkü Aydın kentinin bulunduğu Tralles'in de bu dönemde onarıldığı ileri sürülmektedir. Sultanhisar ilçesinin merkezindeki Nysa ve Tekkeköy'ün yanındaki Magnes'a da Friglerce kurulmuştur. M.Ö 8.yy'la girildiğinde batı Anadolu da İyonya, Lidya ve Karya krallıkları ile orta Anadolu'da Büyük Frigya Krallığı'nı kurmuşlardır. Frigya Krallığı Kimmerler tarafından yıkılmasından Lidya Devleti'nin hakiyetine girmiştir.⁷

M.Ö 1600 tarihinde başlayan Dor istilası 1400 yıllarına doğru çok şiddetlendi. Bütün Yunan yarımadası alt süt oldu. VII. yy.'a kadar bu karışıklık, Yunan kıtasından büyük göçlere sebep oldu. Bu göçler dehşetli bir istila

şeklinde oluyordu. Göçmenlerin bir kısmı Çanakkale Boğazından İzmir'e kadar olan kıyılarına yerleşti. Bunlar "Eoliler"dir. Bir kısmı da Karya'lılarla Eoliler arasındaki Ege kıyılarına yerleştiler. Bunlara İyonlar denir. Yeni yurtlarına da İyonya denildi.⁸ İyonlar gemici ve tüccar insanlardı. IX. Yy'ın sonunda veya VII. yy'da en önde gelen 12 İon şehri siyasi ve dini bir birlik kurmuşlardır. Yunan tarihçisi Herodotos bu şehirleri şöyle sayıyor; Miletos, Mius, Priene, Efesos, Kolofon, Lebedos, Teos, Klazomenai, Fokeia, Samos, Khios, Eritrai. Bu şehirlerin ilk üçü (Milet. Prien, Mius) Büyük Menderes havzasında ve Karya sınırları içerisinde kalmakta ve diğer altı şehir ise Lidya sınırları içinde kalmaktadır. Birliğin merkezi Samsun Dağının Kuzeyinde Panionion kentiydi. Birliğin kuruluşundan önce burada diğer İon şehirlerinin tahrip ettiği Melia şehri vardı. Eski Milet'in yanında kurdukları Milet'i çok mükemmel bir sahil şehri haline getirdiler. O zaman Milet deniz kenarında idi. Asıl Milet'in kuruluş tarihi çok eskidir. Bu şehir Hititler devrinde kurulduğu tahmin edilmektedir. Milet İon'lardan önce Karya arazisinde içinde idi. Rum tarihçilere göre Milet'e daha önce "Leleceis" denirdi. Bu "Lelegler" beldeci demektir. Lelegler Etiler'den bir boy olan Palasglar'a mensupturlar. Nitekim Söke'nin bütün Güney ve Doğu taraflarına "Lelesya" denirdi. Karacasu'da bulunan Afrodisias'ın eski ismi Lelogos'dur.⁹

Daha sonraları Lidya kıyıları İzmir'den Milet'e değin İon'ların eline geçti. Böylece İon'lar Ege'de büyük bir siyasal, birlik oluşturdular. Aynı zamanda bu dönemde Efes İon'ların merkezidir. **Lidya** lılar Dor akınlarının yol açtığı Ege göçleri ile Anadolu'ya gelen ve uzun yıllar Frigya'lıların egemenliği altında kalmışlardır. Frigya'lıların Kimmer istilaları sonucu etkinliklerini yitirmesi ile bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. Anadolu'daki Lidya bölgesi güneyde Karia ve Büyük Menderes ırmağı ile ayrılır. Doğuda bu günkü Uşak kentine kadar uzanır ve Uşak ilinin batı yarımını içine alır; Kuzeydoğu sınırı, aşağı yukarı, bu günkü Kütahya İlının Güneybatı sınırındır. O

⁵ Brwster ,H. , **Classical Anatoli**, London – New York, I.B.Tourist- Co Ltd. Pub 1991 s.39.

⁶ Memiş ,Ekrem , **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, Konya 1989, s.87

⁷ Mansel , **Ege ve Yunan Tarihi**, s.15

⁸ Gökbel A. , Şölen, H, **Aydın İli Tarihi**, Aydın, 1936, s.27.

⁹ Akarca, Aşkılil, **Şehir ve Savunması**, s.9.

yörede ve Kütahya sınırı içinde kalan Simav ile Gediz Frigya'da kalır. Bu sınırlar içerisinde batı Anadolu'da Lidya'nın merkezi Sardes idi. Hitit dilinde ise Asya anlamına gelen "Asuvan" kenti idi.¹⁰

Krezus zamanında bütün İon beldeleri Lidya'lılara itaat etti. İon'lara ait Aydın Çevresinde Lidya'nın eline geçti. Böylece Kersuz; Frigya, Misya, Karya, Paflegonya ve İonya'nın kralı oldu. Sard en önemli bir merkez halini aldı. Bu dönemde Lidya'da bir çok yollar ve kervansaraylar kurulmuştur. Efesten, Orta Anadolu'ya Kilikya ve Suriye'den geçtikten sonra İran içlerine dek uzanan, aynı zaman da bir tali yola Sinop üzerinden Karadeniz'e de bağlanan ünlü "Kral Yolu'nun önemli kolları geçmiştir. Bu ticaret yolları ülkenin önemini bir kat daha artırmış oldu. Ayrıca Lidya Krallığı'nda, Giges alış veriş hızlandırmak için altın ve gümüşten yapılmış paraları Dünyada ilk kez kullanıldı.¹¹

Lidya krallığı çeşitli doğu etkinliklerinin birleştiği bir kültürün etkisi ile ortaya çıkmıştır Lidya Krallığı İran'da kurulan Pers devletinin Anadolu'ya gelmesiyle son buldu. Pers'ler Lidya'lılardan sonra araştırma bölgesine hakim olmuşlardır. Med Kralı Astiyağ torunu II. Karus tarafından düşürülünce, Lidya'da korku başladı. Çünkü Astiyağ'la Kerezus sıkı dost ve akraba olmuşlardı. Kerezus Med'lerin devrilererek yerine bir Pers devleti kurulmasını hoş görmedi ve Lidya Kralı Kerezus savaşa karar verdi. Lidya Kralını Perslerle savaştan vazgeçemedi. M.Ö 546 yılında Lidya Persler karşısında mağlup olup ve Sard düştü. Lidya devletinin Büyük Menderes nehrinin sağına düşen kısmı Pers İmparatorluğunun egemenliğine geçti. İran İmparatorluğu yönetimi Satraplıklarla idare ediliyordu (bir nevi valilik). Satraplıkların görevi vergi almak, adaleti sağlamaktır.

Lidya devleti, ortadan kalktıktan sonra İonya'da genel bir korku başladı. II. Karus daha önce buralara Lidya'lılarla ittifaktan vazgeçilmesini, Lidya'lılara asker verilmesini teklif etmiş fakat kabul ettirememişti. Şimdi II. Karus bunun intikamını alacaktı. Nitekim İon'ların teklif ettikleri ittifakı reddetti ve

İon'luların üzerine generallerinden "Mezarisi" gönderdi. İon'yahılar aralarında derhal konfederasyon yaptılar. Milet, yeni 'efendi' yani İran'la hususi bir anlaşma akdetmişti. Şehir kendi haline bırakılıyor, fakat siyasi işleri İran kontrol ediyordu Prien İranlıların egemenliği altına geçti, şehir talan edildi ve ahalisi esir edildi. Tralles, Menderes Magnesiası daha evvel Satraplık'lara tabi olmuşlardı. Nysa'lılar İran'a gümüş bir tepsi üzerinde taze incir sunarak teslim olmuşlardı.¹²

İran İmparatoru Krezus M.Ö 529 yılında öldü. İran'da iç karışıklıklar oldu, bir süre İyon şehirleri rahat bir nefes aldı. Fakat I. Doryüs M.Ö 521'de tahta çıkınca İran İmparatorluğu toparlandı ve İyonya üzerindeki baskı tekrar arttı. Doryüs'ün Akdeniz'e gönderdiği istila ordusu yakan yıkan bir hızla etrafı kasıp kavuruyordu.

Milet Yunanistan'dan aldığı ilhamla ayaklandı. Şehrin ileri gelenlerinden Aristogoros halkı İranlılarla savaştırmak için propaganda yapıyordu. Neticede Miletli İranlıların Anadolu'daki merkezlerine Sard üzerinde yürüdüler. Burayı yağma ettiler. Doryüs bunu haber alınca Milet'e karşı dehşetli bir hazırlık yaptı. Bütün İran generalleri Milet önüne geldiler. Lesbos, Foça, Prien, Teos, Miyonte, Eritre şehirlerinin bütün deniz kuvvetleri Milet'e toplandılar. İran Donanması, şimdi kara içine giren ve bir küçük tepe halinde görülen, o zaman bir ada olan Milet'in önündeki Lade yanında birikti. Tarihte "Lade Muharebesi" denilen büyük savaş budur. Doryüs'ün donanmasına Fenikeliler, Kıbrıs, Kilikya ve Mısır gemileri de yardım ediyordu. Altı yıl gibi uzun süren bir savaştan sonra Milet İranlıların eline geçti. Milet baştanbaşa tahrip edildi, ahalisi Dicle civarındaki Sus şehrine sürüldü ve burada iskan ettirildi.¹³

Makedonyalı Büyük İskender Dönemi
M.Ö 334'de Çanakkale Boğazından Anadolu'ya geçen Makedonya Kralı Filip'in oğlu İskender Anadolu'da yaygın bir egemenlik kuran Pers ordusunu Granik Çayı (Biga Çayı) yakınlarında mağlup etmesi ile başlar. Daha sonra İranlıların Anadolu'daki merkezleri olan

¹⁰ Memiş, **Anadolu'nun tarihi coğrafyası**, s.106.

¹¹ Mansel, **Ege ve Yunan Tarihi**, s.175

¹² Sartiaux, F., M Rahmi, **Küçük Asya'da Ölmüş Şehirler**, İzmir, 1931 s.4.

¹³ Gökbel, Şölen, **Aydın İli Tarihi**, s.35.

Sard düştü. Efes hiçbir direnç göstermeden İskender'e teslim oldu. Menderes Magnesiası halkı İskender'e teslim olduğunu açıkladı. Milet, İran askerlerinin teşviki ile nispeten bir direnme göstermiş olsa da sonuçta İskender'in ordusuna teslim oldu. Menderes havzasındaki diğer şehirler de İskender'in egemenliği altına girdi ve M.ö 546-333 yılları arasında süren İran egemenliği birip, İskender devri başlamış oldu.

İskenderin M.Ö 323'te ölmesiyle kardeşi Filib iktidara geldi. Çok geçmeden o da öldü. İskenderin oğlu Küçük İskender Ege zamanında bir süre generallerin katkısıyla devletin gücü ve siyasal birliği korundu; ancak genç Kral Ege'nin de ölmesiyle General Antigonas kendini kral ilan etti ve diğer generallerle iktidar savaşları başladı. Frigya'da İpson(bugünkü Afyon sınırları içerisinde, "Beş Krallar Savaş Alanı" olarak bilinir) dolaylarında yapılan savaşta Antigonos'un öldürülmesiyle imparatorluk parçalandı (M.Ö 301).¹⁴

Selevkos ve Bergama Krallıklar Dönemi, İskender'in ölümünden sonra M.Ö 281'de başlar. Menderes havzasının en büyük şehri olan Denizli'nin tarihsel gelişimindeki ilk yapılaşması bu dönemde başlamıştır. Selevkos Kralı II.Antiohos tarafından kurulmuş olan şehre karısı Laodike'in adı verilmiştir. (M.Ö 266-261). Laodikya Küçük Asya'nın en zengin sitelerinden biriydi. Şehir merkezi vaziyetinden dolayı civarındaki şehirlerin ticaret ve banka muamelelerinin merkezi oldu. Meşhur Roma'lı (Çiçero) burada çekini nakde tahvil arzusunda olduğunu ailesine yazdığı bir mektupta bildirmektedir.¹⁵ Bu dönemin en önemli kenti Hierapolis M.Ö.II. yüzyılda Bergama Krallığının bir şehri olarak biliniyor fakat belki de Selevkos'ların kurduğu bir kentin yerinde kurulmuştur.

İskender'in ölümünden sonra, bıraktığı geniş ülke içinde bir de **Bergama Prensligi** vardı. Selevkos Kralı II.Antiohos harekete geçerek ataları I.Selevkos zamanındaki eski sınırları tekrar sahiplenmek üzere Anadolu ve Trakya üzerine yürüdü. Fakat izlediği emperyalist siyaset yüzünden yalnız Bergama Kralı II. Evmenos değil Roma'nın da muhalefeti ile karşılaştı. Yapılan savaşlar neticesinde;

Bergama Kralı II.Evmenos'un galibiyeti sonunda II.Antiohos yenildi. Barış Antlaşması Apomenya'da yapıldı (M.Ö 188). Antlaşmaya göre Torosların kuzeyindeki Suriye Krallığının tüm toprakları Bergama Krallığı'na verildi.¹⁶ Böylece Büyük Menderes havzası da Bergama Krallığı'nın egemenliği altına girmiş oldu (M.Ö. 188). II.Attoles zamanında (M.Ö. 159) Bergama Krallığı, ilim, kültür ve sanat alanında altın çağını yaşamıştır.

Roma dönemi, Romalı Scipios kardeşler M.Ö 190'da İliya, Makedonya, Trakya üzerinden Gelibolu Yarımadası'na gelmesiyle başlar. Bu dönemde Büyük Menderes havzası Selevkoslar egemenliği altında bulunuyordu. Romalılar Magnesia (Sipilos) Muharebesiyle Selevkoslarla karşı karşıya geldiler. III.Antiohos'un ordusu Asya, Anadolu, İran ve hatta Hint kavimlerinden oluşuyordu.¹⁷ III.Antiohos birlikleriyle Roma ordusu Manisa'da Sipilos Dağı önlerinde karşılaştı. Ağır bir yenilgiye uğrayan III.Antiohos yapılan silah bırakma antlaşmasına göre Avrupa'daki topraklarından vazgeçiyordu. Daha sonra Romalı konsül ve komutan Manlius, İç Anadolu'dan Milyas ve Palfilya'ya kadar ilerledi. Sonunda Selevkoslar Toroslara dek bütün Anadolu'yu boşalttılar.

Roma'nın Küçük Asya üzerinde siyasi etkinliği Bergama topraklarının Roma'ya katılmasıyla yeni bir boyut kazandı. Roma Anadolu toprakları üzerinde Asya Eyaletini kurdu (M.Ö 133). Ve eyalet toprakları Misya, Lidya, Karya ile Frigya'nın bir kısmını kapsamaktaydı.¹⁸

Büyük Menderes havzası Roma İmparatorluğunun içerisinde Anadolu'nun diğer yerlerinden daha önce yer almış ve havza uzun süre Roma İmparatorluğunun egemenliği altında bulunmuştur. Bu bakımdan havzada bulunan eski kültüre ait maddi kültür belgelerinin büyük bir kısmı Roma dönemine aittir.

Büyük Menderes Havzasında Karya bölge ismi olarak önemli yer tutmaktadır. Kültür turizminin en önemli kentleri de Karya döneminde varlığı bilinen kentlerdir. Bunlar;

¹⁶ Mansel, **Ege Yunan Tarihi**, s.483.

¹⁷ Demircioğlu, H. **Roma Tarihi**, Ankara, Türk Tarihi Kurumu Yay., 1993, s.337

¹⁸ Özsaıt, M. **Hellenist Ve Roma Devrinde Pisidia Tarihi**, İstanbul, 1985, s.70.

¹⁴ Mansel, **Ege Yunan Tarihi**, s.466.

¹⁵ Akça, Akçakoca, F. , **Laodikya**, Denizli, 1937, s.14

Miletos, Priene, Aphrodisias kentleridir. Kültür turizminde çok ilgi gören Hierapolis'i ise Bergama Kralının kurduğu sanılıyor. Kentler en parlak dönemini Roma döneminde yaşamıştır. Turizmde en çok gezilen kentlerin (Miletos, Priene, Aphrodisias, Hierapolis) kalıntıları Roma Dönemine aittir. Bununla birlikte inceleme alanında kültür turizmine konu olabilecek çok sayıda kent kalıntıları bulunmaktadır. Bu kentler; Attuda, Tripolis, Laodikya, Nysa, Tralles, Myus, M.Magnesiası, Herakleia, Alinda, Alabanda ve Gerga başlıcalarıdır.

1.3. Ortaçağ

Türkiye'deki ortaçağ kentleri birbirinden tamamen farklı kültürlerin aynası olarak; Bizans dönemi kentleri ve Selçuklu dönemi kentleri olarak iki grupta ele alınabilir. Araştırma bölgesinin orta ve Aşağı Büyük Menderes yöresinde Selçuklu dönemi yerine Beylikler dönemi yapıları dikkati çekmektedir.

1.3.1.Bizans Dönemi

Roma İmparatoru Theodos bu kadar büyük İmparatorluğun bir kişi tarafından idare edilemeyeceğine inandı. Ölümünden evvel imparatorluğu Doğu ve Batı İmparatorlukları diye ikiye ayırdı, Doğu İlirya, Trakya, Asya ve Mısır eyaletlerini kapsıyordu. Büyük Menderes havzası Doğu İmparatorluğu'nda (Bizans İmparatorluğu) Asya eyaleti içerisinde kaldı. Bizans dönemi kenti genellikle Roma döneminde gelen ilkçağ kent geleneğinin sürdürmüştür. Zira Bizans kentleri genellikle bir ilkçağ kentinin yerini almıştır. Fakat yeni bazı ilaveler yapılmış ve bazı değişiklikler uygulanmıştır. Örneğin ilkçağ kentlerindeki mabet (tapınak) yerine kilise, direkli cadde yerine dar bir sokak geçmiştir. Bizans kentinin etrafında bir sur vardır. Bir diğer özellikte büyük kentlerin birer hipodromu bulunmasıdır. Bizans kentlerindeki hipodrom, ilkçağ kentindeki tiyatronun yerini almıştır.¹⁹

Araştırma bölgesinde bulunan Milet, Priene, M.Magnesiası, Aphrodisias, Hierapolis gibi önemli antik yerleşmelerin tamamının belli bir kesimlerinde Bizans döneminin damgasını taşımaktadır. Hatta bir çok antik

yerleşmede Bizans döneminde Yapılan bina ve surlarda Helenistik ve Roma döneminde kalma yapı taşları kullanılmıştır. Bunun en güzel örneğini M.Magnesiasını tam ortadan bölen sur duvarlarında eski tapınak sütunları ve taşlarının kullanılması oluşturmaktadır.

1.3.2.Selçuklular Dönemi

Anadolu'nun Türkler tarafından fethinden sonra tamamen farklı bir kent tipi ortaya çıkmıştır. Türkler Müslüman oldukları için eskiden "İklim-i Rum" ya da "Diyarı Rum" denen ülke, hızlı bir şekilde bir Türk-İslam ülkesi halini aldı. Böylece Anadolu'da köklü bir kültürel değişiklik meydana gelmiştir. Coğrafi faktörlerin sürekliliği karşısında her ne kadar bir benzerlik olacağı inkar edilmese de, tamamen bir kültürün eseri olan bu dönem kentlerin kendine has karakterleri bulunacağı da muhakkaktır.

Türkler, Anadolu'ya geldikleri zaman, bu ülke kentleri genellikle harap ve eski önemini kaybetmiş vaziyette bulmuşlardı. Türkler bu yarı harap vaziyette buldukları kentleri imar edip kendi damgalarını vurdukları gibi yeniden bazı kentlerde kurmuşlardır. Araştırma bölgesinde bulunan Denizli'nin eski yeri Laodikya (Eskihisar) olmasına karşın Selçuklular bu şehri Denizli'nin nüvesini oluşturan kale içi mevki ve çevresine kurmuşlardır.

Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Bizans İmparatorluğuna karşı kesin zafer olan Malazgirt Savaşı ile Anadolu için hazırlanmış olan Türk yurdu olma olayı ve Bizans'ın son çırpınılarının netice vermeyeceği anlaşılmıştır.²⁰ Malazgirt'ten sonra Selçuklular Anadolu'ya yayılırken İzmir'i alıp Ege Adalarından bazalarına kuvvetler gönderen Çaka Bey'in Ege bölgesinde kısa bir süre de olsa egemenlik kurduğu bilinmektedir. Denizli bölgesi ise ilk defa (1094) yılında I.Kılıç Aslan zamanında Türklerin eline geçti.²¹ Selçuklular dönemi Büyük Menderes havzasının sadece yukarı kısmında yaşanmıştır. Havzanın orta ve aşağı yörelerinde bu dönemde beylikler hakimiyeti yaşanmıştır.

²⁰ Turan, Osman , **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, Turan Neşriyat, 1971, s.65.

²¹ Akça ,Akçakoca , F. , **Denizli Tarihi**, Denizli, 1945, s.15.

¹⁹ Tuncel, A.y., s145.

Ancak Büyük Menderes havzası Haçlı savaşlarının etkisiyle XI yy'ın sonlarından itibaren yaklaşık 200 yıl Bizans-Türk mücadelesine sahne olmuştur. Bu dönemde araştırma alanında en büyük mücadele Myriokephalon'da meydana gelmiştir. Bizans Ordusu Denizli'den çıkarak B.Menderes yakınlarında Roma ve oradan da 'Myriokephalon' denilen dar ve sarp bir vadiye girdi ve Sybrize denilen çıkış yerinde Sultanın (I.Kılıç Aslan) kurduğu pusuya düştü. Böylece Kılıç Arslan planında muvaffak olarak büyük Bizans Ordusunu 1176'da mağlup etti. Büyük Menderes havzasında Bizans-Selçuklu mücadelesi beylikler dönemi ile devam etmiştir. İnceme alanında Selçuklular kenti olarak adlandırılabilir bir kent bulunmamaktadır. Fakat bu döneme ait tek başına bulunan yerler bulunmaktadır. Kültür turizmine konu olabilecek eserler; Akhan Kervansarayı ve Hanabat (Çardak) Kervansarayı'dır. Tarihi olay ve mekanlardan is Miryokefelon savaş alanı henüz kültür turizmine açılmamıştır. Fakat günümüzde savaş alanının yeri ile ilgili tarihçiler arasında önemli tartışmalar söz konusudur. Savaş yeri ile ilgili bazı tarihçiler (Ramsay, Niketaş, Baykara) savaş yerinin Kumandalı (Isparta İli Yalvaç ilçesinin bir kasabası) mevki olduğunda hem fikirdirler. Savaş yerinin Çivril'in Dizbey Mevkii olduğunu söyleyenler olsa da bu zayıf bir ihtimal olarak düşünüldüğünden buranın "Miryokefelon Savaş Alanı" olarak açılması düşünülmüştür.

1.3.3.Beylikler Dönemi

Beylikler dönemi eserleri aşağı ve orta Büyük Menderes yöresinde çok seyrek bir şekilde günümüze kadar gelebilmişlerdir. Bu eserler Selçuklu eserlerinde olduğu gibi Roma ve Bizans eserlerinden kesin hatlarıyla ayrılırlar. B.Menderes havzasına ilk hakim olan beylik, önceleri bir Türk aşireti olan Germiyanogullarıdır. Germiyan Beyliği Yakup bin Alişar kurmuştur. Yakup Bey Batı Anadolu'ya Ege Denizine doğru hudutlarını genişletmek üzere kendi Subaşı'sı yani ordusunun kumandanı Aydın Oğlu Mehmet Bey'i sevk ederek Birgi merkez olmak üzere İzmir ve havalesinin istilasına teşebbüs etmiş ve bu suretle Aydın Oğlu Mehmet Bey, Aydın Oğulları Beyliğini kurmuştur.

Germiyanogullarına bağlı kumandalar Karesi, Saruhan ve Aydın yörelerine yönelmeden önce, Menteşe Beyliği eski Karya ile B.Menderes boylarında bir kısmına hakimdi. Daha 1280-1282 tarihlerinde Aydın (Tralles) ve Sultanhisar Oğullarının yeni beyi Sasa Beyle Aydın Oğulları Mehmet Bey arasında anlaşmazlık çıkmış ve neticesinde Aydın ve çevresinde Aydın Oğulları hakimiyeti başlamıştır. Ayrıca denizcilikte en ileri olan kıyı beyi Aydın Oğullarıdır.²²

Denizli ve çevresi coğrafi konumu ve önemli bir yol kavşağında bulunmasından dolayı Beylikler döneminde birbirine çok yakın beyliklerin hakimiyeti altında bulunmuştur. Denizli çevresinde şimdiki Denizli Vilayeti arazisinin pek cüzi bir kısmını kapsayan ve sonradan İnaçoğulları diye isimlendirdiğimiz bir beylik mevcut bulunuyordu. XIV. yy başlarında şimdiki Denizli Vilayeti topraklarının kuzeyi Germiyan Oğulların, güneydoğusu Hamit Oğullarının güneybatısı bu tarihlerde bir ara var olan Tavas Beyliğinin hakimiyetindeydi.²³ İnceleme alanında Beylikler Dönemine ait yazıtlar bulunmaktadır. Havzada Beylikler Döneminin harabeleri içinde bulunan İlyasbey Camii ve Külliyesi, Eski Çine'de bulunan Eski Çine Ahmet Gazi Camii, yine Eski Çine Ahi İbrahim Türbesi, havzada bulunan kültür turizmine konu olabilecek beylikler dönemi eserleridir.

1.4.Yakınçağ

1.4.1.Osmanlı Dönemi

Büyük Menderes havzasının orta ve aşağı bölümleri XIV. yy da Yıldırım Bayezit'in Anadolu Beylikleri üzerine yaptığı seferler sırasında Osmanlı yönetimine girdi. Aydın oğulları Osmanlı yönetimine girdikten sonra Aydın Oğullarının bu topraklarda yeniden egemenlik kurma çabaları söz konusu olmamış bu karışıklıklardan sonra XV.yy dan itibaren Osmanlı egemenliği tam bir düzen içinde, işlemeye başlamış bu yöre önemli bir kültür sanat merkezi haline gelmiştir.

Büyük Menderes havzasının üst bölümü ise Germiyan Oğullarının son beyi Yakup Bey,

²² Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s104.

²³ Baykara, T. *Denizli Tarihi*, s.39.

ölümünden önce Beyliğin topraklarını Osmanlı Sultanı II.Murat'a sözlü olarak vasiyetle bıraktı ve böylece 1429'da Germiyan Oğlu Topraklarıyla birlikte denizli kesin olarak Osmanlı hakimiyetine girdi.²⁴ Böylece B. Menderes havzası yaklaşık 500 yıl Osmanlı Devletinin egemenliği altında kaldı. Osmanlı Devleti bölgede çok uzun süre kalıp havzadaki birçok şehrin kuruluş temellerinin atıldığı bir dönem olmasına karşılık, günümüze ulaşabilmiş eserler çok az sayıda olduğu söylenebilir. Bu dönemden kalma tarihi eserlerin çok azının günümüze ulaşabilmiş olmalarının iki önemli sebebi vardır. Bunlar doğal afetler ve kurtuluş savaşı yıllarındaki beşeri tahribattır. Kurtuluş Savaşında Yunanlılar 27 Mayıs 1919 yılında Aydın ve çevresini işgal etmişler ve 7 Eylül 1922'de Aydın ve çevresinde çekilmek zorunda kalmışlardır. Yaklaşık üç yıllık işgal süresi boyunca Yunanlılar bölgeyi terk ederken bir çok yerleşim birimini ve tarihi eserleri ateşe vererek bölgeyi terk etmişlerdir. Bu esnada Büyük Menderes havzasında bulunan Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı eserleri çok zarar görmüşlerdir.

Büyük Menderes havzasının bu günde vilayet olan Aydın ve Denizli'nin Osmanlı idare mekanizması içindeki durumları önemini daima muhafaza etmiştir. Osmanlı Devletinde yerleşim birimlerinde idari mekanizma il, sancak ve eyaletlere ayrılmıştır. Eyaletler Anadolu Beylerbeyi ve Rumeli Beylerbeyi olmak üzere ikiye ayrılır. Anadolu Beylerbeyinin merkezi Ankara iken Fatih Sultan Mehmet zamanında 1461'de Kütahya'ya kaldırılmıştır. Bu dönemde Aydın Sancağı Kütahya Beylerbeyine bağlıydı. Aydın vilayetinin her ne kadar merkezi İzmir şehriyse de vaktiyle Aydın şehri bu kıtanın makro hükümeti ve en mühim şehri bulunmuş olduğundan vilayet bu ad ile alınmaktadır. Aydın vilayetinin 1913 yılındaki sancakları; İzmir, Saruhan veya Magnesia, Aydın, Menteşe veya Muğla ve Denizli adlarıyla beş adet sancağa ayrılır. Denizli sancağı vilayetin orta kısmının doğu ciheti olup Büyük Menderes Nehrinin orta kısmı ile kollarından

Çürüksu havzasından ibarettir.²⁵ Böylece Aydın daha 1913 yılına kadar önemli bir idari fonksiyonu olan bir merkez olduğu anlaşılmaktadır.

Osmanlı döneminde kurulup gelişen yerleşmeler Yakınçağ yerleşmeleri olarak ele alınır. Osmanlı kentlerinde çarşı ve Pazar ortada bulunmakta konutlar da bunun etrafında sıralanmaktaydı. Sokaklar çarşı doğrultusunda açılır, çarşının orta yerinde de kıymetli eşyaların satış yeri olan bedesten bulunurdu. Arazinin elverişliliği nispeten çarşı çukur yerde evler de birinin manzarasını engellemeyecek biçimde yamaçlara yerleşirdi. Kentin muhtelif kesimlerinde cami bulunmakla beraber, kentin en önemli cami (Ulucami) daima kentin merkezinde bulunurdu.²⁶ Araştırma bölgesinde bulunan şehirlerin bir çoğunun nüvesi Osmanlı döneminde şekillenmiş olmasına rağmen şehirlerin bu döneme ait tarihi dokuları bozulmuştur. Fakat genellikle şehirlerin merkezlerini belirten bir çok cami restore edilerek veya yerine yenisi yapılarak günümüze kadar gelebilmiştir. Bu duruma örnek Denizli Ulu Cami (restore edilememiş), Nazilli eski-yeni (Yahya Paşa Cami), Aydın merkezde bulunan birçok cami ve Söke İlyas Ağa Camii gibi yapılar söz konusu şehirlerin kuruluş nüvesini göstermektedir.

1.4.2.Cumhuriyet Dönemi

1923 yılında kurulan cumhuriyetle birlikte memleketimizin kentleri hızlı bir gelişmeye uğramış hem sokakları genişletmiş hem de nüfusları arttırmıştır. B. Menderes havzası da hızlı şehirleşme ve yerleşme faaliyetlerine sahne olmuştur. Bu dönemde meydana gelen hızlı şehirleşme Aydın, Nazilli, Söke, Denizli ve Buldan gibi şehirlerin tarihi dokusuna zarar vermiştir. Bunun yanında bazı küçük yerleşim birimleri antik yerleşmeler üzerine kurulmuştur. Bu yerleşmelere örnek, Araphisar köyü Alabanda antik şehri üzerinde, Kapıkırı köyü Herakleia üzerinde, Hisar köyü Attuda antik kenti üzerinde yer almaktadır. Geyre köyü Aphrodisias üzerinde, Balat köyü ise Milet

²⁴ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s.51.

²⁵ Özey, Ramazan "Adalar Denizi Sahilinde Bir Osmanlı Vilayeti; 1913'te Aydın", *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, Sayı:2, s.51.

²⁶ Tuncel, A.y. s.149-150

üzerinden birkaç kilometre uzağa taşınmışlardır. Böylece cumhuriyet döneminde hızlı yerleşme hareketlerinin olması havzadaki tarihi şehir ve kasabaların tarihi dokularına ve antik yerleşmelere zarar vermiştir. Aşağı Büyük Menderes yöresinde kıyı kentlerinde kültürel gelişim Bizans ve Osmanlı dönemlerinde Büyük Menderes nehri sebebiyle Ege Denizin de meydana gelen hızlı kıyı değişiminden olumsuz etkilenmiştir. Cumhuriyet döneminin son çeyreğinde yapılan, bataklık kurutma çalışmaları ve ulaşım şartlarının iyileştirilmesi neticesinde yörede sosyo-ekonomik faaliyet yeniden canlanmıştır. Cumhuriyet Döneminde gelişen şehirler, şehir turizmine konu olmaktadır. Bu şehirler; Aydın ve Denizli'dir.

SONUÇ

Büyük Menderes havzası coğrafi konum bu kısmından Anadolu'nun önemli bir yerinde bulunmaktadır. Anadolu'nun Dünya üzerinde coğrafi konumunun önemi düşünüldüğünde; araştırma bölgesinin kültürel şartları , Anadolu ve yakın çevresi için genel sonuçlara varılmasında ideal bir mekandır. Araştırma bölgesi kronolojik sıra ile Hitit , Lidya , Frigya , Pers , Yunan , Roma Bizans ve Türk egemenliği altında kalmıştır.

Araştırma alanında yerleşme kalkolitik döneme kadar dayanmakla beraber çok fazla araştırma yapılmamıştır. Bu konuda en kesin bilgiler Beycesultan Höyüğünde ulaşılmıştır.

Araştırma alanında zengin bir kültürel geçmiş olmasına rağmen ören turizmi konusu içinde en önemli kalıntı Roma dönemine aittir.

Ülkemiz ve bölgenin kültür turizmine konu olabilmesi için somut ve somut olmayan kültür turizmi envanteri ayrıntılı bir biçimde çıkarılmalıdır.

Araştırma alanında tarihi dönemlerin ele alınması, yörenin kültürel miras açısından çok daha zengin olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada bölge tarihi dönemlerin açısından ele alınması , bundan sonra yapılacak kültür turizmi çalışanlarına ışık tutması amaçlanmıştır. Ülkemiz turizmde yaz aylarında kıyı turizmine bağlı olarak yoğunluk yaşanmaktadır. Ülkemiz coğrafi şartlarında kültür turizmi yılın 12 ayında da yapılabilir. Yılın tüm aylarında turizm faaliyetlerinin devam

etmesi için kış ve bahar aylarında kültür turizmi daha çok teşvik edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Ramsay, W. M. ,** Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası , Çev. M. Pektaş, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi , 1960, s.23.
- AKARCA, Aşkıl ,** Şehir ve Savunması ,Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1972, s.6
- YAVUZ, Galip Behiç ,** Çivril tarihi, Denizli Akın Mat. 1969, s.12
- TUNCEL, Metin ,** "Türkiye'de Kent Yerleşmelerinin Tarihçesine Toplu Bir Bakış" , Coğrafya Enstitü Dergisi, S.23 , Edebiyat Fak. Matb., s.137
- BRWSTER, H. ,** Classical Anatoli, London – New York, I.B.Tourist- Co Ltd. Pub 1991 s.39.
- MEMİŞ, Ekrem ,** Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, Konya 1989, s.87
- GÖKBEL, A. , ŞÖLEN H, ,** Aydın İli Tarihi, Aydın, 1936, s.27.
- AKARCA, Aşkıl, Şehir ve Savunması, s.9.**
Memiş, Anadolu'nun tarihi coğrafyası, s.106.
- Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, s.175**
- SARTIAUX, F., M Rahmi, Küçük Asya'da Ölmüş Şehirler, İzmir, 1931 s.4.**
- GÖKBEL, ŞÖLEN, Aydın İli Tarihi, s.35.**
- AKÇA , Akçakoca, F. ,** Laodikya, Denizli, 1937, s.14
- DEMİRCİOĞLU, H. ,** Roma Tarihi, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay., 1993, s.337
- ÖZSAİT , M. ,** Hellenist Ve Roma Devrinde Pisidia Tarihi, İstanbul, 1985, s.70.
- TURAN, Osman ,** Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, Turan Neşriyat, 1971, s.65.
- AKÇA, Akçakoca, F. ,** Denizli Tarihi, Denizli, 1945, s.15.
- BAYKARA, T. ,** Denizli Tarihi, s.39.
- Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s.51.
- ÖZEY , Ramazan ,** "Adalar Denizi Sahilinde Bir Osmanlı Vilayeti; 1913'te Aydın", Marmara Coğrafya Dergisi, İstanbul, Sayı:2, s.51.

Aile Bütçesinin Yeni Okuması: Finansal Okuryazarlık

Emine Ebru BOZÇELİK*
ebrubaydak@gmail.com

Öz

Birey ve ailenin finansal okuryazarlık düzeyi son yüzyılın önemli başlıklarından biri olmuştur. Özellikle gelişmiş ülkeler uzun zaman önce bu durumun farkına varıp geliştirilmesi için çeşitli önlemler almışlardır. Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, İngiltere ve Avustralya gibi ülkeler finansal okuryazarlık konusunda yoğun çalışmalar yapmaktadırlar. Yapılan çalışmalarda, gerek bireyin tek tek gerekse toplumun bir bütün olarak bu konuda gelişebilmesi için atılan ve atılması gereken adımlar kontrol edilmekte ve ihtiyaç duyulan güncellemeler yapılmaktadır.

Finansal Okuryazarlık konusunun önemi, birçok unsurun yanı sıra özellikle küresel kriz ile birlikte ortaya çıkmıştır. Mortgage Krizi ile birlikte de hane halklarının birincil sorunlarından biri haline almıştır. Ayrıca devletlerin kendi bireylerini, emeklilik dönemindeki hak edecekleri gelirleri konusunda giderek yalnız bırakması ile birlikte, bireyler parasal konular hakkında eksik bilgilerinin olduğunu fark etmeye başlamışlardır. Bu gelişmeler ışığında tasarruf konusu artık bireyin daha da fazla gündemindedir. Tasarruf ile birlikte, tasarrufların ne şekilde değerlendirileceği, hangi yatırım aracından nasıl faydalanılabileceği konuları da oldukça önem kazanmıştır. Giderek büyüyen ve küreselleşen finansal sistemlerde birçok ve karmaşık seçeneğin olduğu ortamda bireylerin kafalarının karışmaması mümkün değildir. Karşılaştıkları bu sorunun çözümüne dair cevap ise finansal okuryazarlıktır.

Sadece tasarruf konularında değil, aile bütçesinin yönetilmesi konularında da finansal okuryazar olmakta fayda vardır. Fatura ödemeleri, vergi ödemeleri, eğitim harcamaları, konut kredileri yaşamımızı sürdürürken karşılaştığımız pek çok sorundan birkaçı, işte karşılaşılan bu sorunları finansal okuryazarlık sayesinde aşabilmemiz mümkün hale gelecektir.

Toplumsal açıdan değerlendirildiğinde, finansal konuda bilinçli bireylerin çoğalması toplumsal refahı da beraberinde getirecektir. Ancak bu şekilde topyekün kalkınmanın önü açılacaktır. Birey, devlet ve sivil toplum kuruluşları işbirliği ile finansal okuryazarlık konularında destekler sağlanarak topyekün kalkınma hedefine ulaşma konusunda büyük adımlar atılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Okuryazarlık, Finansal Eğitim, Finansal Cahillik, Sosyal Destek, Ekonomik Destek, Finans, Ekonomi

---

*Doktora Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.
ebrubaydak@gmail.com

New Reading Of Family Budget: Financial Literacy

Abstract

The financial literacy level of the individual and the family has been one of the important topics of the last century. Especially developed countries have taken various measures to realize this situation long ago. Countries such as the United States, Canada, the United Kingdom and Australia are working on financial literacy. In the studies carried out, the steps taken and the necessary steps to be taken in order for the individual to develop in this regard as a whole and the society as a whole are checked and updates are made as needed.

The importance of Financial Literacy has emerged with the global crisis as well as many other factors. Together with the Mortgage Crisis, it has become one of the primary problems of the households. In addition, as individuals began to become lonely about their income during retirement, individuals began to realize that they had incomplete information about monetary issues. Savings are now on the agenda of the individual. In addition to the savings, the way in which the savings are evaluated and the ways in which the investment tool can be used has gained importance. It is not possible for individuals to be confused in an environment where there are many and complex options in the growing and globalized financial systems. The answer to this problem is Financial Literacy.

Financial literacy is useful not only in saving matters but also in managing the family budget. Some of the many problems we encounter while maintaining our life, such as invoice payments, tax payments, education expenditures, housing loans, will be able to overcome these problems through financial literacy.

When evaluated socially, the proliferation of conscious individuals on the financial issue will bring along social welfare. Only in this way will the development of total development be opened. Great steps will be taken in achieving the overall development goal by providing support to individuals, state and non-governmental organizations and financial literacy.

Keywords: Financial Literacy, Financial Education, Financial Ignorance, Social Support, Economic Support, Finance, Economy

GİRİŞ

Birey, hayatını devam ettirebilmek için tüketim yapmak zorundadır. Bireyin tüketimi ihtiyaç ve isteklerden oluşur. Birey bu ihtiyaç ve isteklerini karşılayabilmek için bir gelirinin, paraya dönüştürebileceği varlıklarının ya da tasarrufunun olması gerekir. Bu varlıkların özellikleri birbirinden farklıdır; gelir bir akım, varlık ve tasarruf ise bir birikimdir. İnsanların çoğu öncelikle gelirini harcayacak tüketimde bulunur.

Tüketim yapabilmek için birey, harcanabilir gelirinin sadece bir bölümünü kullanabilir ya da gelirinden fazlasını harcar. Gelirinin tamamını harcamaz ise tasarruf etmiş olur. Gelirinden fazla harcamak ise iki şekilde yapılabilir; biri, piyasa değeri olan varlıklarının satılması, diğeri ise borçlanmadır. Birey gelirinden fazlasını tüketmeye uzun süre devam edemez, dolayısıyla sürdürülemez olan bu yöntemlerle tüketim ancak geçici bir süre sağlanabilir.

Kişiler tasarruflarını nakit olarak ya da hızlı bir şekilde nakde dönüştürebileceği varlıklarda tutabilir. Tasarruflar nakit olarak tutulur ise bir kazanç getirmez, ancak kişiler, tedbir ya da acil ihtiyaçları için bir miktar nakit bulundurma isteği duyarlar. Ayrıca tasarruflarla yatırım yapıp bir kazanç sağlama ihtimali vardır. Yatırımlardan iki türlü kazanç elde edilebilir. Bunlardan biri, varlığın fiyatının artmasıyla oluşan kazanç, diğeri ise varlığın vaat ettiği getiridir. Dolayısıyla tasarrufların bir kısmının nakit veya benzeri değerler olarak ayrılıp, kalanının yatırıma yönlendirilmesi daha doğru bir seçenek olarak değerlendirilir.

Görülen o ki, tüketim kararları ile parasal, yani finansal kararlar iç içe geçmiş bir hal almıştır. Tüketimle ilgili kararlar finansal kararları etkilerken, finansal kararlarda tüketimi etkiler. Bu kararların doğru ve yerinde alınması halinde bireyin ya da ailenin refahı artarken,

hatalı alınması halinde refahında azalma etkisi görülür.

Parayla ilgili kararlar her yaştaki insanı çok yakından ilgilendirdiği için bir takım soruların yanıtlanması oldukça önemlidir.

- Acaba insanlar parayla ilgili kararlarını doğru verebiliyorlar mı?
- Birey veya aileler, parasal konularda geleceğe hazırlanıyor mu?
- Birikimler ve varlıklar nasıl korunabilir?
- Gelirin ne kadarı tasarruf edilmeli?
- Tasarruf edilen para ile ne yapılmalı?
- Borçlanmak iyi midir, kötü mü?
- Ne zaman ve ne kadar borçlanmak gerekir?
- Yatırımlarda ne kadar risk almak gerekir?
- Tasarruf sahipleri bütün yatırım alternatiflerinin farkında mı?
- Bireysel yatırımcı, yatırımlarındaki maliyet ve riskleri anlıyor mu?

Kısaca ifade etmek gerekirse;

- *Birey parasını ve varlıklarını nasıl idare etmelidir?*

Bu sorulara finansal kurumları ve finans profesyonellerini de eklemek gerekir:

- Acaba finansal kurumlar, örneğin bankalar ya da sigorta şirketleri, tüketicilere doğru ürün ve hizmet sunuyorlar mı?
- Tüketicie satılmak istenen finansal ürün ve hizmetlere ilişkin olarak, gerekli bütün bilgiler veriliyor mu?
- Finans profesyonelleri bireysel yatırımcıları risk ve getiri hususunda doğru bir şekilde yönlendiriyorlar mı?

Kısaca ifade etmek gerekirse;

- *Finansal kurumlar ve finans profesyonelleri kendi üzerlerine düşenleri layıkıyla yapıyorlar mı?*

Yukarıdaki soruların çoğu finans biriminin ilgi alanına girmektedir. Yalın bir şekilde ifade etmek gerekirse, paranın ve parasal değerlerin ifade edilmesi bilimine finans adı verilir. İktisat biliminin bir yan dalı olarak ortaya çıkan finans disiplini, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Bununla beraber, finansal çalışma ve araştırmalar genellikle piyasalar, varlıklar ve kurumlar üzerinde yoğunlaşmış olup kişisel finans üzerine daha az durulmuştur. Modern finans kurumlarında rasyonel olarak kabul edilen insan ve davranışları, araştırmalarda yeterince yer bulamamış, bunların yerine matematiksel modellerin kullanımı giderek artmıştır. Gerçek birey ve grup davranışları kurumdaki rasyonellik varsayımına uymayınca, bunlar “anomali”, yani normal olmayan olarak adlandırılarak incelenmiştir. Aslında sosyal bir bilim olan finans, zaman içerisinde adeta insandan arındırılmıştır. Dolayısıyla finans biliminin temelinde yer alması gereken en önemli grup, yakın zamanlara kadar ne yazık ki ihmal edilmiştir (Gökmen, 2012)

Bilimsel bir disiplin olmasının yanı sıra, profesyonel bir meslek dalı olması, ayrıca içeriğinin karmaşık olarak algılanması nedeniyle de finans sadece uzman işi olarak düşünülmüştür. Hal böyle iken, uygulamada ise finans herkesi çok yakından ilgilendiren bir konu olduğu gerçeği yadsınamaz bir durumdur. Aslına bakıldığında bu alandaki uzmanlar, finansal hizmeti üretenler, bunları profesyonel olarak kullananlar ve öğretenler azınlıkta olmakla birlikte, finansal hizmet tüketicileri çoğunluğu oluşturmaktadır ve bu çoğunluk günümüzde bu alanda genellikle göz ardı elden grup olarak karşımıza çıkmıştır. Bu gruba ilgi ancak müşteri ya da potansiyel müşteri olduklarında ilgi gösterilmiş bu ilgide ürün satmaktan öteye gitmemiştir. Yaşanan bu durum

finans tüketicilerinin kendilerini yetersiz görmesine neden olmuş ve sonuç olarak ya tamamen uzmanlara teslim olmuş ya da finans sisteminden uzak durmalarına yol açmıştır. Uzun vadede durum analiz edildiğinde bu durum aslında finans sisteminin aleyhine olmuştur, çünkü sistemin çok önemli bir parçası olan “insan” dışarıda kalmıştır.

İnsanın yaşam kalitesi üzerindeki etkileri son derece önemli olan finansal kararlar, yaşam seyrinde önemli bir bölümü oluşturur ve yaşam standartlarını belirleyen en etkili unsurlar arasındadır. Tüm bireyler, küçük ya da büyük finansal kararlar vermek zorundadır. Bu kararları doğru aldığı taktirde yaşamı olumlu etkilenecekken, yanlış kararların etkisi ise olumsuz olacaktır. Geline nokta finans bilimindeki tüm hesaplamaların, yöntemlerin, modellerin ve değerlemelerin ana hedefi; doğru finansal kararların verilmesini sağlamaktır. Bu nedenle, herkesin temel düzeyde bile olsa bir takım finansal bilgileri bilmesi gerekmektedir.

Finansal kararlar çocukluktan başlayan ve bir ömür boyu devam eden bir seyir halindedir. Öyle ki; tüketim, yatırım, tasarruf, borç alma/verme gibi finansal risk konuları yaşamın her evresinde birey için vermesi gereken önemli kararlar olduğu bir gerçektir. Küçük bir çocukken bile aldığımız harçlık ile harcamak mı, yoksa biriktirmek mi diye düşünürken aslında bir finansal kararla karşı karşıya kaldığımız bir gerçektir. Dolayısıyla finans sadece işin uzmanlarını değil, çocuklar ve gençler de olmak üzere herkesi ilgilendiren bir konudur. Aslında günümüzde yaşanan sorunları düşündüğümüz vakit özellikle çocuklar ve gençleri ilgilendirmesi gerektiğini, çünkü erken yaşta edinilen finansal bilgi, tutum ve davranışların öneminin daha büyük olduğunu göstermiştir. Son yaşanan finansal kriz ve günümüzde birçok birey/ailenin yaşadığı finansal sıkıntılar, bu konuda bilgi sahibi olmanın ne

kadar önemli ve gerekli olduğunu ortaya koymuştur.

Finansal okuryazarlık kavramı bireyin finansal konularda bilgi sahibi olarak, doğru finansal davranışlar göstermelerini ve doğru finansal kararlar almalarını içermektedir. Finansal okuryazarlığın artmasıyla beraber, hem bireylerin ve ailelerin hem de finansal sistemin ve ekonominin fayda görmesi beklenmektedir. Bazı uluslararası kurumlar ve ülkeler bu konunun öneminin farkına varmış olup, gerekli çalışmaları yapmakta ve desteklemektedir. Böylelikle, yıllardır göz ardı edilen birey ve aile sonunda gündeme girmeyi başarmıştır (Gökmen, 2012). Bu çalışma, finansal okuryazarlık konusunda farkındalık sağlayarak bilgi birikimine katkıda bulunması amacıyla yapılmış ve öncelikli olarak finansal okuryazarlık kavramı ve önemi ele alınmıştır.

1. FİNANSAL OKURYAZARLIK KAVRAMI

1.1.Finansal Okuryazarlık Tanımları

Finansal okuryazarlık oldukça yeni bir kavram olup, üzerinde fikir birliğine varılan bir tanımla henüz yapılmamıştır. Bu terimi kullanan yazarların, araştırmacıların, kurumların hemen hemen hepsinin tanımı birbirinden farklıdır. İngiltere ve Kanada’da tercih edilen terim “Finansal yeterlilik” (financial capability) iken, ABD ve Avusturalya’da “finansal okuryazarlıktır” (financial literacy). Bazı yazarlar ve kurumlar ise “finansal farkındalık” (financial awareness) terimini kullanmaktadır. Ayrıca “finansal eğitim” (financial education) kavramı da bu terimlerle beraber kullanılmaktadır (Orton, 2007)

Aynı kurum içinde bile, finansal okuryazarlık için kullanılan terim kısa bir zaman içinde değişebilmektedir. Örneğin, ABD’de Başkanı’nın Finansal Yeterlilik Danışma Konseyi’nde (President’s Advisor Council on Financial Capability) bir önceki dönemde

kullanılan terim olan okuryazarlık, yeni dönemde yeterlilik olarak değiştirilmiştir. Diğer bir değişle, kullanılan kelimeler farklı olmakla beraber, aralarındaki anlam farkı oldukça küçük olduğu için aslında iki terimde aynı şeye işaret etmektedir. Benzer durumu, yukarıda bahsi geçen diğer terimler için de düşünebiliriz. Özetle, finansal okuryazarlıkla ilgili çeşitli terimler ve tanımlar bulunmasına rağmen, bunların içeriklerine bakıldığında birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Farklı yazarlar, araştırmacılar, kurumlar aynı terim için değişik tanımlamalarda bulunsalar da, genel itibarıyla anlatılmak istenen aynı olgudur.

Türkçe’de “finansal okuryazarlık”, İngilizce “financial literacy” teriminin karşılığı olarak birebir çevrilmiş ve genel kabul görmüştür. Türk Dil Kurumu sözlüğünde, okuryazarlık kelimesinin karşılığı olarak “okuması, yazması olan, öğrenim görmüş kimse”dir (www.tdk.gov.tr Erişim tarihi: 10.09.2019). Okuryazar kimse bir konu hakkında bilgi sahibi kimsedir, yani cahil değildir. Finansal okuryazar kişi, finansal konularda bilgi sahibidir. Söz konusu bilginin ileri düzeyde olmasına gerek yoktur; temel düzeydeki bilgi bile finans piyasalarında oldukça kullanışlıdır ve finansal okuryazarlığın öncelikli şartıdır. Bununla beraber sadece bilgi sahibi olmak finansal okuryazar olmaya yetmez. Finansal bilgi, tutum ve davranışlara yansıtılırsa okuryazarlıktan söz edilebilir. Dolayısıyla finansal okuryazar kişinin bilginin yanı sıra bir takım finansal becerilere sahip olması gerekir. Finansal okuryazarlığın karşıtı olarak “finansal cehalet” terimi kullanılmaktadır.

Finansal okuryazarlıkla ilgili tanımların birçoğunda aşağıdaki beş bileşen yer almaktadır:

1. Finansal kavramlarla ilgili bilgi
2. Finansal kavramlarla ilgili bağlantı kurabilme yeteneği

3. Kişisel finans yönetimi becerisi
4. Uygun finansal karar verme becerisi
5. Gelecekteki finansal ihtiyaçlar için planlama yapma davranışı (Remund, 2010).

Finansal okuryazarlık kavramındaki çeşitliliklere örnek verecek olursak, aşağıda bazı yazarlar, araştırmacılar ve kurumlar tarafından yapılan tanımlar yer almaktadır.

OECD'nin tanımına göre finansal okuryazarlık şöyledir: "İktisadi hayata katılımın sağlanması ve birey ile toplumun finansal refahının iyileştirilmesi amacıyla, çeşitli finansal durumlarda etkili kararlar verebilmek için finansal kavramların bilgi ve anlayışı ile bu bilgi ve kavrayışı uygulama becerisi, motivasyonu ve güvenidir" (www.oecd.org Erişim tarihi: 10.09.2019)

ABD Hazine Müsteşarlığına göre "finansal okuryazarlık, bir kimsenin bilinçli finansal kararlar verebilmesi için parayı ve onun nasıl yönetileceğini anlama yeteneğidir" (www.treasury.gov Erişim tarihi: 10.09.2019)

ABD Başkan'ı Finansal Yeterlilik Danışma Konseyi finansal yeterliliği (okuryazarlığı) şöyle tanımlamaktadır:

"finansal yeterlilik; bilgiye, beceriye ve erişime dayanarak finansal kaynakları etkin bir şekilde yönetebilme kapasitesidir." (Council, 2012). Bu tanımda söz edilen erişim ifadesi ile finansal erişim, yani finansal sisteme dahil olmaktan bahsedilmektedir. Konsey, 29 Ocak 2010 tarihinde toplumda finansal yeterliliği (okuryazarlığı) geliştirmek amacıyla kurulmuştur.

Amerikan Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Enstitüsü'ne göre ise; "finansal okuryazarlık bir kimsenin hayattaki amaçlarına ulaşabilmesi ve finansal refahı yakalayabilmesine yönelik basiretli kararlar vermesi için finansal durumunu etkin bir şekilde değerlendirmesi ve idare etmesi kabiliyetidir." (www.aicpa.org Erişim tarihi: 10.09.2019)

David L. Remund 2010 yılında yayınlanan The Journal of Consumer Affairs dergisinde (Remund, 2010); "Finansal okuryazarlık bir kimsenin bütçeleme, tasarruf, borç alma ve yatırım gibi anahtar finansal kavramları anlama derecesinin ve (hatta meydana gelebilecek olayları ve değişen ekonomik koşulları da göz önünde bulundurarak) uygun kısa vadeli kararlar ve uzun vadeli finansal planlama yoluyla kişisel finansal durumunu idare etme yeteneği ve güvenini gösterdiği durumdur." diye açıklamıştır.

Shon'ne göre "finansal okuryazarlık günlük hayatta karşılaşılan finansal zorlukları ve kararları ele almak için gereken bilgi ve beceriden oluşur." (Shon, 2012)

Dvorakova'ya göre "finansal okuryazarlık bireylerin kendilerini ve ailelerini çağdaş toplumda finansal açıdan güvenceye almaları için gerekli bilgi, beceri ve tutumlardan oluşan bir kümedir. Finansal okuryazar kişiler para ve fiyatlar konusunda bilgi sahibidir ve finansal varlık ve yükümlülükleri de içeren kişisel ya da ailevi bütçelerini sorumluluklarla yönetebilirler."

Anlaşılabacağı üzere, tanımlar birbirinden farklı olmakla birlikte, bazı ortak özellikleri bulunmaktadır. Finansal okuryazarlık sadece bilgiyi değil aynı zamanda beceri, tutum ve davranışları da içermektedir. Finansal okuryazarlığın özünü ve amacını dikkate alan bir tanımlama şu şekilde yapılabilir. Kişisel finansal sağlığı sağlamak ve korumak için gereken finansal bilgi, beceri, tutum ve davranışlardan oluşan bileşene finansal okuryazarlık denir.

Klinsky'e göre (2009) finansal okuryazarlığın üç bileşeni bulunmaktadır:

1. Parasal okuryazarlık (nakit ve para idaresi)
2. Fiyat okuryazarlığı (fiyat mekanizması ve enflasyon)
3. Bütçe okuryazarlığı (kişisel veya aile bütçesinin idaresi) (Gökmen, 2012)

1.2.Finansal Eğitim ve Okuryazarlık

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), 2005 yılında Finansal Okuryazarlığı İlerlemek: Sorunların ve politikaların Analizi başlığıyla yayımladığı kitapta finansal eğitimi aşağıdaki şekilde tanımlamıştır: “Finansal eğitim, finansal tüketicilerinin/yatırımcıların finansal ürünler ve kavramlara dair anlayışlarını ilerlettikleri ve (finansal) risk ve fırsatların farkına varmak, bilgiye dayalı kararlar vermek, yardım almak üzere nereye başvurabileceklerini öğrenmek ve finansal refah ve korunmalarını arttırabilmek maksadıyla diğer etkili davranışları gösterebilmek için enformasyon, öğretim ve/veya objektif tavsiyeler sayesinde beceri ve güven geliştirdikleri süreçtir.” (OECD, 2005) OECD tarafından yapılan bu her iki tanım da görüldüğü üzere finansal eğitim ve okuryazarlık iç içe geçmiş kavramlar halini almış, finansal eğitim almadan okuryazar olunamayacağı anlaşıldığından, finansal eğitimin bir süreç olduğunu, finansal okuryazarlığında bunun sonucu olduğunu söylemek yerinde bir tanımlamadır.

“Finansal eğitim insanların paranın kullanımı ve yöntemine ilişkin bilinçli ve etkili kararlar vermelerini sağlayan bilgi, beceri, tutum ve davranışları kazandırır” (GFEP, 2009). Finansal eğitimin tanımına baktığımızda sadece bilgiye değil beceri, tutum, davranış, güven gibi kavramları da içerdiği görülmekte olup, sadece bilgi ile doğru karar vermenin mümkün olmadığını, bilginin yanı sıra becerinin de kazandırılması gerektiğini ve bunların sonucunda da tutum ve davranışların oluşturulması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu noktada finansal eğitimin amacının bireyi okuryazar yaparak doğru finansal karar vermesine yardımcı olmak olduğudur. Eğer bireyin yanlış finansal davranışlarda bulunuyorsa, bu davranışlar finansal eğitim sayesinde değişmeli ve doğru davranışlar geliştirmelidir. Finansal konuda bazı olumsuz davranışları olumlu davranışlara değiştirmek konusunda örnek verecek olursak;

- Birerin mevcut davranışı kazancının tümünü harcamak ise bu tasarruf etme alışkanlığıyla değiştirilmelidir.

- Birey her türlü ihtiyacı için kredi kullanıyorsa bunu değiştirmeli diğer finansal araçları öğrenerek kullanması gerekir. (Örneğin, aniden gelişen bir kaza durumunda ortaya çıkan giderleri krediyle karşılamak yerine daha önceden sigorta yaptırılmış olunursa kredi kullanmaya gerek kalmayacaktır.)

- Birey günlük düşünüp ani kararlar veren bir finansal davranış sergiliyorsa bu davranışını planlar yapma ve uygulama şeklinde değiştirmesi gerekir.

- Birey geri ödemesini ve koşullarını düşünmeden kolayca kredi kullanmak şeklinde bir finansal davranış sergiliyorsa bu tutumuna en kısa sürede son vermesi gerekir.

- Birey borçlarını yeni borçlar ile kapatıyorsa bu durum uzun vadede daha büyük borçlar getireceğinden borç yerine dengeli bir tutum sergilemenin yollarını öğrenerek bu davranışını değiştirmelidir.

Finansal eğitimdeki sıkıntı, herkese uyacak tek bir program olmamasıdır. Çok çeşitli birey ve topluluklar vardır. Bunların her birine verilen eğitimin birbirinden farklı olması daha iyi sonuçlar vermektedir, çünkü o kişinin veya grubun ihtiyacına yönelik bir eğitim daha etkilidir. Finansal eğitim verilen kişinin tutum ve davranışlarını değiştirip değiştirmede büyük önem taşımaktadır. Finansal eğitimin başarısı, insanlara doğru davranış biçimlerini kazandırmasıyla ölçülebilir.

Finansal okuryazarlık eğitiminde yaşanabilecek sorunlar şöyle sıralanabilir: (Jazayeri, 2012)

•Finansal kavramları basit düzeye indirebilmek: Finansal kavramlar ve ürünler genellikle karmaşık olup anlaması kolay değildir. Bu nedenle finansal eğitim programında bu kav-

ramları herkesin anlayabileceği kadar basitleştirmek çok önemlidir.

- Gruplar arasındaki farklılıkları dikkate alabilmek: finansal eğitim alanlar birbirinden farklıdır. Kadınlar, erkekler, yaşlılar, gençler, farklı meslekten insanlar, tahsilliler, tahsilsizler gibi değişik özelliklere sahip birçok kişinin ihtiyaçları ve kapasiteleri farklı olabilir. Herkese aynı tip eğitimin verilmesi sonuca ulaşmayı engelleyebilir.

- Kültürel etkenleri dikkate almak: Kültürel farklılıklar finansal eğitimde sorun yaratabilir. Bu nedenle öğrencilerin kültürel farklılıklarının göz önüne alınması gerekir.

- Kadınların söz konusu eğitime katılabilmelerini engelleyen faktörleri dikkate almak: Kadınlar ulaşım, çocuk, zaman, yoksulluk, aile baskısı, toplum baskısı vb. nedenlerle finansal eğitimi alamayabilir. Kadınlara yönelik finansal eğitim programları oluştururken ve sağlarken bunların titizlikle ele alınması gerekir.

- İnsanların bu eğitimlerin faydası konusunda ikna edebilmek: Birçok kişi finansal bilgi ve becerilerinin düşük seviyede olduğunun farkında bile değildirler. İnsanlar birçok konuyu olduğu gibi finansal bilgilerini de abartmak eğilimindedirler. Bu nedenle, en zor konulardan birisi onların bu eğitime ihtiyaçları olduğuna insanları ikna edebilmektir.

- Yeterli nitelikte eğitmen bulmak: Çok çeşitli gruplara finansal eğitim verebilmek özel öğretmenlik becerileri gerektirmektedir. Bu nedenle iyi bir finansal eğitimin verilebilmesi için öncelikle öğretmenlerin eğitilmeleri şarttır

2. FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN ÖZELLİKLERİ

Yukarıda değinildiği üzere, finansal eğitimin hedefi bireyi finansal okuryazar yapmaktır. Ancak, finansal okuryazarlık finans alanında bir uzman ya da profesyonel olmak anlamına gelmemektedir. Finansal okuryazar

kişi finans uzmanı değildir ve öyle olması beklenemez. Finansal okuryazar, kendisine ve ailesine yetecek kadar finansal bilgiye ve alışkanlıklara sahip olan kimsedir. Örneğin, finansal okuryazarlığı olan bir kimse hisse senedi değerlendirmesini bilmesine gerek yoktur, ama en azından hisse senedinin ne olduğunu ve tahvile arasındaki farkı bilmesi gerekir. Finansal profesyonelleri ise finansal okuryazarlardan çok daha bilgi, tecrübe ve uzmanlık düzeyindeki finansal davranışlara sahiptir. Dolayısıyla, burada bahsedilen finansal eğitim, temel düzeyde olmakla beraber yeterli ve kullanışlı olan bir eğitimidir.

Finansal okuryazarlık finans hakkında genel kültür bilgisi edinmek değildir. Finansal okuryazar, bildiklerini uygulamaya dökerek bazı finansal davranışları göstermektedir. Örneğin, bütçe yapabilmelidir; ileri düzey bilgi gerektiren konularda nereden ve nasıl yardım alabileceğini bilmelidir; finansal hizmet satıcılarıyla müzakere ve pazarlık yapabilmelidir. Bütün bunlar için ileri düzey finans bilgine sahip olmasına gerek yoktur ama işe yarayan bilgi, anlayış, tutum ve finansal davranışların olması gerekir.

Finansal okuryazar bir kimse finans piyasasında alışveriş yaptığında kendini rahat hissedebilmelidir. Ancak bu rahatlık aşırıya kaçan bir özgüvenin sonucu olarak değil, finansal farkındalık sayesinde gerçekleşebilir. Finansal okuryazar, satın alacağı finansal ürünler ve hizmetler hakkında bir fikir ve bilgi sahibidir. Böyle bir kimse almak istediği hizmetle ilgili önceden araştırma yapmış ve bilgi edinmiştir. En önemlisi de herhangi bir sorunla karşılaştığında nereye ve nasıl başvurabileceğini bilir.

Finansal okuryazar, parasını ve varlıklarını iyi bir şekilde kullanır. Sadece bugünü düşünerek kısa vadeli hareket etmek yerine, geleceği de düşünerek uzun vadeli planlar yapar ve bunlara uyar. Risklerin farkında olarak gelirini ve varlıklarını koruma yönünde

adımlar atar. Finansal okuryazar bir kimse, iktisadi ve finansal sistemdeki dinamizmin farkında olduğu için bilgi edinmeyi kesinlikle bırakmaz.

Finansal okuryazarların bazı ortak özellikleri vardır. Bunlar şöyledir:

- Bilgilidir, eğitilidir, para ve varlık yönetimi konularında, bankacılık, yatırım, kredi, sigorta ve vergi konularında bilgiye sahiptir
- Para ve varlık yönetiminin temel kavramlarını anlar
- Bilgisini ve kavrayışını kullanarak plan yapar ve finansal kararlarını uygular (Hilgert, 2002)

Verilen bu özellikler ışında finansal okuryazar olan bir kimse aşağıdaki bilgi, beceri, tutum ve davranışlarda sahip olmalıdır:

1. Parasını iyi yönetebilmelidir.
2. Finansal işleyişin sistemini anlayabilmelidir.
3. Finansal planlar yapabilmelidir.
4. İyi iletişim kurabilmelidir.

Tüm bu özellikleri kısaca açıklamamızda finansal okuryazarlık kavramını anlamamız açısından fayda vardır.

2.1. Parayı İyi Yönetmek

Birey yaza bir aile gelirinin hepsini ya da daha fazlasını harcamamalı bir kısmını mutlaka tasarruf etmeye çalışmalıdır. Tasarruf iki şekilde yapılabilir. Önce harcamaları yapmak ve geriye bir şey kalırsa onu harcamamak birinci yoldur. Diğer yol ise, önce tasarruf ederek geriye kalan miktarı harcamada kullanmaktır. Doğru olan yol ikincisidir. Birinci yolda tasarruf edebilmek şüphelidir. Çünkü harcamalardan sonra geriye bir şey kalmama ihtimali yüksektir. Önce tasarruf etmek bir kimşenin gelirinden ilk ödemeyi kendisine yapması anlamına gelir. Bu ödemeler kendisinin biri-

kimisi olacaktır ve ne zaman dilerse kullanabilecektir (Turgut, 2006).

Paranın idaresi ile ilgili ikinci husus ise paranın nakit ya da nakde yakın anlamında olan likiditedir. Bireyin vadesiz mevduat hesabında duran para istenildiğinde çekilebileceğinden nakit para sayılır, parayı nakit olarak tutmanın avantajı olduğu kadar dezavantajı da vardır. Nakit para acil durumlarda, ihtiyaçlarda hemen kullanılabilir bu avantaj olarak görülse de, nakit paranın bir getiriye sahip olmaması bir dezavantajdır. Bu durumda bir fırsat maliyeti ortaya çıkmaktadır, yani kazanılabilecek olan ek bir kazancın kaçırılması söz konusudur.

Ödemelerin zamanında yapılması para idaresinde önemli hususlardan bir diğeridir. Faturalar, vergiler, borçlar zamanında ödenmelidir, yoksa gecikme cezalarıyla birlikte maliyeti daha da yükselecek kişi asıl borcun fazlasını ödemek zorunda kalacaktır. Ödemeleri aksatmanın ya da hiç ödememenin sonucu giderek ağırlaşacak kişinin kredi sicili de bozulacaktır. Borçlardan sürekli kaçabilmenin bir yolu olmadığı için, alacaklılar yasal yollarla kişinin varlığına el koyabilir ve bu durumun maliyeti daha yüksektir.

Para idaresinde diğer önemli bir husus kayıt tutmanın önemine değinecek olursak, kişi bütün nakit giriş ve çıkışlarını kayıt altına almalı, harcama ve gelir gruplarını belirleyerek net görebilmeyi sağlamalı ve finansal karar verirken yanlış ve hataların giderilmesi sağlanmalıdır.

2.2. Finansal Sistemi Anlamak

Finansal sistem fon fazlası bulunanlar ile fon ihtiyacı bulunanları bir araya getiren ve fon akışını sağlayan oluşumdur. Finansal sistemin bileşenleri; fon fazlası olanlar, fon ihtiyacı olanlar, finansal kurumlar, finansal piyasalar, finansal araçlar ve düzenleyici kurumlar

olarak belirlenmiştir. Tasarrufları yatırımcılara en verimli şekilde aktarmak finansal sistemin temel görevidir. Bu görevi yapmanın iki yolu bulunur;

İlk yol dolaylı finansman: Fon aktarımında finansman kurumların aracılık yaptığı yöntemidir.

İkinci yol doğrudan finansman: Fon aktarımında finans piyasalarının direk kullanılmasıdır.

Ticari bankalar finansal kurumların en önde gelen grubudur, başlıca işlevleri mevduat toplayarak bunu kredilere dönüştürmektir. Sigorta şirketleri de finansal kurumların önemli diğer bir grubudur, başlıca işlevi gelirlerini ve varlıklarını korumak isteyen tüketicilere hizmet sunmaktır. Tüketici istediği koruma karşısında şirketten poliçe satın alarak pirim öder. Böylelikle meydana gelebilecek zarar ve kayıpları güvenceye almış olur. Bu aracı kurumlar kullanılmadığı takdirde fon aktarımı doğrudan finansman şeklinde direk finansal piyasalar kullanılır. Özelliklerine göre çeşitli finansal piyasalar vardır.

Vadesine göre para ve sermaye olarak ayrılır. Para piyasasında kısa vadeli, yani bir yıldan kısa süreyle fon almak ya da vermek isteyenler bulunurken, sermaye piyasalarından uzun vadeli yani bir yıldan daha fazla fonlar el değiştirir.

İşlemin yapılış şekline göre spot ve vadeli işlemler piyasası olarak başka bir ayrıma da gidilebilir. Spot piyasalarda teslimat ve ödeme en geç iki gün içerisinde yapılırken, vadeli işlem piyasasında teslimat ve ödeme ileri bir tarihte yapılır.

En önemli finansal piyasalardan birisi döviz piyasasıdır. Bu piyasada paralar başka para birimiyle değiştirilir, değiştirme oranına döviz kuru adı verilir ve bu kur serbestse değişme oranı sürekli dalgalanır.

Finansal sistemin önemli fon bileşeni de, fon aktarımını sağlayan finansal araçlardır. Bu araçlar çok sayıda ve çeşitlidir, ancak temel olarak dört gruba ayırabiliriz:

1. Ortaklık sağlayan araçlar (örn. Hisse senedi)
2. Alacaklılık sağlayan araçlar (örn. tahvil)
3. Riskten korunma amaçlı araçlar (örn. Opsiyon)
4. Diğerleri

Sistemin sağlıklı ve düzenli işleyebilmesi için düzenleyici kurumlar mevcuttur. Tüm bileşenlerin kurallara uymasını sağlamak üzere gözetim ve denetim görevini yerine getirirler. Örneğin ülkemizde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ve Sermaye Piyasaları Kurulu (SPK) gibi kurumlar finansal sistemin düzenleyici kurumlarıdır.

Kısacası fon fazlası olanlar bir kazanç sağlamak üzere finansal sisteme fon arz ederler, fon talep edenler ise farklı ihtiyaçları için bunları kullanırlar. Birey ve aile tüketim amaçlı, şirketler yatırım amaçlı, devletler ise cari harcamalarını karşılamak ya da vadesi gelen borçlarını ödemek için bu sistemin içinde olurlar.

2.3. Finansal Planlar Yapmak

Plan yapmak geleceği düşünmek olarak en yalın şekilde tanımlanabilir. Plan kısa, orta ve uzun vadede yapılabilir ve bir harita gibi kişiye yol gösterir. Ancak planların kağıt üzerinde kalmasının kimseye faydası olmayacağı için uygulamaya geçirilmesi önemlidir.

Finansal planların bileşenleri ise;

- Bütçeleme ve vergi planlaması
- Likidite yönetimi
- Büyük tutarlı satın almalar (ev, araba gibi)
- Gelirin ve varlıkların korunması
- Yatırım
- Emeklilik ve miras planlaması

Finansal planların aşamaları ise;

- Hedef koymak
- Mevcut finansal durumun ortaya konması
- Hedeflere ulaşmak için seçeneklerin değerlendirilmesi
- En iyi seçeneğin tercih edilmesi
- Planın gözden geçirilmesi ve gerekiyorsa değiştirilmesi

Bu beş aşamaya kısaca değinecek olursak;

1. Finansal Hedefler Koymak:

Finansal hedeflerin gerçekçi olması ve ne zaman gerçekleştirilmesi gerektiğinin belirlenmesi en önemli önceliktir. Örneğin finansal bir hedef satın almak istenen bir ev ya da araba olabileceği gibi mevcut borcu kapatmakta olabilir.

2. Mevcut finansal durumun ortaya konulması:

Bunun için tıpkı şirketlerin yaptığı gibi bir bilanço oluşturmak esastır. Örnek bir kişisel bilanço Tablo 1'deki gibi yapılabilir.

Tablo 1: Kişisel Bilanço Şablonu

VARLIKLAR	YÜKÜMLÜLÜKLER VE NET DEĞER
Likit varlıklar (TL, döviz, vadesiz mevduat)	Kısa vadeli borçlar
Eşyalar	Uzun vadeli borçlar
Araba	Diğer yükümlülükler
Ev	
Finansal yatırımlar	Net değer = Varlıklar - Yükümlülükler
- Tahvil	
- Hisse senedi	
- Vadeli mevduat	
- Yatırım fonu	
- Diğer	

Kaynak: Kapoor vd. (2004), s.74

3. Hedeflere ulaşmak için seçeneklerin değerlendirilmesi:

Üçüncü adımda seçenekler ortaya konur. Örneğin, bir ev almak için tasarruf ederek para biriktirilebilir ya da kredi kullanılabilir. Tasarruf yoluna gidilirse yeterli birikimin oluşması için çok uzun süre gerekebilir. Kredi kullanırsa evin maliyeti daha fazla olacaktır.

4. En iyi seçeneğin tercih edilmesi ve uygulanması:

Bu aşamada alternatiflerinden birini seçerek uygulamaya başlanır.

5. Planın gözden geçirilmesi ve gerekiyorsa değiştirilmesi:

Bu aşama son aşamadır; plan izlenir ve aksayan yönler varsa düzeltilerek değiştirilir.

Ayrıca bütçeleme yapmak da, finansal planlamanın önemli bir parçasıdır. Bütçeler haftalık, aylık veya yıllık vadeler için yapılabilir. Bütçe hazırlanırken, gerçekçi bir şekilde nakit giriş ve çıkış beklentilerini, zamanları ile yazmak gerekir. Bunun yanı sıra beklenmedik nakit çıkışları içinde bir pay ayrılmalıdır. Bütçe sayesinde, olası nakit fazlalıkları ve eksiklikleri önceden tespit edilerek gerekli tedbir alınabilir. Örneğin, bir kişinin nakit ihtiyacı olaksa kredi için zamanında başvurabilir.

Emeklilik planlaması da finansal planlamanın diğer bir önemli parçasıdır. Emeklilik döneminin maddi olarak rahat geçirilebilmesi için, iyi bir planlama yapmak ve bunu mümkün olduğunca erken yapmak gerekir. İşe başlayan genç biri emekliliği çok uzun sür sonra geleceğini düşünebilir ancak zamanı kaçırmadan bir plan yapıp bunun için yatırım yapması kendisi için avantajlı olacaktır.

Finansal sistemde doğru ve iyi yapılan plan ve yatırımlar bir kimseye ek kazançlar sağlayabilir. Ancak bunu başarmak o kadar kolay değildir. Yatırımın bilinçli bir şekilde yapılması gerekir. Bu nedenle bireyin finansal bazı önemli kavramları bilmesi gerekir.

Bunların belli başlıları kısa bir açıklama ile birlikte aşağıda verilmiştir.

- **Paranın zaman değeri:** Gelecekte elde edilecek bir miktar paranın şimdiki değeri daha azdır. Örneğin, beş yıl sonra alınacak 100.000 TL'nin bugünkü değeri daha azdır. Ne kadar az olacağı ise, kullanılacak iskonto oranına bağlıdır.

- **Basit ve bileşik faiz:** Borç veren açısından faiz bir getiri, borç alan açısından maliyet anlamına gelir. Bileşik faizde, basit faizden farklı olarak anaparadan elde edilen faiz üzerinden de faiz yürütülür. Özellikle uzun vadede, bileşik faizle işleyen paranın getirisi basit faizin getirisinden çok daha yüksektir.

- **Risk ve getiri:** bir yatırımın riski ile getirisi doğru orantılıdır. Yani daha fazla kazanç için, daha fazla riske girmek gereklidir. Kredi riski, faiz riski, piyasa riski, likidite riski gibi çeşitli riskler vardır. Riski azaltmak için en iyi yol, çeşitlendirme yapmaktır, yani yatırımlar tek bir varlığa değil, birden farklı varlıklara yapılmalıdır. Böylelikle bir varlığın değerinde düşme olursa diğer varlığın değerindeki artışla zarar azaltılmış olur.

- **Etkin piyasalar hipotezi:** modern finans kurumlarının temel taşlarından biride etkin piyasalar hipotezidir. Bununla finansal varlıklarının fiyatlarının doğru olduğu ve finans piyasasında ortalamanın üzerinde kar elde etme olanağının bulunmadığı ifade edilmektedir. Oluşmuş tartışmalı bir önermedir.

- **Para:** Ödemelerde yasal olarak kabul gören herhangi bir şey para olarak kullanılabilir. Günümüzde en fazla kullanılan türü madeni, kağıt ve elektronik paradır. Paranın başlıca üç işlevi vardır. Bunlar;

1. Değişim aracı
2. Değer saklama aracı
3. Ölçü birimi

- **Enflasyon:** Mal ve hizmet fiyatlarının genel seviyesinin artması anlamına gelir. Enflasyon

paranın değerinin ve alım gücünün düşmesi anlamına gelir. Tablo 2'de finansal planın bileşenleri ile ilgili bazı örnek sorular görülmektedir (Madura, 2004)

Tablo 2: Finansal Planla İlgili Örnek Sorular

PLAN ÇEŞİDİ	ÖRNEK SORULAR
Bütçenin idaresi	Her ay ne kadar tasarruf etmeniz gerekir?
Likiditenin idaresi	Kredi kartlarınızı borç alma aracı olarak kullanmalı mısınız?
Finansman	Bir ev veya araba almak için ne kadar borç alabilirsiniz?
Varlıkların ve gelirin korunması	Ne tür sigortalara ihtiyacınız var?
Yatırım	Yatırım için ne kadar para ayırmalısınız?
Emeklilik ve Miras	Emekliliğiniz için ne kadar paraya ihtiyacınız var?

Kaynak: Madura (2004) s.8

2.4. İyi İletişim Kurabilmek

Finansal ürün ya da hizmet satın almak isteyen tüketici, profesyonel satıcılar ile karşı karşıya gelecektir. Bu nedenle yanlış yönlendirilmemek adına hem bilgi edinmeli hem de görüşme tekniklerini öğrenmeli ve geliştirmelidir. Finans piyasasında iyi alışverişin önemli bir kuralı da budur. Ayrıca, finansal kurum ile sorunlar yaşadığında, tüketici hakkını nasıl arayabileceğini bilmelidir. Sorunun çözümü için kimlerle ve nasıl iletişime geçileceği, sorunun ne şekilde aktarılacağı konuları önem taşımaktadır. Finansal sektör çok dinamik bir yapıya sahiptir. Sektörde sık aralıklarla ve hızla birçok değişiklikler yaşanmaktadır. Bu nedenle, finansal tüketicinin iletişim kanallarını sürekli açık tutması ve yeni gelişmelerden zamanında haberdar olması gerekir (Gökmen, 2012)

SONUÇ

Finansal okuryazarlık kavramı dünya genelinde yakın zamanda anlam kazanan çok başlıklı ve toplumun değişik kesimlerini içeren geniş bir çerçevesi bulunan bir kavramdır. Dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de giderek önem kazanan finansal okuryazarlık girişimcilik ve yenilikçilik ile doğrudan ilintili haldedir. Ülkenin kalkınmasına destek olacak girişimci ve yenilikçi fikirleri olan bireylerin düşüncelerini hayata geçirmeye çalışırken finansal konulardan uzak ve bu konularda kendine güvensiz oluşu en önemli sorunlardan biridir. Bu sorunun giderilmesi için finansal okuryazarlık düzeyinin artırılması için çaba sarf edilmesi ve toplumsal duyarlılık ve farkındalık oluşturulması gerekmektedir.

Ayrıca, finansal okuryazarlık; bireyin varlıkları ve tüketimi ile ilgili doğru finansal karar almasını sağlayarak yanlış yapma ve sıkıntı yaşama olasılığını da aza indirmektedir. Finansal okuryazarlık kavramı, bireyin finansal konularda bilgi sahibi olarak, doğru finansal davranışlar göstermelerini ve doğru finansal kararlar almalarını içermektedir. Finansal okuryazarlığın artmasıyla beraber, hem bireylerin ve ailelerin hem de finansal sistemin ve ekonominin fayda göstermesi beklenmektedir. Bazı uluslararası kurumlar ve ülkeler bu konunun öneminin farkına varmış olup, gerekli çalışmaları yapmaktadır.

Toplumsal açıdan değerlendirildiğinde, finansal konuda bilinçli bireylerin çoğalması toplumsal refahı da beraberinde getirecektir. Ancak bu şekilde topyekün kalkınmanın önü açılacaktır. Birey, devlet ve sivil toplum kuruluşları işbirliği ile finansal okuryazarlık konularında destekler sağlanarak topyekün kalkınma hedefine ulaşma konusunda büyük adımlar atılacaktır.

Kaynakça

- GÖKMEN H.** (2012) "Finansal Okuryazarlık" Hiperlink Yayınları, İstanbul
- Global Financial Education Program (2009) "Financial Literacy, Financial Education, Financial Capabilities: Are They Different? Financial Education Update Volume 3, Issue 2, s.1
- HİLGERT M. ve HOGART J.** (2002) "Financial Knowledge, Experience and Learning Preferences: Preliminary Results From A New Survey on Financial Literacy". Consumer Interests Annual
- İÇKE B.T.** (2017) "Finansal Okuryazarlık – Finansın Dilinden Anlıyor musunuz?", Beta Yayınları, İstanbul
- LAZAYERİ A.** (2012) "From Financial Literacy to Financial Capability: An Important Shift For Poverty Reduction" www.ruralfinance.org (15.2.2010)
- MADURA J.** (2004) "Personal Finance" Second Edition, Pearson-Addison Wesley, Boston
- ORTON L.** (2007) "Financial Literacy: Lessons From International Experience", CPRN Research Report (Canadian Policy Research Networks)
- OECD (2005) "Improving Financial Literacy: Analysis of Issues and Policies", OECD Publishing
- President's Advisory Council on Financial Capability (2012) "Creating Financially Capable Communities: A Resource Guide"
- REMUND D.L.** (2010) "Financial Literacy Explicated: The Case for A Cleared Definition in An Increasingly Complex Economy" Vol: 44, No.2
- REMUND D.L.** (2012) "Financial Literacy Explicated: The Case for A Cleared Definition in An Increasingly Complex Economy" Vol: 44, No.2
- Sohn S. et al. (2012) "Adolescents' Financial Literacy: The Role of Financial Sociali-

zation Agents, Financial Experiences, and Money Attitudes In Shaping Financial Literacy Among South Korean Youth" Journal of Adolescence

TURGUT H. (2006) "Parasal Zeka" Varlık Yayınları, İstanbul

İnternet Kaynakları:

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=OKURYAZAR (Erişim Tarihi 10.09.2019)

https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/framework-for-the-development-of-financial-literacy-baseline-surveys_5kmddpz7m9zq-en (Erişim Tarihi 10.09.2019)

<https://translate.google.com/translate?hl=tr&sl=en&u=https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/improvingfinancialliteracyanalysisofissuesandpolicies.htm&prev=search> Erişim Tarihi 10.09.2019)

<https://www.treasury.gov/resource-center/financial-education/Documents/Local%20Guide%20%20Creating%20Financially%20Capable%20Communities.pdf> (Erişim Tarihi : 10.09.2019)

Her Yol Roma'ya mı Çıkar?

Parçalanmadan Bütünleşmeye

Barış GÜRSOY¹
barsgursoy@gmail.com

Öz

Avrupalılar Roma İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar geçen sürede devamlı olarak kıtada ya da kıta dışında birbirleriyle savaşmışlardır. Kıtanın tek sorunu savaş da değildir. Salgın hastalıklar, göç hareketleri, ekonomik sorunlar, çevre felaketleri kıtayı yüzyıllarca sıkıntıya sokmuştur. Son büyük felaket olan İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ise Batı Avrupalılar bu sorunlarına nihai bir çözüm getirmek adına neredeyse 1500 yıllık bir parçalanmışlıktan sonra bütünleşmeye girişmişlerdir. Bunun yanında bütünleşme, dış politika ve güvenlik meselelerinden ayrı düşünülemez. Yüzyılların parçalanmışlığının ardından Avrupalılar "dışarıya" karşı ortak bir tutum alma ve birlik olma tavrını yakalamışlardır. Bütünleşme sürecinin hemen her aşamasında geçmişin birikimi, deneyimi, travmaları, övünçleri, korkuları kendini göstermektedir. Bu çalışma Roma İmparatorluğu'nun yok olmasından Avrupa Ekonomik Topluluklarını (AET) kuran Roma Antlaşması'na kadar bugünün bütünleşmesini mümkün kılan temel koşulların dış politika ve güvenlik perspektifi ile değerlendirme çabasıdır.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, Avrupa Birliği, Bütünleşme, Güvenlik

Do All Roads Lead to Rome? From Fragmentation to Integration

Abstract

From the dissolution of the Roman Empire, until the end of the Second World War, Europeans fought on the or outside the continent among each other. War is not the only problem of the continent. Europe suffered from diseases, migration, economic problems, environmental catastrophes for many centuries. Western Europeans attempt to find a final solution for these issues; after nearly 1500 years of fragmentation they initiated integration after the last great catastrophe of Second World War. Moreover, integration cannot be thought without foreign policy and security. After the centuries of fragmentation Europeans caught an attitude of being united and having a common manner towards to the "outside". Fears, traumas, prides, experiences and accumulation of past can be seen over almost all steps of the integration process. This study, tries to examine the basic conditions which allows the today's integration possible from the disappearance of Roman Empire to the Treaty of Rome that established European Economic Communities with the perspective of foreign policy and security.

Keywords: Foreign Policy, European Union, Integration, Security

---

¹ Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın İktisat Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, barsgursoy@gmail.com

GİRİŞ

Dış politika uluslararası ilişkilerde bağımsız bir aktör (genellikle bir devlet) tarafından yürütülen resmi dış ilişkilerin toplamıdır. Hill'e göre bağımsız aktör kalıbı AB gibi bir yapının da bu tanıma dâhil olmasını mümkün kılmaktadır. Dış ilişkiler, yürütülen mevcut pek çok uluslararası işlemin, devletlerin veya diğer unsurların yönetim mekanizmalarının tüm organlarından alınan çıktılarının dâhil edilmesinden ortaya çıkar. Dış politika ise, aktörlerin genellikle dünyanın geri kalan kısmıyla, her bir faaliyeti için resmi ilişkilere topyekûn olarak verilen isimdir. Bunun yanı sıra dış politikanın içinde "yabancı" (Latince dışarı anlamına gelen foris) unsuru vardır. Çünkü dünya tek ve türdeş birimlerden ziyade belirli topluluklara ayrılmaktadır. Bu toplulukların çeşitli alanlarda yabancılar (dışarıdakiler) ile başa çıkabilmeleri için bazı stratejiler geliştirmesi gerekmektedir (Hill, The Changing s. 3).

Devletler için ideoloji ulusal rollerin, imajların, politikaların, ahlaki inançların inşa edilmesinde entelektüel bir çerçeve sağlamaktadır (aktaran Fawn, 2004, ss. 6-7). Güvenlik ise bir ulusal kimliğin kurulmasında ya da yeniden kurulmasında rol oynar (Fawn, 2004, s. 12). Dış politika ortaya çıkardığı "iç" kavramından ayrı tutulamaz. İç topluluk veya devlet olmadan, dış politikanın da varlığından söz edilemez. Dış politika tek baskın bir değer ve bir kurallar dizisinin olduğu satranç oyununa benzetilemez (Hill, The Changing s. 37). Ayrıca dış politika dışarıdaki çevre ile ilişki kurulmasını sağlayan, dışarıdaki dünyanın algılarına dair kanıtlar toplayan, çıkarlar tarafından belirlenmiş amaçların gerçekleştirilmesi için bir araç işlevi görmektedir. Sosyolojik olarak ise topluluğun kendisini dış dünyaya karşı tanımlayan temel bir mekanizmadır (Kassianova, 2001, s. 821).

Proedrou'ya göre dış politikanın şekillenmesinde 3 faktör rol oynar:

1. Uluslararası sistemin baskısı: Küreselleşmeye rağmen coğrafya fırsatlar sunmaya devam etmektedir. Anarşiden dolayı devletler mümkün olan en üst düzeyde güvenlik ve refahları için ittifaklar kurmak zorundadırlar. Tek kutupluluktan aşama aşama çok kutupluluğa doğru evrim geçiren uluslararası sistemin doğası benzersiz şanslar ve kısıtlamalar yaratmaktadır.

2. Devlet ve toplumsal çıkarlar: Bir devletin dış politikasını anlayabilmek için açıkladığı temel çıkarlarına bakmalıyız. Bunun yanı sıra dış politikayı etkileyen toplumsal faktörleri anlamak da son derece önemlidir. Devlet içindeki potansiyel çıkar çatışmaları istikrarsız ve çelişen siyasi inisiyatifleri anlamamızı sağlar.

3. Kimlik siyaseti: Dış politikanın oluşmasında siyasi elitlerin ve halkın ideolojik arka planları bulunur. Ayrıca tarihi deneyimler ve geçmişten gelen siyasi bağlar da büyük önem taşır (Proedrou, 2010, s. 446).

Dış politika denince akla doğal olarak bu politikanın kurucu unsuru devlet gelmektedir. Devletin toplumsal bir kurum olarak tanımlanması tarihi, ekonomik, sosyolojik ve siyasi gelişimiyle ilgili tartışmalar bu çalışmanın konusu değildir. Ancak devleti dış politikadan, dış politikayı da devletten ayırabilmek mümkün görünmemektedir. Mehmet Ali Kılıçbay'ın "her an gördüğümüz gökyüzü kadar kuşatıcı bir olgu" (aktaran Kınlı, 2006, s. 22); Christopher Pearson'ın "emrettiği tıbbi koşullar altında yer alması gereken doğumumuzun zorunlu onayından, ölümümüzün zorunlu kaydına kadar daima bizimle olduğunu hissettiğimiz" (Pierson, 2000, s. 19) devlet hiç kuşku yoktur ki dış politikanın tüm zamanlarda en öncelikli aktörü olmuştur.

Dış politikanın devletlerin kurulmasında, kavramsal olarak tarihi ve sosyolojik oluşumunda çok önemli rol oynadığını söylebiliriz. Franz Oppenheimer ünlü "Devlet" isimli

yapıtında ilkel toplumlardan anayasal devlet modeline geçiş sürecini anlatırken şu ifadelere yer verir: “Devlet, oluşu sırasında tümüyle, varlığının ilk aşamasında ise özünde ve neredeyse tümüyle, zafer kazanmış bir insan grubunun, yendikleri üzerindeki egemenliğini bir düzene bağlamak ve kendini içten gelecek ayaklanmalarla dıştan gelecek saldırılara karşı güvenceye almak amacıyla, yendiği gruba zorla kabul ettirdiği bir toplumsal kurumdur” (Oppenheimer, 1997, s. 43). Dolayısıyla kendi sınırlarının dışındakiler ile olan çatışma ya da iş birliği durumları devletin kendini ortaya koyması anlamında oldukça belirleyici bir etkindir.

Wallerstein’ın da belirttiği gibi devletlerin sınırları vardır ve bu sınırlar yasa ilanı yoluyla veya başka devletler tarafından diplomatik olarak tanınmayla hukuken saptanmaktadır. Saptanan sınırlara ise genellikle itiraz gelmiştir; itirazlara cevap ise hakemlik veya zor (boyun eğme ya da eğdirme) yoluyla çözülmüştür (2006, s. 41). Bu noktada ise karışımıza savunma ve güvenlik çıkmaktadır. Dış politikanın öncelikli konusu ülke-ulus-devlet üçlüsünün savunulması olarak kendini göstermiştir.

Haliyle “dış politika” ve “güvenlik politikası” devletlerin hem oluşumları hem meşruiyetleri noktalarında hem de görev ve sorumlulukları anlamında son derece önemlidir. Özel mülkiyetin tarih sahnesine çıkışı, nüfus artışı, iş bölümü ve uzmanlaşma; fetihçi devlet ve tarım toplumu derken Avrupa’da Roma İmparatorluğu sonrası kendine özgü koşulların ortaya çıkardığı parçacıklı bir siyasal örgütlenme olan feodalizmin tecrübe edilmesi ile çok büyük bir siyasi birikim elde edilmiştir. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş süreçlerinde ise kapitalistleşmenin siyasal üst yapısını oluşturan ulus-devlet örgütlenmesi modern çağın popüler modeli olmuştur. 20 yüzyıl ise ulus devletin genel kabul gördüğü, her ne kadar kendi çelişkileriyle türlü prob-

lemleri ve çatışma ortamlarını beraberinde getirmiş olsa da siyasal, ekonomik ve sosyal sorunlara bir cevap kabul edildiği dönem olmuştur. Dil, din, kader, ortak tarih, ortak düşünman, ortak hedef, ortak kültür, ortak soy türdeşlikleri üzerine kurulu devletin sınırları, ulusun sınırları ile örtüşmesi istenmiştir (Erözden, 1998, s. 2). Ulus-devletin üzerine düşen görevlerden biri de bu türdeşliği ve türdeşliğin unsurları ile iç pazarı ve sermayesini dışarıya karşı korumak, gücü doğrultusunda geliştirmek üzerine kurgulanmış bir yapıdır. Haliyle benzer güdülere, alt-yapılara ve hedeflere sahip birimlerden oluşan “yarı anarşik” bir dünyada ulus-devletin dış politikası onun için “yaşamsal” bir öneme sahip olmaktadır. Böylece ulus-devlet yapısı altında devletle birlikte ulusal kimlik de bir referans nesne olacaktır. Dolayısıyla siyasal bir yapı anlamında ne olduğuna ilişkin tartışmalar bir yana AB için bir dış politikadan söz etmek ve AB’nin dış politikasını analiz etmek bazı sıkıntılara rağmen mümkün görünmektedir.

Avrupa’yı Kurmak

Avrupa bildiğimiz şeyleri tam olarak anımsatmaz ama sahip olduğumuz şeylerin çoğundan parçalar zaten almıştır, bu bir devlet de uluslararası bir kurum da olabilir. Hem bir oyuncudur hem de bir süreçtir; hükümetler arası ve federaldir, denetimsiz ya da mutlaklır. Kültürlerin etkileşim içinde olduğu ve gücün seyredildiği; sayısız siyasi, ekonomik, sosyal, kamusal ve özel oyuncu arasında dağıldığı bir yerdir. Avrupa hareket halindeki bir hedef ama tamamen de farklı bir şeydir (Tassinari, 2011, s. 31). Coğrafi olarak ise Avrupa, Asya’nın uzantısı bir yarımadadır. Braudel’in ifadesiyle “Asya’nın küçük bir burnu”dur. Bu haliyle doğuya doğru genişleyen uçsuz bucaksız bir kıtasal mekânla ve dünyanın yedi deniziyle bağlantılıdır (Braudel, 1996, s. 321). Bu iki niteliği bakımından jeopolitik kuramların en

ünlülerinden kara hâkimiyeti ve deniz hâkimiyetini doğrulayacak tarihi gerçekliklere sahiptir.

Orta Çağ Avrupası'nın siyasal yapısına baktığımızda ilk dikkat çeken unsurların feodal birimlerin siyasi rekabeti etrafında organize olmuş siyasi yapı, zümreler (aristokratlar, ruhban sınıfı ve diğerleri) etrafında kümelenen sosyal sınıflar; parçalanmışlık, güvensiz ortam, ticari hayatın durağanlaşması ve istikrarsızlık olduğu görülmektedir. Roma İmparatorluğu'nun merkezi otorite olarak sağladığı güvenlik, istikrar ve görece bütüncül ortamının ardından ortaya çıkan yapı bölünmüş ve parçacıklı bir politik yapıdır. Bu bölünmüş yapının belki de tek ortak paydası Katolik kilisesinin sağladığı birliktir ancak Reformatyon süreci bu birlikteliği de ortadan kaldırmıştır. Tam da bu noktada şu sorunun sorulması anlamlı görünmektedir. 21. yüzyılın bütünleşmiş Avrupa'sını bir nihai ürün olarak değerlendirecek olursak yüzyıllar boyu süregelen çatışmalarıyla birlikte bir Avrupa iç savaşları tarihinden söz etmek mümkündür. Peki, yüzyıllarca siyasi olarak bölünmüşlük gösteren Avrupa'yı bir araya gelme, ortak hareket etme, tek ses olma noktasına getiren; ortak bir dış politika üretme heyecanına sevk nedir?

Avrupa'daki ilk devasa ayrılma hareketi 9. yüzyılda Katoliklerin gözlerini Roma'ya, Ortodoksların ise İstanbul'a çevirmesiyle yaşanmıştır (Braudel, 1996, s. 322). 1054'te Papa ile Konstantinopol patriğinin karşılıklı birbirlerini aforoz etmeleriyle sembolize edilen ve Dördüncü Haçlı Seferi'nden sonra Konstantinopol'ün işgali (1204-1261) nedeniyle giderilmesi imkânsız hale gelen büyük bir bölünme yaratılmıştır (Jordan, 2010, s. 92). Katolik ve Ortodoks olarak yaşanan ilk sosyal ayrımın ardından ikinci büyük sosyal ayrım Kuzey-Güney ekseninde yaşanmış ve Katolik-Protestan ayrımı ortaya çıkmıştır.

Paul Kennedy, Roma'dan sonra merkezi bir otoritenin ortaya çıkmaması, imparatorluk

organizasyonunun kurulamaması ve dolayısıyla politik çeşitliliğin sebebini coğrafyaya bağlamaktadır. O'na göre Avrupa'da geniş düzlüklerin bulunmayışı imparatorluk kurmak için önemli bir eksikliktir. Atlı birliklerle kurulacak bir imparatorluğun egemenliğini kabul ettireceği ovalar bulunmamaktadır. Geniş ve bereketli akarsu bölgeleri yoktur. Avrupa kıtası vadilerdeki dağınık nüfus merkezlerini birbirinden ayıran sıradağlar ve geniş ormanlarıyla çok daha kesintilidir; iklimi de kuzeyden güneye ve batıdan doğuya doğru değişkenlik gösterir. Bu da "denetimi" zorlaştıran bir durum yaratır. Siyasi bölünmüşlük durumu, Roma İmparatorluğu sonrası kıtadaki güçlerin sınırlarını gösteren bir siyasi haritayı yamalı yorgana benzetir. Bu yorgan üzerindeki desenler bir yüzyıldan diğerine değişse de birlik sağlamış bir imparatorluğun varlığına işaret eden tek bir renk hiçbir zaman kullanılamamıştır (1998, s. 21). 20. yüzyıl Avrupası'nın ise tek renkli bir imparatorluk ya da ulus-devlet modeli altında olmasa da tekil bir örnek olarak AB'nin sınırlarını gösteren bir haritayı çizebilmiştir.

Avrupa'nın bölünmüşlüğü'nün ve türdeş olmayışının tablosunu gözler önüne seren çarpıcı bir metin olan 1785 tarihli "Siyasal Barometre" isimli broşüre göz atarak parçalanmışlığın imajlarda nasıl tezahür ettiğini görmek mümkündür. Avrupa'da ortak bir dış ve güvenlik politikasına giden yolun zorluğunu görmek bakımından anlamlıdır. Söz konusu çarpıcı broşür okuyuculara şöyle seslenmektedir:

Portekiz her şey için yalvarır,

İspanya her şeyi verir,

Napoli her şeye katlanır,

Parma her şeyle uzlaşır,

Venedik her şeye sessiz kalır,

Ceneviz her şeye güler geçer,

Sardinya her şeyi gözler,

İngiltere her şeye yardım eder,
Fransa her şeye karışır,
İsviçre her şeyi yorumlar,
Rusya herkesi korkutur,
Almanya her şeyi taklit eder,
İsveç her şeyi yâd eder,
Danimarka her şeyi katlanır,
Polonya her şeyi kaybeder,
Prusya her şeyi arapsaçına çevirir,
Osmanlı her şeye hayret eder,
Kutsal İmparatorluk her şeye inanır,
İmparator her şeye heves eder¹
Papa her şeye göz yumar,
Her şey birbirine karışır,
Ve böylece her şey dağılır,
Ve de, Tanrı yardımcımız olsun,
Yoksa Şeytan parsayı toplar (aktaran
Hof, 1995, ss. 87-88).

Efsaneler ve mitoloji de Avrupa'nın tanımlanmasının ne denli zor bir uğraş olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, Yunan mitolojisine göre Cadmos², Delfi kâhinine, kaçırılan kız kardeşi Europa'nın nerede olduğunu sorduğunda "O'nu bulamayacaksın!" cevabını almıştır (Tassinari, 2011, s. 39). Yurdusev'e göre uzunca bir süre coğrafi alan olarak Avrupa vardır ama Avrupalılar yoktur (1997, s. 32). Her ne kadar coğrafyanın ötesinde – özellikle Roma'nın Hristiyanlığı kabulü ile- anlamlar yüklenmiş olsa da Avrupa'nın toplumsal ve kültürel bir anlam ifade etmesi için modern dönemlerin gelmesi beklenmiştir.

¹ Burada Avusturya İmparatoru'ndan söz edilmektedir.

² Bugünkü Lübnan topraklarında kurulmuş antik Phoenicia prensidir. Ailesi tarafından Phoenicia sahillerinden Zeus tarafından kaçırılan kız kardeşini bulup geri getirmesi için görevlendirilir ancak başarılı olamaz.

Virgil³ destansı eseri The Aeneid'de Roma ulusunun kökenini şiirsel bir dille anlatmıştır. Efsaneye göre Romalılar, tarihlerini Küçük Asya'da Truvalıların çöküşüne kadar geri götürmüşlerdir. Doğu uygarlığının yükünü bir miras olarak kabul etmenin Batı'nın bir kaderi olduğu fikri, Roma'nın kökenlerini açıklayan efsanelerde merkezi anlamda önem taşıyan bir söylem olmuştur. Bu fikir, daha sonraları Batı'nın Doğu'ya karşı geliştireceği tutumları meşrulaştırmada kullanılacak en büyük dayanaklardan biri halini almıştır (Delanty, 2005, s. 33).

Orta Çağ'dan Rönesans ve

Reformasyon'a

Feodalizm deneyimi modern Avrupa'nın inşasında ve Avrupalıların zihin haritasında büyük yer tutmuştur. Braudel'in deyişiyle geniş mahreçlerden yoksun olan, geçimlik bir ekonomiye gerilemiş bulunan, "kuşatılmış veya daha doğrusu istila edilmiş bir kale" olan, karanlıkları ve hayatta kalabilmek için her gün mücadele etmek zorunda olan bir Avrupa'yı tasvir eder (1996, s. 328). Feodal Avrupa'nın iki önemli sosyal sınıfı siyasi otoriteyi temsil eden aristokrasi ve kilise örgütlenmesinin üyeleri olan ruhban sınıfıdır. Tarıma dayalı iktisadın ana üretim aracı olan toprağın sahibi aristokrasi aynı zamanda siyasi iktidarın da sahibidir ve egemenliğini ruhban sınıfıyla kurduğu ittifakla pekiştirmiştir. Bu ittifakın diğer tarafı olan ruhban sınıfı ise bazı özel hak ve ayrıcalıklara sahip olmuştur. Ancak bazı gelişmeler ile bu iki güçlü ve toplumsal düzeni belirleyen sınıfın arasına yeni bir sınıfın girişi, Avrupa tarihini geri dönülemez bir şekilde şekillenmiştir. Bu zamanla parlayacak olan

³ Publius Vergilius Maro antik Roma'da yaşamış bir şairdir ve Latin edebiyatı üzerine yaptığı çalışmalarıyla tanınır. Ayrıca, M.Ö. 29-19 yılları arasında yazdığı "the Aeneid" eserinde, Truvalı Aeneas'ın maceralı İtalya yolculuğunu epik bir dille anlatır. Bu eser basta Dante'nin İlhai Komedyası olmak üzere, Batı edebiyatının ilham veren eserlerden birisi olmuştur.

sınıf tüccarlardır. Tüccarlar zaman içerisinde güçlenerek üretim araçlarının kontrolünü elde ederek ve yeni bir toplumsal, siyasal ve ekonomik düzenin başlıca kurucu aktörleri olmuşlardır.

Bu yeni oluşan sınıfın önce iktisadi gücü ardından da siyasal gücü eline alarak yeni bir siyasal toplumsal yapı kurması kolay ve hızlı olmayacaktır. Neticede bin yıllık yerleşik bir yapı söz konusudur. Her ne kadar süreç içinde aristokrasi ve ruhbanların iktidara tutunması zorlaşmaya başlayacak olsa da sahip oldukları unvan ve ayrıcalıklardan direnç göstermeden vazgeçmeyecekleri için çatışma kaçınılmaz olmuştur. Egemenlerin nöbet değişiminde tüccar sınıfı çok önemli bir rol üstlenmiştir. Avrupa'daki rejimlerin çoğu pazar ekonomisiyle tanışarak karşılıklı bağımlığa dayalı bir ilişki içine girmiş; pazar ekonomisi için iç düzen ve (yabancılar söz konusu olduğunda bile) keyfiliğe dayanmayan bir yasal sistem kurmuşlardır (Kennedy, 1998, s. 23). Böylece rasyonel yönetim ve aklın Avrupalı hayatlar üzerindeki bugünlere kadar gelecek olan geleneği başlamıştır.

Her şeyden önce ticaret yapmak için güvenli ve istikrarlı bir ortama ihtiyaç duyulur. Roma sonrası Avrupa'nın en önemli özelliklerinden ikisi güvenlik sorunları ile istikrarsızlık ve bu iki unsura paralel olarak ticaretin zor ve maliyetli yapılışıdır. Ticari faaliyet tüccarın seyahatini ve malın nakliyesini gerektiren bir iştir. Üretim merkezinden pazara giden yolun güvenliğinin sağlanmış olması gerekir. Eğer tüccar ve malının güvenliği sağlanamıyorsa fazladan riskler alınıyor demektir. Bu riskleri en aza indirmek için paralı askerler, korumalar tutulması gerekir. Bu durum maliyetleri artırıcı; bir diğer ifadeyle kâr düşürücü etki yaratır. Ayrıca fiyat istikrarının olmaması, çok sayıda gümrükten geçme zorunluluğu bir tüccar için diğer kâr düşürücü unsurlardır. Dolayısıyla bir tüccarın öncelikle ihtiyacı pazara giden yolda malının ve canının güvenliğinin

garanti altında olması, daha geniş bir tüketici kitlesi ve fiyat istikrarıdır. Ancak Orta Çağ Avrupası'nın tüccara bu olanakları sağlayamamaktadır.

Rönesans'la beraber Tilly'nin ifadesiyle Avrupa devletlerinin anatomisinde kapsamlı değişiklikler yaşanmıştır. Uzun yüzyıllar boyunca feodal ilişkiler çerçevesinde karşılık hak ve sorumluluklar çerçevesinde organize olan siyasal yapı içinde savaşılar damgasını vurmuş şövalyeler, paralı askerler ve serüvenci korsanlar yerlerini sivil idarenin yönetimindeki düzenli ordulara ve polis teşkilatlanmasına bırakmıştır. Bu da güvenlik politikalarında bir dönüşümü doğal olarak beraberinde getirmiştir (Tilly, ss. 52-53).

Devletler tam zamanlı mesai yapan, asli meslekleri askerlik olan memurların idaresindeki daimî orduların oluşturulmasıyla büyük bir hırsla askere alma işlemi başlatmışlardır. Sınırların haritalarını çıkartılmış, sınırlara muhafızlar dikilmiş, sınırlardan geçen insanlar ve malları denetlenmeye başlanmıştır; sınırların doğal, değişmez hatta mukadder olduğu şeklinde bir mitoloji yaratılmıştır. Böylece içeridekiler ile dışarıdakiler arasındaki ayrım hukuken de kesin çizgilerle yapılmıştır. Nüfuslar üzerinde daha derin ve dolaysız denetim sistemleri kurulmuştur. Ulusal eğitim sistemleri, sanat, tarih ve dilde teklikler yaratılmıştır. Kültür mirasını sergilemek için müzelerin kurulması, iletişim ağları, ulusal bayraklar, semboller, marşlar, bayramlar, törenler ve gelenekler icat edilmiştir (Tilly, ss. 59-60). Ordu, polis ve istihbarat teşkilatları kurularak silahlı güç tekelleştirilmiştir. Bu noktada altı çizilmesi gereken durum devletlerin aralarındaki sermaye birikimi ve güç hiyerarşisi ilişkisinin şiddet ve zor kullanımı üzerinden değerlendirilmesidir. Wallerstein'a göre bu hiyerarşinin oluşmasını bir devletin sınırları içinde sermaye birikimi ile doğrudan bağlantılıdır (2006, s. 47).

Modern çağın devlet organizasyonu feodal Avrupa'dan ayıran niteliklerinin başında otoritenin merkezileşmiş olmasıdır. Bu merkezileşmeye yol açabilecek tek etken ise bir devletin ateşli silahlar teknolojisinin yardımı ile tüm rakiplerini ezebilecek ya da yıldırabilecek ileri bir hamle yapmasıdır. Böylece Kennedy'nin "barut imparatorlukları" adını verdiği yeni nesil devletler; veba salgının arkasından toparlanan, İtalyan Rönesans'ı ile serpilip gelişen ekonomik ve teknik ilerlemeler ile mümkün olabilmıştır (1998, ss. 23-24).

Tanilli'ye göre Orta Çağ ile modernite arasında basamak olan Rönesans'ın Avrupa'nın zihinsel haritasındaki en önemli katkısı bireyi ön plana çıkarmasıdır. Ferdin özgürleşmesi her alanda kendini göstermiştir. İnanç ve ahlakta serbestlik, kilisenin baskısına direnme ve giderek başkaldırmaya dönmesi, ferdin kurallarına saygı, tek kelimeyle "bireycilik" kendini Protestanlık hareketinde bulmuştur. Bu zihniyet dönüşümü ile bireyin hür duruma gelmesi giderek ulus-devlet düşüncesine katkıda bulunarak, "Birleşmiş Avrupa", "Kutsal Roma İmparatorluğu" rüyalarını bir kenara itmiştir (1979, s. 53). Avrupailik genel olarak, Kutsal Lig (Holy Leagues), Hristiyanlık İttifakı (Christendom), Avrupa Uyum (Concert of Europe) ve Avrupa Birliğı gibi politik birlik nosyonlarıyla belirlenmeye başlamıştır (Delanty, 2005, s. 14).

Avrupa fikri 15. ve 16. yüzyılların bir ürünüdür, zira bu yüzyıllarda Avrupa fikri, Hristiyan dünyası fikrinin birleştirici bir söylem olarak düşüğe geçtiğı bir dönemde sekülerleştirilmiş bir versiyonu olarak ortaya çıkmıştır (Delanty, 2005, s. 93). Böylece ilk kez 800 yılının Noel'inde Kutsal Roma İmparatoru olarak Papa III. Leo'nun taç giydirdiğı Charlemagne'nin⁴ taç töreninde kullanılan "Avrupa" kavramının zaman içerisinde sahip olduğı

siyasal anlam güçlenmiştir (Özgöker ve Musaoglu, 2011, s. 47).

Rönesans'ı takip eden Reformasyon'u sadece birey-tanrı ilişkisinin yeniden kurgulanması; Katolik kilisesinin uygulamalarına bir başkaldırı, hür iradenin ve bireyciliğın cemaatçiliğın önüne geçmesi şekilde değerlendirmek yerinde fakat eksiktir. Tüccar sınıfı ile sanayileşme ve kapitalizm ilişkisine Reformasyon'un neler kattığı sorusuna yanıt öncelikle Max Weber'den gelir (Weber, 2001, ss. 13-39). Weber, toplumların dönüşümdeki motor gücün fikirler olduğı ana tezinden hareketle, Protestan fikirlerin Avrupa'da kapitalist topluma geçişi sağlayan bir dönüşüm aracı olduğunu vurgulamıştır.⁵ Weber'e göre Protestan doktrinine göre az harcama, çok çalışma, lüks tüketimden kaçınma – hatta cimrilik – sermaye birikiminin oluşmasına büyük katkılar sağlamıştır. İnançlı ve iyi bir Protestan çok çalışmalı ve az harcamalıdır. Böylece sanayi devrimine sıra geldiğinde tasarrufları sayesinde fabrikasını kurabilmiş, hammaddesini ve lüzumlu makinelerini alabilmiş, emek giderlerini karşılayabilecek birikime sahip olabilmıştır.

Avrupa'da Düzen Arayışı

Günümüz ulus-devletlerinin ve uluslararası ilişkilerin yürütölüş biçiminde bir dönüm noktası olan Westphalia Barış Antlaşması'nın (1648) üzerinde durmak, devletlerin dış politika pratiklerini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Westphalia Barışı devletler arası ilişkileri düzenleyen en önemli referanslardan biri olmuştur. 30 yıl süren bu din temalı kıtasal güç mücadelesi Avrupa'daki hemen her egemeni ilgilendirmiştir. 1648'de kilise çanlarının

⁴ Charlemagne "Avrupa'nın Babası" (Pater Europea) unvanını alacaktır.

⁵ Örneğın Kalvenizm (Weber, 2011, ss. 56-80) dünyevi başarı için zorunlu olan kaba kuvvet ve kendine güven gibi nitelikleri ahlaki olarak teşvik etmektedir. Ayrıca Protestanlık ölüm sonrası dünya için çalışma şeklindeki eski çilecilik idealini yıkarak yerine her insanın bu dünyada kendi üzerine düşen görevi inançla yerine getirmesi anlayışını koymuştur (Preserved, 2009, ss. 258-259).

çalınarak barışın ilan edilmesi, Protestanlara ve Fransızlara ayrıcalıklar tanınması Papa'nın hoşuna gitmemiştir. Papa X. Innocentius, Zelus domus Dei'sinde⁶ antlaşmayı "hüküm-süz, boş, geçersiz, günahkâr, haksız, lanetli, melun, budalaca ve her zaman için tüm anlam-lardan yoksun" olarak tanımlamıştır. Bu öfke-nin gerisinde ise kıtada artık mezhepsel bir bütünlükten söz edilemez olduğu gerçeği yatmaktadır. Westphalia'dan sonra artık Hıris-tiyanlıktan söz etmeye dayanamayanlar onun yerine "Avrupa"dan söz etmeye başlamışlar-dır (Davies, 2006, s. 613). Papalık karşısında mutlak monarşilerin güç kazanması, bir başka deyişle ilahi otoritenin yerine dünyevi otorite-nin güçlenmesi; ya da siyasal alanda seküle-rizmin ayak seslerinin duyulması bakımından büyük önem taşımıştır.

Yaşanan gelişmelerin Avrupalıların dış politika yapımı ve uygulamasındaki şekil ve içerik esaslarına olan etkisi bir hayli derin ol-muştur. Antlaşma dünyanın özerk ve bağımsız devletlerden oluştuğunu ve her devletin sınırları belirli olan topraklardaki iç işleri üzerinde egemen olduğunu kabul etmiştir. Ayrıca her devletin diğer devletlerle eşit olduğu kabul edilmiştir. Bu durumun doğal neticesi ise dev-letlerin kendilerinin üzerinde bir otoritenin olmadığı anlayışıdır.

1648'de varılan antlaşmayla egemenlik-ler ilk defa resmi olarak uluslararası hukuk kapsamında tanınmıştır. Bu barış Hristiyanlı-ğın çeşitli kolları arasındaki uzlaştırılamayacak farklılıkları tanımış ve kendi alanlarında dini kurumları resmileştirmek için bölgesel hü-kümranları egemen otorite olarak ilan etmekle birlikte, diğer ülkelerin de bundan böyle her ülkenin kendi iç meselesi sayılacak konulara müdahale etme hakkını kısıtlamıştır (Rifkin, 2010, s. 178). Antlaşma aynı zamanda iktisadi

unsurlar da taşımaktadır. Scheldt⁷ ağzının Hollanda topraklarına katılmasıyla denizaşırı trafiğin Anvers⁸ tarafından denetlenmesini ve İspanya Hollanda'sında Hollanda Cumhuriye-ti'nin ticari avantaj ele geçirmesi onaylanmış-tır. Ayrıca bu süreçte 19. ve 20 yüzyıllarda ikisi dünya savaşı olmak üzere 3 savaşa konu ola-cak Alsace bölgesi Fransa'ya dâhil etmiştir (Caşın, Özgöker ve Çolak, 2007, s. 151).

Avrupa tarihinin en kaotik dönemlerin-den birisini sonlandıran 1648 tarihi çağdaş uluslararası sistemin ortaya çıkış noktası ola-rak görülmüştür. Egemen ve eşit birimlerin birlikte yaşama iradesini ortaya koymasıyla feodalite ve zümre devleti dönemleri yerlerini mutlak monarşilere ve mutlak egemenlere bırakmıştır. Bu dönemi daha sonra AB bütün-leşmesine gidecek olan siyasal ve ekonomik yapının inşasındaki önemli dönüşümlerden biri olarak değerlendirmek mümkündür. Dini otoritenin yerini alacak yeni mutlak "egemen-ler" yine birbirleriyle yapacakları seküler an-laşmalar ve yine seküler norm inşalarıyla yeni bir Avrupa kurgusu yaratmışlardır. Ancak bu organizasyon ilişkileri düzenleyici unsurlar taşımakla birlikte rekabeti ve çatışmayı da beraberinde getirmiştir.

Westphalia Barışı ve Utrecht Antlaşması ile Napolyon Savaşları'nın ardından oluşturu-lan Viyana düzenlemeleri aynı dili konuşan diplomatik bir gelenek üretmeye başlasa da özellikle kapitalistleşme sürecinin rekabetçi yapısı Avrupalı egemenleri durdurabilecek nitelikten uzaktır. Aynı diplomasi dilini kul-lanmanın ya da egemenler arası akrabalık bağ-larının sistem karşısında istikrar ve barışı sağ-layamayacağı felaketlerle sonuçlanacak acı tecrübelerle öğrenilmiştir.

⁶ Zelo Domus Dei olarak da bilinen Westphalia Barışı'nı son derece ağır bir şekilde eleştiren Papalık bildirisi-dir.

⁷ Scheldt, Avrupa'nın ikinci büyük ırmağı olup Belçi-ka'nın kuzeyinde Hollanda sınırında denize dökülme-kte-dir.

⁸ Fransızların Anvers, Flamanların ise Antwerpen adını verdikleri Belçika sınırları içinde bulunan şehir.

İngiliz Kralı 7. Edward yalnız Keiser Wilhelm'in değil, karısının kız kardeşi İmparatoriçe Marie vasıtasıyla Çar 2. Nikola'nın da amcasıydı. Kendi yeğeni Alix, Çariçe; kızı Maud Norveç Kraliçesiydi; bir başka yeğen, Ena, İspanya Kraliçesiydi; bir üçüncü yeğen Marie, yakında Romanya Kraliçesi olacaktı. Karısının Danimarkalı ailesi Danimarka tahtına oturmaktan başka, Rus Çarının ailesinin de ailesiydi ve Yunanistan ile Norveç'e kralar vermişti... Öteki akrabaları (ise) Avrupa saraylarına dağılmışlardı (aktaran Gerger, 1980, s. 28).

Yukarıda söz edilen bağlara rağmen sistemin politik ve ekonomik dinamikleri Birinci Dünya Savaşı'nın yaşanmasına engel olamamıştır. Dolayısıyla sistem siyasal ya da sosyal olarak ne kadar düzenlenirse düzenlensin, diplomatik dil ne kadar ortak anlayış çerçevesinde gelişirse gelişsin, akrabalık ilişkileri ne kadar karmaşık ama doğrudan olursa olsun özlemi duyulan ebedi barış ve istikrar için İkinci Dünya Savaşı ve ardından yaşanan gelişmelerin yaşanması beklenmiştir.

Avrupalı egemenlerin birbirleri ile ortak normlar üzerinden diplomatik kurallara bağlı antlaşmalar çerçevesinde geliştirdikleri kıta içi uluslararası ilişkiler yapma biçiminin Westphalia ve Uthrech Antlaşmaları'nda ilk kez olarak görülmüştür. Ancak daha sonraki yıllarda Fransız Devrimi ve devrimin idealleri, Napolyon Savaşları, mutlak monarşiler ve imparatorluk tipi örgütlenmeler için Avrupa'da yeniden sıkıntılı bir sürecin başlamasına sebep olmuştur. Napolyon'un simgelediği Avrupa radikalizmi tutuculuk (muhafazakârlık) karşısında yenilgiye uğrayınca ilişkilerde ve sistemin işleyişinde gücü sınırlayacak normları yeniden oluşturmak gerekmiştir (Gerger, 1980, s. 26).

Bu zaruret Viyana Kongresi'ni (1815) ve Avrupa Ahengini ortaya çıkarmıştır. Muhafa-

zakâr Avrupa'nın devrimci Avrupa'yı sindirmek üzere kurmaya çalıştığı yeni düzenin temelinde ODGP'nin de temel unsurlarından biri olan "danışma" nosyonunu yer almaktadır. Bu durum Avrupalıların çözüm bekleyen meselelerde "danışma" yolunu kullanmak konusunda vardıkları uzlaşmayı ilk kez Tek Senet'te görmediğimizin kanıtıdır. 20 Kasım 1815'te imzalanan İkinci Paris Antlaşması'nın Dördüncü Maddesi'nde "Yüksek Akit Taraflar, belli zamanlarda büyük ortak çıkarları ile ilgili meselelerin halli ve ... Avrupa barışının devamı için, her biri en sağlam sayılacak tedbirlerin tetkikine tahsis edilecek toplantılar yapmak hususunda" anlaşmışlardır ve anlaştıkları üzere Aix-la-Chapelle, Troppau, Leibach ve Verona Kongreleri icra edilmiş, söz konusu düzenlemeler doğrultusunda, ortak hassasiyete mahzar olan İspanya, Piemonte ve Napoli'deki devrimci girişimler bastırılmıştır (Gerger, 1980, s. 27). Benzer şekilde Viyana Sözleşmesi'nin Altıncı Maddesi'nde "Bu akte taraf olan yüce erkler, belirli aralıklarla ortak ve önemli mevzuların ele alınması ve bu dönemlerin her biri dâhilinde ulusların huzurunu ve refahını en çok geliştirmeye ve Avrupa Barışının sürekli kılınmasına yönelik olarak baş vurulacak tedbirlerin kararlaştırılması amacıyla bir araya gelme hususunda mutabıktırlar" denilmektedir (Caşın, Özgöker ve Çolak, 2007, s. 193).

Viyana düzenlemeleri siyasi neticeleri bir kenara, insanlık tarihi için son derece önemli bir gelişmeyi getirmiştir. Çıkış noktası Fransız Devrimi'nin yol açtığı hareketlenmeleri bastırmak olmakla beraber Viyana'da toplanan diplomat ve egemenlerin devrimden bir şekilde etkilendiğini görmek şaşırtıcıdır. "Uygar" dünya için yüz karası bir faaliyet olan esir ticaretinin yasaklanması şüphesiz Fransız Devrimi'nden etkilenildiğinin açık göstergesidir (Armaoğlu, 1997, s. 78) Ancak siyasal sonuçlarına bakıldığında durum "uygar" dünya için pek de iç açıcı değildir. Fransız tarihçi A. De-

bidour'ua göre "1815'in diplomatları, Avrupa'yı en kötü kanunlarla donatmak için bir yıllarını verdiler. Bu fenalıkları tamir etmek için de bir yüzyıl gerekecektir" (aktaran Armaoğlu, 1997, s. 78).

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Paris'te toplanan Avrupalı ve Amerika Birleşik Devletleri'nden (ABD) diplomatlar yeniden bir Avrupa düzeni kurmaya çalışmışlar ve Versay düzenlemelerini tasarlamışlardır. Bu tasarım için Harold Nicolson şunları dile getirmiştir: "Biz Paris'e yeni düzenin kurulacağı inancıyla geldik; ayrılırken gördük ki, yeni düzen eski düzeni kirletmekten başka bir şey yapmamıştır" (Kissenger, 1998, s. 229). Avrupa'da güvenlik, istikrar ve refah ortamı için Viyana'dan sonra Paris (Versay) düzenlemeleri de sonuçsuz kalmıştır. Versay düzenlemelerinin ana temaları olan "ortak güvenlik", Wilson idealizmi, Almanya'nın zayıf tutulması gibi ana başlıkların yürümeyeceğinin, galip tarafta yer alan Fransa farkında görünmektedir. Almanya'nın vurulduğu zincirlerden kurtulması halinde tarihin tekrerrür etme ihtimalini Fransa aklından çıkarmamıştır. Bir Fransız general olan Ferdinand Foch, Versay Antlaşması hakkında şöyle söylemiştir: "Bu bir barış değildir, olsa olsa yirmi yıllık bir ateşkestir" (Kissenger, 1998, s. 235). Tarih generali haklı çıkartmıştır.

Karşılıklı anlayışa ve sorunlar karşısında görüşme ve danışma usullerinin uygulanması, Pinnow'un "işbaşına geldiğinde de gittiğinde de dünyanın manzarasını değiştiren adam" (aktaran Armaoğlu, 1997, s. 301) olarak tanımladığı bir Alman'ın uygulamaya soktuğu politikalarıyla yerle bir olmuştur. Kıtanın huzur ve istikrarı için meşru egemenlerin birbirleriyle danuşmaları ve diplomasinin popülerleşmesini rafa kaldırarak bunun yerine uluslararası ilişkilerde "güç" faktörüne önceliği verecek olan devlet adamı-asker-diplomat Otto von Bismarck'tır. Kendi ifadesiyle "eğer çekiç olmak için bir şey yapmazsak örs haline geliriz" diyerek, çevresine "kan ve kılıç" politikası uygula-

yarak "korku"yu körüklemiştir. 1815'in ünlü diplomatı ve Viyana düzenlemelerinin mimarı Metternich'in kurallarını görmezden gelmiştir. Bu kurallara göre, istikrarın sağlanması için Avrupa devletlerinin meşru egemenleri ve onların tahtları korunacak, ulusal ve liberal hareketler bastırılacak ve hepsinden önemlisi devletler arasındaki ilişkiler aynı kafa yapısına sahip olan yöneticiler arasında uzlaşma ile yürütülecektir. Kissenger'a göre Bismarck (Napoleon ile birlikte) politikasını devletler arası ilişkilerin kaba kuvvetle çözülmesi ve kuvvetlinin galip gelmesi anlamına gelen Realpolitik'e dayandırmıştır (Kissenger, 1998, s. 90). Bismarck'tan tam bir yüzyıl sonra siyaset sahnesine girecek olan bir başka şansölye ise Brandt olacaktır ve Avrupa'da özellikle Doğu Bloğuna dâhil devletlerle ilişkilere yeni bir alternatif bir bakış ve söylem getirecektir.

Kapitalizmin Ayak Sesleri: Burjuvazi'nin Yükselişi ve Ulus-Devletler Avrupa'sı

Avrupa'nın Orta Çağ'ın baskıcı ve tutucu zihin yapısını üzerinden atmaya başlaması kıtada yeni bir sürecin başladığının işaretiydi. Göreceli bir güvenlik ortamının güçlenen egemenler tarafından sağlanması ile ticari hayatın canlanması ve bilimsel devrimin sağladığı teknik imkânların bunu desteklemeye başlaması Avrupa'nın kaderini ve dolayısı ile dünyanın tarihini büyük ölçüde değiştirecek bir toplumsal-siyasal-ekonomik bir evrim sürecini doğurmuştur. Bu evrim sürecinin başrol oyuncusu ise "burjuva" sınıfı ve onun dünyayı örgütleyiş ve algılayış biçimi olmuştur. Dolayısıyla yükselen burjuva sınıfının dış politikaya ilişkin tercihleri ve anlayışı bu noktada son derece önemlidir.

AB'ye doğru dönüşen modern Avrupa'nın tarihi aslında burjuvalaşma ve ulus-devletleşmenin iktisadi ve siyasi tarihidir. Elbette emek sınıfının sermaye karşısında verdiği mücadele (Thompson, 2004, ss. 847-887) ve

bu mücadelenin AB'nin oluşumuna katkısı tarih önünde hak ettiği saygınlığı kazanmıştır. Avrupa'nın 15. yüzyılla beraber ekonomisinin canlanması, girişimci bir tüccar sınıfının ortaya çıkması yeni bir dönemin ipuçlarını vermiştir. Modern kapitalist döneme kadar ise bir geçiş dönemi ve onun doğal sancıları yaşanmıştır.

Modern çağın en önemli siyasal gelişmesi ulus-devlettir (Heaton, s. 201). 1562 ile 1648 yılları arasında kıtanın çoğunu perişan eden mezhep çatışmalarının ardından giderek kendini duyuran güvenli bir dünya kurma ihtiyacı ulus-devletin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Pagden, 2010, s. 21). Reform çağı Hristiyan birliğini bölerken aynı zamanda Orta Çağ'ın evrenselciliği yitirilmiş ve Kutsal Roma – Germen İmparatorluğu yüzlerce devletçik üzerindeki denetimini kaybetmiştir. Bir daha da bu denetimi sağlayamamıştır. Otorite merkezileşecek, burjuva sınıfı önce iktisadi gücü ardından da siyasal gücü elde ederek kendi siyasal-ekonomik-sosyal yapılarını kurmuştur. Bu kurgu ilk olarak Avrupa'da ortaya çıkmıştır. AB organizasyonu bazı yönleriyle burjuva sınıfının siyasal örgütlenme tercihi olan ulus-devlet yapısının eseri ya da kararıdır. Bu birlik, ulusal sınırların ve ulusal pazarların yetmediği, sömürgeciliğin ise aşıldığı 20. yüzyıla Avrupa burjuvazisinin verdiği bir cevaptır. Ulus-devletler ise Rönesans sonrası canlanan ticaret hayatının başrol oyuncusu olan tüccar sınıfının zamanla burjuvaziye dönüşmesinin ve onun iktisadi politik iktidarının gereksinimleri neticesidir.

Mülkiyetin ve ticari faaliyetlerin içeride ve dışarıya karşı güvenliğinin askeri araçlarla sağlandığı; önceden tahmin edilebilir ekonomik göstergelerle desteklenen, ulusal bir pazar sağlanan yapıyı ulus-devlet modeliyle elde edebilmiştir. Bu nedenle Avrupa'da burjuvazinin ve ulus-devletin evrimini incelemek AB'nin dış dünyaya bakışının anlaşılmasında büyük önem taşımaktadır. Çünkü 18. yüzyıla kadar yerel otoritelerin hala güçlü olduğu,

parçalanmış yapının ulus-devletler etrafında örgütlenmesinin ardından AB'nin dünya siyasi tarihine adım atması incelenmeye değer bir tarihsel süreçtir. Bu yolla, Avrupalıların güvenlik ve dış politika ile refah ve sermaye birikimi arasındaki ilişkiyi anlayabilmenin önünü açılmaktadır. Ticaret ancak güvenliğin sağlandığı bir ortamda yürütülebilir. AB'nin dış politikasının da temelinde üyelerinin öncelikle ekonomik refah düzeylerinin korunması ve geliştirilmesi amacı yatmaktadır.

Fransız Devrimi, sanayi devrimi, Aydınlanma, anayasacılık gibi modern çağı üreten hareketler hassasiyetlerin çapını genişletmiştir. Antik zamanlarda hayat yerel mekân ve zamanlarda yaşanırken, her türlü hassasiyet de aynı şekilde yerel ölçekteydi. İnsanın hayatı ve güvenliği evinin civarı kadar bir bölgede tehdit altındaydı. İnsanı çevreleyen vahşi doğanın, birbirleriyle savaşan lordlar ve salgın hastalıkların etkisi nadiren bulunduğu bölgenin ötesine geçiyordu. Bu nedenle güvenlik duygusunu sağlamak için ihtiyaç duyulan siyasi kurumlar da yerel ve bölgeseldi. Örneğin feodaliteyi ele alacak olursak karşılıklı hak ve ödevlere dayalı rastlantısal bir sistem ya da bir lüks değil bir tür savunma refleksidir. Bir yükselti üzerine kurulan tahkimli şato, yakınında yer alan ve koruma altında bulunan köy veya köyleri bütün olarak düşündüğümüzde karşımıza bir savunma aracı ve yöntemi çıkmaktadır (Braudel, 1996, s. 329). Modern çağ güvenlik konusunu yerel ölçekten çıkardığında daha geniş bir güvenlik sağlayıcıya olan ihtiyaç ulus-devleti gündeme getirmiştir. Ancak ulus-devletlerin küresel ölçekte sınır aşan sorunlarla mücadele için kurgulanmadığı unutulmamalıdır. Mülkiyetin korunması ve toprakların savunması için tasarlanmış bir yapıdır ve dışlayıcı bir niteliğe sahiptir. Hiçbir zaman küresel riskleri ve tehditleri yönetecek araçlar olarak düşünülmemişlerdir (Rifkin, 2010, s. 286).

Avrupa'nın şekillenmesinde hayati önem taşıyan şey merkezin güçlü bir siyasi ve

ekonomik kontrol sistemi kurmak için çevreye ve yarı-çevreye nüfuz etme sürecidir (Delanty, 2005, s.73). Merkezileşme ile gücün belirli el-lerde toplanması, Avrupa devletler sisteminde yeni rekabet alanlarının yaratılması anlamına gelecektir. Çünkü askeri araçlara, ekonomik güce ve siyasi iradeye sahip olan merkezler birbirleri ile rekabet halinde çeşitli politik varlıklar olduklarından hiçbirisi tek başına kıta üzerinde egemenlik kurmayı sağlayacak atılımı gerçekleştirecek durumda değillerdir (Kennedy, 1998, s. 25). Bu rekabet kıtayı, kendisiyle beraber diğer dünya devletlerini de girdabına alan yıkıcı savaşlara götürmüştür.

Dönüşümün derinden etkilediği bir diğer toplumsal tabaka ise geniş yığınların oluşturduğu serfler olacaktır. Yeni sisteme göre tek bir efendiye boyun eğilen serfliğin yerine, emeğin hükümet tarafından konulan yeni ve ayrıntılı kurallarla düzenlendiği sistem gelmiştir. Bu kurallar da burjuvazinin bakışını yansıtan, dolayısıyla onun çıkarları koruyan kurallardır (Smith, 2009, s. 95). Kapitalizm burjuva sınıfının iktidarını işaret ederken, diğer yandan da anti-tezi bir sosyal sınıf yaratmaktaydı ki bu iki sınıfın çatışan çıkarları büyük bir mücadelenin de habercisi niteliğindeydi. Bu mücadele AB'nin en önemli değerlerinden olan demokrasi, insan hakları, azınlık hakları, temel hak ve özgürlükler gibi anlayışlarının; normatif-yumuşak güç unsurlarının bugünkü haline gelmesinde çok önemli bir yer tutacaktır.

19. yüzyıl Avrupa devletler sistemindeki birimlerin kapitalistleşme süreçlerini tamamlayıp emperyalist aşamaya geçtikleri bir dönemdir. Bu emperyalist aşamaya erken ya da geç adım atmak ise 20. yüzyılın ilk yarısının siyasi olaylarının örgüsünü hazırlamıştır. Bu zorlu sürecin üzerine son noktayı koyan kıtanın başrolünü oynadığı iki büyük dünya savaşının acı hatıraları olmuştur. Nedenleri üzerinde çok farklı bakış açıları üretmek mümkün ise de sonucu üzerinde fazla tartışmaya gerek

yoktur: felaket, yıkım, katlanılması güç acılar ve zihinlere kazınan büyük korku ve endişeler.

“Peki, ulus-devlet milyonlarca yeni serbest kalmış bireyi, özerkliklerinin ve özgürlüklerinin bir kısmını devlete vermeye nasıl ikna etti?” Verilecek cevap ortak bir geçmiş üzerine çok güçlü bir hikâye yaratmakta gizlidir. Bu hikâye insanların hayal gücünü ele geçirecek, onları aynı kimliği paylaştıklarına ve ortak bir kadere sahip olduklarına inandırabilecek kadar ikna edici olmalıdır. Bunun yanı sıra sadece geçmiş değil geleceğe ilişkin de yeterince ikna edici bir ortak hedef (ütopya) sunmalıdır (Rifkin, 2010, ss. 178-179).

Parçalanmışlıktan Bütünleşmeye: Birliği Kurmak

Avrupa'nın Roma İmparatorluğu'ndan sonraki siyasi tarihine bakıldığında siyasi, sosyal ve ekonomik olarak parçalanmış olduğunu; bunun savaşlara sebep olduğunu, savaşların da kıtayı, kıtanın insan gücünü ve enerjisini harap ettiğini görürüz. Delanty'e göre Avrupa'nın tarihi sadece birleşme fikirlerinin tarihi değil, aynı zamanda hem içsel hem de dışsal anlamda bölünme ve sınırlarla ayrılmanın da tarihidir (2005, s. 4). Zaten parçalanmış bir yapı ortada dururken bir de rekabetin ve ideolojik tercihlerin ortaya koyduğu saldırgan eğilimler; karşılıklı birbirine güvenmeme hali; savaş olasılığı; elinde olanı da kaybetme riskinin reçetesi temel siyasal, sosyal ve ekonomik prensipler üzerine inşa edilecek bütüncül bir yapı olarak ifadesini bulmuştur. Avrupalılar bu yıkıcı savaşların hangi sebeplerden çıktığını bildikleri gibi, deneyimleri sayesinde tekrarlanmaması için neler yapılması gerektiğinin de farkındadırlar. Birinci Dünya Savaşı Balkanlardaki bir olay ile başlamıştır. Ancak yine Balkanlarda ortaya çıkan bir durum aynı şekilde 90'larda kıtanın birbirine girmesine neden olmamıştır. Kıtayı birleştirme girişimlerinin her ana bölünme döneminin ardından

tezahür etmesi Avrupa tarihinin bir gerçeği olmuştur (Delanty, 2005, s. 9).

AET'nin kuruluşuna kadar Avrupa'nın karakter özelliğinin bütünleşmeden ziyade parçalanma, bölünme ve ayrışma olmuş. Güç dengesi üzerine kurulu, rekabetçi, saldırgan bir sistemin oyuncularları olan Avrupalılar için tüm bu çelişkiler bir kenara koyulacak olursa, sanat ve fikir hayatında ciddi anlamda bir uyumdan söz etmek mümkündür. Braudel'e göre Avrupa, dünyanın geri kalanına nazaran oldukça tutarlı bir kültürel alan meydana getirebilmiştir. Hatta herhangi bir kültür ögesi kendi mekânı içinde başarılı olup sınırlarını aşarak "Avrupalı" olmaktan çıkarak dünyalı hale gelebilir (Braudel, 1996, s. 408).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa, ihtiyacı olan her türlü düşünsel mirasa, deneyime ve alınmış derslere sahip olmuştur. Bu devletler Rönesans ve bilimsel devrim ile karanlık çağları aşmış; Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi ile yeni bir siyasal-ekonomik örgütlenmeye gitmiş; Aydınlanmacı gelenek ile hür düşüncenin ve rasyonel aklın meyvelerini toplamışlardır. Tüm bu birikimi ile Avrupa'nın bir yeniden örgütlenmenin adımlarını atılması için 1952'nin gelmesi beklenmektedir.

Bilim ve sanatta uyumu yakalayan, ekonomide de birlik olma iradesini gösteren Avrupalılar iş siyasete gelince çekingen davranmaktadırlar. Braudel, bunun arkasında yatan nedenlerden biri olarak 19. yüzyılın "köhne" kaygıları olduğunu söyler. Asıl gerekçe ise Avrupa'nın tümünün uzun süredir aynı siyasal oyunun içinde yer alması ve hiçbir devletin kaybolma tehlikesini göze almadan bu oyunun dışında kalamaması olarak gösterir. Ancak bu denge oyunu Avrupa'yı siyasal olarak birleştirmeye yöneltememiş aksine üyeleri sıkça değişen gruplar halinde bölmüştür. Çünkü uluslararası sistemin mekanizmasının temel işleyiş kuralı, bir hegemonyanın oluşarak, yasasını devletler ailesinin tümüne dayatmasını önlemektir (Braudel, 1996, s. 421).

Parçalanmışlıktan bütünleşmeye giden yolda AB'nin kurucu söylemi içinde son derece ciddi bir siyasal, ekonomik, kültürel, diplomatik, askeri tecrübe birikimi vardır. Bu nedenle bizzat kendisi inşa edici bir güç olduğundan dolayı Avrupa bir fikre, kimliğe ya da realiteye indirgenemez. Gerçek olan içinde fikir ve kimliklerin şekillendiği ve tarihsel gerçekliklerin oluşturulduğu söylemdir (Delanty, 2005, s. 5). Avrupa söyleminde, kişi bu kavramla neyi kastetmeye niyetlenirse o anlama gelir. Bu düzensiz bir stratejidir. Tarihte hiçbir zaman insanlar Avrupa'dan bugün bahsettikleri kadar bahsetmemiştir. Hugh Duncan, gücü meşrulaştırmanın sembolik formları olan isimlerin gücü hakkında yazmıştır. Bu isimleri⁹ kim yaratır veya kontrol ederse, bizim hayatımızı da aynı şekilde kontrol eder. Avrupa, ulus-devletlerin ötesinde, Birliğin üstünlüğünü anımsatan bu sembolik sözcüklerden birisidir. Günümüzde Avrupa fikri, yalnızca meşruluğuna inancı gerektiren üstün ve nihai bir varlık olma özelliğiyle anılır (Delanty, 2005, s.185).

---

⁹ Pek çok ulus-öncülü figürde olduğu gibi, Avrupa bir kadın ismiydi. Böylelikle Delanty'e göre cazibe ve gizlilik katma gücüne sahip oluyordu (2005, s. 27).

SONUÇ

AB için en temel belgelerden biri olan Roma Antlaşması'nın önsözünde en büyük umutlar şöyle sıralanmıştır:

... Avrupalı halkları yakınlaştıracak kurumları kurmak; Avrupa'yı bölen engelleri ortadan kaldırarak ekonomik ve sosyal ilerlemeyi sağlamak; halkların yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirmek; adil rekabet ve dengeli ticareti garanti almak; ekonomik birliği güçlendirmek ve bölgeler arasındaki farkları azaltmak; ortak ticaret politikasıyla uluslararası ticaretteki sınırlamaları kaldırmak...barış ve özgürlüğü korumak... (The Treaty of Rome, 1957, s. 2)

Böylece ana ilkeler asırlık düşmanlıklar yerine onların başlıca çıkarlarının birleşimini koyarak; ekonomik bir topluluk yaratarak, kanlı çatışmalarla bölüne gelmiş halklar arasında oluşturulacak daha derin ve daha geniş bir topluluğun temellerini atarak; paylaşılan ortak kadere yön verecek kurumların altyapısını hazırlamak olarak tespit edilmiştir. Böylece tarihte varlık sebebi "barış yapmak" olan ilk siyasi birlik böyle ortaya çıkmıştır (Rifkin, 2010, s. 215).

Roma'nın yıkılışından 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar giden uzun dönemde Avrupa tarihini anlatan kavramlar genellikle çatışma, anlaşmazlık, savaş, felaket, bölünme ve parçalanma olagelmıştır. Bugünün AB'sinin temellerinin atıldığı Roma Antlaşması'yla beraber bu kavramlar yerini uzlaşma, güven, iş birliği, huzur, refah, birlik ve bütünleşme kavramlarıyla yazılan bir hikâyeye bırakmıştır. Ancak bu hikâyenin yazılabilmesine olanak sağlayan da geçmişin acı deneyimleri olmuştur. Dolayısıyla Roma'da başlayan bölünmüşlük yine Roma'da imzalanan bir antlaşma ile giderilmeye çalışılmaktadır.

KAYNAKÇA

- ARMAOĞLU, F.** (1997). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- BRAUDEL F.** (1996). *Uygarlıkların Grameri*. (M. A. Kılıçbay, Çev.). İmge Kitapevi: Ankara.
- CAŞIN, M. H., Özgöker, U., Çolak, H.** (2007). *Avrupa Birliği: Küreselleşmenin Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Etkisi*. İstanbul: Nokta Kitap.
- DAVIES, N.** (2006). *Avrupa Tarihi*. (M. A. Kılıçbay, Çev., Der.) Ankara: İmge Kitabevi.
- DELANTY, G.** (2005). *Avrupa'nın İcadı*. (H. İnaç, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- ERÖZDEN, O.** (1998). *Ulus-Devletin Geleceği*. (ss. 1-18). F. Sönmezoğlu (Ed.). *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar*. İstanbul: Der Yayınları.
- FAWN, R.** (2004). *Ideology and National Identity in Post-Communist Foreign Policies*. R. Fawn (Ed.) *Ideology and National Identity in Post-Communist Foreign Policies*, (ss. 1-40). London: FRANK CASS.
- GERGER, H.** (1980). *Soğuk Savaş'tan Yumuşamaya*. Ankara: Işık Yayıncılık.
- HEATON, H.** (1992). *Avrupa İktisat Tarihi: İlkçağdan Sanayi Devrimine*. (M. A. Kılıçbay, Çev.). Ankara: İmge Yayınları.
- HILL, C.** (2003). *The Changing Politics of Foreign Policy*, New York: Palgrave Macmillan.
- HOF, U. I.** (1995). *Avrupa'da Aydınlanma*. (Ş. Sunar, Çev.). İstanbul: Afa Yayıncılık.
- JORDAN, W. C.** (2010). *Ortaçağda 'Avrupa'* (ss. 89-108), A. Pagden (Ed.) *Avrupa Fikri*. (R. Ögdül ve M. Varlık, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- KASSIANOVA, A.** (2001). *Russia: Still Open to the West? Evolution of the State Identity*.

- tity in the Foreign Policy and Security Discourse (ss. 821-839). *Europe-Asia Studies*, Cilt: 53, Sayı: 6.
- KENNEDY P.** (1998), *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri – 1500’den 2000’e Ekonomik Değişme ve Askeri Çatışmalar*. (B. Karanakçı, Çev.). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- KINLI, O.** (2006). *Osmanlı’da Modernleşme ve Diplomasi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- OPPENHEIMER, F.** (1997). *Devlet*. (A. Şenel ve Y. Sabuncu, Çev.). İstanbul: Engin Yayıncılık.
- ÖZGÖKER, U. ve Musaoğlu, N.** (2011). *Avrupa Kimliği Kurgusu*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- PAGDEN, A.** (2010). Giriş (ss. 13-46). A. Pagden (Ed.) *Avrupa Fikri*. (R. Ögdül ve M. Varlık, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- PIERSON, C.** (2000). *Modern Devlet*. (D. Hattatoğlu, Çev.) İstanbul: Çivi yazıları.
- PROEDROU, F.** (2010). Ukraine’s Foreign Policy: Accounting for Ukraine’s Indeterminate Stance Between Russia and the West (ss. 443-456). *Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt: 10, Sayı: 4.
- RIFKIN, J.** (2010). *Avrupa Rüyası*. (Buket Okucu Özbay, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- SMITH, P.** (2009). *Rönesans ve Reform Çağı – Bir Sosyal Arka Plan Çalışması*. (S. Çağlayan, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- TANILLI, S.** (1979). *Uygarlık Tarihi Ders Notları*. İstanbul: Yalkın Ofset Matbaası.
- TASSINARI, F.** (2011). *Avrupa Komşularından Neden Korkuyor?* (F. Dereli, Çev.), İstanbul: İnkılap Yayınları.
- The Threaty of Rome.** (25 March 1957, s. 2). Erişim Tarihi: 10.10.2018. http://ec.europa.eu/archives/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf.
- THOMPSON, E.P.** (2004). *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*. (U. Kocabaşoğlu, Çev.). İstanbul: Birikim Yayınları.
- TILLY, C.** (1995). *Avrupa’da Devrimler – 1492-1992*. (Ö. Arıkan, Çev.). İstanbul: Yeni Binyıl, Medya Ofset.
- WALLERSTEIN, I.** (2006). *Tarihsel Kapitalizm*. (N. Alpay, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- WEBER, M.** (2001). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. London: Routledge.
- YURDUSEV, A. N.** (1997). *Avrupa Kimliğinin Oluşması ve Türk Kimliği*. (ss. 17-85). A. Eralp (Ed.). *Türkiye ve Avrupa*. Ankara: İmge Yayınları.

*FİKRİYAT
BÖLÜMÜ*

Soraya ve Düşünce Dünyası

Ali ASLANOĞLU*

“Sıkıcı bir gün” “boğucu bir gün” “yorucu bir gün” Soraya ailesiyle oturmuş televizyon izlerken bugününü değerlendiriyordu içinden. Sıkılmıştı çünkü her günü bir önceki günün aynısıydı. Boğulmuştu çünkü artık etrafında olan biten her şeyi okuyabiliyordu, büyüyüp gözleri açıldıkça, farkında lığı arttıkça boğuluyordu. Boğulmuştu çünkü artık ruhu bedenine dar geliyordu. Söyleyecek onca şeyi olmasına rağmen susuyordu. Yorulmuştu çünkü söyleyemedikleri ona yük oluyordu. Tıpkı yük hayvanlarına benzetti kendini taşıyamayacağı kadar çok şey taşıtmışlardı ona henüz 18 yaşında olmasına rağmen. Taşıyamayacağı kadar büyük şeyler düşünüyordu.

Soraya geniş omuzlu, 1.60 boylarında, ince beli ve beline dökülen uzun siyah saçlarıyla çok güzel bir kızdı. Kumral teni, simsiyah gözleriyle görenlerin dönüp bir daha baktığı biriydi. İçine kapalı çok konuşmayan ama çok düşünen biriydi. Pek konuşmazdı çünkü kimsenin onu anlamayacağını düşünürdü. Yeni yaşına geçen hafta girmişti burçlara pek inanmazdı ama balık burcunun duygusal olan yönünü taşıdığını düşünürdü. Anne babası kendisine küçük bir pasta alıp doğum gününü kutlamışlardı. Yarım elma gönül alma, biraz mutlu etmeye çalışıyorlardı kızlarını. Biliyorlardı çünkü Soraya mutsuzdu burada, Türkiye ona yaramamıştı. Emine Hanım ve Hışam Bey tek çocukları olduğundan ötürü mü bilinmez ama Soraya’nın üzerine çok titrerlerdi. Soraya da bu ilgi ve alakadan dolayı hiç şımarmamış aksine onları üzecek şeyleri yapmaktan kaçınmaya çalışırdı. Hışam Bey Suriye’nin hali vakti yerinde olan kişilerindendi. Ticaretle uğraşırdı zamanında ama iç savaştan ötürü Türkiye’ye göç etmek zorunda kaldıklarından burada küçük bir Suriye bakkalı açmıştı. Suriye’den Türkiye’ye fazla sayıda göç olmuştu. Özellikle Kilis, Gaziantep, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Adana ve diğer doğu illerine. Herhalde yaşam tarzları buraya daha uygundu ya da bu bölgelerin, özellikle Diyarbakır ve Gaziantep’in sanayilerinden dolayı iş imkânları daha geniş olduğu için. Soraya ve ailesi ilk önce Kilis’e gelip daha sonra Kilis küçük olduğundan ve Hışam Beyin işleri pek yolunda gitmediğinden Gaziantep’e taşınmışlardı. Soraya içedönük ve gezmeyi pek sevmeyen bir kızdı. Kitap okumak, bir şeyler yazıp çizmek, günlük tutmaktan başka hobileri olduğu da söylenemezdi. Emine Hanım birkaç kez Soraya dedikten sonra duydu Soraya annesini:

- “Kızım kapı çalıyor kalksana” dedi Emine Hanım.

Soraya cevap vermeden kapıyı açmaya gitti. Gelen üst komşuları Aysel Hanımdı. Emine Hanım ve Hışam Bey, Aysel Hanımla selamlaşma faslını bitirdikten sonra Soraya Aysel Hanıma çay ikram edip oturdu, büyükler muhabbet etmeye başlayınca Soraya da köşedeki koltuğa oturup onları izlemeye başladı. Aysel Hanımı pek sevmediğini fark etti Soraya. Çok dedikoducu bulurdu onu. Hatta yaşama amacının sadece dedikodu olduğunu düşünürdü. Allah’tan annesi onun gibi değildi. Aysel Hanım gelir kim ne yapmış, nereye gitmiş, kiminle gezmiş her şeyi anlatır annesi de ayıp olmasın diye arada bir iki soru sorup muhabbetin içinde olduğunu göstermeye çalışırdı. Soraya boş konuşan insanlardan nefret ederdi.

---

*Ali ASLANOĞLU/ Adnan Menderes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Lisans Öğrencisi,

**Yeni Fikir Stratejik Araştırmaları Derneği (Yeni Fikir SAM)’ın T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı’nın PRODES dahilinde Türkiye Kızılay Derneği Aydın Şube Başkanlığı ve Adnan Menderes Üniversitesi ortaklığında yapılan “Göçmen Sorununa Genç Bakış” isimli yarışmada hikaye dalında 11. olan eser.(2016)

Ne vardı yani açıp kitap okusalardı, boş boş konuşup çene kaslarını yormaktansa biraz beyin kaslarını geliştirirlerdi hiç olmazsa. Soraya çok konuşan insanların pek düşünmediğini düşünürdü. Acaba ben az konuştuğumdan mı böyle düşünüyorum diye geçirdi aklından ama yok yok gerçekten öyleydi içi boş olandan çok ses çıkar diye boşuna dememişlerdi herhalde.

Annesi Emine Hanım Türk olduğundan Türk kültürüne uzak değildi Soraya. Ama Soraya Suriyeliydi çünkü babası nereliyse oralı olurdu evlat. Bunu da anlamıyordu Soraya neden öyle olurdu ki, varsayardı:

Babası Alman olsa ve bir sebepten Suriye'ye gelip Emine Hanımla evlenmiş olsa ve Soraya'da Suriye'de doğup büyümüş biri olduğu halde sırf babası Alman diye kendisi de Almanyalı olacaktı. Çok saçma değil miydi? Neden böyleydi ki? Bir insan doğup büyüdüğü yer neresi, çocukluğu ve çocukluk hatıraları neredeyse oraya ait olmalıydı oralı olmalıydı. Soraya Aysel Hanımın çayını tazelemek içi kalktı yerinden, çayı tazeleyip oturdu tekrar. Hışam Beyde yatıyı kılmak için doğruldu yerinden. Diğer odaya geçti. Soraya eline aldığı kitabı okumaya çalışıyordu ama okuyamıyordu. Bin bir düşüncelere dalmıştı yine. Düşünceleri oradan oraya göç ediyordu adeta. Aysel Hanımı pek sevmediğini düşündükten sonra Soraya fark etti ki son zamanlarda çoğu kişiyi ve çoğu şeyi sevmiyordu. Sanki Suriye de bırakmıştı beyninin "sevme" işlevini yerine getiren kısmını. Keşke beyninin "düşünme" kısmını da bırakmış olsaydı. Böyle geçirdi aklından, ama sonra güldü kendisine beyin dediği şey zaten "düşünmeden" ibaret değil miydi? İnsanı insan yapan, diğer canlılardan ayıran da buydu sözde, düşünebiliyor olmasıydı. Ama son zamanlarda "insanın" düşünen bir varlık olduğu fikrine katılmıyordu. Düşündü de ne yaptı? Din, toprak, ideoloji uğruna, insan öldürmeyi düşünmekten başka ne yapmıştı insanoğlu. Bilim ve teknoloji alanında durmadan ilerliyor, geliştirdik güya.

Hepsi aldatmacaydı Soraya'ya göre. Teknoloji iyidir güzeldir evet ama diyordu; iyi amaçla kullanılmıyordu ki. Varsa yoksa "ölüm makinelerini" olabildiğince geliştirmek. Daha iyi bir bomba yapmak daha donanımlı silahlar üretmek. Bu muydu ilerleme. İnsanlığın ilerlediğinden dem vururlar sürekli. Yaşadığımız çağ insanlığın ilerlediği, geliştiği, ulaştığı en iyi noktaydı sözde, hani göremiyordu Soraya, evet yaşadığı çağ da teknoloji ve bilim alanında gelişmeler olmuş, insanlar artık uzaya bile gidiyordu ama Soraya bunu "insanlığın" gelişimi olarak asla görmüyordu. Göç ettiği yerde hala insanlar ölmekteydi, binlercesi ölmüştü hiç hak etmedikleri şekilde. Çocuk cesetleri deniz kıyılarına vuruyorsa hala, kimse insanlığın geliştiği fikrini inandıramazdı Soraya'ya. Soraya'nın kitap okuduğunu sanan annesi meyve getirmesini söyledi Soraya'ya. Soraya yine hiç ses çıkarmadan kalktı dalgın ve düşünceli şekilde mutfaka yöneldi. Babası namazını bitirmiş oturma odasına geçiyordu. Allah kabul etsin diyordu Aysel Hanım ve annesi.

Soraya meyveleri önlerindeki sehpaye koyup odasına gitmek için izin istedi. Odasında çok eski olmayan ama pek yeni de sayılabilecek bir yatağa yüzü tavana gelecek şekilde attı kendisini. Donuktu, tavanı çok sevdiği bir film oynuyormuşçasına gözlerini kırpmadan pür dikkat izliyordu. Aklına Suriye'de geçirdiği bazı güzel zamanlar gelmişti. Çok duygulanmıştı. Onu duygulandıran şeyde oradan güzel bir şekilde ya da kendi rızasıyla ayrılmamış olmasıydı. Mecbur kalmışlardı. Soraya pek olumlu düşünemezdi, bardağın hep boş yanını gören cinstendi. Güzel günlere olan inancı neredeyse hiç yoktu. İnsanları düşündü, birbirinden farklı milyarlarca insan, kaseti epey geriye sardı "insanoğlunun" kaseti. İlk insanları düşündü. Farklı dinsel kaynaklar Adem ve Havva olarak veriyordu ilk insanları. İlki Adem'di ama. Neden ilk Havva yaratılmamış ki diye düşündü. Her şeyde bir erkek üstünlüğü olmak mı zorundaydı? Hep erkekler mi önde olacaktı? Ne vardı yani erkekler,

kadınların kaburga kemiklerinden yaratılmış olsalardı. Belki o zaman kadınlar bu kadar ikinci planda kalmazlardı. Devam etti düşünmeye Soraya, bütün şu anda yeryüzünde bulunan milyarlarca insanın atası ve anası Adem ile Havva'ydı. Peki ne olmuştu da bu aynı ata ve anadan meydana gelen milyarlarca çocuk birbirine bu kadar kin güder nefret eder hale gelmişti. Ne olmuştu da küçücük bedenler kıyılarına vuruyordu. Ne olmuştu da yaşadığı ve sevdiği yurdunda binlerce insan ölüyordu neden evini odasını bırakıp pek fazla bilmediği bir diyara sürüklenmek zorunda kalmıştı? Tekrar düşündü, Adem ve Havva'nın çocukları, çocuklarının çocukları, çocuklarının çocuklarının çocukları. Bu böyle "pi" sayısı gibi ucu bucağı yokmuşçasına ilerliyordu. Peki ne olmuştu da aynı anne babadan olan bu kadar çocuk; dil için, din için, ırk için, ideoloji için, mezhep için, toprak için birbirlerini öldürüyorlardı. Bazen haklı buluyordu şu noktayı: Nüfus giderek arttığı için insanlar elbette ki farklı yerlere göç edip yaşayacak, farklı şekillerde çalışacak, kimi tarımla, kimi hayvancılıkla, kimi ticaretle uğraşacak. Bu sebeple farklı diller oluşacak ve farklı inançlara sahip olacaklar. Ama inatçı yanı bir türlü kabul etmiyordu şu durumu, edemiyordu: "Farklılıklar bu kadar acı mı olmalıydı?" "Farklılıklar ayrımcılık denen bir kavramı ortaya çıkarmamalıydı." Soraya her türlü ayrımcılıktan nefret ederdi. Bir erkeğin bir kadından üstün olduğunun düşünüldüğü ayrımcılıktan da bir ten renginin diğer ten rengine üstünlük kurmaya çalıştığı ayrımcılıktan da bir dinin diğer dinden daha üstün olduğunu düşünen ayrımcılıktan da bir ırkın, ülkenin, ulusun kendini ne olursa olsun kendisi gibi olmayanlardan üstün gördüğü ayrımcılıktan da. Zaten Soraya'ya göre tarihin ve günümüzün bütün insanlık sorunlarının temelinde ayrımcılık yatıyordu. Hz. Muhammed döneminden önceki 'cahiliye' diye nitelendirilen dönem geldi aklına kız çocuklarını diri diri toprağa gömdüren, kız ve erkek arasında yapılan bir ayrımcılık değil miydi?

Adolf Hitler'in milyonlarca insanın ölümüne sebep olan kini, öfkesi ve nefretinin altında da yine ayrımcılık yok muydu? Tarihte ki birçok kara lekenin sebebi ayrımcılıktı ona göre; cinsiyet, din, ırk, ideoloji hepsinin temelinde bu "ayrımcılık" denen lanet kavram vardı. Suriyeli birçok insan farklı yerlere göç etmişlerdi. Çoğunluğu batıya doğru yani kendilerinden daha batı da olan yerlere. Neden batı? Yoksa batı da daha özgür daha refah daha iyi imkânlarda yaşayacağını mı düşünüyorlardı. Öyle ya gelişmişlik tanımı bile "batı" üzerinden yapılıyordu. Batıya yaklaştıkça daha 'gelişmiş' daha 'modern' daha 'çağdaş' olunuyordu. Peki ne bekliyordu 'batı' diye gözünde büyüttükleri bu dev olgudan. Batıda onları bekleyen sınırsız imkânlar, özgürlükler, haklar mı vardı? Elbette ki hayır! Batı mültecileri istememe konusunda birçok farklı sebep öne sürse de temelde Soraya'ya göre yine ayrımcılık vardı. Müslümanlara yönelik olumsuz bakış açısı. Batıda ki birçok iktidar bunu açık bir şekilde dile getirmişlerdi. Babası o yüzden televizyondan nefret eder hale gelmişti, haberleri izlemek istemiyordu. Batılı birçok devlet: Bizde Müslümanlara yer yok anlamlarına gelecek çok ağır söylemlerde bulunmaktan çekinmemişlerdi. Hatta "paralarını verelim de Türkiye baksın mültecilere, onlar için en güvenilir yer Türkiye" diyerek kendi hain oyunlarının "kalanlarıyla" uğraşmak istememişlerdi. Vicdanları yok ama teklif ettikleri yardım paraları da herhalde 'biz elimizden geleni yapıyoruz' parası, ya da 'daha ne istiyorsunuz alın şunu ve susun' parası da olabilirdi. Ağzlarının tadı kaçsın istemiyorlardı. 'Türkiye var nasıl olsa' diye düşünüyorlardır kim bilir. Türkler 'merhametli' bir toplum diye geçirdi içinden Soraya; Türkü, Kürdü, Alevisi, Sünnisi hepsi birden kucak açmışlardı mültecilere, hepsi birden 'onlara yardım etmeliyiz' 'bu topraklar hepimize yeter' diyorlardı. 'Hepsi' demesem mi diye düşündü Soraya çünkü bazıları: 'biz kendimize zor bakıyoruz' 'kendi sorunlarımız varken birde onlar mı çıktı' diye sitem

ediyorlardı. Onları da haklı bulmuyor değildi Soraya. Ülkeleri zaten “PKK, Işid, Fetö” denen terör örgütleri yüzünden son zamanlarda eskisinden daha kötü zamanlardan geçiyordu. Eskileri annesi anlatmıştı. Önceleri bu kadar sık patlama bu kadar çok ölüm bu kadar çok şehit olmazmış. Soraya ‘15 Temmuz’ gecesinde çok korkmuştu salaların sabaha kadar hiç susmaması odasında gün ağarınca kadar ağlamasına sebep olmuştu. Babası da onlara destek olmak için elinde Türk bayrağı Aysel Hanımın eşiyle birlikte meydanlara inmişti. Böyle olmalıydı diye düşündü Soraya ‘diğer insanların acısı bizimde acımız olmalıydı’ Acının dili, dini, ırkı yoktu; olmamalıydı!

İnsanoğlunun nüfusu artarken farkında olup ya da olmadıklarını kestiremeden sınırlarda çizmişlerdi. Hem fiziksel hem de zihinsel sınırlar. Fiziksel sınırları anlayabiliyordu az çok ama kafalarda çizilen sınırları anlayamıyordu. İnsanların birbirlerine olan tutum ve önyargılarını buna paralel olarak da oluşan ayrımcılığı bu ayrımcılığında beraberrinde getirdiği sınırlar kafalardaydı aslında. Nasıl aşılırdı ki bu sınırlar? Onu da bilmiyordu. Hoş bilse de ne gelirdi elinden. Tek başına nasıl etki yaratabilirdi ki bu zihinsel sınırların aşılmasında? Sonra çok yanlış düşündüğünü fark etti; “herkes benim gibi düşünseydi nasıl aşılacaktı bu sınırlar. Herkes ben tek başıma ne yapabilirim deyip daha başlamadan bitirmiyorlar mıydı birçok şeyi? Soraya bu durumu şu olaya benzetti: Elinde az evvel yediği çikolatanın boş ambalajı varken sokakta yürüyordu. Yürüdüğü sokak yerlere atılı yenmiş gofret, bisküvi, cips vb ambalajlarla doluydu hatta birkaç evin kapısının önünde içi dolu bebek bezleri vardı. Konteynırlar ağızlarına kadar doluydu. Herhalde çöpçüler bu sokağı es geçmiş ya da unutmuşlar diye düşündü. O sırada elinde duran bitmiş çikolata ambalajını yere atmayı düşündü, “zaten çok pis bir sokak ve çöp dolu” dedi içinden. Ancak atmadı, çünkü sokağın o hale gelmesine sebep olan da o anda onun gibi düşünler değil miydi? Herkes bir

taneden ne olur ki ya da zaten yer çöple dolmuş diyerek sokağı çöplüğe çevirmemişler miydi? İnsanların tek başlarına hiçbir etki yaratamayacakları düşüncesine sinir oluyordu. Her tek kişi bütünü oluşturan parçalar değil miydi? Her tek kişi kendi üzerine düşeni yapmış olsaydı şu an o sokak o halde olur muydu? Soraya ambalajı cebine koyarak yoluna devam etmişti. İşte dedi dünyanın şu anda bu halde olmasının sebebi de buydu Soraya’ya göre. Her tek kişinin kendisinin etkili olamayacağını düşünmesi ve bir şeyler yapmadan kendini var olan düzenin içinde akıntıya kaptırmasıydı. “Sınırlar” da böyle düşünmekle asla aşılamazdı. Herkes artık bir şeylerin ucundan tutmaya tek başına, yapabildiği kadarıyla göğüs geremiydi. Annesi anlatmıştı bir defa: Hz İbrahim, Nemrud’a karşı geldiği için Nemrud onun büyük bir ateşte yanmasını emretmiş ve odunlar yakılmış, alev büyüdükçe büyümüş, bulutlara kadar ulaşmış Hz İbrahim ateşin ortasında kalmış. Bunu duyan bir karınca ağızda taşıdığı bir damla su ile ateşe doğru yürümeye başlamış. Başka bir karınca bu durumu görünce “nereye gidiyorsun” diye sormuş su taşıyan karıncaya. Su taşıyan karınca: “Duymadın mı? Hz İbrahim’i ateşe veriyorlar ona yardım etmeye gidiyorum” deyince diğer karınca kahkaha atarak “yahu sen bir damla suyla ne yapabilirsin ki?” demiş. Su taşıyan karınca da : “Olsun hiç olmazsa hangi taraftan olduğum anlaşılır” diyerek yoluna devam etmiş. O zamanlar küçük olduğu için pek anlamadığı bu hikâyeye de karıncanın ne demek istediğini şimdi daha iyi anlıyordu: “Etkisi olsun olmasın, elinden gelen şey küçük ya da büyük önemli değil, yapabildiğini yap!”

Soraya’nın uykusu gelmiyordu. Yatağından kalktı, eline günlüğünü ve kalemını alıp defterin herhangi bir yerini açıp yazmaya başladı “Kendime istediğim kadar diğer tüm insanlar için de en az kendiminki kadar “yaşama hakkı” istiyorum. Sadece nefes alıp vermek de değil, bir insan gibi yaşamak neyi gerektiriyorsa onu istiyorum. İnsan olarak

olanaklarımı gerekleştirebileceğim tüm koşulları istiyorum. Bir insanım ve sadece “insan” olmam bile bu isteklerimin gerçekleşmesi için yeterli diye düşünüyorum.”

Yaşadıkları ve okuduğı kitaplardan dolayı yaşına göre hep daha olgunca şeyler düşünen Soraya, defterini kapatıp yerinden kalktı ve ışığı söndürüp uyumaya çalıştı. Bakalım hayat Soraya’ya daha neler getirecekti ? **

Soraya and the World of Thought (Story)

Ali ASLANOĞLU

"A boring day," "a sulking day," "a tiring day," Soraya was sitting with her family and watching TV and was evaluating today within herself. She was bored because every day was the same as the previous day. She suffocated because she could now read everything that was happening around her, and as she grew up and as her opened eyes, she was strangled as her awareness increased. She was suffocating because her soul was tightly fitting in her body. Though she had many things to say, she kept her silence. She was tired because what she could not tell was burdened on her. She likened herself to the draught animals, they made her carry so much than they could carry, although she was only 18 years old. She was thinking about big things she could not carry. She was a very beautiful girl with a broad shoulder, 1.60 feet tall, her black hair in her waist and thin waistline. Her brunette skin and her jet black eyes made everyone to turn back and look at her again.

She was a very thoughtful but not very talkative person. She would not talk much because she would think no one would understand her. She entered her new age last week but she didn't believe in horoscope yet she thought that she was carrying the emotional side of pisces. Her parents had bought him a little cake and celebrated her birthday. A very small kindness can be enough to win someone's favor or affection so they were trying to make her a little happy. They knew because Soraya was unhappy here, Turkey did not work out well for her. Mrs. Emine and Mr. Hışam wrapped Soraya in a cotton wool, unknown if it is because she the only child. Soraya also tried to avoid doing things that

would have upset them, unlike in spite of this interest and relevance. Mr. Hışam was of those who was wealthy back in Syria at the time. He was dealing with trade back in the day, but because of the civil war, he had to migrate to Turkey, where he opened a small Syrian shop. There have been a large number of migrations from Syria to Turkey.

Especially to Kilis, Gaziantep, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Adana and other eastern provinces. Their lifestyles are probably better suited in those cities, or because of the wider availability of jobs in these regions, especially from the industries of Diyarbakir and Gaziantep. Soraya and his family first moved to Kilis but later they moved to Gaziantep because the works of Mr. Hışam were not going well. Soraya was an introvert girl who did not like to travel. It could not be said that she had other hobbies besides reading books, writing and drawing things and keeping diaries. Soraya heard her mother, Mrs. Emine after she called out for her several times:

- "Sweetie someone is knocking go and open it," said Mrs. Emine.

She went to open the door without answering the question. It was the neighbor upstairs, Mrs. Aysel. After the greeting with Mrs. Emine and Mr. Hışam, Soraya served tea to Mrs. Aysel and sat and when the elders began to chat, she started to watch them sitting in the corner. Soraya realised that she didn't liked Mrs.

Aysel very much. She found her so gossipy. She even thought that her purpose of living was just to gossip. For God's sake her mother was not thinking like her. Aysel Hanım would come and tell her who did what, who went where and who travelled with who and Soraya's mother would ask a couple of occasional questions so that she would be rude. Soraya hated people who mouth off a lot. So what if they opened and read books, at least they would've developed their brain muscles instead of tiring their jaw muscles by yapping. Was I thinking in this because I didnt speak

much but no, it is because it was really true as said empty vessels make much noise. Since Soraya's mother Mrs. Emine was a Turk, she was not far from Turkish culture as Soraya was. But Soraya was Syrian because her father was Syrian and a child would be from the place where her father was. Soraya didn't not understand that, why would it be so but she assumed: If her father was a German and he had come to Syria for a while and was married to Mrs. Emine, and if Soraya was born and raised in Syria, she would be a German again just because her father was a one himself. Was that not ridiculous? Why was it so?

The place where a person was born and grew up, he/she should belong of that place where their childhood and childhood memories were belonged. Soraya stood up from her place to renew Mrs. Aysel's tea and later she sat up after refreshing her tea. Mr. Hışam stood up from his place to pray Isha prayer. He went to the other room. Soraya was trying to read the book she had taken but she could not read it. She had fallen into a thousand of thoughts again. As if her thoughts was migrating from here and there. After thinking that she did not like Mrs.

Aysel, she realized that she did not like most people and most things in recent times. It was as if she left the part of the brain that fulfilled the "love" function in Syria. She wished she had left her "thinking" part of her brain there too. She think of it but then she laughed at herself because was not brain only about "thinking"? To be able to think was what made a human, human being or was so-called. But in recent times I disagree the idea that "man" was a thinking entity. What did they do with thinking? What else did humans do but think of killing people for religion, land, ideology.

Though it seemed we are constantly advancing and developing in the field of science and technology. They were all deceiving, according to Soraya. Technology is good, yes, but he says; It was not used for good purposes.

All that is done is to improve "death machines" as much as possible. To make a better bomb to produce more equipped weapons. Was this a progress. As humanity progresses, more prate constantly.

The age we lived was progressing, developing and has reached its peak for humanity but where is it Soraya couldn't see it, yes the age she is living is where the developments were made in the field of technology and science, and people are now able to space travel but Soraya never saw it as the development of "humanity." In the place she migrated, people were still dying, thousands of them already died undeserving way. If children's bodies still hit the sea shores, there is no way one could make Soraya believe in the idea of that mankind is developing. Her mother, who thought she was reading the book, asked her to bring fruit. Again, without making a noise she headed to the kitchen in a thoughtful and absent-minded way. Her father went into the living room after he finished his prayers. Her mother and Mrs. Aysel said may God accept your prayer.

She asked for permission to go to her after putting the fruits on the table. She threw herself on the bed, which was not very old but not quite new, facing the ceiling. She was dull and she looked at the ceiling as if she was watching her favorite film without even blinking an eye in a close attention. She recalled some good times she had in Syria. She got emotional. And the thing that made her emotional was the fact that she didnt leave Syria by her free will but was forced to. They were obliged.

She could not think very positively, she was one those who saw the empty side of the cup. She hardly had any faith in good days. She thought of people, billions of different people, she run the tape back to really back to old days she run the tape back, the "cassette" of humanity. She thought about the first people. Different religious sources gave Adam and Eve

as the first people. The first was Adam. She thought why was Eve not the first one to be created. Was it supposed to be a male supremacy in everything? Will men always be ahead? So what if men were created from the ribs bones of women.

Maybe then the women would not have been in the background. Soraya continued to think about it, it was Adam and Eve who were the ancestors of billions of people on earth. But what has happened to this billion of people who came from the same ancestors and started harboring ill will towards each other. What has happened that caused the tiny bodies hit the shore. What has happened that caused to kill thousands of people who are living and loving in their home country, why did they have to drift from their own places and homes to a place where they do not know?

She thought again, the children of Adam and Eve, the children of their children, the children of their children's children. This was moving infinitely like the number of "pi". Well, what has happened to all these children who are from the same parents; started killing each other for language, for religion, for race, for ideology, for sect, for land.

Sometimes she found this point right: The population is increasing, so people will of course migrate to different places and live there, work in different forms, some in agriculture, some in livestock, some in trade. For this reason, they will have different languages and different beliefs. But her stubborn side was not agreeing with it in no way: "Should differences be so painful?" "Differences should not have created a concept of discrimination."

She hated all kinds of discrimination. From the discrimination that one man thinks of being superior to a woman, and from the discrimination those who think their skin color is superior to others, and the discrimination that thinks one religion is superior to the other, also from discriminations against a race, country, nation, and from the discrimination from

those who doesn't accept the others different from them. Already according to Soraya, discrimination lay on the basis of all human problems in history and today. Before the times of Prophet Muhammad (p.b.u.h), as characterised the 'age of ignorance', was it not the discrimination between boys and girls who buried their daughters alive in the earth at that times? Was there no discrimination under Adolf Hitler's anger and hatred that caused millions of people to die? According to her, discrimination is the reason for the many black stains in history. Gender, religion, race, ideology were all at the core of this curse concept called "discrimination". Many Syrian people migrated to different places.

The majority of them went to westward, that is, westward than themselves. Why west? Or did they think that they would live more freely and better prosperously in west. So, even the definition of development was made by "west". The closer they get to the west, they get more 'developed', the more 'modern' and the more 'contemporary'. What were they waiting from this matter of fact called 'west', that grew up in their eyes. Were there limitless possibilities, freedoms and rights waiting for them in the West? Of course not! Although there were many different reasons for westerns not wanting refugees, but according to Soraya it was based on discrimination.

The negative point of view towards Muslims. Many governmental powers in the West expressed this clearly. That's why her father had hated television so much, he did not want to watch the news. Many western states: They did not hesitate to be in very heavy discourses that would mean no room for Muslims. They even did not want to deal with the "remaining" of their treacherous games, saying "Let's give them their money and tell that Turkey is the most reliable place for them."

They do not have consciences, but the money they offer is probably the money for 'we are making everything we can', or 'what

else do you want take this and keep quiet'. They did not want us to make them uncomfortable. Who knows may be they think 'there is Turkey for all this things?'

Soraya thought that Turkish people are a "merciful" society, Turks, Kurdish, Alevis, Sunnis all had embraced the refugees, all of them saying 'we should help them', 'these lands are sufficient for all of us.' Then she said I shouldn't be saying all of them because some of them said: 'We have difficulties living ourselves', 'when we have our own problems' and now 'here they are'. She did find them right too. Their country has already been through worse times lately due to the terrorist organizations "PKK, ISIS, Fetö". Her mother told about the old days. There were no prevailing burst so often, there were not so many deaths and have not been so martyrs. Soraya was very frightened at the '15 July 'night, because of the guns she cried until the dawn. Her father went to the square with his wife, Mrs. Aysel's husband, to support them. She thought it should be like this 'the sorrows of others should be our sorrows as well' 'Pain shouldn't be having a language, religion, or race!

Human beings had drawn borders either by being aware of it or unaware as the population grew. Both physical and mental borders. She could understand physical boundaries, but she could not quite understand the boundaries drawn in the mind. Indeed, the boundaries that people have with their attitudes and prejudices towards each other and the discrimination that is created in parallel with this discrimination are brought about by their minds. How could these boundaries be overcome? She did not know. Even if she did, what could she have done. How could she cause an effect in overcoming these mental borders?

Then she realized what she thought was wrong; "If everyone thought like me how could these boundaries be overcome. Haven't everyone finish anything from the beginning just because of the thought what could I my-

self? Soraya likened this situation to: She just walked down the street with the empty pack of chocolate she had eaten. The street she walked by was full of unpacked wafers, biscuits, chips, etc., and there were even some baby nappies in front of a few house doors.

The containers were full to the brim. Probably the garbage men either passed over this street or forgotten it. At that time she thought of throwing the finished chocolate wrapper in her hand, saying "it's already a very filthy street full of garbage." But she did not, because she thought the same thinking was the reason that led the street to become like that. Wasn't this idea that everyone had that nothing would happen of one wrapper it is already full of garbage turned this street into garbage?

She was getting nervous about thinking that people would have no effect on their own. Was not every single person a part of the whole? If every single person had done his own part, would that street be like this at the moment?

Soraya had continued her path by putting the package of chocolate in her pocket. That's why the world is now in this state, according to Soraya. Every single person thought that he/she could not be effective, and then he/she would get himself into the current without doing anything. "Borders" could never be overcome with such a thought. Everyone should now hold on from one end and do as much as they could. Her mother told her once: When Prophet Ibrahim came against Nemrud, Nemrud commanded him to burn in a great fire, and the fire was burnt, the flame grew up and rose up to the clouds, and the Prophet Abraham stayed in the midst of the fire. An ant who heard of this started to walk toward the fire with a drop of water it carried in its mouth. When another ant saw this, it said, "Where are you going?" The ant carrying the water said: "Did not you hear?

They putting Prophet Ibrahim to the fire and I am going to help him," the other ant said, laughing, "What can you do with a drop of water?" The ant carrying the water said: "At least from which side I am would be understood," he continued on his way. This story, which she did not really understand when she was small at that time, now made sense what the ant meant: "It does not matter if it is affective or not, it does not matter small or big, do whatever it is you can!"

Soraya wasn't sleepy. She left her bed, picked up her diary and pen and started to write in a part of the book. I want the "right to live" as much as I do for all other people as much as I want for myself. I want it not just to breathe, but I want what it takes to live like a human being. As human beings, I want all the conditions I want to fulfill. I am a human being and I think that even the fact that I am only "human" it is enough for my wishes to come true. "

Soraya, who always thinks things more mature according to her age because of what she gone through and the books she read, she closed her notebook and stood up and turned off the light and tried to sleep. Let's see what life would bring to Soraya?

Soraya und die Welt der Gedanken(Erzaehlung)

ALİ ASLANOĞLU

„Ein langweiliger Tag“, „ein erdrückender Tag“, „ein ermüdender Tag“.

Während Soraya mit ihrer Familie zusammen fern sah, liess sie den heutigen Tag Revue passieren. Sie war gelangweilt, da jeder ihrer Tage dem vorangegangenen glich. Sie bekam keine Luft mehr, da sie alles, was in ihrem Umfeld geschah schon im Vorfeld erahnen konnte. Je älter sie wurde, besser verstand und ihre Wahrnehmung sich erweiterte, desto mehr erstickte sie. Sie erstickte, weil ihr Körper für ihre Seele nun zu eng geworden war. Sie schwieg, trotz der unzähligen Dinge, die es zu sagen gab. Sie war müde, denn die Dinge, die sie nicht sagte, waren ihr eine Last. Obwohl sie erst achtzehn war, liessen sie sie, ähnlich einem überladenen Lasttier, viel zu viele Dinge tragen. Ihre Gedanken waren zu schwer, um sie zu (er-)tragen.

Soraya, breitschultrig, einssechzig gross, die Hüften schmal; ein wunderschönes Mädchen mit langen, schwarzen, bis zur Taille reichenden Haaren. Hellbraune Haut, tief-schwarze Augen, ein Mädchen, bei dem die Menschen ein zweites Mal hinsahen. Sie war eine verschlossene, nicht sehr gesprächige, aber sehr nachdenkliche Person.

Sie sagte nicht sehr viel, denn sie war der Meinung, dass sie niemand verstehen würde. Letzte Woche hatte sie Geburtstag, ein neues Lebensjahr, auch wenn sie nicht unbedingt an Sternzeichen glaubte, dachte sie dennoch, sie würde die emotionale Charaktereigenschaft der Fische in sich tragen. Mit einem kleinen Kuchen, von Mutter und Vater als Geschenk, hatten sie ihren Geburtstag gefeiert. Mit kleinen Aufmerksamkeiten versuchten die

Eltern ihr Mädchen etwas aufzuheitern. Denn sie wussten, dass Soraya hier nicht glücklich war; die Türkei hatte ihr nicht geholfen. Es ist nicht ganz klar, ob es daran lag, dass Soraya ihr einziges Kind war, aber Frau Emine und Herr Hışam waren übermässig fürsorgliche Eltern. Soraya, die trotz der extremen elterlichen Fürsorge, keinesfalls verzogen war, versuchte verletzendes Verhalten gegenüber ihre Eltern zu vermeiden. Herr Hışam war in Syrien ein wohlhabender Mann gewesen. Seinerzeit als Kaufmann tätig, aber als sie aufgrund des Bürgerkrieges auswandern mussten, eröffnete er hier ein kleines syrisches Geschäft.

Viele Menschen sind aus Syrien in die Türkei ausgewandert. Insbesondere nach Kilis, Gaziantep, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Adana und andere östliche Bezirke. Vermutlich fanden sie die dortige Lebensweise ihrer angemessen oder vielleicht sind aufgrund der Industrie dieser Gegenden, vor allem Diyarbakır und Gaziantep, dort die Arbeitsmöglichkeiten vielfältiger. Soraya und ihre Familie kamen zuerst nach Kilis, aber nachdem ihnen Kilis zu klein erschien und die Geschäfte von Herrn Hışam nicht besonders gut liefen, zogen sie danach nach Gaziantep.

Soraya war ein in sich gekehrtes Mädchen, das von ausgehen nicht sehr viel hielt. Sie las, schrieb manche Dinge auf, zeichnete und führte ein Tagebuch. Dass sie noch andere Hobbys gehabt hätte, konnte man nicht behaupten.

Erst nachdem Frau Emine ein paar Mal ihren Namen gerufen hatte, hörte sie ihre Mutter.

„Kind steh doch auf, es klingelt an der Tür“, sagte Frau Emine.

Ohne eine Antwort, ging Soraya, die Tür aufmachen. Nachdem Frau Emine und Herr Hışam das Begrüssungsritual mit Frau Aysal beendet hatten, brachte Soraya dem Besuch Tee und setzte sich, als die Erwachsenen ihr Gespräch begonnen hatten, in den

Sessel in der Ecke, und fing an sie zu beobachten.

Soraya fiel auf, dass sie Frau Aysel nicht besonders mochte. Sie fand, dass Frau Aysel eine Tratschtante war. Ja sogar, ihr ganzer Lebenssinn nur aus Tratsch bestand. Gott sei Dank, war ihre eigene Mutter nicht so. Für gewöhnlich kam Aysel und erzählte die neusten Ereignisse: wer hat was getan, wer ist wohin gegangen, wer ist mit wem ausgegangen; sie erzählte alles und Sorayas Mutter, um nicht respektlos zu erscheinen, stellte zwischendurch ein, zwei Fragen, um zu zeigen, dass sie am Gespräch teilnahm.

Soraya hasste Menschen, die zuviel redeten. Was wäre denn daran so schlecht, wenn sie lieber mal ein Buch lesen und anstatt umsonst ihre Kiefermuskeln zu ermüden, dafür aber mehr ihre Gehirnzellen trainieren würden. Soraya war der Meinung, dass Menschen, die zuviel redeten, zu wenig nachdachten. Lag es etwa daran, dass ich selber so wenig sprach, dachte Soraya, aber nein, nein, es ist schon so - man sagt ja nicht umsonst, Menschen, die innerlich leer sind, machen sehr viel Laerm.

Da Sorayas Mutter, Frau Emine Türkin war, lag ihr die türkische Kultur nicht fern. Aber Soraya war Syrin, denn woher der Vater stammt, bestimmt die Nationalität des Kindes. Das war auch etwas, was sie nicht verstand, warum war sie Syrin - nehmen wir an: Ihr Vater wäre Deutscher und aus einem bestimmten Grund sei er nach Syrien gekommen und hätte mit Frau Emine geheiratet und obwohl Soraya jemand wäre, der in Syrien geboren wurde und aufwuchs, wäre auch sie, nur aufgrund der Tatsache, dass Vater Deutscher wäre, eine Deutsche. Ist das nicht totaler Blödsinn? Warum war das denn so?

Der Ort an dem ein Mensch geboren wurde, er aufwuchs, dort wo seine Kindheit und Kindheitserinnerung waren, dort gehört er hin, und jene Nationalität sollte seine sein. Soraya stand auf, um Frau Ayşe einen neuen

Tee zu bringen, sie brachte den Tee und setzte sich wieder. Herr Hişam stand, um sein Abendgebet zu beten. Er ging ins andere Zimmer. Soraya versuchte, das Buch, das in die Hand genommen hatte, zu lesen, aber es gelang ihr nicht. Sie war wieder in tausenden von Gedanken versunken. Ihr Gedanken wanderten von hier nach dort. Nachdem sie festgestellt hatte, dass sie Frau Ayşe nicht mochte, wurde ihr klar, dass sie in letzter Zeit sehr viele Leute und Dinge nicht ausstehen konnte. Als, ob sie den Teil ihres Gehirns, der für das Mögen, zuständig war, in Syrien zurück gelassen hätte. Ach, hätte ich doch auch nur den Teil für das Denken, dort gelassen. Aber wegen dieses Gedankens musste sie innerlich Lachen, da doch das, was sie als Gehirn betitulierte sowieso aus Gedanken bestand, oder nicht? Man sagt doch, das was denn Menschen ausmacht, von anderen Lebewesen unterscheidet, ist ja das er denken kann.

Aber in letzter Zeit konnte sie der Idee der Mensch sei ein denkendes Wesen, nicht beiwohnen. Was hat er den schon gedacht und gemacht? Was hat die Menschheit den anderes vollbracht ausser daran zu denken, für Religion, Land und Ideologie Menschen umzubringen. In Sachen Wissenschaft und Technologie geht es ständig nach vorne, wir haben uns quasi weiterentwickelt. Für Soraya war dies alles nur Betrug.

Die Technologie ist ja gut und schön, aber sie war der Meinung, dass man es nicht, für das Richtige, für das Gute einsetzte. Es geht nur darum, die ganzen Tötungsapparate, so weit wie möglich zu perfektionieren. Eine noch bessere Bombe, noch bessere ausgestattete Waffen zu produzieren. Ist das der Fortschritt gewesen?

Dauernd kommen sie einem mit der Entwicklung der Menschheit.

Man sagt, dass die Zeit, in dem wir Leben, für die Menschheit, die am weitest fortgeschrittene, meistentwickelte und der am besten zu erlangende Punkt sei, jedoch konnte Soraya dies

nicht erkennen, gewiss waren in ihrer Zeit in den Bereichen Technologie und Wissenschaft Fortschritte eingetreten, die Menschen flogen sogar ins All, aber Soraya, konnte hierin absolut keinen Fortschritt für die Menschheit erkennen. In der Gegend, in die sie emigrierte, starben immer noch Menschen, tausende starben in einer Art und Weise, die sich nicht verdient hatten.

Solange Kinderleichen immer noch an den Küsten stranden, konnte niemand Soraya von der Idee des Fortschritts der Menschheit überzeugen. Sorayas Mutter, die glaubte, dass Soraya las, bat sie Obst zu bringen. Soraya, ohne ein Wort zu sagen, ging versonnen und gedankenverloren in Richtung Küche. Ihr Vater, der sein Gebet beendet hatte, ging wieder ins Wohnzimmer.

Möge Gott dein Gebet akzeptieren, sagten Frau Aysel und ihre Mutter. Soraya, die das Obst auf den Couchtisch stellte, bat darum, in ihr Zimmer gehen zu dürfen. In ihrem Zimmer warf sie sich mit dem Gesicht zur Decke gerichtet, auf ein nicht zu altes, aber nicht zu neues Bett. Regungslos, als würde ein Film, den sie sehr mochte gerade jetzt ablaufen, starrte sie, ohne zu zwickern, sehr konzentriert an die Decke.

Manch schöne Momente, die sie in Syrien verlebte, kamen ihr in den Sinn. Sie war sehr gerührt. Das was sie so rührte, war die Tatsache, dass sie nicht auf eine schöne Art und Weise beziehungsweise nicht mit ihrer Zustimmung von dort gegangen war. Sie waren gezwungen worden. Soraya war kein besonders positiv denkender Mensch, sie war von der Sorte, die das Glas immer als halbleer betrachteten.

Der Glaube, dass es schöne Tage gab, war bei ihr fast nicht vorhanden. Sie dachte an Menschen, an Milliarden, die sich voneinander unterscheidenden Menschen, Soraya spulte die Kassete der Menschheitsgeschichte ziemlich weit zurück. Sie dachte an die ersten Menschen. Verschiedene religiöse Quellen, gaben

Adam und Eva als die ersten Menschen an. Der erste war aber Adam. Warum wurde denn nicht zuerst Eva erschaffen, dachte sie. Muss sich denn in allem, immer die Überlegenheit des Mannes zeigen? Werden denn immer die Maenner an der Spitze sein? Was waere schon dabei gewesen, wenn die Maenner aus den Rippen der Frauen erschaffen worden waeren. Vielleicht waeren dann die Frauen nicht immer an zweiter Stelle.

Soraya fuhr im Gedanken fort, demnach sind also die Vorfahren, aller Milliarden von Menschen auf Erden, Adam und Eva. Und was ist in all der Zeit geschehen, dass diese Milliarden Kinder gleicher Vorfahren, gegeneinander so feindselig und hasserfüllt wurden. Was war denn passiert, dass kleine Körper an die Küsten schmettern. Was war der Grund, dass Tausende Menschen, in der Heimat, in der sie aufwuchs und die sie liebte, starben und warum musste sie ihr Haus, ihr Zimmer aufgeben, um in ein ihr wenig bekanntes Land zu flüchten. Abermals dachte sie: die Kinder von Adam und Eva, die Kindeskinde, die Kindeskindekinde.

Unendlich, wie die Zahl „Pi“ – als gaebe es kein Ende. Was war bis hierher geschehen, dass diese Unmenge Kinder abstammend vom gleichen Vater und von der gleichen Mutter, für Sprache, Religion, Rasse, Technologie, Ideologie und für Land, sich gegenseitig umbrachten. Manchmal fand sie folgenden Standpunkt für gerechtfertigt: Aufgrund der steigenden Zahl der Weltbevölkerung, war es nur natürlich, dass man auswanderte und an verschiedenen Orten lebte, in verschiedenen Metiers arbeitete, sei es Landwirtschaft, sei es Viehwirtschaft, sei es der Handel. Aus diesem Grund, kommen verschiedene Sprachen zum Vorschein und es werden sich verschiedene Glaubensrichtungen zu eigen gemacht.

Aber eine trotzig Seite an ihr konnte sich mit folgendem Zustand nicht abfinden...und kann es nicht: Musste Vielfalt wirklich so schmerzhaft sein? Unterschiede sollten

kein Konzept der Diskriminierung zu Tage fördern. Soraya hasste jede Form von Diskriminierung.

Egal, ob ein Mann glaubt, er sei einer Frau überlegen, egal ob man versucht, die eine Hautfarbe der anderen überzuordnen oder diese Religion mehr Wert sei als jene – oder, egal welcher Rasse, welchem Land, welcher Nation auch immer man angehören mag, sich über jemanden stellt, der der eigenen Identität nicht entspricht. Für Soraya lag sowieso der Grund für die Probleme der Menschheit, sei es in der Geschichte, sei in unserer heutigen Zeit, an der Diskriminierung. Die Zeit vor dem Propheten Mohammeds, die als barbarisch bezeichnet wurde, kam ihr in den Sinn, als kleine Mädchen lebendig begraben wurden, war das keine Diskriminierung von Jungen und Mädchen? Adolf Hitlers Rachewahn, Wut und Hass, der Grund für Millionen von Toten, war dies letztendlich nicht auch Diskriminierung gewesen? Für Soraya war der Grund für viele dunkle Flecken der Geschichte die Diskriminierung; Geschlecht, Religion, Rasse, Ideologie – für dies alles war das verdamnte Konzept der sogenannten Diskriminierung die Basis.

Viele Syrier waren in verschiedene Gegenden ausgewandert. Die Mehrheit Richtung Westen, also mehr an westlich gelegene Gegenden als Syrien selbst. Warum Westen? Möglicherweise dachten sie, im Westen könnten sie freier, wohlhabender und unter noch besseren Voraussetzungen leben. War es nicht sogar so, dass „Fortschritt“ und Westen gleichmassen definiert wurden. Je näher man dem Westen kam, desto fortgeschrittener, moderner und zeitgemässer wurde man. Und was erwarteten sie jetzt, vom Riesenphänomen „Westen“, das sie selbst vor ihrem inneren Auge so übermassig aufgebläht hatten. Dachten sie, im Westen würden auf sie grenzenlose Möglichkeiten, Freiheiten und Rechte warten?

Natürlich nicht! Auch wenn der Westen viele Argumente vorbringt, die Flüchtlinge nicht zu wollen, war Sorayas Meinung nach, der wahre Grund, Diskriminierung. Vorurteile gegenüber den Muslimen. Von vielen westlichen Mächten wurde dies auch sehr deutlich angesprochen. Deshalb hatte ihr Vater mittlerweile einen Hass auf den Fernseher entwickelt, er wollte keine Nachrichten sehen. Viele westliche Nationen zögerten nicht, heftige Aussagen gleich „wir haben hier keinen Platz für Muslime“, zu tätigen. Mehr noch, „wir geben ihnen das Geld und die Türkei soll sich um die Flüchtlinge kümmern, für sie ist der sicherste Ort die Türkei“, entsprechendes auessernd, hatten sie kein Interesse, sich um den Scherbenhaufen ihres eigenen verlogenen Politspiels zu kümmern. Sie hatten kein Gewissen, und die angebotene finanzielle konnte man vermutlich als „wir tun unser möglichstes“ bzw. „was wollte ihr denn noch, nehmt das Geld und seid ruhig“- Geldhilfe, betrachten. Sie wollten sich in ihrer Bequemlichkeit nicht stören lassen. „Die Türkei ist ja schliesslich da“, dachten sie womöglich, wer weiss es schon. Die Türken sind ein „barmherziges“ Volk, dachte Soraya.

Türken, Kurden, Aleviten, Suniten, allesamt hatten die Flüchtlinge mit offenen Armen empfangen, alle waren sofort der Meinung, „wir müssen ihnen helfen, „dieses Land reicht uns allen“. Sollte ich lieber nicht „alle“ sagen, ging es Soraya durch den Kopf, da doch einige Vorwürfen wie diese zu hören waren: „Wir kommen selber gerade mal so über die Runden“, „während wir mit unseren eigenen Problemen zu kämpfen haben, müssen wir uns auch noch um die kümmern“. Nicht, dass auch ihnen Soraya nicht recht gab. Wegen den Terrororganisationen wie „PKK, İşid und Fetö“ durchlebte die Türkei sowieso schon noch schwerere Zeiten als in der Vergangenheit. Das Vergangene hatte ihre Mutter ihr erzählt. In der Vergangenheit gab es nicht so viele Bom-

benanschlaege, nicht so viele Tote und Maertyrer.

In der Nacht des „15. Juli“ hatte Soraya schreckliche Angst und wegen den nicht endenwollenden Totenmessen, hatte sie in ihrem Zimmer bis in den Morgengrauen geweint. Um den Türken seine Unterstützung zum Ausdruck zu bringen, ging ihr Vater, mit der türkischen Flagge in der Hande, gemeinsam mit Frau Aysel zum Hauptplatz. So sollte es nicht sein, dachte Soraya: „Das Leid der anderen sollte auch das unsere sein“ – das Leid hat keine Sprache, Religion oder Rasse; sollte es nicht haben! Mit dem Anstieg der Weltbevölkerung hat man bewusst oder unbewusst nicht erklärbare Grenzen gesetzt.

Sowohl physische wie auch geistige Grenzen. Die physischen Grenzen konnte sie gerade noch verstehen, aber die im Kopf gesetzten Barrieren nicht. Die Einstellung der Menschen zueinander mit all ihren Vorurteilen; zusammen mit einer sich parallel entwickelnden Diskriminierung - und die aus der Diskriminierung resultierenden Grenzen, waren eigentlich in den Köpfen der Menschen vorhanden.

Wie konnte man diese Grenzen denn überwinden? Auch das wusste sie nicht. Auch wenn sie es wüsste, was haette sie schon tun können. Wie waere sie, alleine, derart in der Lage Einfluss zu nehmen, damit diese geistigen Grenzen überwunden werden konnten. Dann erkannte sie, dass sie völlig falsch lag – „wenn alle, genauso denken würden wie ich, wie könnte man überhaupt diese Grenzen überwinden. Dachten nicht alle, was kann ich alleine schon tun, und beendeten bereits viele Dinge, bevor sie überhaupt anfangen.“? Soraya verglich diesen Umstand mit folgendem Ereignis: Mit der leeren Schokoladenverpackung in der Hand, die sie kurz zuvor gegessen hatten, ging sie die Strasse entlang.

Die Strasse, die sie entlang lief, war voller weggeschmissener Verpackungen der bereits verzeerten Schokoriegeln, Biskuits, Chips

usw.; mehr noch, vor einigen Haustüren konnte man sogar, vollgemachte Babywindeln vorfinden. Die Müllcontainer waren bis zum Rand gefüllt. Anscheinend hatten die Müllmaenner die Container dieser Strasse stehen gelassen oder vergessen, dachte. In diesem Moment wollte sie die leere Schokoladenverpackung auf den Boden werfen, „ist sowieso ein sehr dreckige Strasse und voller Müll“, sagte sie sich selbst. Aber sie warf die Verpackung nicht weg, weil der Grund, dass diese Strasse in ihrem jetzigen Zustand war, daran lag, dass genau in jenem Moment, die Menschen genauso wie sie zuvor gedachten hatten, oder nicht? Dachten nicht alle, was macht schon ein Stück aus beziehungsweise der Boden ist ja sowieso schon voll Dreck, und verwandeln damit die Strasse in eine Müllhalde? Dass die Menschen dachten, dass sie alleine nichts bewirken könnten, machte sie wütend. War nicht jeder Einzelne, ein Teil eines Ganzen? Falls jede einzelne Person, seiner Pflicht nachgekommen waere, würde, jetzt in diesem Moment, diese Strasse in diesem Zustand sein?

Soraya steckte die Verpackung in ihre Tasche und setzte ihren Weg fort. Für Soraya war genau dies der Grund warum die Welt, in ihrem jetzigen Zustand war. Jeder Einzelne dachte, dass er selber nichts bewirken könne und ohne etwas zu tun, gab man sich, ohne Gegenwehr, dem fortreisenden Strom seines eigenen Status Quos hin. Und „Grenzen“ konnten mit solchen Gedanken niemals überwunden werden. Jeder Einzelne musste nun endlich anfangen, so weit es in seiner Macht lag, Dinge alleine anzupacken und sich dabei bestmöglichst anzustrengen. Ihr Mutter hatte einst erzahlt: Als der Prophet Abraham sich Nimrod widersetzte, befahl Nimrod Abraham in einem grossen Feuer zu verbrennen; und die Holzscheite wurden angezündet, die Flamme wurde von Mal zu Mal grösser, bis zu den Wolken stieg sie empor und der Prophet Abraham war inmitten des Feuers. Als eine Ameise von diesem Vorkommnis hörte, fing

sie mit einem Tropfen Wasser im Mund an, in Richtung des Feuers zu laufen. Als eine andere Ameise dies sah, fragte sie, die Ameise, die das Wasser trug: „Wohin gehst Du?“.

Die Ameise mit dem Wasser: „Hast Du es denn nicht gehört? Sie wollen den Propheten Abraham verbrennen, und ich laufe dorthin, um ihm zu helfen.“ Als die anderen Ameise das gehört hatte, entgegnete sie voller Lachen: „Was kannst Du denn schon mit einem Tropfen Wasser ausrichten?“. Die wassertragende Ameise darauf: „Macht nichts zumindest wird klar, auf welcher Seite ich bin.“, und setzte ihren Weg fort. Weil Soraya damals noch klein war, hatte sie es nicht ganz so verstanden, was die Ameise in der Geschichte zum Ausdruck bringen wollte; jetzt aber verstand sie es besser: „Mag es eine Wirkung haben oder nicht, mag dein Bestes ein kleiner oder grosser Beitrag sein, es nicht wichtig, mach das, wozu du fähig bist!“.

Soraya konnte nicht schlafen. Sie stand auf und nahm ihr Tagebuch und einen Stift zu Hand und schlug wahllos eine Seite auf und fing an zu schreiben: „Gleichermassen wie ich für mich selber ein „Lebensrecht“ beanspruche, wünsche ich mir für alle anderen Menschen mindestens dasselbe. Nicht nur ein- und ausatmen, alles, was es braucht, um wie ein Mensch zu leben, wünsche ich mir. Ich wünsche mir alle Voraussetzungen, um die Möglichkeiten ein Mensch sein, zu verwirklichen. Ich bin ein Mensch und ich denke, die Tatsache, nur ein „Mensch“ zu sein, ist ausreichend, dass meine Wünsche in Erfüllung gehen.“

Aufgrund des Erlebten und der von ihr gelesenen Bücher, die für ihr Alter stets an viel reifere Dinge denkende Soraya schloss ihr Tagebuch, stand auf, löschte das Licht und versuchte zu schlafen.

Mal sehen, was alles, das Leben für Soraya noch zu bieten hat.

سريّة وعالم الافكار

انه يوم ممل يوم متعب يوم مسبب للاختناق
هكذا جلست سريا هي وعائلتها يشاهدون التلفاز
وهي تحاول مناقشة احداث اليوم بداخلها
شعرت بالملل لان كل يوم تعيشه يشبه اليوم الذي
مر احست بالاختناق لانها اصبحت قادرة على
قراءة كل ماينتهي حولها فعندما كبرت فتحت
عينها اكثر على كل مايجري فاصبحت تصيب
بالاختناق اكثر فاكثر فعلى الرغم من وجود
اشياء كثيرة للبوح بها الا انها كانت تفضل
الصمت كانت تصاب بالاختناق فقد اصبحت
روحها ضيقة بالنسبة لجسدها الذي تقبع بداخله
كانت تحس بالتعب لان كل كل الاشياء التي لم
تستطع قولها اصبحت تشكل عبئا عليها
فعلى الرغم من ان سنّها لايتجاوز 18 سنة الى
انها كانت تفكر في اشياء اكبر من ان تحمل على
عائقها فقد كانت سريا فتاة جميلة جدا عريضة
الكتفين ذات 160 طولا نحيفة الخصر وشعرها
الاسود الملقى عليه فيشرتها البنية وعينها
العسليتين جعلتها من الفتيات التي لايمكن
تجاهلها كانت منطوية لانتطيل الكلام حتى انه
كان يعتقد انه لايمكن لاحد ان يفهمها
فقد كانت قد بدأت سنة جديدة من عمرها
الاسبوع الماضي فرغم انها لم تكن تؤمن
بالابراج الى انه كان يعتقد انها تحمل الجانب
العاطفي لبرج الحوت
فقد اشترى ابوها وامها كعكة لعيد ميلادها فقد
كانا يحاولان جعلها سعيدة فهي لم تكن كذلك هنا
فهي لم تعتد على تركيا ابدا فالسيدة امينة والسيد
هشام كانوا يخافون على ابنتهم كثيرا فربما لانها
كانت الطفلة الوحيدة لهم
فرغم هذا لم تكن سريّة فتاة مدللة ابدا بل على
العكس كانت دائما تتجنب فعل الاشياء التي قد
تتسبب في حزن والديها منها فقد كان السيد هشام
شخصا ميسورة الحالة عندما كان في سوريا فقد
كان تاجرا لكن وبسبب الحرب الاهلية التي
حدثت في سوريا اجبروا على الهجرة الى تركيا
فقام بفتح محل بقالة هنا

فقد كانت هناك العديد من الهجرات من سوريا
الى تركيا وخصوصا الى مناطق كليس
غازيعنتاب كهرمان مرّاش شان اورفة ادنة
فلربما كانت الحياة اكثر ملائمة في هذه المناطق
خصوصا غازي عنتاب ودياربكر التي كانت
تعتبر من المناطق الصناعية الكبرى وبالتالي
وجود فؤص للشغل اوفر
سريّة وعائلتها اتوا في المرة الاولى الى كليس
لكن بعد ذلك وبسبب صغر هذه المدينة و اعمال
السيد هشام التي لم تأخذ مجرى جيدا هناك انتقلوا
الى غازي عنتاب فسريّة كانت فتاة انطوائية
لا تحب السفر كثيرا فمن غير الكتابة والرسم
وقراءة الكتب فانه لا يمكن ان يقال ان لها
هوايات اخرى
فبعد عدة مرات من تكرار امينة لكلامها
استطاعت سريّة واخيرا سماع امها
هيا يا ابنتي انهضي وانظري من الطارق
صاحت امينة قائلة
نهضت سريّة لفتح الباب دون الرد فقد كان
الطارق السيدة ايسيل الجارة التي تسكن في
الطابق العلوي فبعد اللقاء كما من امينة و هشام
التحية عليها قامت سريّة بتقديم الشاي لها
فعند بدا الكبار الحديث تجلس سريّة في المقعد
الموجود في الزاوية وتبدأ في المشاهدة فقط فقد
لاحظت السيدة ايسيل عدم حب سريّة لها فقد
كانت تراها كثيرة الكلام حتو انها كانت ترى ان
غرضها من الحياة هو القيل والقال فقط فمن
الجيد ان السيدة امينة لم تكن تشبه ابنتها
كانت السيدة ايسيل تتحدث في كل المواضيع من
جار ومن ذهب ومع من ذهب اما السيدة امينة
كانت تشاركها الحديث بكلمتين من باب
الاحترام فقط فقد كانت سريّة تكره الناس التي
تحب الحديث الفارغ فماذا كان سيحصل لو
فتحت كتابا وقراته فبدلا من تطوير عضلات
فكها لما لا تحاول تطوير عضلات دماغها فقد
كانت سريّة تظن ان الذين يتحدثون كثيرا
لايفكرون هل السبب لانني لا اتحدث كثيرا
فتفكر في هكذا سالت سريّة نفسها لا لا غير
صحيح ففعلا الاشياء الفارغة هي التي تحدث
ضجيجا فالسيدة امينة كانت تركية الاصل لذلك
لم تكن سريّة بعيدة كل البعد عن الثقافة التركية
لكن بالطبع كانت سوية سورية لان ابوها كان
كذلك

بجثث الاطفال على الساحل فكيف يمكننا القول ان البشرية قد تطورت طلبت والدة سرية منها جلب الفاكهة ومجددا لم ترد بل كانت لازالت غارقة في افكارها قامت متوجهة نحو المطبخ فيما ان والدها السيد هسام كان قد انهى صلاته ومر الى صالة المعيشة

وضعت طبق الفاكهة امام الطاولة التي كانت امامهم وطلبت الاذن للذهاب الى غرفتها وغرفتها لم تكن لالقديمة اى انها لم تكن جيدة كثيرا القت بنفسها فوق السرير ووجهها موجه نحو السقف فقد كانت تنظر اليه وكأنها تشاهد فلما مثيرا للاهتمام فجأة تبادرت الى ذهنها كل الاوقات الجيدة التي قضتها في سوريا فقد احست بشوق فالذي جعلها تحس هكذا هو انفصالها عن هناك بكامل ارادتها فقد كانوا مجبورين على الرحيل فسرية كانت من الناس التي لاتفكر بايجابية كانت تنظر فقك الى الجانب الفارغ من الكاس بعد ذلك تبادر الى فكرها كلا من ادم وحواء او بمفهوم اخر تاريخ البشرية العريض فقد يالت نفسها لما لم تخلق حواء قبل ادم ولما خلقت من ضلغته فهل يجب على الرجال دائما ان يكونوا محط انظار او ماذا فالناس ورغم اصولهم المتشابهة بل ومشاركتهم لنفس العرق الل انهم يحملون البغض والكراهية لبعضهم البعض فابناء ادم وحواء وابناء ابنائهم كل ذلك يتقدم نحو الامالانهاية فكيف يعقل ان يقتل بني البشر بعضهم البعض رغم ان لهم نفس الاب والام ان صح التعبير وكل ذلك من اجل العرق واللغة والدين فالاختلاف لايغني التميز فقد كانت سرية تكره التميز فقد كان تميز لون بشرة على الاخرى بالنسبة لها تميزا وكذلك هو الشأن بالنسبة للعرق والدين وتفضيل الرجل على المرأة

فقد تبادر الى فكرها عصر الجاهلية في عهد الرسول صلى الله عليه وسلم عندما كانوا يقومون بدفن الفتاة وهي حية مميون بذلك الرجل عنها وكمثال اخر ادولف هتلر الذي تسبب في موت العديد من الناس بسبب حقده اقل يمكن هذا بحد ذاته تميزا فالعديد من البقع السوداء التي يحملها التاريخ سببها التميز فالعديد من السوريين هاجروا الى غرب البلاد فلماذا الغرب هل لا اعتقادهم انه يتمتع بحرية فكر وحقوق اكبر

كانت سرية لا تفهم هذا الامر كذلك فكانت تقترض ان والدها الماني ولسبب ما جاء الى سوريا وتزوج بالسيد امينة وسرية كذلك كانت ستولد زكبر في سوريا الا انها ستكون المانية الجنسية لان والدها الماني ليس المر سخيلا لماذا يجب على الامر ان يكون بهذا الشكل فالمكان الذي ولد وترعرع فيه الانسان واينما كانت كذلك قد نشأت طفولته وذكرياتها فيجب عليه هو ايضا الانتماء الى ذلك المكان نهضت سرية لجلب الشاي للسيدة اسيل من جديد بعد تقديمها الشاي جلست من جديد فقام السيد هشام متوجها الى الغرفة المجاورة لصلاة العشاء اما سرية فقد كانت تحاول قراءة كتاب كانت تحمله في يدها لكنها لم تستطع فقد غرقت مجددا في افكاره جديدة فافكارها كانت تهاجر من مكان الى اخر دون ان ترسى في مكان واحد فبعد ان تبادر الى ذهن السيدة اسيل ان سرية لاتحبها لاحظت سرية كذلك انها اصبحت تكره الكثير من الاشياء في الالونة الاخيرة كانها تركت الجزء المسؤول عن وظيفة الحب من دماغها في سوريا فسالت نفسها ساخرة فياليتني تركت جزءا من وظيفة التفكير هناك افليس وظيفة العقل هي التفكير فهذه الوظيفة التي تميز بين كائن حي واخر وهي كذلك التي تصنع من الانسان انسانا فحتى وان افترضنا ان الانسان قد فكر فمن غير قتل الناس والدين والوكن والاديولوجية لم يفكر في شيء اخر فرغم تقدم العلوم والتكنولوجيا الى ان هذا التقدم مرتكز على الخداع فقط من وجهة نظرها فقد كانت تقول بان التكنولوجيا جيدة نعم لكنها ومع الاسف لاتستعمل لاغراض جيدة فالية الموت الجيدة الصنع والقنابل المتطورة والتجهيز لانتاج اسلحة جيدة فهل هذا هو التقدم ياترى فالتقدم المستمر للانسانية ليس سوى ترثرة لاغير فعصر التقدم ذلك ليس فقط قولا فنحن لم نرى اي شيء من انتاجه فالبفعل تغيش عصر التكنولوجيا وكذا التطورات في مجال العلوم حتى ان الانسان صعد الى الفضاء لكن ورغم هذا فسرية لم تكن ترى هذا تقدما للانسانية ابداء فلا زال الناس يموتون في المكان الذي يهاجرون اليه بل ولقي الالاف حتفهم دون ان يستحقوا ذلك فالبحر لازال يلقي

فكان رد الاخيرة انها حتى وان لم تستطع اطفائها ستكون على الاقل حاولت في المساعدة
فقد كانت سرية انداك صغيرة لم تفهم المغزى من القصة لكنها الان تعرف فالمهم ليس ماتقوم به ان كان صغيرا او كبيرا المهم هو ان تحاول لم تستطع سرية النوم بعد ذلك فنهضت من سريرها فاخذت في يدها قلمها ودفترها وبدأت في الكتابة ** فمثلا لدي الرغبة في العيش متمتعة بكل حقوقي فيجب علي تمنني ذلك لكل الناس علي عيش الحياة بكل تفاصيلها ليس فقط من اجل العيش
فيكفيني انني انسان لتحقيق كل ذلك فبفضل قرائتها لكل تلك الكتب كانت سرية فتاة ناضجة فكريا
اغلفت دفترها واطفئت الاضواء ثم استسلمت للنوم
فلنرى ماذاستخباه الحياة من جديد لسرية

فحتى التقدم مبني على كلمة الغرب فكلما زاد القرب من الغرب زاد التقدم والنمو
فعلى عكس ماكانوا متصورين كل تلك الحريات وغيره فالغرب لم يقبل باللاجئين ولذلك لاسباب سياسية وغيرها منها النظرة السلبية نحو المسلمين فقد صرحوا قائلين انه لا يوجد مكان للمسلمين عندنا سنعطيهام اموالهم وليذهبوا الى تركيا فهي الوحيدة التي يمكن ان تهتم بهم فعلى عكس ذلك كانت الامة التركية قد فتحت ابوابها سنبيين اكراد علويين اترك دون تمييز فقد فتحو ذراعهم مستقبليتنا قائلين بان هذه الارض تسعنا كلنا
فالبطبع ليس كلهم فقد كانوا هناك معارضين للفكرة قائلين ** نحن بالكاد نستطيع حل مشاكلنا فكيف سنحل مشاكلهم هم ايضا ** لم تكن ترى سرية ذلك بالصواب فالدولة وبسبب حزب العمال الكردستاني تلك المنظمات الارهابية اصبحت تمر بوضع اسوء مما كانت عليه في السابق فامي كانت على دراية بماكان يحصل في الماضي فقد اخبرتني انه لم يكن كل ذلك التججير والعدد من الموتى
فقد احست سرية بخوف شديد بعد ليلة الخامس عشر من تموز فصوت الاذان الذي لم يتوقف تلك الليلة جعلها سجيئة غرفتها اما ابوها وامها فقد خرجا الى الميدان حاملين العلم التركي وداعمين الشعب التركي فلم ينبغي للامر ان يكون على ذلك النحو فالام الناس هي الامنا فالالم لا يحب ان يكون في اختلاف الدين والعرق واللغة
اما عن موضوع الحدود سواء كانت ذهنية او مادية فيجب تجاوزها بكل الوسائل خصوصا الذهنية منها فقد اعطت متالا لها على النحو التالي اكل حلولى والاحتفاظ بعلبتنهما الفارغة وحتى عند المرور من شارع مليئ بالازبال تبقى لديك نفس الفكرة ففكرة سرية ان الانسان لتجاوز الحدود الذهنية يجب ان لايفكر في نفسه فقط بل في الغير كذلك وكمثال على ذلك قصة نبينا ابراهيم التي حكته لها امها حيث قام النمرد بالقاء النبي في النار التي قام باشعالها له فكانت نملة تحمل قطرة ماء ومتوجهة نحو النار في حين راتها نملة اخرى مستغربة منها عن ماتفعله وكسف يقوم باطفاء نار كتلك بواسطة قطرة ماء

SORAYA VƏ DÜŞÜNCƏ DÜNYASI(HEKAYƏ)

ƏLİ ASLANOĞLU

"Darıxdırıcı bir gün" "boğucu bir gün" "yorucu bir gün" Soraya ailəsiylə oturmuş televizora baxarkən içində bu gününü qiymətləndirirdi . Sıxılmışdı çünki hər günü bir əvvəlki günün eyni idi. Boğulmuşdu çünki artıq ətrafında olan bitən hər şeyi oxuya bilirdi, böyüyüb gözləri açıldıqca, fərqi dərəcəsi artdıqca boğulurdu. Boğulmuşdu çünki artıq ruhu bədənində dar gəlirdi.

Söyləyəcək o qədər şeyi olmasına baxmayaraq susurdu. Yorulmuşdu çünki söyləyə bilmədikləri ona yük olurdu. Eynilə yük heyvanlarına bənzətirdi özünü daşıya bilməyəcəyi qədər çox şey nəqliyyat vasitəsiymişlər idi ona hələ 18 yaşında olmasına baxmayaraq. Daşıya bilməyəcəyi qədər böyük şeylər düşünürdü.

Soraya geniş çiyinli, 1.60 boylarında, incə beli və belinə tökülən uzun qara saçlarıyla çox gözəl bir qız idi. Qumral bədən, qapqara gözləriylə görənlərin dönüb bir daha baxdığı biriydi. İçinə qapalı çox danışmayan amma çox düşünən biriydi. Çox danışmazdı çünki kimlənin onu anlamayacağını düşünürdü. Yeni yaşına keçən həftə girmişdi bürclərə çox inanmazdı amma balıq bürcünün romantik olan istiqamətini daşdığını düşünürdü. Ana atası özünə kiçik bir tort alıb ad gününü qeyd etmişdilər idi. Yarım alma könül alma, bir az xoşbəxt etməyə çalışırdılar qızlarını. Bilirdilər çünki Soraya bədbəxt idi burada, Türkiyə ona yaramamışdı. Əminə Xanım və Hışam Bəy tək uşaqları olduğundan ötürdirmə bilinməz amma Sorayanın üzərinə çox titrəyirdilər. Soraya da bu maraqlı və əlaqədən ötürə heç şişməmiş

əksinə onları üzəcək şeyləri etməkdən qaçınmağa çalışırdı. Hışam Bəy Suriyanın halı vaxtı yerində olan kəslərindən idi. Ticarətlə məşğul olardı zamanında amma vətəndaş müharibəsindən ötürə Türkiyəyə köç etmək məcburiyyətində qaldıqlarından burada kiçik bir Suriya baqqalı açmışdı. Suriyadan Türkiyəyə çox ədəddə köç olmuşdu.

Xüsusilə Kilis, Qaziantəp, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Adana və digər şərq ellərinə. Hərhalda həyat tərzləri bura daha uyğun idi ya da bu bölgələrin, xüsusilə Diyarbakır və Qaziantəpin sənayelərindən ötürə iş imkanları daha geniş olduğu üçün. Soraya və ailəsi əvvəlcə Kilsə gəlmiş daha sonra Kilis kiçik olduğundan və Hışam Bəyin işləri çox yolunda getmədiyindən Qaziantəpə daşınmışlar idi. Soraya içərdən və gəzməyi çox sevməyən bir qız idi. Kitab oxumaq, bir şeylər yazıb çəkmək, gündəlik tutmaqdan başqa hobbiləri olduğu da deyilə bilməzdi. Əminə Xanım bir neçə dəfə Soraya dedikdən sonra eşitdi Soraya anasını:

- "Qızım qapı döyülür bax" dedi Əminə Xanım.

Soraya cavab vermədən qapını açmağa getdi. Gələn üst qonşuları Aysel Xanım idi. Əminə Xanım və Hışam Bəy, Aysel Xanım ilə salamlama faslını bitirdikdən sonra Soraya Aysel Xanıma çay ikram edib oturdu, böyüklər söhbət etməyə başlayınca Soraya da küncdəki kresloya oturub onları izləməyə başladı. Aysel Xanımı çox sevmədiyini fərqləndirdi Soraya. Çox dedi-qoduçu tapardı onu. Hətta həyata məqsədinin yalnız dedi-qodu olduğunu düşünürdü.

Allahdan anası onun kimi deyildi. Aysel Xanım gəlir kim nə etmiş, hara getmiş, kiminlə gəzməmiş hər şeyi izah edərdə anası da ayıb olmasın deyər arada bir iki sual soruşub söhbətin içində olduğunu göstərməyə çalışırdı. Soraya boş danışan insanlardan nifrət edərdi. Nə vardı yəni açıb kitab oxusadılar, boş boş danışsın çənə əzələlərini yormaqdansa

bir az beyin əzələlərini inkişaf etdirərdilər heç olmazsa. Soraya çox danışan insanların çox düşünmədiyini düşünərdi.

Görəsən mən az danışdığımıdanmı belə düşünürəm deyə keçirdi ağlından amma yox yox həqiqətən elə idi içi boş olandan çox səs çıxar deyə boşuna deməmişlər idi hərhalda. Anası Əminə Xanım Türk olduğundan Türk mədəniyyətinə uzaq deyildi Soraya. Amma Soraya Suriyalı idi çünki atası haralıdırsa vecinə alardı övlad. Bunu da anlamırdı Soraya niyə elə olardı ki, fərz edərdi: Atası Alman olsa və bir səbəbdən Suriyaya gəlib Əminə Xanım ilə evlənmiş olsa və Sorayada Suriyada doğulub böyümüş biri olduğu halda sırf atası Alman deyə özü də Almaniyalı olacaqdı. Çox axmaq deyil idimi ? Niyə belə idi ki? Bir insan doğulub böyüdüüyü yer hara, uşaqlığı və uşaqlıq xatirələri az qala oraya aid olmalı idi vecinə almalı idi.

Soraya Aysel Xanımın çayını təzələmək içi qalxdı yerindən, çayı təzələyib oturdu təkrar. Hışam Bəydə şamı etmək üçün doğrularıldı yerindən. Digər otağa keçdi. Soraya əlinə aldığı kitabı oxumağa çalışırdı amma oxuya bilmirdi. Min bir düşüncələrə budaqmış idi yenə. Düşüncələri oradan oraya köç edirdi sanki.

Aysel Xanımı çox sevmədiyini düşündükdən sonra Soraya fərq etdi ki son zamanlarda çoxu adamı və çox şeyi sevmirdi. Sanki Suriya da buraxmışdı beyninin "sevmə" funksiyasını yerinə yetirən qisimini. Kaş ki beyninin "düşünmə" qisiminə də buraxmış olsaydı. Belə keçirdi ağlından, amma sonra gülüldü özünə beyin dediyi şey onsuzda "düşünmədən" ibarət deyil idimi? İnsanı insan edən, digər canlılardan ayıran da bu idi sözdə, düşünə bilir olması idi. Amma son zamanlarda "insanın" düşüncənin bir varlığı olduğu fikrinə qatılmırdı. Düşündü də nə etdi? Din, torpaq, ideologiya uğruna, insan öldürməyi düşünməkdən başqa nə etmişdi insanoğlu. Elm

və texnologiya sahəsində dayanmadan irəliləyir, inkişaf edirdik guya. Hamısı aldatmaca idi Sorayaya görə. Texnologiya yaxşıdır gözəldir bəli amma deyirdi; yaxşı məqsəd qoy istifadə edilmirdi ki. Varsa yoxsa "ölüm maşınlarını" ola bildiyincə inkişaf etdirmək. Daha yaxşı bir bomba etmək daha təchizatlı silahlar çıxarmaq.

Bu idimi irəliləmə. İnsanlığın irəlilədiyindən dəm vururlar davamlı. Yaşadığımız çağ insanlığın irəlilədiyini, inkişaf etdiyini, çatdığı ən yaxşı nöqtə idi sözdə, hanı görə bilmirdi Soraya, bəli yaşadığı çağ da texnologiya və elm sahəsində inkişaf olmuş, insanlar artıq kosmosa belə gedirdi amma Soraya bunu "insanlığın" inkişafı olaraq əsla görmürdü. Köç etdiyini yerdə hələ insanlar ölməkdə idi, minlərləsi ölmüşdü heç layiq olmadıqları şəkildə. Uşaq cəsədləri dəniz sahillərinə vurursa hələ, kimsə insanlığın inkişaf etdiyini fikrini inandırma bilməzdi Sorayaya.

Sorayanın kitab oxuduğunu sanan anası meyvə gətirməsini söylədi Sorayaya. Soraya yenə heç səs çıxarmadan qalxdı dalgın və düşüncəli şəkildə mətbəxə yönəldi. Atası namazını bitirmiş oturma otağına keçirdi. Allah qəbul etsin deyirdi Aysel Xanım və anası.

Soraya meyvələri önlərindəki ştativə qoyub otağına getmək üçün icazə istədi. Otağında çox köhnə olmayan amma çox yeni də sayılmayan bir yatağa üzü tavana gələcək şəkildə atdı özünü. Donuq idi, tavanı çox sevdiyi bir film oynayırırmışcasına gözlərini qırpmadan pür diqqət izləyirdi. Ağlına Suriyada keçirdiyi bəzi gözəl zamanlar gəlmişdi. Çox duyğulanmışdı. Onu duyğulandıran şeydə oradan gözəl bir şəkildə ya da öz razılığıyla ayrılmamış olması idi.

Məcbur qalmışlar idi. Soraya çox müsbət düşünə bilməzdi, stəkanın həmişə boş tərəfini görən cinsdən idi. Gözəl günlərə olan inancı az qala heç yox idi. İnsanları düşündü,

bir-birindən fərqli milyardlarla insan, kaseti çox geriyə qucaqladı "insanoğlunun" kaseti. İlk insanları düşündü. Fərqli dini qaynaqlar Adəm və Həvva olaraq verirdi ilk insanları. İlk Adəm idi amma. Niyə ilk Həvva yaradılmamış ki deyər düşündü. Hər şeydə bir kişi üstünlüyü olmağını məcburiyyətində idi? Həmişə kişilərmə qabaqda olacaqdı? Nə vardı yəni kişilər, qadınların qabırğa sümüklərindən yaradılmış olsadılar.

Bəlkə o zaman qadınlar bu qədər ikinci planda qalmazdılar. Davam etdi düşünməyə Soraya, bütün bu anda yer üzündə olan milyardlarla insanın atası və anası Adəm ilə Həvva idi. Yaxşı nə olmuşdu da bu eyni ata və anadan meydana gələn milyardlarla uşaq bir-birinə bu qədər kin güdər nifrət edərkən hala gəlmişdi. Nə olmuşdu da kiçik bədənələr sahillərə vururdu. Nə olmuşdu da yaşadağı və sevdirdi yurdunda minlərlə insan öldürdü niyə evini otağını buraxıb çox bilmədiyi bir diyara süründürülmək məcburiyyətində qalmışdı? Təkrar düşündü, Adəm və Həvvanın uşaqları, uşaqlarının uşaqları, uşaqlarının uşaqlarının uşaqları.

Bu belə "pi" sayı kimi ucu bucağı yoxmuşcasına irəliləyirdi. Yaxşı nə olmuşdu da eyni ana atadan olan bu qədər uşaq; dil üçün, din üçün, irq üçün, ideologiya üçün, məzhəb üçün, torpaq üçün bir-birlərini öldürürdülər. Bəzən haqlı hesab edirdi bu nöqtəni: Əhəli gedərək artdığı üçün insanlar əlbəttə ki fərqli yerlərə köç edib yaşayacaq, fərqli şəkillərdə çalışacaq, kimi əkinçiliklə, kimi heyvandarlıqla, kimi ticarətlə məşğul olacaq. Bu səbəblə fərqli dillər meydana gələcək və fərqli inanclarla sahib olacaqlar. Amma inadçı yanı heç cür qəbul etmirdi bu vəziyyəti, edə bilmirdi:

Fərqliliklər bu qədər ağırlıq olmalı idi?" "Fərqliliklər ayrı-seçkilikçilik deyilən bir anlayışı ortaya çıxarmamalı idi." Soraya hər cür ayrı-seçkilikçilikdən nifrət edərdi.

Bir kişinin bir qadından üstün olduğunun düşünülüyü ayrı-seçkilikçilikdən də bir dəri rənginin digər dəri rənginə üstünlük qurmağa çalışdığı ayrı-seçkilikçilikdən də bir dinin digər dindən daha üstün olduğunu düşünən ayrı-seçkilikçilikdən də bir irqin, ölkənin, xalqın özünü nə olursa olsun özü kimi olmayanlardan üstün gördüyü ayrı-seçkilikçilikdən də.

Onsuz da Soraya görə tarixin və günümüzün bütün insanlıq problemlərinin təməlinə ayrı-seçkilikçilik yatırdı. Hz. Məhəmməd dövründən əvvəlki 'cahiliyyə' deyər xarakterizə edilən dövr gəldi ağılına qız uşaqlarını diri diri torpağa basdırdıran, qız və kişi arasında edilən bir ayrı-seçkilik deyil idimi? Adolf Hitlerin milyonlarla insanın ölümünə səbəb olan kini, hirsini və nifrətinin altında da yenə ayrı-seçkilik yox idimi? Tarixdə ki bir çox quru ləkənin səbəbi ayrı-seçkilikçilik idi ona görə; cinsiyyət, din, irq, ideologiya hamısının təməlinə bu "ayrı-seçkilik" deyilən lənət anlayış vardı. Suriyalı bir çox insan fərqli yerlərə köç etmişlər idi. Əksəriyyəti qərbə doğru yəni özlərindən daha qərb də olan yerlərə. Niyə qərb? Yoxsa qərb də daha azad daha rifah daha yaxşı imkanlarda yaşayacağını düşünürdülər.

Elə ya inkişaf etmişlik tərifi belə "qərb" üzərindən edilirdi. Qərbə yaxınlaşdıqca daha 'inkişaf etmiş' daha 'müasir' daha 'müasir' olunurdu. Yaxşı nə gözləyirdi 'qərb' deyər gözündə böyütdükləri bu nəhəng faktdan. Qərbdə onları gözləyən sərhədsiz imkanlar, azadlıqlar, haqlarmı vardı? Əlbəttə ki xeyr! Qərb mühacirləri istəməmə mövzusunda bir çox fərqli səbəb qarşıya qoysa da təməldə Soraya görə yenə ayrı-seçkilikçilik vardı.

Müsəlmanlara istiqamətli mənfi dünya görüşü. Qərbdə ki bir çox iqtidar bunu açıq bir şəkildə dilə gətirmişlər idi. Atasına görə televiziyadan nifrət edərkən hala gəlmişdi, xəbərləri izləmək istəmirdi. Qərbli bir çox döv-

lət: Bizdə Müsəlmanlara yer yoxdur mənalarını verəcək çox ağır ifadələrdə söyləməkdən çəkinməmişlərdi. Hətta "pullarını verək də Türkiyə baxsın mühacirlərə, onlar üçün ən etibarlı yer Türkiyə" deyərək öz xain oyunlarının "qalanlarıyla" məşğul olmaq istəməmişlər idi. Vicdanları yox amma təklif etdikləri kömək pulları da hərhalda 'biz əlimizdən gələni edirik' pulu, ya da 'daha nə istəyirsiniz alın bunu və susun' pulu da ola bilərdi. Ağızlarının dadı qaçsın istəmirdilər. 'Türkiyə var necə olsa' deyə düşüncülər kim bilər.

Türklər 'mərhəmətli' bir cəmiyyət deyərək keçirdi içindən Soraya; Türkü, Kürdü, Şiəsi, Sünnisi hamısı birdən qucaq açmışlar idi mühacirlərə, hamısı birdən 'onlara kömək etməliyik' 'bu torpaqlar hamımıza yetər' deyirdilər. 'Hamısı' deməsəmmi deyərək düşündü Soraya çünki bəziləri: 'biz özümüzə çətin baxırıq' 'öz problemlərimiz varkən birdə onlarmı çıxdı' deyərək giley edirdilər. Onları da haqlı hesab etmir deyildi Soraya. Ölkələri onsuz da "PKK, İşid, Fetö" deyilən terror təşkilatları üzündən son zamanlarda köhnəsindən daha pis zamanlardan keçirdi. Köhnələri anası izah etmişdi. Əvvəllər bu qədər sıx partlama bu qədər çox ölüm bu qədər çox şəhid olmamış. Soraya '15 İyul' gecəsində çox qorxmışdu salaların səhərə qədər heç susmaması otağında gün ağarana qədər ağlamasına səbəb olmuşdu.

Atası da onlara dəstək olmaq üçün əlində Türk bayrağı Aysel Xanımın yoldaşıyla birlikdə meydanlara enmişdi. Belə olmalı idi deyərək düşündü Soraya 'digər insanların ağrısı bizimdə ağrımız olmalı idi' Ağrının dili, dini, irqi yox idi; olmamalı idi!

İnsanoğlunun əhalisi artarkən fərqi olub ya da olmadıqlarını anlamadan sərhədlərdə çəkmişdilər. Həm fiziki həm də zehni məhdudlaşdırırlar. Fiziki sərhədləri anlama bilirdi az çox amma başlarda çəkilən sərhədləri anlama bilmirdi. İnsanların bir-birlərinə olan tutum və ön mühakimələrini

buna paralel olaraq da yaranan ayrı-seçkiliyi bu ayrı-seçkiliyində özü ilə gətirdiyi sərhədlər başlarda idi əslində. Necə aşılandı bu sərhədlər? Onu da bilmirdi. Bilsə də nə gəlirdi əlindən. Tək başına necə təsir yarada bilərdi ki bu zehni sərhədlərin aşılmasında? Sonra çox səhv düşündüyünü fərq etdi; "hər kəs mənim kimi düşünsəydi necə aşılaçaqdı bu sərhədlər. Hər kəs mən tək başıma nə edə bilərəm deyib daha başlamadan bitirmirlər idimi bir çox şeyi?

Soraya bu vəziyyəti bu hadisəyə bənzətdi: Əlində az əvvəl yediyi şokoladın boş qabı varkən küçədə gedirdi. Getdiyi küçə yerlərə atılmış yeyilmiş vafli, biskvit, cips və qablarla dolu idi hətta bir neçə evin qapısının qarşısında içi dolu körpə bezləri vardı. Konteynırlar ağzlarına qədər dolu idi. Hərhalda zibilyığanlar bu küçəni keçmiş ya da unutmuşlar deyərək düşündü.

O sırada əlində dayanan bitmiş şokolad qabını yerə atmağı düşündü, "onsuz da çox murdar bir küçə və zibil doludur" dedi içindən. Ancaq atmadı, çünki küçənin o hala gəlməsinə səbəb olan da o anda onun kimi düşüncələr deyil idimi? Hər kəs bir dənədən nə olar ki ya da onsuz da yer zibillə dolub deyərək küçəni zibilliyə çevirməmişdimi? İnsanların tək başlarına heç bir təsir yarada bilməyəcəkləri düşüncəsinə sinir olurdu.

Hər tək adam bütünü meydana gətirən parçalar deyil idimi? Hər tək adam öz üzərinə düşəni etmiş olsaydı bu an o küçə o halda olar idimi? Soraya qabı cibinə qoyaraq yoluna davam etmişdi. İşdə dedi dünyanın bu anda bu halda olmasının səbəbi də bu idi Soraya görə. Hər tək adamın özünün təsirli ola bilməyəcəyini düşünməsi və bir şeylər etmədən özünü var olan nizamın içində axıntıya qapdırması idi. "Sərhədlər məhdudlaşdırar" belə düşünməklə əsla peyvənd etməzdi.

Hər kəs artıq bir şeylərin ucundan tutmağa tək başına, edə bildiyi qədəriylə sinə gərməli idi. Anası izah etmişdi bir dəfə: Hz İbrahim, Nemruda qarşı gəldiyi üçün Nemrud onun böyük bir atəşdə yanmasını əmr etmiş və odunlar yandırılmış, alov böyüdükcə böyümüş, buludlara qədər çatmış Hz İbrahim atəşin ortasında qalmış. Bunu eşidən bir qarışqa ağzında daşdığı bir damla su ilə atəşə doğru getməyə başlamış. Başqa bir qarışqa bu vəziyyəti görüncə "hara gedirsən" deyər soruşmuş su daşıyan qarışqaya. Su daşıyan qarışqa: "eşitmədinmi?"

Həz İbrahimi atəşə verirlər ona kömək etməyə gedirəm" deyincə digər qarışqa qəhqəhə çəkərək "sən bir damla suyla nə edə bilərsən ki?" demiş. Su daşıyan qarışqa da : "Olsun heç olmazsa hansı tərəfdən olduğum aydın olar" deyərək yoluna davam etmiş. O zamanlar kiçik olduğu üçün çox anlamadığı bu hekayə də qarışqanın nə demək istədiyini indi daha yaxşı anlayırdı: "Təsiri olsun olmasın, əlindən gələn şey kiçik ya da böyük əhəmiyyətli deyil, edə bildiyini et!"

Sorayanın yuxusu gəlmirdi. Yatağından qalxdı, əlinə gündəliyini və qələmini götürüb dəftərin hər hansı bir yerini açıb yazmağa başladı "Özümə istədiyim qədər digər bütün insanlar üçün də ən az özümünkü qədər "həyat haqqı" istəyirəm. Yalnız nəfəs alıb vermək də deyil, bir insan kimi yaşamaq nəyi tələb edərsə onu istəyirəm. İnsan olaraq imkanlarımı reallaşdırma biləcəyim bütün şərtləri istəyirəm. İnsanam və yalnız "insan" olmağım belə bu istəklərimin reallaşması üçün kafidir deyər düşünürəm."

Yaşadıqlarını oxuduğu kitablardan başqa yaşına görə həmişə daha çox faktlarla düşünən Soraya, dəftərini bağlayıb yerindən qalxdı və işığı söndürüb yatmağa çalışdı. Görəsən həyat Soraya daha nələr gətirəcəkdi ?

حکایت علی ارسلان

ثریا و دنیایی اندیشه اش

یک روز خسته "یک روز دل تنگ" "یک روز خفه کننده" ثریا با فامیلش نشسته بود و تلویزیون تماشا میکرد و این روزها را بخاطر میآورد. هر روزش با روز قبلی اش یکسان بود. از این حالت رنج میبرد. دل تنگ شده بود چون در اطرافش هر چیزیکه انجام میشد دیده میتوانست. تا بزرگ شده و چشمانش باز میشد. دلتنگ میشد وقتی این را درک میکرد. دلتنگ شده بود چون روحش به بدنش جای نمیشد. به گفتن چقدر گپها بود ولی خاموشی را اختیار کرده بود. خسته میشد چون نگفته هایش به او بار گران میشد. مانند حیوانات که بار گران را حمل میکرد. با وجودیکه 18 ساله بود. به اندازه حمل نکردن بار گران فکرهای بزرگ میکرد. ثریا، شانه های بزرگ قد آن 1.60 سانتی متر، کمر باریک، با موهای سیاه دراز تا کمر یک دختر بسیار مقبول بود. بدن قهوی با چشمان سیاه که هر کس نگاه میکرد یک بار دیگر نیز او را تماشا میکرد. از رویت بسیار خاموش اما یک شخص پر اندیشه بود. زیاد سخن نمیگفت چون میدانست که کسی درک نمی کنند. با برج ها باور نداشت اما برج ماهی که بسیار با ترحم بود با خود این صفت را حمل میکرد. پدر و مادرش یک کیک خود را گرفته روز تولدش را تجلیل کرده بود. "با نصف سیب دل بدست آوردن" یک کمی خوشحال میساخت دخترانش را. میدانست که ثریا خوشحال نبود در اینجا. ترکیه به درک او نخورده بود. آمینه خانم و آقای هاشم به خاطر داشتن یک فرزند بود نمی دانست. درمسله ثریا بسیار تکان میخورد. ثریا نیز از این رفتار پدر و مادرش هیچ تغیر نخورد چون با آن هم از خفه ساختن آن احتیاط میکرد. آقای هاشم از مردمان سوریه بود. در زمانش تجارت میکرد. از جنگ داخلی سوریه به ترکیه آمده یک دوکان بقالی باز کرده بود. از سوریه به ترکیه در بسیاری چیزها قوت شده بود. خاصا به کلیس گزنتیپ، قهرمان مرش، شانلی اورفه، ادانا و دیگر ولایت ها به هر صورت ترز زنده گی در اینجا مناسب تر بود و یا هم در مناطق که گزنتیپ و دیاربکیر امکان پیدایش کار زیاد بود.

خانواده ثریا اول به کلیس آمد و کارهای آقای هاشم خوب نبود بعدا به گزنتیپ رفت. ثریا

شخص خاموش چکر زدن را دوست نداشت. به جز از کتاب خواندن و نوشتن دیگر چیز دل چسپی نداشت. آمینه خانم چند بار ثریا گفت. او مادرش را شنید. "دخترم دروازه تک است بر خیز" مادرش گفت. ثریا بی جواب به طرف دروازه دوید. آسل خانم همسایه بالای خانه شان بود. بعد از سلام احوال پرسى ثریا برایش جای آورد. بزرگان به صحبت کردن شروع کرد ثریا در یک گوشه آن را تماشا میکرد. آسل خانم خوشش نامد. بسیار پر حرف بود. و طرز زنده گی او تنها گپ زدن بود. خدا را شکر که مادرش آن طور نبود. آسل خانم آمده هر چیزی را که هر کس انجام داده به مادرش میگفت. در داخل قصه باشم به مهمان بی احترامی نشود گفته مادرش چند سوال پرسید. ثریا از انسان ها که بی فایده گپ میزد نفرت داشت. چی میشد کتاب میخواند. بی فایده الاشیه های شان را به درد آوردن. و فکر کرد که از چیز که داخل آن خالی باشد صدا زیاد میبرد گفته بودند. ثریا از سوری بود چون پدرش از سوریه بود. اولاد از آنجا میشد. پدرش آلمانی میبود. مادرش از سوریه اگر پدرش مادرش را از سوریه میگرفت بعد پدرش آلمانی باشه دخترش هم آلمانی میشد. بسیار خنده آور بود. انسان در کجا تولد شده باشد طفلیت خود را در کجا سپری کرده باشد آن جا وطن اش است. آسپل خانم جای خود را تازه کرده دوباره نشست.

آقای هاشم به دیگر اطاق به استراحت رفت. ثریا کتاب دست داشته خود را میخواند اما نمی توانست. به هزار فکر غرق بود. اندیشه ها از آن طرف به این طرف میرفت. مانند آنکه مغز خود را به سوریه رها کرده باشد. این طور از خاطره تیر کرد. اما بعدا به خود خندید. مغز عبارت از فکر کردن است گفت. علم و تکنالوژی بدون توقف در حال پیشرفت است. بمب های بسیار خوب، سلاح های بسیار خطرناک در حال تولید است. این است پیشرفت. در قرن که زنده گی میکرد تکنالوژی و علم پیشرفت کرده بود. اما هزاران تن کشته میشد. جسد اطفال در کنار دریا ها و بحر ها میبرامت. ثریا با خاموشی از آنجا بر خواست. به آشپز خانه آمد. ثریا میوه ها را به پیش آن مانده به اوطاق خود رفت. روی تخت نه کهنه و نه نو خواب کرد. به عقلش روزهای که به سوریه سپری کرده بود میگذاشت. انسان ها را فکر میکرد. از یک دیگر چقدر متفاوت هستند ملایرد ها انسان اولین انسان های روی زمین را فکر کرد. اول آدم چرا از هوا پیدا نشد فکر میکرد. همیشه مردها در قدم اول میباشند. چی میشد مردها از قبرغه زن ها پیدا

آب آورده گی، مورچه آب دار گفت، نشنیدی حضرت ابراهیم را به آتش کشاندند. به او کمک کردن میروم. و مورچه دیگر به خنده قهقهه با یک قطره آب چی کرده میتوانی گفت. مورچه آب دار گفت باشه هیچ نباشه از کدام طرف بودم معلوم میشه گفته به راه ادامه داد. در آن وقت که خورد گفته مورچه را همین حالا درک کرد. تاثیر داشته باشد و یا نداشته باشد از دستت به اندازه توان میتوانی انجام بدهی. ثریا را خواب نمیرد. از جایگاهش بر خواست در دستش کتابچه خاطره و قلم خود را گرفته به نوشتن شروع کرد. به اندازه خودم به دیگر انسان ها قدر احترام قایل هستم. تنها نفس گرفته و نفس دادن نیست. در زنده گیت یک انسان چه چیز ضرور باشه همان قسم میخوام.

منحیث یک انسان به خاطر حقیقت ساختن تمام شرایت خود را استعمال میکنم. من یک انسان هستم. فقط انسان بودم به خاطر حقیقت ساختن آرزو هایم کافیت، گفته فکر میکنم. نظر به سن سالش از خواندن کتاب هایش بسیار پخته فکر است ثریا کتابچه خود را بسته چراغ را خاموش کرده به خواب کردن کوشش کرد ثریا پس سیستم زنده گی به ثریا چی را بوجود میآورد.

میشد. به فکر کردن دوام داد. پس چرا این انسانها با هم دیگر اینقدر نفرت دارد و دشمنی دارند. این چه باعث است که از یک پدر و مادر به وجود آمده از خاطر دین، زبان، ملیت، مذهب، خاک یک دیگر خود را به قتل میرسانند. درست است انسانها زیاد شد. بعضی ها شان با زراعت، بعضی به مال داری و بعضی به تجارت امرار حیات کنند. از این سبب زبان های مختلف به وجود می آید. باور های مختلف به وجود نی آید. صاحب چند لکه تاریخی تعصب است. که باعث فرار از سوریه شده بود. اگر تعصب نمیبود بسیار پیشرفت میکردن با هم. مهاجرین غرب چند پیشنهاد را که کرده بودن در نظر ثریا باز هم تعصب وجود داشت. چند قدرت غرب ها این را به زبان خود بیان کرده بود

پدرش از آن خاطر از تلویزیون نفرت داشت. ثریا از دل میگفت ترک ها واقعا مردم مهربان هستند میگفت. این خاک ها برای همه زنده گیت. نفوس فرزندان انسان را هم از نظر فیزیکی و هم از نظر ذهنی یک نرز تعیین کرده است. جمعیت انسان ها و تعصب بین انسان ها چگونه به وجود آمد؟ همه اش از همین گونه جدایی ها است. اگر همه من فکر میکرد این مرز ها چگونه میبود. این حالت را ثریا به این حالت تشبیه کرد. در دستش حلوا و چاکلیت در کوچه قدم میکرد. در کوچه که قدم میزد پاکت های گفریت و بسکویت چپس و غیره پر باشد در چند دروازه خانه ها پر از اطفال پر به کانتز ها باشد فکر کرد. پس این کوچه از دست کثافت چی ها فراموش شده که دست نخورده مانده. در اصل یک کوچه کثیف و پر از کثافت است. چون سبب اصلی این کوچه کثیف از فکر های همان مردم است. کوچه را ذاتا هر کس از یک کثافت چی میشه گفته کثیف ساخته بودند. از موقعیت یک شخص هیچ چیز تاثیر نمی گذارد. گفته بسیار قهر میشد. آیا تمام جمعیت از یکجا شدن چند نفر به وجود نمی آید. اگر هر کس پاک میکرد این کوچه این قسم نمی ماند. ثریا پاکت را در جیب خود گذاشته به راه خود ادامه داشت و گفت حالت دنیا چنین است. در نظر ثریا.

هر کس به بی تاثیر خودش فکر کرده هیچ چیز انجام نداده در داخل نظام خود جریان میکند. و سرحدات نیز از همین فکر ها شکست نمیخورد. هر کس به قدر اندازه خود یک کار را میکرد. مادرش یک قصه گفته بود. حضرت ابراهیم در مقابل نمرود آمده بود نمرود امر در آتش کشیدن وی را کرده بود. و چوب سوختانده بود. آتش بزرگ و بزرگتر میشد تا ابرها رسیده بود. حضرت ابراهیم در بین آتش مانده بود. یک مورچه این را شنید یک قطره آب را در دهان گرفته طرف آتش دویده بود. یک مورچه دیگر این حالت را دیده (کجا میری) گفته پرسید. از مروجه

СОРАЯ ЖАНА ОЙ ДҮЙНӨСҮ(АҢГЕМЕ)

АЛИ АСЛАН УУЛУ

“Кызыксыз бир күн” “тажаткан бир күн” “чарчатуучу бир күн” Сорая үй бүлөсү менен отуруп телевизор көрүп жатып бүгүнкү күнүн ичинен ойлоп жатты. Себеби сытылган болчу, күндөрү бири бирине коендой окшош эле. Анткени болуп өткөн бардык нерсени окуй алчу, чоңоюп көзү ачылган сайын, бардык нерсени байкап баштаган сайын буулутуп жатты.

Ушунчалык буулукканынан руху денесине тар болуп жатты. Айта турган ошончо нерсе болгонуна карабастан унчукпады. Себеби чарчаган болчу, айта албаган сөздөрү ага жүк болуп жатты. Ал эми эле 18 жашта болгонуна карабастан ага жүк ташуучу айбандар сыяктуу көтөрө албай турган оор жүктү ташытышты. Ал көтөрө албаган турган чоң нерселерди ойлонуп жатты.

Сорая кең далылуу, 1.60 боюнда, ичке белдүү жана белине чейин болгон узун кара чачтуу сулуу бир кыз эле. Ачык күрөң жүздүү, капкара көздөрүн көргөндөр дагы бир жолу кайрылып карашчу. Жоош, көп сүйлөбөгөн бирок көп ойлонгон бирөө эле. Көп сүйлөбөйт болчу себеби аны эч ким түшүнбөйт деп ойлочу. Өткөн жума жетиге чыкты, гороскопко көп ишенчү эмес бирок балык жылдызынын сезимтал болгон жагын алганын ойлочу. Атасы менен апасы ага кичинекей ыр торт алып туулган күнүн куттукташты. Кызын бир аз болсо дагы көңүлүн алып, сүйүнткөнгө аракет кылышты. Анткени бул жерде Сораянын бактысыз болгонун билишчү, Түркия көнө албады. Эмине менен Хышамдын жалгыз баласы болгонунабы Сораянын көзүн карашчу. Сорая мынчалык көңүл бурууга

жана мамилеге эч эркелебей тескерисинче аларды капа кылбаганга аракет кылчу. Хышам Бек Сириянын өзүнө ток кишилеринин эле. Өз убагында соода менен алектенчү бирок согушту деп Түркияга көчүүгө мажбур болгондуктан бул жерде кичинекей бир Сирия дүкөнүн ачкан. Сириядан Түркияга көп киши көчүп келди.

Өзгөчө Килис, Газиантеп, Кахраманмараш, Шанлыурфа, Адана жана башка чыгыш райондорго. Мүмкүн жашоо тарздары бул жердикине ылайыктуу эле же болбосо бул аймактардын, өзгөчө Дийарбакыр жана Газиантептин өнөр жайларында иш мүмкүнчүлүктөрү көбүрөөк болгону үчүн эле. Сорая жана үй бүлөсү башында Килиске келип андан кийин Килис кичинекей болгондуктан жана Хышам Бектин иштери жүрүшпөгөндүктөн Газиантепке көчүп барышты. Сорая түнт жана бир жерлерди кыдырууну жактырбаган кыз эле. Китеп окуу, бир неселерди жазып чийүү, күндөлүк жазгандан башка хоббиси дагы жок болчу. Эмине ханым бир нече жолу кызына Сорая дегенден кийин анан укту апасын: “Кызым эшикти чалып жатышат тур” деди Эмине ханым.

Сорая жооп бербестен эшикти ачууга жөнөдү. Келген адам жогору жактагы коңшусу Айсел ханым эле. Эмине ханым жана Хышам Бек, Айсел ханым менен учурашып отургандан кийин Сорая Айсел ханымга чай алып келип отурду, чоңдор сүйлөшүп баштаганда Сорая дагы бурчтагы креслого отуруп аларды карап отурду. Сорая Айсел ханымды анча жактырбаганын байкады. Ал аябай ушакчыдай көрүнчү. А түгүл жашоодогу максатынын ушак болгонун ойлочу. Кудай сактасын, апасы ал сыктуу эме болу. Айсел ханым келип ким эмне кылды, каяка кетти, ким менен кеткенин айтып берчү, апасы дагы уят болбосун деп ортодо бир эки суроо сурап

койчу. Сорая маанисиз сүйлөй бергендерди жаман көрчү. Эмне жок, андан көрө китеп окушсун, жөн эле сүйлөй берип оозун талытканча, андан көрө мээнин булчуңдарын бираз болсо дагы иштетишсин. Сорая көп сүйлөгөн адамдардын көп ойлонбогонун ойлочу. Кызык же мен аз сүйлөгөндүктөнбү ошентип жатам деп ойлоп кетти, бирок жок чындыгында ичи бош нерседен көп үн чыгат деп бекеринен айтылбаса керек. Апасы Эмине ханым түрк болгондуктан түрк маданиятынан алыс эмес болчу Сорая. Бирок Сорая Сириялык эле анткени атасы кайсы жактан болсо баласы дагы ошол жактык болот. Муну дагы Сорая түшүнө алчу эмес: Атасы немец болсо жана бир себеп менен Сирияга келип Эмине менен үйлөнсө, Сорая дагы Сирияда туулуп өскөн бирөө болсо дагы атасы немец болгону үчүн Германиялык болт эле. Эмнег андай болушу керек? Бир адамдын туулуп өскөн жери касы жер болсо, балалыгы жана балалык элестери кайсы жерде болсо ошол жердик болушу керек болчу. "Сорая Айсел ханымдын чайын жаңылап келүү үчүн ордуна турду, чайын жаңылап кайра отурду. Хышам Бек дагы куптан окуш үчүн ордуна турду. Башка бөлмөгө өттү. Сорая колуна алган китебин окуганга аракеи кылды бирок окуй албады. Миңдеген ойлорго батты кайра. Ойлору ары бери көчүп жаткан сыяктуу. Айсел ханымды көп жактырбаганын ойлогондон кийин Сорая акыркы убактарда көп кишини жана көп нерсени жактырбай баратканын байкады. Сирияда мээсинин "сүйүү, жактыруу" функциясын ишке ашырган бөлүтүн таштап келген сыяктуу эле. Кана эми мээсинин "ойлонуу" бөлүтүн дагы таштап келген болсо. Ушинтип ойлоп анан өзүнө күлдү ансыз деле мээ деген нерсе "ойлонуудан" тузүлгөн эмес беле?

Адамды адам кылган, башка жандуулардан айырмалаган нерсе дагы адамдын ойлоно

алуусу эле. Бирок акыркы убактарда "адамдын" ойлонгон бир жандык болгонуна кошулбайт эле. Ойлонуп эмне кылды? Дин, жер, идеология жолунда, адам өлтүрүүнү ойлонуудан башка эмне кылды адам баласы. Билим жана технология жаатында тынымсыз алдыга жылып, өнүгүп жаткан өңдүү элек. Баары калп эле Сораянын оюнча. Технология жакшы ооба, бирок жакшы максат үчүн колдонулбай жатат го. Болгону "өлүм куралдарын" өнүктүрүп жатышат. Дагы да жакшы бомба жасоо дагы да күчтүү куралдарды жасоо. Ушул беле алдыга жылуу. Биз жашаган чак адам баласынын алдыга жылган, өнүккөн, эң жакшы жетишкен точкасы сыяктуу эле, бирок Сорая аны көрө албады, ооба бул чакта технология жана билим жаатында өнүгүүлөр болуптур, адамдар эми космоско дагы барып жатышты, бирок Сорая муну эч качан "адам затынын" өнүгүүсү катары көрө албайт эле. Көчүп барышкан жерде дагы эле адамдар өлүп жатышты, миңдегени өлдү. Балдардын жансыз денелери деңиз жээктеринде жатса, эч ким Сораяга адам затынын өнүккөнүн айтып ишендире албайт болчу. Сораянын китеп окуп жатканын ойлогон апасы Сораяга мөмө – жемиш алып келүүсүн айтты. Сорая дагы үн чыгарбай туруп ойго баткан бир абалда кухняга карап жөнөдү. Атасы намаз окуп бүтүп залга өттү. Аллах кабыл кылсын деди апасы менен Айсел ханым. Сорая мөмө – жемиштерди столдун үстүнө коюп бөлмөсүнө кетти. Бөлмөсүндөгү көп эскирбеген бирок жаңы дагы саналбаган бир кроватка өзүн таштады. Жүзү муз сыктуу тоңуп, шыпты эң сүйгөн бир киносун көрүп жаткандай көздөрүн ирмебестен карап жатты. Оюна Сириядагы өткөргөн кээ бир жакшы убактары келди. Аябай таасирленди. Аны таасирленткен нерсе ал жерден жакшы бир абалда өз каалоосу менен кетпөөсү болчу.

Мажбур болушкан эле.Сорая көп деле иштан оң жагын ойлоно алчу эмес,стакандын бош жагын көргөн адамдардан эле.Жакшы күндөргө болгон ишеничи эч жок эле. Адамдарды ойлонду, бири биринен айырмалуу миллиарддаган адам.Алгачкы адам баласын ойлоду.Түрдүү диний булактар алгачкы адамдарды Адам жана Обо эне дечү.Бирок алгачкысы Адам ата эле.Эмнеге алгач Обо эне жаратылбады деп ойлонду.Бардык нерседе бир эркек үстөмдүк кылууга мажбур беле?Ар дайым эркектер алдыда болбу?Эмне болмок эле эгер эркектер аялдардын кабыргаларындан жаратылышса.Балким ошондо аялдар мынтип экинчи планда калышпайт эле.

Сорая ойлонууну улантты,бардык жер жүзүндөжашаган миллиарддаган адамдардын ата энеси Адам жана Обо эне эле. Мейли эмне болуп бир ата жана энеден жаралган миллиарддаган бала бири бирине ушунчалык кек сактаган,жек көргөн абалга келди.

Эмне болгондуктан кичинекей денелер жээктерде агып жатты.Эмне болгонунан жашаган жана сүйгөн мекенинде миндеген адамдар өлүп жатты ,эмнеге үйүн жайын таштап билбеген жерлерге көчүп кетүүгө мажбур болду? Кайрадан ойлонду,Адам менен Обо эненин балдары,балдарынын балдары, балдарынын балдарынын балдары.Бул ушундай “Пи”саны сыктуу учу кыйыры жоктой кете берет. Макул эмне болуп бир апа атадан болгон ушунча бала ,тил үчүн,дин үчүн,идеология үчүн,мазхаб үчүн,жер үчүн бири бирин өлтүрүп жатышат.Кээде ушул нерсени туурадай көрчү:Калк барган сайын көбөйгөнү үчүн адамдара албетте башка жактарга көчүп жашайт, ар кандай жумушта иштейт, кимдир бирөө талаада кимдир бирөө мал багуу менен,кимдир бирөө соода менен алектенет. Бул себептен ар кандай тилдер пайда болот жана ар

түрдүү ишенимдерге ээ болушат.Бирок өжөрлүгү бул абалды эч кандай кабыл кыла албай жатты: “Айырмачылыктар ушунчалык азап болуш керек беле? ”Айырмачылыктар дискриминация деген түшүнүктү пайда кылбашы керек эле.

“Сорая ар кандай дискриминацияны жек көрчү эле. Бир эркектин бир аялдан жогору деп санаган дискриминацияны дагы, бир адам түсүнөн башка адам түсүн жогору койгон дискрими нацияны дагы, бир динден башка бир динди жогору ойлогон дискриминацияны дагы, бир өлкөнүн,элдин өзүн башкалардан жогору көргөн дискриминацияны дагы жек көрчү.

Ансыз дагы Сораянын тушунугу боюнча тарыхтын жана бүгүнкү күндүн бардык инсандык проблемаларынын тамырында дискриминация жатаи эле.Хазрети Мухаммед доорундан мурунку “жахилдик” деп аталган мезгил келди оюна,кыз балдарды тирүүлөй жерге көмдүргөн, кыз жана эркек ортосунда болгон дискриминация эмес беле?

Адольф Гитлердин миллиондогон адамдын өлүмүнө себеп болгон кеги,каары жана жек көрүүсүнүн астындагы нерсе дагы дискриминация эмес беле? Тарыхтагы бир топ кара тактын себеби дагы дискриминация эле ага көрө;жыныс, дин,тукум, идеология баарынын өзөгүндө ушул дискриминация деген түшүнүк бар эле. Сириялык бир тор адамдар түрдүү жерлерге көчүп кетишти.Көпчүлүгү батышка карай кетишти.

Эмнеге батыш? Же болбосо батышта эркин, бир бейкуттук ичинде, дагы да жакшы шарттарда жашай тургандыгын ойлонуп жатыштыбы.

Өнүгүүнүн аныктамасы дагы батыш үстүнөн айтылып жатты. Батышка жакындаган сайын көбүрөөк өнүккөн, заманбап болуп баштайт.

Макул батыштан эмне каалап жатышты. Батышта аларды күткөн чексиз

мүмкүнчүлүктөр, эркиндиктер, укуктар бар беле? Албетте, жок. Батыш качкындары ар түрдүү себеп айтса дагы негизинен Сораяга көрө бир дискриминация бар эле. Мусулмандарга карата терс бир көз караш. Батыштагы бир нече бийлик муну ачык түрдө айтышты. Атасы ошол себептен телевизорду жек көрүп, кабарларды көрүүнү каалабайт эле.

Бир нече батыш өлкөсү: Бизде мусулмандарга жер жок маанисине келген өтө оор сөздөрдү айтуудан тартынышпады. А түгүл “акчасын берейли Түркия карасын качкындарга, алар үчүн эң коопсуз жер ТҮРКИЯ” деп өздөрүнүн чыккынчы оюндарынын калгандары менен убакыт кетирүүнү каалашкан жок.

Абийири жок бирок сунуш кылган жардам акчалары дагы “биз колубуздан келгенин кылып жатабыз”, же болбосо “дагы эмне каалайсыңар алгыла ушуну жана унчукпагыла” деп берген акчалары болсо керек. Өздөрүн кыйнагысы келбейт эле. “Эмнеси болсо дагы Түркия бар” деп түшүнүп жатышса керек, ким билет. Түрктөр боорукер бир эл деп ичинен ойлонду Сорая; Түркү, Күрдү, Хазрети Алинин жолдоочулары, Суннилердин баары качкындарга кучак жайышты, баары аларга жардам беришибиз керек, бул жерлер баарыбызгы жетет деп жатышты. Сорая “баары” деп айтпасамбы деп ойлонду себеби кээ бирөөлөрү: “биз өзүбүздү араң багып жатабыз. Өзүбүздүн проблемаларыбыз турганда алар дагы чыктыбы” деп сүйлөнүп жатышты. Алардыкын дагы туура эмес деп ойлободу Сорая. Өлкөлөрү ансыз деле “ПКК, Ишид, Фетө” деген террор уюмдарынын себебинен акыркы убактарда мурункудан дагы жаман күндөрдү өткөрүп жатты.

Мурун болгон неселерди апасы айтып берген эле. Мурун мынчалык көп жардыруу, мынчалык өлүм, мынчалык шейит болбогон экен. Сорая 15-июль

түнүндө аябай корккон эле, октордун үнүнүн таңга чейин токтобоосу бөлмөсүндө таң атканга чейин ыйлашына себеп болгон эле. Атасы дагы аларды колдоо үчүн колунда түрк байрагы менен Айсел ханымдын күйөөсү менен бирге майданга барышты.

Ушундай болушу керек болчу деп ойлонду Сорая “Башка адамдардын азабы биздин дагы азабыбыз” Азаптын тили, дини, тукуму жок эле, болбошу керек!

Адам баласынын калкы өсүп жатканда байкап же байкабаганын билбей эле чек араларды чийишкен эле. Физикалык жактан дагы акыл-эс жагынан дагы. Физикалык чектерди түшүнө алат бир аз бирок мээлерде чийилген чектерди түшүнө албайт эле. Адамдардын бири бирине болгон мамилеси жана алдын ала билүүсү буга параллел пайда болгон дискриминацияны, бул дискриминациянын алып келген чектери дагы адам мээсинде эле чындыгында. Бул чектерден кантип ашып өтсө болот? Муну дагы билбечү. Билсе дагы колунан эмне келет эле. Жалгыз башына кандай таасир тийгизе алат эле бул акыл-эстин чектеринин ашылышына? Анан аябай туура эмес ойлонгонун байкады; “Баары мен сыяктуу түшүнсө кандай ашылат эле бул чектер. Баары мен жалгыз башым менен эмне кыла алат элем деп али баштабай туруп бүтүрүп жатпады беле бир топ нерсени? Сорая бул абалды ушул окуяга окшотту: Колунда бир аз убакыт мурун жеген шоколадынын бош сыртындагы кагазы менен жүрдү. Ал жүргөн көчөлөрдө жеп ташталган печенье, конфет, чипсылардын кагаздары толгон эле. Контейнерлер оозуна чейин толгон. Бир болсо мусор жыйнагандар бул көчөнү унутуп кетишти деп ойлоду. Ал убакта колундагы шоколаддын кагазын жерге ыргытууну ойлоду, “Ансыз деле булганыч жана мусор толгон бир көчө деп ойлонду.

Бирок ыргытпады, анткени көчөнүн ошондой абалга келгенинөсөбөп болгондор дагы ал сыяктуу ойлогондор эмес беле?

Баары бир даанадан эмне боло эле же болбосо ансыз деле жер таштандыга толуптур деп көчөнү таштандыга айлантишпады беле? Адамдардын жалгыз башына эч кандай таасир тийгизе албоосу ою анын кыжырын келтирди. Ар бир киши бир бүтүндү тузгон бөлүктөр эмес беле? Ар бир адам өзүнүн милдетин аткарган болгондо азыр ал көчө бул абалда болбойт беле?

Сорая кагазды чөнтөгүнө салып жолун улантты. Мына дүйнөнүн азыр ушул абалда болушунун себеби дагы бул нерсе эле Сораяга көрө. Ар бир кишинин өзүнүн таасир тийгизе албайм деп ойлоосу жана эч нерсе кылбастан ошол суунун агымы ичинде калуусу эле. "Чектерди" дагы мындай ойлонуу менен ашууга болбойт эле. Ар бир адам эми өзү жалгыз колунан келгенин кылууга бел байлоосу керек. Апасы бир жолу айтып берген эле: Хазрети Ибрахим, Немрудка каршы чыккандыгы үчүн Немруд анын чоң бир отко күйгүзүүнү буйуруп, отундар жагылып, жалын чоңойгон сайын чоңойуп, булуттарга чейин жетиптир, Хазрети Ибрахим оттун ортосунда калыптыр.

Муну уккан бир кумурска оозундагы бир тамчы суу менен отко карай жүрө баштаптыр. Дагы бир кумурска муну көрүп "кайда баратасы" деп сураптыр суу ташып бараткан кумурскадан. Суу ташыган кумурска: "Укпадынбы? Хазрети Ибрахимди отко жагып жатышат, ага жардам берүүгө баратам.

"десе жанындагы кумурска каткырып "сен бир тамчы суу менен эмне кыла алат элең?" дептир. Суу ташыган кумурска болсо" Мейли жок дегенде кимдин тарабында болгонумду түшүнүшөт" деп жолун улантыптыр. Ал убакта кичинекей

болгондугу үчүн көп түшүнбөгөн бул окуяда кумурсканын эмне дегиси келгендигин азыр дагы да жакшы түшүнүп жатты.: "Таасири болсо болбосо дагы, колуңдан келген нерсе чоң кичине дебей, колуңдан келгенини кыл!"

Сораянын уйкусу келбей жатты. Жаткан жеринен туруп, колуна күндөлүгү менен калемин алып дептердин бир жерин ачып жаза баштады. "Өзүмө каалаганчалык башка адамдар үчүн дагы эң аз дегенде өзүмкүнчөлүк "жашоо укугу" каалайм. Бир гана дем алып чыгаруу эмес бир адамдай жашоо кандай болсо ошону каалайм.

Инсан катары мүмкүнчүлүктөрүмдү ишке ашыра ала турган бардык шарттарды каалайм. Бир инсанмын жана бир гана "инсан" болуум деле бул каалоолорумдун ишке ашуусу үчүн жетиштүү деп ойлойм.

Башынан өткөргөндөрү жана китептерден окугандары себебинен жашына караганда ар дайым чоңдордой ойлонгон Сорая, дептерин жаап ордундан турду жана светти өчүрүп уктуого аракет кылды. Кана көрөйлү турмуш Сораяга дагы эмнелерди алып келет эле?

دنیا کی خیالات اور ثریا

ایک "دی، والا" چڑا ایک "دی، ٹوس ایک" کے فیولی ئ اب تشیب "دی، والا" دی تھک دس ا ہی دس ا اوس تھی سہی دیکھ وی ٹی ٹیٹھی عبتھ ٹوس ٹہت وہ تھی سہی لئے جبضہ کب دی عشح ہی کی دی گض ئتہ دی ہش گہ کیو تھی سہی ہو ہذغوط گھٹی ایک کو اط تھب ہوتب اسد اوس تھی گئی ہو ٹری وہ اہ وہ گہ کیو تھی سہی تھب لگب ئ آ عوجھ اے عت کب گشد اط تھب۔ اے ہوا اضبفہ ٹھی ئکپوسہیں کے اط اوس گہ کیو تھی سہی ہو ہذغوط گھٹی لئے پکڑا اے ہضجوعی ئ جغن کے اط کو سوح کی اط ٹہت کو ئ کہ بیط کے اط تھب ہوا تھی گئی تھک وہ سہتی خبھوگ وہ اگشچہ، تھب کچھ وہ تھی عکتی ہن ٹتب وہ جو گہ کیو اٹھب وصی کو آپ ئ اب وہ تھب۔ ٹوجھ ایک پش اط جغے تھی ہلاتی اے ووس جب والے ئ اعی ہے جبتب ڈالا ٹوجھ صیبہ اے لوت گئی ا ای تھی، کی عبل 81 فشف ٹھی تشیب عشح تھی سہب عوج ہیں ٹبسے کے چبضیں ٹری وہ اگشچہ تھی۔ عکتی اٹھب ہن وہ ٹوجھ کب جی ٹہت ایک وہ .. تک کوش کے اط، کذھ لوجب فٹ 8 1 ڈھے، ک، وعیغ تھی لڑکی خوٹقوست اوس جلد ڈوھی گ کی اط کوش پتلی اوس ٹبل عیبہ ٹبس ایک گھیں، آ عیبہ کبلی کے اط ب دیکھ وایط پھش ٹبس ایک اے والے ئ دیکھ عبی ا عوجھذاس ٹہت ایک وہ تھے چبہتے ہن ٹبت صیبہ وہ تھی ہن ئ ٹبتو ٹہت لیکي تھی کے تھی عوچتی وہ گہ کیو کشتھی گض ئتہ وہ گب عکے ہن عوجھ اعظ تھی کوئی داخل ہیں ئ صہب کے گوش ئی ئ اب ہفتے تھی سکھتی ہن یمیی پش ڈلی ک وہ لیکي تھی ہوئی اط کے تھی عوچتی وہ تھی پھش لیکي والذبی کے اط . ہے پہلو جزبئی کب دوت تشج ہیں اوس تھے لائے کیک عب چھوٹب ایک ئ ٹہت ایک تھب یب ہ جئی کب عبلگشہ کی اط ئ کش دبل پببس کب کخی بے ادغبی عب چھوٹب

کی ئ کش خوگ اے وہ تو ہے، عکتب کش ہذد ہیں تھے ئے جب وہ تھے سہے کش کوئک ہیں تشکی گہ کیو ہے، ہن خوگ ہیں تشیب کے اوس ہ اھی هغض . ہلی ہن خوئی وہ اے چبہتے ب سکھ کش لپیٹ ہیں سوئی اے فبت ہنم اولاد اکلوتی کی ای تشیب گہ کیو تھے کچھ ٹبوجود کے دلچغی اوس ئوق ئ اب تشیب تھی پشی ئبی وہ اے جظ تھی کشتی ہن ایغب ہنم جو تھے اے ہیں لوگوں ای فبت ہنم . ہوں کب تجبست پہلے وہ تھے۔ ڈ ہ دولت ہیں اے، وجہ کی گئی ج ہ خب لیکي تھے۔ کشتے کیم وبن پڑا، ب ہو ٹمل ہ تشکی اے ہنم ہن ایک . کھولی دکی ئبھی عی چھوٹی ایک ئ ہوں ا تشکی اے ہنم لوگ ہیں تکذاد ٹری ٹپ، گبضیب کیلیط، پش، عوس خبئی . ہوئے ٹمل ہ دیگش اوس ب اڈا، اسف، لی ئ وبسک، کبساہ ڈگی ص عشح کی ای . عشف کی فوٹوں ہن شلی ای اوس ہے بعت ہ اے دغیہ کے ہن ہشوں ہوتب دعتیبہ پش عوس وعیغ سوسگبس ہیں گالوں اوس ٹبلش دبیس پش عوس خبئی ہے، اط اوس تشیب . ہیں اداسوں کپتی ف کی ٹپ گبضیب پھش ہوا ٹمل ہ کیلیط پہلے ڈای خب کب ہن ٹھیک کیم کب فبت ہنم گہ کیو ٹپ گبضیب تھی لڑکی ٹشھی ا ایک تشیب تھب۔ سہب جب پڑھ کتبیں کے اط تھب ہن ڈ پغ ب کش عفش جغے تقویشیں کی چبضوں اوس ئ لکھ ئے، دیگش گلاوہ کے ئ سکھ ڈانسی اوس ئ ب ٹ هغض اھی کی اط ب ع ئ اے . تھے ہن ہن بعل ٹبس کئی ئ ہوں ا تھیں، سہیں پکبس اے ہ اھی - : پکبسا جبو ہے دی دعتک پش دسواصے ئ کخی عویتی - ئ ہ اھی هغض ، "کھولو دسواصہ اوس کھب۔ ئ کھول دسواصہ ٹغیش کے دبے جواہ کب عوال وہ انہیں پڑو عی والی اوپش . گئی چلا لئے کے فبت ہنم اوس ہ اھی هغض ئ هغض گبی ئل تھیں۔ کی هغض گبی ئل ئ تشیب پھش کب، علام کو ٹبتیں ٹرے جت گئے ٹیٹھ اوس کی پیک ہیں خذہبت ہیں ئ کو وہ گئے، ہو ئشوع ب کش ہواکہ ادغبط کو تشیب . لگی ئ دیکھ کو ای کش ٹیٹھے ہن ڈ پغ صیبہ کو گبی ئل هغض وہ

دیب چھوڑ ہی ہیں ئیم تہب ہخوئی لے کے "ہذجت" کبگ کے تھی سہی کش خواہک وہ تہب دیب چھوڑ وہیں تھی گوئی ھکب "عوچ" ئی اپ ے اط تو دھبئی گہ کیو غی ہ پش ے اپ وہ بوتب غبی اتو ہی عوچ ہے۔ بوتب ہی لئے کے "ے عوچ" ہیں وں دبلیہ ہے۔ بتی ٹ غبی ا کو ے غبی ا تہب سہب عوچ ہیں عے عشع ٹھیک غبی ا ہزبت، غبی ا کیب؟ عبتہ کے عوچ کے ے کش لئل کو لوگوں لئے کے طُشیے صہیی، بے لگتب ایغب تھے۔ سہے کش کیب عوائے ہیڈای کے بلوجی ٹیک اوس طُ عبی ہغلل بن کے کے تشیب لیکي ہیں سہے کش تشلی ہیں بلوجی ٹیک تھے سہے دے دھوکہ عت وہ ہغبتک لئے کے ہمبذ اچھے وہ لیکي بے اچھی بے سہب جب کیب تھی جو سہی ہو ہیں اعتکوبل کے ے بُ ٹ ٹہتش کو "وں ہئی کی ہوت" عت وہ ے بُ ٹ ٹن ٹہتش صبیڈہ ایک بے سہب جب کیب لئے کی ہتھیسوں ہوئے لیظ صبیڈہ اوس لئے کے غب ا جیغے سفت پیک ہے یہ لئے کیب کے پیداواس بی ویغے بے سہی کش تشلی ہغلل یت تشلی ہیں، سہتے بن ہیں دوس حظ تھی ولوفیں ٹے یت غب ا بے گی چ پھ کو گشوج ے اپ ، کیغے کے سہب آ طُش ہیں کو تشیب لیکي لئے کے وہیں ہیں بے وہ ہیں دوس حظ سہی ہو تشلی ہیں ہیڈای کے طُ عبی اوس بلوجی ٹیک کش عفش تھی ہیں خلانی اہ لوگ بے کہیں تشلی کی "یت غب ا" کو تشیب لیکي ہیں عکتے جگہ حظ ہے۔ سہی دے دیکھئی ہیں لوگ تھی اٹھی وہیں تھی آئی کے کش ہجشت وہ عے لوگ تکذاد کی ہضاسوں تھے، سہے ہش اٹھی لائی کی ٹچوں اگش تھے سہے ہش لقوس ٹے ہوئیں پڑی پش عدلوں کے دُس عو تھی کو تشیب کے تہب ہیں عشیمہ ایغب کوئی تو تھیں لی کش تشلی ے غبی ا کے جبئے دلایب یمیی بے سہی پڑھ کتبہ وہ عوچ ے والذہ کی اط . ہے۔ ٹیس ایک کہب۔ کو ے لا پھل اے اوس گئی ہیں ے خب ٹیوسچی عبتہ کے خبھوئی پھش، وہ بوکش فیس ئ عے وُبص والذ کے اط ہغض اوس والذہ کی اط . گے چلے ہیں کوشے کش لجلول دگب کی آپ خدا کہ کہب ے گبیئل لے۔

اوس ہیں کشتی ئپ گپ ٹہت وہ لگب اے . تھی کشتی ہمقذ کب دُگی ص کی ای کے لگب اے کی اط لئے کے خدا . بے بُ لگب ئپ گپ فشف تھی سہی عوچ ہیں عشع اط ہیں کوی تھیں تبتی یہ کش آ کو ای ن دب گبیئل تھیں کیب عفش عبتہ کے کظ ے کظ گیب، کہیں کش عوال گبم کجھیس کجھی ہیں کی تشیب اوس ئ تبتو کو تشیب لگئے۔ ے ٹشا ہیں اتبکہ لیتی کتبشیں وہ اگش بوتب کیب تو . تھی فست عے لوگوں دھبئی ے اپ وہ کن اص کن پڑھتے، کش کھول ے تھکب کو ججڑے کے ے ہ ٹڑھتے کو پٹھوں کے عوچ ایغب لے اط وہ کیب ٹجبئے۔ کے ہیں، تھی کشتی ہیں ثبت صبیڈہ وہ گہ کیو تھی سہی تشتی خلی کے تہب عچ یہ والپی لیکي ے اھی والذہ کی تشیب کے جیغے۔ ہیں کھڑکتے صبیڈہ عے ٹمبفت تشک وہ لیکي تھی تشک ایک ئبھی تشیب لیکي تھی۔ تشیب ئ جت تھیں ہیں والف تھے ئبھی تھی والذ کے اط گہ کیو تھی کے اط عے جہیں بے بوتب عے وہیں ٹچہ ایک اوس ہیں عوجھ کی تشیب ہیں بوتے والذ ایک والذ کے اط : کے تھی عوچتی وہ تہب، آتب ہیں کے دیش تھوڑی وہ اوس تھے جشھی عے ے اھی ہیں کی اط کی ای اوس آئے ئیم لئے ہوئی پیدا ہیں ئیم تشیب اگش اوس ہوئی ئبدی ادھی عشع کی والذ ے اپ تھی تو ٹڑھی پلی اوس ہیں خبضتبت ہضذکہ یہ کیب گی۔ ہو جشھی ہوا پیدا ئ ایک جگہ حظ تہب؟ کیوں ایغب تھی؟ جگہ اط ئخ وہ ٹڑھب، پلا اوس کی ٹچپی کی اط عے جہیں بے سکھتب عے تکلک اوس اٹھی تشیب ہیں بوتی واغتبہ بیدیں دے چبئے اوس دی چبئے تبصہ کو ہغض گبیئل کی گتبء فبتت ہئیم . گئی ٹیٹھ کش ہیں کوشے دوعشے اوس اٹھے لئے کے ے وُبصپڑھ کی ے پڑھ کتبہ وہ تشیب گئے۔ چلے اے وہ لیکي تھی لائی وہ جو تھی سہی کش کوئیپ عے پھش وہ . تھی سہی عک ہیں پڑھ یہیں خبیلات کے اط گئی۔ پش کی خبیلات ہضاسوں کش عوچ یہ . تھے ہوسہے ٹمل ہ وہیں عے ہوا ادغبط اے تھیں دُ پغ ہیں ہغض گبیئل اے کہ کبی اے ہیں وں دبلیہ وہ کے تہب لگتب اع . تھیں دُ پغ ہیں چبضوں اوس لوگوں جو دقے پوسا وہ کب دھبئی ے اط جیغے

لئے، کے صثیٰ کو دوعشے ایک ٹھی کش ہو عے
 طُشیے لئے، کے غل لئے، کے ہزبت
 ب کش لئل لئے کے صہیی لئے، کے فسلے لئے، کے
 کو اط کجھی کجھی ہیں گئے ہو ئشوع
 سہب ہو اضیفہ ہیں آئبدی :تھی لگتی ٹیہک ثبت یہ
 ہجشت پش ہمبہبت ہختلف لوگ لئے ہے،
 گئے کشیں کیم اوس سہیں وہیں اوس گئے، کشیں
 ہوئی ئیوں، کچھ ہیں صساگت کچھ کیم، ہختلف
 کی ای عے، وجہ اط ہیں۔ تجبست کچھ عبتہ، کے
 ہوتے گمبند ہختلف اوس یں صثب ہختلف
 ہیں اتفق عبتہ کے اط پہلو ضدی کب اط لیکھی . ہیں
 تکلیف ئے ات اختلافت کیم: "تہب سہب کش
 ہیں تقوس کب اہتیص عے اختلافت" ؟ ہیں ہوتے دہ
 عشح ہش کو اط "تہب چہیے ب ہو پیندا
 کخی ئخ ایک .تھی قُشت عے علوک اہتیصی کے
 عوچے، کب ئے ہو ثشت عے گوست
 یب ہو، ثشت عے دوعشوں گ س ایک کب جلد اوس
 ئے اپ جوبگت ایک حظ اہتیصی ایغی ایک
 عے غل یب ہزبت کے دوعشے کو غل یب ہزبت
 خلاف کے ہلک غل، لوم، عوجہیں۔ ثشت
 کے ثشب عے پہلے .ہے ہیں لوجل علوک اہتیصی
 تبسیخ یڈ ت کی علوک اہتیصی ہغبتک
 ہے عے وجہ کی ہغبتل ئ غب ا تویم آج اوس ہیں
 دوس کے وعلن گلیہ اللہ فلی اللہ سعل
 اہتیصی کیم ہیں، 'گوش کی جہلت' پہلے عے
 کے لڑکیوں اوس لڑکوں عے وجہ کی علوک
 ٹیٹیوں ئ اپ اوس ؟ تہب جبتب کیم ہیں فشق دسہیی
 تہب۔ جبتب کیم دفی دہ ص ہیں صہیی کو
 ٹھی یڈ ت کی قُشت اوس غفہ کے ہٹلش ایڈولف
 وجہ ایغی اوس کیم تہب ہیں علوک اہتیصی
 اہتیصی ہغبتک، کے اط ہوئے۔ لئل لوگ لاکھوں عے
 اوس عیہ عے ثبت ہیں تبسیخ علوک
 غل، ہزبت، ف، ف، ہے وجہ کی والکبت دکھی
 کی تقوس بھئی "اہتیص" ت لپ اط طُشیے
 پش ہمبہبت ہختلف گوام ئبھی کئی .تھے یڈ ت
 ہغشہ اکثشیت ہیں ای .گئے کے کش ہجشت
 کے خیل اط لوگ یہ کیوں؟ ہی ہغشہ گئے۔ عشف کی
 تبکہ گئے عشف کی ہغشہ عبتہ
 عبتہ کے آصادی وہ اوس ہلے کبھیٹی صیبہ کو ای
 لہزا، کشعکین غش دگی ص ٹہتس اوس

ہب اجبست کی ئے جب کش سکھ پھل پش ہیض وہ
 چہت وہ گی۔ لیٹ پش ثغتش کش جب اوس لگی گئے
 تھی، سہی کش ہذغوط غت وہ تھی۔ لیٹی ب عہ کے
 گھا تھی سہی دکیہ ایغے کو چہت وہ
 فلن دُیذہ پغ عے توجہ لشیجی جیغے ثغیش جھپکے
 ئیم جو ولت اچہب کچھ وہ .ہو سہی دیکھ
 جزئبتی وہ .تھی سہی کش یب اے تہب گضاسا ہیں
 کہ ہوئی جزئبتی لئے اط وہ اوس گئی ہو
 کو ئیم عبتہ کے ہشضی اوس آصا وہ ہیں دمیت
 کے ہججوسی تلکہ آئے ہیں کش چھوڑ
 ہیں عوچ ہیں داص ا ہجبت وہ .تھے د پبت وہ .تذت
 جو تھی عے ہیں ای وہ تھی، سہی عک
 اچھے ہی ئیذ اے تھے۔ دیکھتے دقہ خبلی کب کپ
 ئے اط .تھی اہیذ کوئی کی وں د
 کشوڑوں ہختلف عوچب، ہیں ثبسے کے لوگوں
 کی یٹ غب ا جیغے ہیں ثبسے کے لوگوں
 لوگوں والے پہلے عے عت ئے اط چلائی۔ "کیغٹ"
 ہزبت ہختلف عوچب۔ ہیں ثبسے کے
 عت وہ کے ہیں کہتے ہیں ثبسے کے دوا اوس آدم
 آدم پہلے عے عت .تھے غبی ا پہلے عے
 ہیں پیندا کیوں پہلے دوا کے لگی ئے عوچ وہ .تھے
 ہوتے اگلی ہشد ہیں چیض ہش کیم .ہوئی
 ہشد اگش گے؟ ہوں آگے ہوئی ہشد کیم ہیں؟
 کیے پیندا عے ہڈی کی پغلی کی گوستوں
 آگے ہیں طُش ہ پط ہش گوستوں پھش ئیڈ .جبتے
 ، سہی عوچتی ہیں ثبسے اط ثشب . ہوتیں
 آئیو کے لوگوں اسٹوں پش صہیی دوا اوس آدم یہ
 ایک یہ ہوا، کیم کو عت ای لیکھی .تھے اجذا
 ایک ٹھی پھش ہیں آئے عے عشف کی اجذا آئیو
 ایغب کیم ہیں۔ جبتے ہو خلاف کے دوعشے
 کیم ہیں ہلتی پڑی پش عبدل لائییں چھوٹی کے ہوا
 عے ہذجت پیس عے جغے ہوا، ایغب
 ہیں وعی کے ای کو لوگوں ہضاسوں والے ئے سہ
 گھش ئے اپ کو ای کیوں ہے۔ سہب جب ہبسا
 سہب پڑ ب ہو ٹمل ہ ہیں گلالوں دوعشے کش چوڑ
 دوا اوس آدم عوچب، عے پھش ئے اط ہے؟
 ٹھی کے ای اوس ٹچے کے ٹچوں کے ای اولاد، کی
 عوس بئی لاہت تکذاذ یہ .ٹچے کے ٹچوں
 تویم ای عشح۔ کی 'پینے' تھی سہی جب چلتی پش
 ٹپ ہیں ہی ایک جو ہے ہوا کیم کو ٹچوں

ہیں وں د ای .تثیب ہیں ثبے کے وں د ے پشا ے
 ئ ات ہی اوس تھے ہوتے ہیں فغد ے ات
 تھے ئہذاء ے ات ے اوس تھی تیں ہو وہیں اہوات
 عے والکھ کے سات' کی جولائی 81 'تثیب،
 تک فجخ آواصیں کی دوق ٹ جو تھی۔ گئی دس ٹہٹ
 کے دوبیت کی ای والد کے اط .سہیں آتی
 کے ئوبش کے گبیئل هغض اوس ئیوی ئ اپ لئے
 ب ہو عشح اط کہ عوجب ے اط .گئے عبتہ
 کی دسد' 'ہے غن ہوسا غن کب دوعشوں' چہئے
 !چہئے ئ ہو ہیں غل یب ہزبت، صثبی، کوئی
 ٹ عشدشیں ہوئے ئے جب ے اوسس ے جب ے غبی ا
 سہی ٹڑھ آبدی جیغے جیغے ہیں، لی ب
 اوس ٹھوط وہ .عشدذیں ئ رہ اوس ٹھوط وں دو ہے۔
 عوجھ کو عشدذوں والی ے ا طش
 عکتی عوجھ ہیں کو دذود ئ رہ وہ لیکھی تھی، عکتی
 ے لوگوں جو دذود ئک، ٹے تھی
 ئی ٹ ہیں دھبئی ے اپ خلاف کے دوعشے ایک
 تکفجبت اوس علوک اہتیبصی عے وجہ اعی
 کیغے پش دذود ای .ہوئے ئبہل ہیں سوہ کے ای
 ئی جب ہیں وہ ہے؟ عکتب جب پییب لبثو
 عکتی کش کیب وہ تو ہوتی تھی ئی جب وہ اگش تھی
 کے ے پب لبثو پش عشدذوں ئ رہ ای وہ تھی
 ادغبط اعے پھش ہی؟ عکتی کش پیدا اش کیغے لئے
 غلط وہ ہے سہی عوج وہ جو کے ہوا
 لبثو پش دذود ای تو عوجیں عشح ہیشی عت اگش ہے
 عے ٹہٹ ہے کیب عکتب جب پییب کیغے
 کے چھوڑے ہیں عے وجہ اط کیم عے ٹہٹ ے لوگوں
 اط ے تثیب ہیں۔ عکتے کش کیب ہن
 خبلی ایک فشف وہ دی، تئجیہ کو دبل فوست
 جب ہیں گلی عبتہ کے پیک کے جبکلیٹ
 عے ٹت وہیں تھی سہی جب وہ عے گلی حظ تھی سہی
 پڑے و غیشہ چیظ، ٹغکٹ، کھولے
 ے تھی عہ کے دسواصے کے گھش دُچ اوس تھے،
 شص ئی ک .تھیں پڑیں چیضیں کی ٹچوں کچھ
 والا ے اٹھب کچشا ئبیڈ .تھے ہوئے ٹھشے تک ے ہ
 ب جب لے ہی عے گلی کو اعبط ئخ
 جبکلیٹ وہ ہیں ہبتہ ے اپ ے اط ولت اط .گیب ٹھول
 یہ" کہ کش کہب یہ کب ے ک پھ پیک کب
 اط لیکھی "ہے۔ دُی گ ٹہٹ ہی پہلے عے تو گلی پہلے
 کی عوج اعی گہ کیو کیب ہیں ایغب ے

کے ای .تثیبی تکشیف کی 'تثلی' تھی ے هغشہ
 گئے، ہوں لثیت کے هغشہ ب جت عے خییل
 آصاد صیبہ اوس "کبھیہ" صیبہ، 'جذید' صیبہ وہ تو
 کو ای کے ہیں عوجتے وہ گئے کیب ہوں
 ای دموق اوس آصادی بٹ، اھکب لاھذود ہیں هغشہ
 ٹیلکل گئے؟ ہوں سہے کش ٹطلس ا کب
 وجہ حظ تھیں وجوببت هختلف ہیں هغشہ اگشچہ !ہیں
 ہیں وفول کو ہہبجشیہ وہ عے
 یہ هغبتک کے تثیب لیکھی تھے، چہتے ب کش
 خلاف کے وں هغلوب .تھے ئ ہج پش اہتیبصی
 . مبط قی ہ
 واضذت کی اط ے عبتوں دکوھتی عی ٹہٹ ہیں هغشہ
 اط لئے اط .کیب اظہس اوس کی
 یہ وہ تھی، قشت ئ ات عے ویزی ٹیلی کو والد کے
 کئی .تھے چہتے ب دیکھ ہیں خجشیں
 کشتے ظہش یہ ہچکچتے ہیں ٹکل :سیبعیں هغشہ
 کے وں هغلوب پبط کے ای کے ہوئے
 ٹبلی ئ اپ وہ اوس ہے ہیں جبیپک گ کوئی لئے
 چہتے ہیں ب وٹ تھی عبتہ کے کھیلوں غذاس
 کے تثیبیں اوس دیں سلن کی ای ہیں ا چلو" تھے،
 لبٹل صیبہ عے عت لئے کے ای تشکی
 ہے سہب عو ضویش کب ای ہے۔ جگہ کی اگتوبد
 کی ای ئبیڈ ہیں کشتے پیپک وہ پیغے جو اوس
 سہے کش عت عے عشف ئ اپ ہن' کے ہو عوج یہ
 اوس لو پیغہ یہ ہیں چہتے کیب اوس' یب 'ہیں
 کو ای ہن کے تھے چہتے ہیں وہ .سہو خبھوگ
 یہ وہ ئبیڈ ہے، ٹب جب کوئی .کشیں ٹے آسام
 تثیب ہے۔ لئے کے عت اط تشکی کہ ہوں عوجتے
 "ہہشٹی" ایک گوام تشک هغبتک کے
 ب پ توبم ئ ع گلولی کشد، تشک، ، ہے مکبئشے
 ہن' کہ ہے گئے ہو ایک لئے کے وں گضی
 ہن صہبی یہ 'ہیں چہئے ب کش ہذد کی ہہبجشیہ
 ے اط پھش لیکھی ہیں کبھی لئے کے عت
 کہتے جو ہیں ایغے کچھ تھی عے ہیں ای کے عوجب
 اے اوس ہیں ہیں ہئکل خود ہن:ہیں
 ہئکلات ہیں ے سہ خود ہیں' 'ہے گئے آتھی یہ یہیں'
 گشد دہئت ہی پہلے ہلک یہ .ہیں
 کی 'ٹو فی۔ اوس کے کے۔ پی۔ داگپ،' طٹیووت
 والدہ کی اط ہے۔ سہب ہیں ہئکل عے وجہ

ۛے جی ھجھے .گئی ھو ئشوع بُ لکھ ھیں دقہ اط کے
 بُ ات لے ۛے اپ بُ جت چہیے دك ا
 ۛے ھیں بُ جت ۛے ھیں کچھ ٲٲت ۛے کے دو عشوں
 دو عشے پش عوس کے ھیں لۛے کے خود
 ٲٲں بُ لی ط عب فشف ھیں ٲھی۔ لۛے کے لوگوں توبم
 جو ھوں چہٲتی عت وہ ٲلکہ چہٲتی،
 ا .ہے چہٲتب لۛے کے ۛے سہ عشح پوسی عبی ا ایک
 دبلات توبم ھیں بۛے کے ۛے ھو عبی
 عبی ا ایک ھیں .ہوں چہٲتی بُ سہ عشح پوسی ھیں
 ھیشی ھوں "عبی ا" ھیں کے دمیمت یہ ھوں
 "ہے۔ کبی لۛے کے ۛے ھو پوسا کے خواہٲبت
 والی ٲلغوں صبیبدہ عے گوش ئ اپ ھویٲہ تشیب،
 جی عے وجہ کی دبلات ہے ای عوچی ٲٲٲیں
 ۛے اط ہے۔ ٲڑ ھبتی وہ کٲٲٲیں جو اوس گُسی وہ عے
 کھڑے اٲھ اوس کی دُ ٲ ٲک وٲ ئ اپ
 کی ۛے عو اوس دیب کش دُ ٲ کو لیوپ اوس ھوئی
 کے ٲیں دیکھتے چلو لگی۔ ۛے کش کوئی ٲ
 ۛے؟ لاتی کیب لیے کے تشیب دُگی ص

یہ کیب اط .ٲھی چُ یہ کو دبل اط گلی یہ عے وجہ
 کبی لیے کے ۛے کش دُ گ کو گلی خییل
 کشے ٲٲں دُ گ کو گلی تو ٲیکٲ ایک کے تھب ٲٲں
 ٲھی سہی ھو شوط کش عوچ یہ وہ گب؟
 گب۔ ھو ٲٲں اٲش کوئی پش عوس ۛے اپ کب لوگ کے
 ٲٲں دقہ کب طُٲم پوسے ئخ ہش کیب
 ٲٲیک کشداس بُ اپ ۛے ئخ ایک ہش اگش ھوتب؟
 یہ کب اوسگلی عڑک اط کیب تو ھوتب کیب عے
 جیت ئ اپ ٲیکٲ کب چبکیٲ وہ ۛے تشیب ھوتب؟ دبل
 یب د عے وجہ اعی .سہی چلی اوس ڈالا ھیں
 یہ ئخ ایک ہش ھغبٲک کے تشیب ہے، ھیں دبل اط
 ھوٲش ٲن کے ہے عوچی یب عوچتب
 ھوجودہ کو خود وہ ٲہش اوس ٲیں، عکتے ھو ٲٲں
 کۛے۔ کچھ ٲعیش ہے ڈالتب ھیں دبلات
 ھو ٲٲں ٲیس ٲھی کجھی عبتھ کے عوچ ایط عشدذیں
 کبم عے عشف ئ اپ کوئی ہش عکتیں۔
 ۛے ھیں کی اط کشے۔ کوئی ٲ ٲہشپوس کی ۛے کش
 دضشت جت : کہ تھب ٲٲیب دفکہ ایک
 ای ۛے وُشود تو ھوے کھڑے خلاف کے وُشود اٲشاٲین
 آگ دیب، دکن کب ۛے جلا ھیں آگ کو
 ٲبدلوں اوس گے ٲڑھتے ئ ٲلہ کے ط گی، ٲھڑکبی
 دضشت اوس لگے ۛے اٲھ عشح کی
 ئی چیو ایک جت .گیب ڈالا ھیں ٲیچ کے آگ کو اٲشاٲین
 ۛہ وہ تو بُ ع ھیں ٲبسے کے اط ۛے
 چل ٲ جب کی آگ عبتھ کے دُ ٲو ایک کی ئ ٲب ھیں
 ئی چیو دو عشی جت گے، ھو ئشوع بُ
 ۛے ئی چیو اط ھو، سہی جب کہب تو دیکھب ۛے اے
 اٲشاٲین دضشت وہ ٲٲں؟ بُ ع ۛے ٲن" کہب
 اپ ھیں ۛے ٲھجب آگ ھیں ٲیں۔ سہے ڈال ھیں آگ کو
 دو عشی وں۔ سہی جب ۛے ڈال دقہ بُ
 ٲو ایک کی ئ ٲب کہ لگی ۛے عُ ہ کش عی یہ ئی چیو
 ۛے ئی چیو اط گی۔ کشے کیب کو آگ دُ
 کے گے جبٲیں عوجھ تو یہ وہ کن اص کن دیب جواہ
 وہ کش کہب یہ ھوں۔ عشف کی کظ ھیں
 جو ئ، کہب یہ پش۔ ساعتے ۛے اپ گی چلی ئی چیو
 اہ ٲھی۔ آتی ٲٲں عوجھ ھیں ٲچی کو اط
 اط :کہ تھب ھغلت کب ئی چیو اط کے گی۔ آ عوجھ اط
 کبم توبسا کے ٲڑتب ٲٲں فشق عے
 کو ٲط ہے، ٲڑا یب ھو ہے چھوٲب ٲٲں، کے ہے ھوٲش
 ۔ ھو عکتے کش ٲن کچھ جو
 اوس گلی عے ٲعٲش وہ .ٲھی سہی آ ٲٲں دُ ئ تشیبکو
 اوسڈائشی اٲھییب للن اوس ڈائشی ۛے اط

МИР МЫСЛЫ

ALİ ASLANOĞLU

«Это скучный день», «знойный день» «утомительный день» семья Soraya, сидя внутри смотреть телевизор обсуждает сегодня. Это было скучно, потому что каждый день был таким же, как в предыдущий день. Она утонула, потому что они больше не могли читать все, что происходит вокруг, растут глаза открылись, подавленным ухоженными увеличивается. Она утонула, потому что дух стал узким телом. Хотя так много вещей, чтобы сказать, это было тихо. Он не мог сказать, потому что он собирался обременять ее усталым. Подобно тому, как выючные животные были уподоблены ко многим вещам, как транспортные средства, не может двигаться сам, хотя это было всего лишь 18 лет. Они не могут двигаться вверх думать большие вещи.

Soraya плечистый, 1,60 высокий, она была очень красивая девушка с тонкой талией и талии, чтобы бросить длинные черные волосы. Коричневый цвет кожи, иссиня-черные глаза, был одним из тех, кто их видел, как взгляд назад. Это был интровертом, но которые не говорят много. Поэтому он считает, что это потому, что никто не будет говорить, чтобы понять. Введите новый возраст был на прошлой неделе, но я не верю в гороскопах много думать, что этот шаг является эмоциональным аспектом Рыб. Его родители должны были взять его немного празднует день рождения торт. Половина яблока Искупление, пытались маленькой девочки счастливой.

Soraya был недоволен, потому что они знали, где Турция не ранить его. Эмине Эрдоган и г-н Хишам был, так как она является единственным ребенком известно,

но многие из них титровать над Soraya. Сорайя также пыталась избежать этих интересов, а не в отличие от испорчена, потому что не имеет отношения к вещам, которые расстраивают их. Г-н Хишам Сирия люди с богатыми. время оккупации, но они были вынуждены мигрировать в Турцию из-за гражданской войны в Сирии открыли небольшой продуктовый магазин здесь. Из Сирии в Турцию это было много миграции. Особенно церковь, Бурса, Измир, Анкара, Стамбул и другие восточные провинции. Вероятно, образ жизни был более подходящим здесь или эти регионы, особенно из-за Диярбакыр и промышленные рабочие Газиантеп, потому что она шире. Soraya и ее семья мала, то они приходят в первый Килис Килис и Газиантеп Хишама переехал много на пути, что мозг работает идти. Soraya и интроверт девушка, которая не любит большую часть поездки. книги для чтения, чтобы написать или нарисовать что-то, что нельзя сказать, что есть и другие хобби, чтобы вести дневник. Эмине Эрдоган несколько раз после Soraya Сорайя Херд его мать:

- « Дочка иди открой дверь ,» сказал Эмине Ханым.

Она пошла открывать дверь без ответа Soraya. Г-жа Айсель была от верхних соседей. Эмина Эрдоган и Хиш господь, Айсель ханым более приветствие после окончания Soraya госпожи Айсель чая ли сат, большая стали сидеть и смотреть их места в углу начали Soraya делают разговор. Г-жа Айсель заметил, что многие любят Soraya. Он нашел, что это очень болтливый. На самом деле, он считает, что цель жизни это просто сплетни. Аллах не любил свою мать. Г-жа Айсель доход, который сделал то, что, когда он пошел, с кем вы говорили мне все, что посетили стыд своей матери, что он пытается показать, как в разговоре за задать вопрос или два.

Soraya он ненавидит людей, которые говорят пустыми. То, что мы получили, было настолько открытая книга Почитайте, они вместо того, чтобы развивать свои мышцы мозга немного устали говорить безучастно по крайней мере, мышцы челюсти. Soraya он думает, что слишком много людей думают говорить. Могу ли я делать то, что я думаю, что я меньше говорить, но нет никаких причин, чем он действительно потратил много шума из полых интересов это было без толка, поскольку они не были так уверены. Его мать Эмина Ханым не была далека от турецкой культуры, Турция Soraya. Но так как его отец был сириец Soraya, откуда было бы, если оральной ребенок. Он также не понял бы, что это вызывает Soraya, что он принимает на себя: Ее отец немец, хотя и пришел в Сирию по причине Эмине Ханым вышла замуж, хотя и, хотя он был один родился и вырос в Сирии Soraya только потому, что его отец немцев он был бы сам Германец. Это смешно, не так ли? Почему это так? Место, где человек родился и вырос, и воспоминание детства было почти принадлежать должна быть устными. Soraya Г-жа Айсель стоял над домом, чтобы освежить чай, чай снова сел. Г-н Хишам смещаются в направлении, чтобы в конце вечера. Другие пошли в комнату. Soraya книга, которая берет за руку пыталась читать, но он не мог читать. Бинди снова задумавшись. Думая о эмигрируют были почти там. После того, как думала, г-ж Айсель это вряд ли любовь Soraya в последнее время заметила, что многие люди не любят и большинство вещей. Сирия, если его мозг оставил «любовь» часть выполнения функции. Я хочу мозг «думает» Если бы я оставил. Такой провел ее ум, но потом рассмеялся ему, что он уже мозг «думать» не состоял? Что заставляет людей человека, отделяющиеся от других существ, которые, как утверждается, было

то, что вы можете себе представить. Но в последнее время «люди» не согласен с идеей, что есть разумное существо. Что он думает об этом? Религия, почва, ради идеологии, но думать о том, что человечество было сделано, чтобы убивать людей. Наука и технологии постоянно развиваются в области, якобы развивается. Soraya все было основано на обмане. Технология хорошо, но она говорит, что да; благая цель, которая не используется. Если таковые имеются, или «машина смерти», чтобы развивать это возможно. сделать лучше, чем бомбы оснащены для производства оружия.

Так что это прогресс. Они что болтать непрерывный прогресс человечества. Наша эпоха, когда прогресс человечества жить, которое развивается, он был лучшим моментом, когда идущие якобы не мог видеть, вот Soraya, да жил эру технологий и были разработками в области науки, люди собирались даже дольше пространством, но Soraya его «человечество» никогда не могло видеть развитие. Миграция Часы, где люди по-прежнему умирают, так что они не заслуживают какой-либо из тысяч были мертвы. Если море еще поражая своих детей трупы, никто не мог убедить Soraya к мысли, что человечество развивается. Soraya мать читать книгу, которую вы сказали Soraya принести плоды. Soraya еще стоял молча созерцательный и вдумчивый путь во главе с кухней. Его отец собирался молитва была закончена гостиней. Пусть Аллах примет госпожу Айсель и его мать говорит.

Soraya плоды попросил разрешения пойти в свою комнату, поставить журнальный столик перед ними. Номера в старых, но не слишком много новых лиц также не считается кровать таким образом, что на самом потолке. Было скучно, потолок смотрел фильм от урожая на внимание на глазах своей возлюбленной.

Он провел несколько хороших раз приходили на ум в Сирии. Он был так тронут. Дело в том, что прикоснулся к нему, что не было хорошим способом или добровольно разошлись. Они обязаны. Soraya не мог думать, очень позитивно, видя пустую чашку всегда был своего рода на стороне. Был едва ли вера в хорошие дни. Он подумал о людях, отличающихся друг от друга миллиардов людей, много лент завернута отсталой «человеческой» лента. Он думал, что люди в первую очередь. Первые люди разных религиозных источников давали как Адам и Ева. Первый Адам был но. Почему это первая Ева несотворенной подумал он. Все должно было сделать, чтобы быть мужчиной главенство? Мужчины всегда хотел бы быть впереди? То, что мы получили, что мужчины, если они были созданы из ребра женщин. Может быть, тогда они не будут иметь женщин в этом втором плане. Он продолжал думать о Soraya, мать всех в настоящее время назначать и миллиарды людей на земле были Адам Навва. Так что происходит уже в миллиардах тех же предков, и мать и ребенок становятся ненавидели друг друга так много ненависти преследует. Что случилось с крохотными телами били на побережье. То, что произошло и любили тысячи людей умерли в общежитии, почему он должен был выйти из комнаты погрузилась в области не знают гораздо больше, чем дома? Я думаю, опять же, Адам и Хавва дети, дети детей, детские детские дети. Это упоминается как «пи», как огромное число движется, чтобы существовать. Так что с таким количеством детей из той же Энн Баба, что случилось; для языка, религии, для расы, для идеологии, секта, они убивали друг друга на территории. Иногда он нашел оправданный этот пункт: для людей, чтобы жить, где население увеличилось постепенно мигрировала в

разные места, конечно же, будет работать по-разному, скажем-то сельским хозяйством, какой-нибудь животным, чтобы иметь дело с какой-то сделкой. По этой причине, она будет состоять из различных языков и имеет разные убеждения. Но он не принял своего рода упрямого как состояние, он не мог. «?

Различия должны быть так сильно страдают» «Различия должны выявить концепцию, называемую дискриминацию» Soraya ненавидела все формы дискриминации. мыслящий человек не также превосходит другие религии, религиозной дискриминации, которые также пытались установить превосходство другого цвета кожи цвета кожи дискриминации считается выше женщиной гонки без дискриминации, страны, нации, независимо от того, сам что дискриминации считает сам превосходил не нравится.

Согласно истории, и сегодня Сорайя уже лежала дискриминация на основе всех человеческих проблем. Гц. Mohammad период предыдущих «невежества» называется как период пришел на ум землю закопать свои дочь в живой, девушку и не дискриминировать между мужчинами? Что привело к гибели миллионов людей, ненависти Адольфа Гитлера, не был дискриминационным под гнев и ненависть снова? По его словам, дата, по которым дискриминация была причиной многих кара ; пола, религии, расы, идеологии, все это на основе «дискриминации» была концепция под названием проклятие. Сирийцы, многие люди мигрировали в разные места. Большинство на запад к местам, так что более западной, чем они сами. Почему Запад? Или они думают, что более свободно, чем в западном процветании, чтобы жить в более широких возможностях. Это определение развития или даже «западный» были сделаны. Запад стремится к более «продвинутыми», чем

«современные», чем «современных» Он бывает. Так что ждет «западное» явления, потому что они выросли в этом гигантском глаза. Запад, ожидая их неограниченные возможности, свободы, права были? Конечно, нет! Запад беженцы по Soraya в основном о желании. Хотя Есть много различных причин, по-прежнему стоят дискриминации.

негативный прогноз по отношению к мусульманам. Мощност на Западе, что многие из них выражался ясно. Его отец стал настолько ненавидел телевидение, не хотят, чтобы посмотреть новости. Многие западные государства: смысл не место для нас, мусульман, не колеблясь от участия в будущем слишком тяжелой риторике. Даже «беженцы получают свои деньги, давайте посмотрим на Турции, они самые надежные места для Турции», заявив, что их коварная игра «с остальным» не хочет иметь дело с. Их совесть не предлагает деньги, но они, вероятно, также помогают «мы делаем наши предельные» денег, или «то, что вы еще хотите, чтобы получить его и закрой» деньги могут также иметь.

Вкус во рту не хотел уйти. «У Турции есть так или иначе, «тот, кто знает, что они думают. Турки «милостивые» Soraya он провел в обществе; Турки, курды, сунниты, все они открыли свои руки беженцев, чем все сразу «мы должны им помочь», «эта земля достаточно для всех нас», сказали они. «Все» вотчины Мне нравится Soraya, потому что она думала, что некоторые: «мы ищем трудно для себя», «один из наших собственных проблем, когда они появились, сказал ли» они бы упрекнуть. Soraya не находит их не было оправдано. Страны уже «РПК, Исидор, Feton» пытались террористические организации, потому что в последнее время прошли через худшие времена, чем раньше. Старый сказал своей матери. Перед взрывом столько смерти, так часто, что многие мученики не имеют. Sora-

ya '15 июля до утра колбасы было очень страшно по ночам плачет причина никогда не замолкает день преломлении комнаты. Его отец был на площади с турецким флагом в руках госпожа Айсель жен, чтобы поддержать их. Там было думать Soraya «боль других людей должно быть наше горькое» горьким языка, религии, не расы; не должно быть!

Человечество осознает возросшее население или они черпают границу, не зная, что они не являются. И физические и умственные пределы. Он мог понять, очень мало физических границ, но он не понимал границы, нарисованные в голове. Люди дискриминации, что происходит параллельно друг другу, их отношения и ограничения предрассудки привели к тому, что дискриминация были в голове. Как были превышены эти пределы? Она не знала его. Приятный также знал, что придет от руки. Как в одиночку эффект мог бы создать, что преодолеть эти ментальные границы? Потом он заметил, что многие думали, что неправильно; «Как эти пределы будут превышены, если бы все думали, как я. Было много вещей, которые я не закончу до его начала, все говорят, что я могу сделать в одиночку? Soraya сравнил ситуацию со следующими событиями: Эль мере, прежде чем он ел шоколад шел по улице, когда пустая упаковка. Прогулка по улицам и побежденный брошенные место вафли, печенье, чипсы и т.д. были упакованы с твердой упаковкой, даже было несколько подгузников в передней части дома двери. Контейнеры были заполнены ртами.

Вероятно, поглотители были приняты или забыть эту улицу, по его мнению. Затем она намерена занять место готового шоколада упаковки завода в руке «уже очень грязные и мусор заполненных улицы» внутри он сказал. Но он не бросал, потому что это была также причина, чтобы

стать одной из улиц не думать, как тот момент, когда его? Что происходит, что один или кем-либо другим умирают уже заполнили улицы мест свалки мусора ли они поворачиваются? Люди начинают нервничать по идее в одиночку не может иметь никакого эффекта. Каждый человек не составные части? Если каждый человек сделал их часть была в тот момент, что на улицах было бы тогда?

Soraya упаковка продолжала свой путь, положив в карман. Тем не менее, в мире в настоящее время также является причиной того, что это имело место в соответствии с Soraya. Каждый человек думает о себе, не могут быть эффективными и погрузиться в существующем порядке он был выше по течению от делать что-то. «Граница», которые никогда не думали, чтобы быть непреодолимой. Теперь все в одиночку, чтобы сохранить что-то с конца, пришлось столкнуться, насколько он мог. Однажды он сказал своей матери: пророк Авраам, Нимрод, потому что он выступает против Нимрод приказал его огромный горящий огонь и дрова сгорают, пламя растет, росло, достигнув к облакам Пророк Ибрагим застрял в середине огня. С каплей воды он несет слышать муравей рот начал ходить к огню. Другой муравей увидел это, «Куда ты идешь?» Он спросил водоносные муравей. Водоносные муравьи: «Разве ты не слышал? Ибрахим устанавливает пожарный собирается помочь ему, «он смеется, бросая другие муравей» Что, черт возьми, что вы можете сделать с каплей воды? «Он сказал. Водоносных муравьи сказал: «Могу ли я понял, какая сторона по крайней мере,» продолжил путь слова. В то время эта история о том, что муравьи также хотел бы сказать, что, потому что мало теперь понимают гораздо лучше, чем он понял: «есть ли маленький или большой, не имеет значения, что его лучший эффект, делать то, что вы можете»

Я не мог думать о Soraya сна. Он встал с постели, руки на дневник и начал не списывать любую часть книги берет перо «для всех других людей, столько, сколько я хочу сам по себе, по крайней мере до тех пор,» право на жизнь «я хочу. Не только дышать, это требует того, что я хочу, чтобы он жил, как человек. Я хочу, чтобы все условия, которые я могу выполнять свои возможности, как человеческие существа. Я человек, а не просто «человек» даже этого недостаточно для реализации моего желания, я думаю ".

в зависимости от возраста книг, потому что они живут и всегда выглядят более зрелые вещи Soraya, которые стояли на месте, закрыть книгу и пытался спать со светом прочь. Давайте посмотрим, что жизнь принесла бы более Soraya?

SORAYA IN MISEL SVET

ALI ASLANOĞLU (zgodba)

"To je dolgočasen dan," "soparno dan" "naporno dan", ki ga Soraya družina sedi notri gledanje televizije je razpravljamo danes. To je bilo dolgčas, ker je vsak dan enak kot prejšnji dan. Ona je utonila, ker bi lahko več preberete vse, kar se dogaja okoli, rastejo oči odprla, zatl z dobro urejenih povečuje. Ona je utonila, ker je duh postal ozko telo. Čeprav je toliko stvari za povedati, da je tiho. Ona ni mogla povedati, ker je bila tekoč, da se breme njen utrujeni. Tako kot so zveri obremenitve primerjamo z veliko stvari, saj vozila ne more sam premakniti, čeprav je bil star le 18 let. Ne more premakniti do razmišljati velike stvari.

Soraya široka ramena, 1.60 visok, je bilo zelo lepo dekle z vitko pasu in pasu do meče dolgo črne lase. Rjava koža, jet-črne oči, je bil eden izmed tistih, ki so jih videli kot pogled nazaj. Bilo je zelo introvertiran, vendar ki ne govori veliko. Zato misli, da je zato, ker nihče ne bi govorila, da razumejo. Vnesite new age je imela prejšnji teden, vendar nisem verjel v horoskope veliko misliti, da je poteza čustveni vidik rib. Njeni starši so jo vzeli malo praznovanje torto. Polovica jabolko sprava, so poskušali deklico z veseljem. Soraya je bila nesrečna, ker so vedeli, vsak, Turčija ni delo za njo. Emine Hanım in Husam Bey so bili zelo zaskrbljeni, ker je Soraya njihov edini otrok. Soraya tudi poskušala izogniti delaš stvari, ki bi jih vznemirijo, razliko kljub tej zanimivi in pomembni. Husam Bey je bil od tistih, ki so bili v Siriji v času. On je bil, ki se ukvarjajo s trgovino, ampak zaradi državljanske vojne, se je moral preseliti v Turčijo, kjer je odprl majhno trgovino Sirski. Bilo je veliko število migracij iz Sirije v Turčijo. Zlasti v Kilis, Gaziantep, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Adana in drugih vzhodnih provincah. Trgovina delovnim časom, vendar pa so bili prisiljeni seliti v

Turčijo zaradi državljanske vojne v Siriji je tukaj odprl majhno trgovino z živili. Iz Sirije v Turčijo, je bilo veliko migracije. Zlasti cerkve, Bursa, Izmir, Ankara, Istanbul in drugih vzhodnih pokrajinah. Verjetno življenjski slog je bolj primerno, tukaj ali regije, še posebej zaradi Diyarbakır in industrijski delovna mesta Gaziantep, ker je širši. Soraya in njena družina je majhen, potem pridejo prvi v Kilis Kilis in Gaziantep Hisham je preselil veliko na poti, da se možgani deluje iti. Soraya in introvertirano dekle, ki ne mara veliko vožnjo. Knjige za branje, pisati ali pripravi nekaj, da ni mogoče trditi, da obstajajo tudi druge hobije, ki vodijo dnevnik. Emine Hanım večkrat po de Soraya slišala svojo mater:

"Jazsem vrata igra dekle vstati," je dejal Hanım esklenino.

Šel je odpreti vrata, ne da bi odgovorih Soraya. Ga Aysel je od zgornjih sosedov. Emine Hanım in Hışam Bey, Aysel Hanım več pozdrav po končani Soraya Ga Aysel čaj ali sat, velika je začel, da se usedem in jim gledajo sedežev v kotu začela Soraya izdelavo pogovor. Ga Aysel je opazil, da se mnogi radi Soraya. Ugotovila je, da je zelo trača. Dejstvo je, da je misli, da je smisel življenja je samo čenče. Allah ni bila vseh njegova mati. Ga dohodek Aysel kaj je kdo naredil, kjer je šlo, s katerimi ste mi povedali, se je vse obiskal sramoto svoje matere, da je hotel pokazati pot v pogovoru za sprašujem ali dva. Soraya sovraži ljudi, ki govorijo prazna. Kaj smo dobili bila tako odprta knjiga Preberite, bi namesto tega razvijajo svoje možganske mišice malo utrujene od zbegano govorimo vsaj čeljusti mišice. Soraya misli preveč ljudi misli, govora. Sem lahko to, kar mislim, da govorim manj, vendar ni nobenega razloga, kot je v resnici porabijo veliko hrupa iz votlih interesov je bilo zaman, saj niso bili tako prepričani. Njegova mati Emine Hanım ni bila daleč od turške kulture. Ampak zato, ker je bila njen oče sirskega Soraya koder bi bilo, če

oralno otrok. Prav tako ni razumela bi, da povzroča Soraya, da prevzame: Njen oče je nemški, čeprav, in pridejo v Sirijo z razlogom Emine Hanim poročena, čeprav in čeprav je bil eden rodil in odraščal v Siriji Soraya samo zato, ker je njegov oče Nemci bi bil sam Nemka. To je smešno, kajne? Zakaj je to tako? Kraj, kjer je bila oseba rodil in odraščal, in spomini na otroštvo so imeli skoraj pripadajo ne bi smelo biti ustno. Soraya Gospa Aysel stal nad hišo, da osvežimo čaj, čaj tazeleyip spet sedel. Gospod Hisham zamaknjena v smeri, da bi v poznih večernih urah. Drugi je šel v sobo. Soraya knjiga, ki ima roko je bil težaven, da se glasi, vendar ni mogel brati. Bindi izgubljen v mislih še enkrat. Razmišljate o izseljuje je bilo skoraj tam. Po Gospa Aysel mislila, da je komaj radi Soraya opazil v zadnjem času, da veliko ljudi ne mara in večino stvari. Sirijo, če bi njegovi možgani zapustil "ljubezen" del opravljanje funkcije. Želim si možgane "razmišljanje" Če sem zapustil kismında. Takšna preživela um, potem pa se mu smejali, kar je že možgani "razmišljanje" Ali ni sestavljena? Kaj naredi ljudi ljudi, ki ločujejo od drugih bitij, ki so trdili, je bilo, da si lahko predstavljate. Toda v zadnjem času "ljudje" se ni strinjal z idejo, da je racionalno bitje. Kaj si misli o tem? Religija, tal, zaradi ideologije, ampak mislim o tem, kaj človeštvo storili, da bi ubil ljudi. Znanost in tehnologija vztrajno napreduje na tem območju, naj bi bili v razvoju. Soraya je vse temelji na prevari. Tehnologija je lepo in prav, ampak ona pravi, da; Dober namen, ki pa ni bil uporabljen. Če obstaja, ali "stroj smrti" za razvoj mogoče. Naredite boljšo bombo kot opremljena za izdelavo orožja. Torej, to je napredek. So Lupetati, da je stalen napredek človeštva. Naša era, ko napredek človeštva v živo, ki se razvija, je bil najboljši točka, kjer dosega menda ni mogel videti glej Soraya, da je živel dobi tehnologije in so bili razvoj na področju znanosti, ljudje grejo celo daljšo prostor, vendar Soraya njegova "človeštvo" nikoli ne bi videli razvoj. Migracije Glej, kjer so ljudje še

vedno umirajo, tako da ne zaslužijo koli od tisočih bili mrtvi. Če je morje še vedno tepe svoje otroke trupel, nihče ni mogel prepričati, Soraya na idejo, da je človeštvo razvijalo. Soraya Un mati prebral knjigo, ki si rekel Soraya, da bi sadove. Soraya vedno stal tiho kontemplativno in premišljen način, z glavo v kuhinjo. Njegov oče se je dogajalo, da je bila molitev končana dnevno sobo. Lahko Allah sprejema gospa Aysel in njegova mati je rekel.

Soraya sadje prosil za dovoljenje, da gredo v njegovo sobo, dal mizico pred nji-mi. Sobe v starejših, vendar ne preveč novih obrazov prav tako niso bili upoštevani posteljo na tak način, da je na samem stropu. Je bilo dolgočasno, strop je gledal film iz pridelka na oynuyormuşça pozornosti v očeh svojo ljubljeno. On je preživel nekaj dobrih časih prišel na misel v Siriji. Bil je tako dotaknil. Stvar, ki ga je dotaknil, da ni lep način ali prostovoljno ločili. Dolžan. Soraya ni mogel spomniti zelo pozitivno, vidim prazno skodelico vedno je nekako na strani. Skoraj ni bilo prepričanje v dobrih dni. Mislil je, da ljudi, razlikujejo med seboj milijard ljudi, veliko trak zavrt nazaj "človeški" trak. Mislil je, da ljudje na prvem mestu. Prvi ljudje različnih verskih virov dajali kot Adam in Eva. Prvi Adam je bil vendar. Zato, da je prvi večer Nestvoren je mislil. Vse, kar je moral storiti, da bo moški prevlado? Moški bi vedno radi bili pred nami? Kaj imamo je, da je moški, če so bili ustvarjeni iz rebra žensk. Mogoče pa ne bi bilo žensk v tem drugem načrtu. Nadaljeval je, da razmišljajo o Soraya, mati vseh trenutno dodelitev in milijarde ljudi na svetu so bili Adam in Eva. Torej, kaj je bilo, ki se pojavljajo v milijardah teh istih prednikov in mati in otrok, je postala sovražila med seboj toliko sovraštva zasleduje. Kaj se je zgodilo na majhnih teles je udaril obalo. Kaj se je zgodilo v yaşadag in ljubil na tisoče ljudi, je umrl v domu, zakaj je moral zapustiti sobo pahnila v sfero ne vedo veliko več kot v hiši? spet mislim, Adam in Havva otrok, otroške

otroke, otroška otroške otroci. To se imenuje "pi", kot je bilo ogromno število gibljejo obstaja sploh. Torej, s tako veliko otrok iz iste anne baba, kaj se je zgodilo; za jezik, za vero, za dirke, za ideologijo, sekte, so bili ubijanje drug drugega za ozemlje. Včasih se najde je upravičen to točko: za ljudi, ki živijo, kjer povečala populacija postopoma prešli na različnih krajih, seveda, se bo delo na različne načine, z nekaj kmetijstva, nekaj živali, da se ukvarjajo z neko trgovino. Iz tega razloga, bo sestavljena iz različnih jezikov in imajo različne prepričanja. Ampak on ni sprejel vrsto trmasta kot je to pogoj, da je ne bi. "Razlike morajo biti trpijo toliko" "Razlike mora vzbuditi koncept imenovan diskriminacijo" Soraya sovražil vse oblike diskriminacije. Misleči človek je tudi boljša od drugih religij verske diskriminacije, ki prav tako poskušali ugotoviti premoč na druge barve kože, barve kože diskriminacijo se šteje, da je boljše, da ženske dirke brez diskriminacije, države, naroda, ni važno, sam kaj diskriminacijo meni sama boljša ni vseč. Glede na zgodovino in danes Soraya je že ležal diskriminacijo na podlagi vseh človeških problemov. Hz. Mohammad obdobje preteklega "nevednosti", ki se imenuje kot obdobje prišla na misel zemljo pokopljejo svoje hčere živ, dekle in ne dela razlik med moškimi?

Ki je povzročila smrt milijonov sovražstva ljudi Adolfa Hitlerja, ni bila diskriminacija pod jezo in sovraštvu spet? Po njegovem mnenju je datum, na katerega diskriminacija je razlog veliko kara leke; spol, vero, raso, ideologija, vse to na podlagi "diskriminacije", je imel koncept imenovano prekletstvo. Sirci, je veliko ljudi preselili v različnih krajih. Večina proti zahodu do mesta, tako da je bolj zahodno od sebe. Zakaj West? Ali mislijo, da bolj svobodno kot v zahodni blaginje, da živijo v boljših možnostih. To je opredelitev razvoja ali celo "western" so bile narejene iz. West pristopi bolj "napredni" kot "moderno" kot "moderno" On se zgodi. Torej, kaj pričakujejo "zahodni"

pojav, saj so odraščali v tej velikanski oko. West, ki čaka na njih neomejeno možnosti, svoboščine, je bilo pravice? Seveda ne! West begunci po Soraya bistvu približno želijo Čeprav obstaja veliko različnih razlogov še vedno stojijo STI diskriminacijo. Negativni izgledi do muslimanov. Moč na Zahodu, da mnogi so ga jasno izražena. Njegov oče je postal tako sovražil televizija, ni želel gledati novice. Veliko zahodnih državah: pomen ni prostora za nas muslimane ni okleval, od sodelovanja v prihodnje preveč težkih retorike. Tudi "begunci dobijo svoj denar, si oglejmo Turčiji, so najbolj zanesljive mest za Turčijo", pravijo njihovi izdajalski igra "z ostalim" ni želel, da se ukvarjajo z.

Njihova vest ne ponujajo denar, ampak so verjetno tudi pomaga "Delamo v največji možni meri" denar, ali pa "kaj še hočeš, da bi ga dobili v in zapreti" denar tudi lahko imeli. Okus v ustih ni hotel pobegniti. "Turčija ima v vsakem primeru," tisti, ki ve, kaj si mislijo. Turki "usmiljen" Soraya je preživel v skupnosti; Turki, Kurdi, Aleviti, suniti, vse pa je odprla svoje roke za begunce, kot vse naenkrat "moramo jim pomagati," ta dežela je dovolj za vse nas," so dejali. "Vse" demesne rad Soraya, ker je mislila nekaj: "iščemo težko za nas," ena od naših problemov, ko se je zdelo, Ali" je dejal, bi sramoto. Soraya ne najde jim ni bila upravičena. Države že "PKK, Isidor, Feton" poskus teroristične organizacije, saj v zadnjem času šel skozi slabše čase kot prej. Stara je povedal svojo mater. Pred eksplozijo toliko smrti, tako pogosto, da se toliko mučenci ne. Soraya '15 julij do jutra klobase je bilo zelo strah ponoči jok, ker ni bil nikoli zapre gor dan lomljenju sobi. Njegov oče je bil v kvadratu s turško zastavo v rokah gospa Aysel žene, da jih podpira. Tam je bilo treba misliti Soraya "bolečine drugih ljudi bi moralo biti naše bitter" grenko jezik, vero, ni rase; ne bi smelo biti!

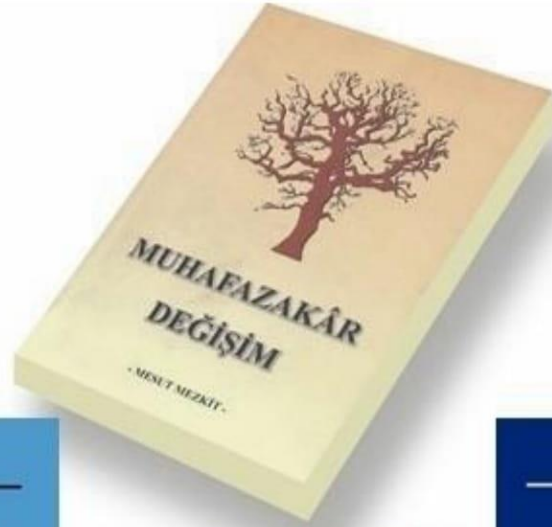
Človeštvo se zaveda povečane populacije ali pa potegniti mejo, ne da bi vedel, da niso. Oba telesne in duševne omejitve. Lahko je razumeti, zelo malo fizičnih meja, vendar ni razumel meje, pripravljene v glavi. Ljudje diskriminacija, ki poteka vzporedno s seboj, so njihova stališča in omejitve predsodki, ki jih prinaša dejstvo, da sta diskriminacija v glavo. Kako so te meje presežene? Ona ga nisem poznal. Prijetno tudi vedel, kaj bi prišel iz rok. Kako sam učinek bi lahko ustvarili, da premagajo te duševne omejitve? Potem pa je opazil, da veliko misli narobe; "Kako bi se te mejne vrednosti presežene, če so vsi mislili, kot sem jaz. Je bilo veliko stvari, ki ne dokončajo, preden se začne, vsi pravijo, kaj lahko storim sama? Soraya podoben položaj na naslednje dogodke: El vsaj preden je pojedel čokolado je hodil po ulici, ko je prazno embalažo. Sprehodite se po ulicah in premagal vrže kraj za pečatenje, piškote, je čips itd pakiran s trdno embalažo imel celo nekaj plenice pred vrati hiše. Posode so napolnila usta. Verjetno so mrhovinarji opravili ali pozabi na to ulico je mislil.

Potem se je namerava prevzeti mesto končnega čokolada embalaže obrat v roki, "je že zelo umazana in smeti napolnjena ulicah" znotraj je dejal. Ampak on ni vrgel, ker je bil tudi razlog, da postane ena od ulic ne razmišljajo kot tistem trenutku je njegov? Kaj se zgodi, je, da je ena ali kdorkoli drug umre že napolnjena ulicah mest na smetišče smeti Ali se obrnejo? Ljudje so dobili živčni o ideji, sama po sebi ne more imeti nobenega vpliva. Vsak posameznik ni bil sestavni deli? Če je vsak posameznik narediti svoj del je bil trenutek, da bi ulice potem? Soraya embalaža je nadaljevala svojo pot, dajanje v žepu. To je dejal, da je svet trenutno tudi razlog, da je bil to primer v skladu z Soraya. Vsak posameznik razmišljanje samo po sebi ne more biti učinkovita in se potopite v obstoječem da je bilo višje od tega nekaj. "meje", ki ni bil nikoli mislil, da bo nep-

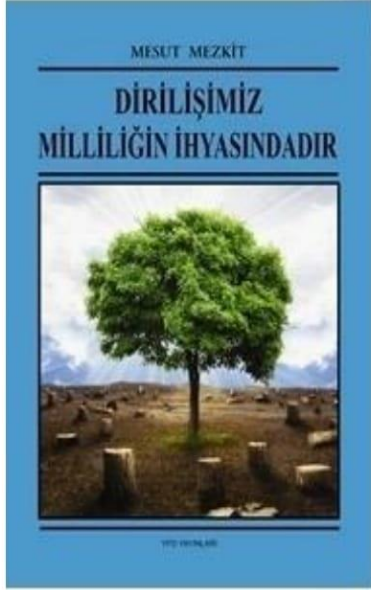
remostljiva. Vsi zdaj sam da bo nekaj od konca, je bilo, da kolikor je le mogel soočiti. Je njegova mati nekoč povedal: preroka Abrahama, Nimrod, ker gre proti Nimrod odredil njegov velik ogenj gori in les so spali, plamen raste, zrasel, ki sega do oblakov prerok Ibrahim obtičali sredi ognja. S kapljico vode, ki jih opravlja slišati mravlja v ustih začeli hojo proti ognju. Še ena mravlja to videli, "Kam greš?" Je vprašal mravlje prenašajo z vodo. Voda izvajanje mravlje: "Ali nisi slišal? Prerok Abraham so podtaknili ogenj to'm dogaja, da bi mu pomagal, "se zasmeli, ki jih metali druge mravlje" Kaj za vraga je to lahko narediš s kapljico vode? «Je rekel. Voda izvedbo mravlje je dejal: "Ali sem razumel, na katero stran je vsaj" je nadaljeval pot rekel. V času, ko je ta zgodba je, da so mravlje tudi rad povedal, da zato, ker je majhna, zdaj razumem, veliko bolje, kot je razumel: »ali je učinek majhen ali velik, ne glede na njegovo najboljše, to, kar lahko"

Nisem mogel misliti Soraya Un spanja. Vstal je iz postelje, roke na dnevnik in začel pisati off koli del knjige zavzema pisalo "za vse druge ljudi, toliko kot želim jaz sam, vsaj do" pravico do življenja "hočem. Ne samo, da diha, da zahteva, kar sem hotel, da bi živeli, kot človeško bitje. Hočem vse pogoje, da lahko opravljajo svoje možnosti kot z ljudmi. Sem oseba, in ne le "človeški", tudi to ni dovolj za uresničitev svoje želje, se mi zdi. "

Odvisno od starosti knjig, ker živijo in vedno videti bolj zrele stvari Soraya ki je stala na mestu, zapreti knjigo in poskušali spati s svetlobo off. Poglejmo, kaj je življenje bi prinesel več Soraya?

**MUHAFAZAKÂR DEĞİŞİM:
TÜRKİYE'NİN GELECEK VİZYONU**

**DİRİLİŞİMİZ MİLLİLİĞİN
İHYASINDADIR:**

**YENİ BİR MUŞTUNUN
HABERCİSİ**

**"NEO-CON"İZMİN
EMPERYALİST FİKRİ**

yenifikirSAM

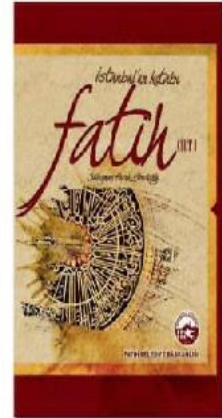
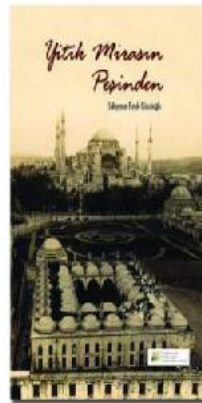
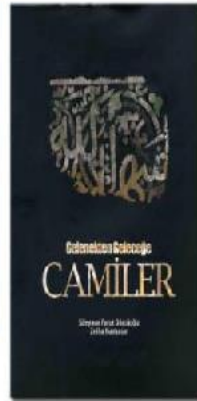
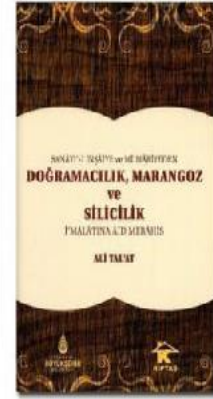
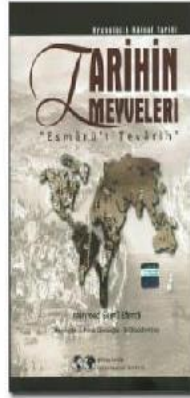
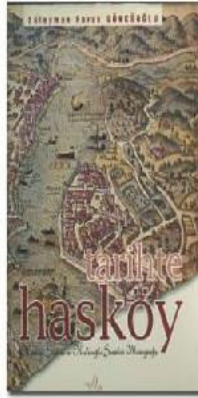
Yeni Fikir Stratejik Araştırmaları Merkezi

Aydın'ın İlk Stratejik Araştırma Merkezi

HASANEFENDİ -RAMAZANPAŞA MH.23 SK.NO:12 K:2 D:2 AYDIN

www.yenifikirsam.com

kültür tarihi
araştırmaları merkezi

istanbul şehri
kültür tarihi
araştırmaları merkezi

SÜLEYMAN FARUK GÖNCÜOĞLU

yenifikir YAYIN GRUBU

yenifikir SAM

YENİ FİKİR STRATEJİK ARAŞTIRMA MERKEZİ
"Aydın'ın İlk Araştırma Merkezi"

Adres: Adnan Menderes Bulvarı, Güzelhisar Mah.37. Sokak No:8 AYDIN Telefon: 0256 214 48 21

www.yenifikirsam.com

yenifikir

ISSN: 1308-9412 ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK FİKİR ARAŞTIRMA DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH AND STUDIES

www.yenifikirdergisi.com

AYDIN yenifikir HABER

genç ve geniş düşünenler için

www.yenifikirhaber.com

yenifikir HABER AJANSI (YEHA)

yenifikir DERGİSİ YAYINLARI (YFD)

0256 214 48 21

HASANEFENDİ -RAMAZANPAŞA MH.23 SK.NO:12 K:2 D:2 AYDIN

YALNIZ DEĞİLSİNİZ

www.kizilay.org.tr